
Google

KONFLIKTEN
MELLAN
DANMARK OCH HOLSTEIN-GOTTORP
1695—1700

MED SÄRSKILDT AFSEENDE FÄST VID
SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL DENSAMMA

I

MARS 1695—APRIL 1697

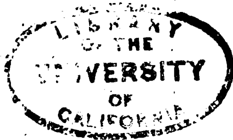
AKADEMISK AFHANDLING
SOM MED TILLSTÅND AF
VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS
I UPSALA
HUMANISTISKA SEKTION
FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES
Å LÄROSALEN N:o IV
TISDAGEN DEN 24 MAJ 1898
KL. 10 F. M.

AF

EMIL OLMER
FIL. LICENTIAT AF GÖTEBORGS NATION

GÖTEBORG
D. F. BONNIERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
1898

FÖRORD.

På grund af den nära förbindelse mellan Sverige och Holstein-Gottorp, som från midten af 1600-talet långt in i det följande århundradet ägde rum, är en undersökning af huset Gottorps strider med Danmark en viktig uppgift för den svenska historieforskningen; och detta så mycket mer som Sveriges förhållande till de gottorpska hertigarne alltid gifvit ej blott en stark färg åt den svenska politiken, utan t. o. m. understundom blifvit nästan fullkomligt bestämmande för de svenska statsmännens hållning i de stora europeiska frågorna. Uti föreliggande afhandling vill författaren — särskildt med hänsyn till Sveriges politik — söka att gifva en framställning af den konflikt mellan Danmark och Holstein-Gottorp, som under senare hälften af 1690-talet gjorde det politiska tillståndet i norra Europa synnerligen oroväckande. En ganska rikhaltig samling af källor i det svenska riksarkivet lämnar en jämförelsevis klar inblick i denna konflikts utveckling och framför allt i Sveriges förhållande till densamma. Som författaren emellertid varit i tillfälle att utom vid svenska riksarkivet anställa forskningar äfven vid åtskilliga främmande arkiv, har härigenom möjlighet blifvit gifven att framställa äfven andra makters hållning i den uppkomna tvistefrågan klarare, än detta kunnat ske endast med stöd af svenska källor. Författaren vill emellertid ej härmed ha sagdt, att ämnet blifvit fullständigt uttömdt. Härför hade det nämligen varit nödvändigt att idka arkivstudier vid de flesta af Europas större arkiv, alldenstund den uppkomna konflikten några månader efter sin början utvecklade sig till en europeisk angelägenhet. Men utom större klarhet öfver Danmarks och Gottorps hållning i den uppkomna tvistefrågan har genom dessa

studier vid främmande arkiv särskildt Brandenburgs politik fått nödig belysning; äfven framstår härigenom Sachsens, huset Lüneburgs och huset Wolfenbüttels hållning till konflikten i en ganska klar dager, liksom det också på grund häraf blifvit betydligt lättare att belysa de öfriga europeiska makternas förhållande till tvistefrågan.

Alldenstund denna konflikt mellan Danmark och Holstein-Gottorp af den historiska forskningen hittills — åtminstone hvad de första åren angår — varit föga beaktad, har författaren vid sin framställning hufvudsakligen haft att hålla sig till otryckta källor. De förnämsta bland dessa äro följande:

I svenska riksarkivet, Stockholm:

Rådsprotokoll 1695—1697.
Kanslikollegii protokoll 1695—1697.
Riksregistraturet 1696.
Utrikesregistraturet 1689—1697.
Memorialer och relationer i utrikes ärenden.

Germanica:

Plenipotentiarien grefve Gabriel Oxenstierna till K. M. 1696 och 1697.

Cæsareana. Skrifvelser och memorial från kejserliga ministrar i Stockholm samt förhandlingar med dem.

Residenten H. G. Rothlieb från Hamburg till K. M. 1696.

K. M:s bref till e. o. envoyén M. Vellingk 1695—1697.

E. o. envoyén M. Vellingk till K. M. angående den pinnebergska underhandlingen 1696 och 1697.

Akter angående pinnebergska negociationen.

Sekreteraren A. Utterklo till K. M. 1696 och 1697.

Bref från de hertigliga holsteinska husen till K. M.

Generalguvernören grefve Nils Bielke till K. M. 1689—1697.

Brandenburgico-Borussica:

Kommissions-Sekreteraren J. H. Storren till K. M. 1696.

Danica:

K. M:s bref till envoyén Anders Leijonclo 1689—1697.
Envoyén Anders Leijonclo till K. M. 1693—1695, 1696 och 1697.

Gallica:

Kommissionssekreteraren J. Palmquist till K. M. 1695—1697.
Protokoll vid konferenser med ambassadören gr. d'Avaux 1694—1696.

Hollandica:

Envoyén Nils Lillieroot till K. M. 1695—1697.

Anglica:

Kommissionssekreteraren Leyoncrona till K. M. 1695—1697.

Vellingkska samlingen:

Vellingks konceptbok.
Kopior, koncept och diplomatiska aktstycken.

Oxenstiernska handlingarna:

Bref till Gabriel Oxenstierna från hertigarne af Holstein-Gottorp.

Skrifvelser till K. M. från riksråd:

Bengt Oxenstierna till K. M.

Wahrenbergska afskriftsamlingen.

I danska rigsarkivet, Köpenhamn:

Konseljprotokoll 1695—1697.

Dessa protokoll äro egentligen register öfver i geheimekonseljen beslutade skrifvelser.

Geheimeregistraturet 1696—1697.
B. Luxdorphs relationer från Stockholm till Kristian V.
Relationes von denen zu den pinnebergischen Tractaten bevollmächtigten extraord. Abgesandten 1696—1697.
J. H. von Lente från Brandenburg till Kristian V 1696 och 1697.
Relationer från Rumohr i Sachsen till Kristian V 1696.
Relationer från Bartholomæus Meuschen i Sachsen till Kristian V 1696 och 1697.

Residenten Menckens relationer till Kristian V från Wolfenbüttel 1696 och 1697.

Archivalia Exotica.

Gottorper Archiv.

I Königl. Geheimes Staats-Archiv, Berlin.

Dänemark:

Conv. 28 och 29: Streit mit Holstein-Gottorp, innehållande brefväxlingen mellan kurfursten Fredrik III och hans ombud Canitz och Danckelmann i Hamburg.

Conv. 24, 25 och 26, innehållande brefväxlingen mellan kurfursten Fredrik III och hans ombud Falaiseau i Köpenhamn. Bland dessa senare handlingar ha endast kurfurstens bref till Falaiseau genomgåtts.

I Sächsisches Haupt-Staatsarchiv, Dresden.

Missverständnisse zwischen .. Dennemarck und .. Holstein-Gottorp loc. 8710, vol I.

Differentien zwischen .. Dennemarck und .. Holstein-Gottorp, loc. 8710, vol. II. Dessa handlingar innehålla företrädesvis brefväxlingen mellan kurfursten August i Sachsen och hans ombud Miltitz i Hamburg. Endast kurfurstens skrifvelser ha blifvit genomgångna.

I Königliches Staatsarchiv, Hannover.

Die wegen der differentien zwischen Dänemark u. Holstein-Gottorp zu Hamburg geflogenen Tractaten betr. Celle be. des. 42. Holstein. Dessa handlingar innehålla företrädesvis brefväxlingen mellan de lüneburgska furstarne och deras ombud i Hamburg. Det är egentligen blott de furstliga skrifvelserna som genomgåtts.

De tyska regeringarnas skrifvelser till sina sändebud föreligga i de genomgångna handlingarna nästan uteslutande i koncept. Så är ock fallet med de skrifvelser från hertigen af Gottorp, som författaren genomforskat vid arkivet i Köpenhamn. De vid arkivet i Hannover genomgångna furstliga skrifvelserna finnas dels i koncept, dels i kopior. De tyska sändebudens skrifvelser från Hamburg till sina respektive regeringar, af hvilka egentligen blott de brandenburgska genomgåtts, förefinnas däremot i original.

Bland tryckta källor äro de viktigaste åtskilliga broschyrer, som

finnas i kongl. Biblioteket i Stockholm. Dessa broschyrer utgöras af stridsskrifter, som växlades mellan de båda fienderna Kristian V och hertig Fredrik af Holstein-Gottorp i slutet af år 1695 och början af 1696. Bland dessa märkas:

Nachricht wegen der zwischen Ihr. Königl. Mayestät zu Dännemarck, Norwegen etc. etc. und Herrn Hertzogs Friedrichs zu Schleswig-Holstein-Gottorff Durchläuchtigkeit, erwachsenen Irrungen. Gedruckt im Jahr 1695.

Anmerckungen über die Nachricht.. ans Licht gegeben auf gnädigsten Befehl.. Ihrer Hoch-Fürstl. Durchl. Im Jahr 1696.

Kurtze jedoch grundliche Anzeige.. mit Königl. allergnädigsten Vorwissen und Approbation zum Druck befordert. Im Februari Anno 1696.

Warhaffter Bericht.. auf Hochfürstl. gnädigsten Befehl gedrückt. Im Monath Martio Anno 1696.

Öfriga tryckta källor citeras på behöriga ställen.

Författaren har för beteckningen af data genomgående användt den gamla stilen, där ej annat är särskildt påpekadt. Rörande stafningen af personers namn har i allmänhet så vidt möjligt varit den egna namnteckningen följts.

Slutligen ber författaren att få uttala sin tacksamhet till alla, som på ett eller annat sätt främjat hans forskningsarbete. Framför allt har han härvid att frambära en varm tacksägelse till sin lärare, professorn vid Göteborgs Högskola *L. Stavenow*, för alla de råd och anvisningar, som han fått mottaga. Likaledes ber författaren att få hembära sitt tack till tjänstemännen vid de arkiv, som besökts. Härvid har han särskildt att erkänna sin stora tacksamhetsskuld till Herrar Riksarkivarien *C. T. Odhner* och Dr. *Sondén* vid riksarkivet i Stockholm, riksarkivarien *C. F. Bricka* och arkivsekreteraren *L. R. Laursen* vid rigsarkivet i Köpenhamn, chefen för Königl. Geheimes Staatsarchiv i Berlin, Geheimer Ober-Regierungs-Rat Dr. *Reinhold Koser* och statsarkivarien Dr. *Friedlaender* därstädes, chefen för Königl. Sächs. Haupt-Staatsarchiv i Dresden, Geh. Reg.-Rat. Dr. *Paul Hassel*, chefen för Königl. Staatsarchiv i Hannover, Archivrat Dr. *Richard Doebner*. Därjämte ber författaren att få uttala sin tacksamhet till chefen för Königl. Staatsarchiv i Schleswig, Geh. Archivrat Dr. *Hille*, för det utsökta tillmötesgående, hvarmed denne — ehuru förgäfves — sökte att vid arkivet i Schleswig skaffa ytter-

ligare material för denna afhandling. Äfven får författaren uttrycka sin tacksamhet för den vänlighet och tjänstvillighet, som visats honom af tjänstemännen vid kongliga biblioteket i Stockholm, det store konglige bibliotek i Köpenhamn samt vid stadsbiblioteket i Göteborg.

Inledning.

En blick på huset Gottorps öden intill hertig Albrekts död 1694.

Förhållandet mellan de danska konungarne och de holsteinska hertigarne hade aldrig varit synnerligen godt. Från medlet af 1600-talet blef det emellertid sämre beställdt med vänskapen än någonsin förut. Det är nämligen från denna tid, som huset Holstein-Gottorps nära förbindelse med Danmarks gamle arffiende Sverige förskrifver sig. Det var den duglige hertig Fredrik III, hvilkens regeringstid faller mellan åren 1616—1659, som inledde denna æra för den gottorpska politiken. De danska konungarnes öfvervikt i hertigdömena, som under den kraftfulle Kristian IV blifvit allt mera tryckande, kunde hertig Fredrik ej fördraga. Men då han själf var för svag att göra motstånd mot det mäktiga Danmark, måste han söka stöd utom hertigdömena. Det stöd han sökte, fann han i Sverige.

Redan Torstensons krig mot Danmark och hertigens deltagande i Brömsebrofreden ledde till ett närmande mellan Sverige och huset Gottorp. Den inledda förbindelsen beseglades några år senare genom Karl X:s giftermål med hertig Fredriks dotter Hedvig Eleonora. Från denna tid ägde en liflig förbindelse rum mellan Gottorp och Sverige, och de svenska statsmännen fingo stort inflytande på hertigens politik. Det dröjde ej heller länge, förrän hertigen skördade stora fördelar af sin vänskap med den svenske konungen. Genom Karl X:s lyckliga krig mot Danmark och det därpå följande Roskildefredsslutet tvangs den danske konungen till stora medgifvanden gent emot huset Gottorp.

Hertig Fredrik hade länge sträfvat efter, att hertigdömet Schleswigs länsegenskap under Danmark och den med danske konungen gemensamma regeringen måtte upphöra. Genom freden i Roskilde vann han det förra, i det att konungen måste medgifva honom full suveränitet i Schleswig. Hvad åter den gemensamma regeringen angick, skulle rörande densamma en närmare öfverenskommelse vara parterna förbehållen vid konungens första ankomst till hertigdömena.

Denna senare bestämmelse blef emellertid värdelös för hertigen, i det att hvarken han eller hans efterträdare kunde utverka kommunionens upphäfvande. Den förra var däremot särdeles viktig. För hertigen och hans efterkommande utfärdades en särskild suveränitetsakt rörande Schleswig och Femern. Men i densamma tillades, att de gamla unionerna, med undantag af hvad som angick länsförhållandet, skulle förbli i sin fulla kraft och verkan, ett stadgande, som senare blef i högsta grad besvärligt för de holstein-gottorpska hertigarne.

Under det nya krig, som inom kort åter utbröt mellan Sverige och Danmark, lopp hertigen fara att förlora, hvad roskildefredsslutet tillerkänt honom. Danske konungen uppträdde fientligt och fordrade, att hertigen skulle afstå från de nyss vunna fördelarne. Genom de europeiska makternas inblandning i kriget och därigenom, att svenska regeringen med allvar verkade för hans intresse, fick emellertid hertigen genom fredsslutet i Köpenhamn roskildefredens bestämmelser bekräftade. Frankrike, England och Holland garanterade den slutna freden, hvilket var af ej ringa vikt för hertigen, emedan hans suveränitet därigenom erhöll ytterligare erkännande och säkrare skydd.

Midt under krigets lopp afled hertig Fredrik 10 augusti 1659. Genom införandet af primogenituren strax vid början af sin regering och genom den öfver Schleswig vunna suveräniteten, hade han djupt och varaktigt ingripit i sitt lands öden. I sitt testamente angaf han, hvilken politik hans efterträdare, äldste sonen Kristian Albrekt, borde följa. Han anbefallde däri denne att hålla konungen i Sverige uti högskyldig respekt, följa hans råd och sträfva efter en god vänskap med honom, emedan det var hertigens öfvertygelse, att huset Gottorp i nödens stund ej skulle lämnas utan bistånd af den svenska regeringen.[1]

Den nye hertigen Kristian Albrekt följde fadrens råd i afseende på huset Gottorps politik, och freden i Köpenhamn var det första exemplet på, att Sverige ej ämnade öfvergifva hertigens sak. Men ju mera svenska regeringen visade sitt intresse för hertigens bästa, med dess större ovilja måste de danska statsmännen betrakta det uppåtsträfvande huset Gottorps politik. De senaste händelserna hade skapat en suverän furste i hjärtat af Danmark. Läget af hertigens land och hans förbindelse med svenska konungahuset gåfvo honom en betydelse, som vida öfversteg hertigdömets storhet och makt. I

---

[1] Georg Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte.

förbund med gottorpske hertigen kunde den svenska krigsmakten hvilket ögonblick som helst från de tyska provinserna tränga in i Jutland, samtidigt med att flottan hotade de danska öarne. De nya förhållanden, som huset Gottorps anslutning till Sverige skapat, inneburo en oerhörd fara för Danmark, utan att gifva det den ringaste fördel. Men äfven för Sverige och hertigen medförde den förändrade ställningen icke enbart fördelar, utan äfven stor fara. Den vådliga belägenhet, hvari Danmark råkat genom att vara inklämdt mellan de båda bundsförvanterna, måste göra det till en lifsuppgift för den danska politiken att åter söka bringa riket i en tryggare ställning. De danska statsmännen kunde ej undgå att begagna sig af hvarje gynnsamt tillfälle att kasta sina fiender tillbaka ur deras fördelaktiga ställning. Men i följd af denna politik kunde Sverige och hertigen af Gottorp aldrig vara säkra för anfall från Danmark. Ständigt måste de frukta, att Danmark, om de i framtiden råkade i någon vådlig belägenhet, skulle begagna sig af de förändrade konjunkturerna till bådas fördärf. Det visade sig rätt snart, att denna fruktan var fullt befogad.

De danska statsmännen kommo inom kort till insikt om, att Kristian Albrekt i ännu högre grad än hans fader sökte blifva oberoende af Danmark. Såsom suverän fordrade han att själf få disponera öfver sin andel af furstendömenas skatter och inkomster, som förut bragts i en gemensam kassa. Efter flere års tvist ingingo dock slutligen de båda parterna 5 maj 1667 den s. k. peræquationsrecessen. Däri bestämdes, att hertigdömenas skatter till landsherrarne skulle efter plogarnes antal delas i två lika lotter, den ena för hertigliga kassan i Gottorp, den andra för den kungliga kassan i Rendsburg. Samma år i oktober ingicks en närmare öfverenskommelse genom glückstadtska recessen. I densamma stadfästes unionerna, men frågan om kommunionens upphäfvande blef däremot ånyo uppskjuten. Öfverenskommelsen bekräftades genom giftermål mellan Kristian Albrekt och Fredrik III:s yngsta dotter Fredrika Amalia.

Snart uppstod emellertid mellan hertigen och konungen ny oenighet, som hade till följd, att hertigen invecklades i de olyckor, som träffade Sverige för dess förbindelse med Frankrike på 1670-talet. Under försök å hertigens sida att träffa en vänlig öfverenskommelse handlade Kristian V i högsta grad trolöst mot honom. Då hertigen nämligen i juni 1675 infann sig i Rendsburg för att öfverlägga med konungen, lät denne tillfångataga honom och tvang honom att underskrifva den ryktbara rendsburgska förlikningen. Hertigen måste häri

afsäga sig alla sina förbund med främmande makter och lofva att ej sluta några nya utan konungens samtycke. Kontributionerna skulle samlas i en gemensam kassa. Slutligen hette det i öfverenskommelsen, att hertigen till återställande af det gamla förhållandet afsade sig sin suveränitet. Då han emellertid kort efter rendsburgerförlikningen flydde till Hamburg, lät Kristian V förklara hertigdömet Schleswig för sekvestreradt och de hertigliga undersåtarne lösta från deras trohetsed. Utgången på striden blef dock ej så sorglig för hertigen, som det en tid såg ut. Sverige räddade sig från den undergång, hvarmed de många fienderna hotat detsamma; och Sveriges räddning blef äfven hertigens. En separatartikel till freden i Fontainebleau stadgade, att hertigen skulle återfå sina länder och alla sina rättigheter.[1]

Återigen uppstod emellertid oenighet. Kristian V yrkade bland annat på peræquationsrecessens upphäfvande och påstod, att förlikningen i Rendsburg ej hade blifvit upphäfd genom freden i Fontainebleau. Ytterligare förklarade konungen, att hertigen ej ägde rätt att hafva några fästningar eller hålla några trupper med undantag af sitt lifgarde. Då hertigen anhöll om hjälp hos kejsaren och nedersachsiska kretsen, indrog Kristian V den hertigliga delen af Schleswig. Kristian Albrekt måste som flykting vistas i Hamburg. Men det ljusnade äfven denna gång. Särskildt genom Karl XI:s ifriga bemödanden kom 1687 till tvistens biläggande kongressen i Altona till stånd. Kejsaren, kurfurstarne af Brandenburg och Sachsen blefvo medlare mellan de båda parterna. Till en början gick det trögt med förhandlingarna, och hertigen började misströsta om framgång för sin sak. Då lät i september 1688 Ludvig XIV sina trupper rycka in i Tyskland, hvarmed signalen till ett europeiskt krig var gifven. Det blef nu rent af en lifsfråga för Frankrikes motståndare, till hvilka äfven det mäktiga England sällade sig, att förebygga oroligheter i norra Europa. Uppblossade nämligen krig mellan Sverige och Danmark, hade de allierade att befara en stor minskning i hjälptrupper från de nordiska orterna. Tillsammans med Sverige och huset Lüneburg, som äfven hade intresse af hertigens räddning, lade de sig därför med ifver vinn om holsteinska tvistefrågans fredliga lösning. Resultatet af deras förenade bemödanden blef fördraget i Altona 20 juni 1689.

Uti altonaiska förlikningen lofvade Kristian V att till hertigen

[1] A. Forchhammer: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein.

återställa alla hans länder och gods. Hertigen skulle bli i full besittning af sin suveränitet och sina rättigheter att sluta förbund och bygga fästningar. Äfven skulle han oförhindrad få utöfva alla de jura, som han enligt de senaste fredssluten ägt till år 1675. Unionerna, pacta familiæ och andra till 1675 upprättade fördrag skulle enligt det gamla bruket och det bokstafliga innehållet i vestfaliska, nordiska och fontainebleau-ska frederna bli i sin fulla kraft och verkan. Öfriga tvistepunkter skulle i vänlighet biläggas, utan att det finge komma till någon aktualitet. Dessa voro de viktigaste bestämmelserna i den ryktbara altonaiska recessen.[1]

Karl XI var nu allvarligt betänkt på att sätta hertigen i en tryggare ställning gent emot Danmark. Han dref starkt på, att kejsaren och sjömakterna skulle förklara sig för garanter af det ingångna fördraget. Efter någon tids förlopp läto också dessa förmå sig härtill.[2] Men äfven på annat sätt sökte Karl XI att för framtiden trygga hertigens ställning. På hösten 1689 öfverlämnade han åt honom en truppstyrka om 1800 man, som skulle hjälpa honom med hans fästningsbyggande. Äfven huset Lüneburg öfverlät åt hertigen en del manskap.[3] Oaktadt danska regeringen visade stort missnöje öfver de främmande truppernas vistelse i Gottorp, lät Karl XI sina 1800 man kvarstanna in på sommaren 1690. Då lät han emellertid hemkalla större delen af sitt manskap. Hertigen fick dock behålla 600 man och af detta antal mot betalning 300 för alltid; de öfriga 300 skulle han däremot vid påfordran återlämna.[4]

Oaktadt danska regeringen den första tiden efter altonaiska recessens afslutande var synnerligen missnöjd öfver de främmande truppernas närvaro i Gottorp, skedde dock så småningom ett närmande mellan de förut så bittra fienderna, Kristian V och hertig Albrekt. Förhållandet mellan Danmark och Gottorp blef därför under hertig Atbrekts senaste regeringsår ovanligt fredligt och lugnt. Hertigens mångåriga olyckor och lidanden för huset Gottorps föregående oppositionella hållning mot Kristian V synas ha öfvertygat honom

---

[1] Samtida broschyrer rörande förhållandet mellan Danmark och Holstein-Gottorp. Kongliga biblioteket. Stockholm.

[2] Carlson IV: 411.

[3] K. M. till Nils Bielke 8 aug. och till Leyonbergh 19 okt. 1689. Utr. Reg. SRA.

[4] Nils Bielke till K. M. 18 och 21 maj 1690 och K. M. till Nils Bielke 10 april och 13 juni 1690. Utr. Reg. SRA.

om, huru en försonlig och moderat politik gent emot Danmark var mest förenlig med hans lycka och välgång. Bland sina rådgifvare hade han också i presidenten von Ahlefelt en varm förespråkare för en dylik hållning mot danska regeringen. Generalguvernören Nils Bielke i Pommern skildrar — och ej utan ett starkt missnöje därmed — utförligt i sina skrifvelser till Karl XI under sin vistelse i Gottorp på sommaren 1690 denna nya riktning i hertigens politik.[1] Denna tidens häfdatecknare framställa också förhållandet mellan Danmark och Gottorp under hertig Albrekts sista tid som synnerligen godt. De berätta, huru både konungen och hertigen läto det gamla hatet fara och visade hvarandra ömsesidig välvilja. Hertigen lät uppföra nya fästningsverk i Tönningen, utan att regeringen i Köpenhamn satte sig däremot. Ej heller visade man å dansk sida missnöje öfver, att hertigen höll egna trupper. Då konungen för sin del ville utvidga fästningsverken i Rendsburg, men hindrades däraf, att förstaden tillhörde hertigen, öfverlämnade den senare sin del af staden åt konungen mot det, att han fick ett annat område i utbyte. Äfven andra exempel på det goda förhållandet mellan Danmark och Gottorp anföras.[2]

Åtskilliga tvistepunkter ehuru mindre farliga funnos dock under dessa år mellan Danmark och Gottorp. Sålunda ville danska regeringen ej bringa altonaiska recessens alla bestämmelser i full verkställighet. För att få tvistefrågorna afgjorda lät hertigen genom sin kansler Reichenbach flere gånger föra underhandling med danska regeringen i Köpenhamn, dock utan att man lyckades komma till något resultat. Vid åtskilliga af de öfverläggningar, som höllos, läto de danska ministrarne anmoda hertigen att ingå förbund med Danmark. Härtill visade sig emellertid denne föga hågad och erhöll äfven af Karl XI, som fick underrättelse om Danmarks planer, det allvarliga rådet att undvika en dylik sammansättning, som för framtiden kunde medföra stora faror för huset Gottorp.[3] Danska regeringen lyckades ej heller någonsin att få den föreslagna alliansen till stånd.[4] Ehuru man således

---

[1] Nils Bielke till K. M. 18, 21, 24 och 27 maj 1690. SRA.

[2] D. H. Hegewisch: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein . . Kiel 1802. A. Forchhammer: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein. Kiel 1834.

[3] K. M. till Leijonclo 29 april 1691. SRA.

[4] Leijonclo till K. M. 2, 16, 19, 30 jan., 9 febr., 20 april, 15 maj 1691, 2 och 20 maj 1692, 30 juni och 21 juli 1693. SRA.

hvarken å hertigens eller konungens sida lyckades genomdrifva sina önskningar, fortfor dock det goda förhållandet mellan Danmark och Gottorp och blef i stället för att försämras med hvarje år allt bättre.

Oaktadt hertig Albrekt under sina sista regeringsår lade sig vinn om att stå i godt förhållande till Danmark, var det ingalunda hans afsikt att skilja sig från sin gamle bundsförvant Karl XI. Detta framgår särskildt af hans giftermålsplaner för sin äldste son prins Fredrik. Nils Bielke inberättade på sommaren 1690 från sin vistelse i Gottorp, huru både hertigen och hans ministrar voro mycket ifriga för, att en bestämd öfverenskommelse måtte fattas om en kommande giftermålsförbindelse mellan prins Fredrik och en svensk prinsessa. Komme nämligen en dylik öfverenskommelse till stånd, kunde man i Danmark däraf hämta den lärdomen, att det var rådligast att ej göra hertigen något intrång i hans rättigheter.[1] Äfven danska sändebudet Luxdorph i Stockholm framhåller åtskilliga gånger i sina relationer till Kristian V, huru planer voro å färde att genom giftermål ännu närmare förena huset Gottorps intressen med Sveriges. I januari 1692 kom hertiginnan af Holstein själf jämte prins Fredrik till svenska hufvudstaden i syfte att främja den önskade förbindelsen. När därpå hertiginnan i april åter reste hem, stannade prins Fredrik kvar i Stockholm och vistades nu en längre tid i Sverige.[2] Det dröjde emellertid många år, innan något afgörande beslut rörande det föreslagna giftermålet fattades. Men af vikt äro det oaktadt de tämligen sparsamma underrättelser, som förefinnas om den påtänkta förbindelsen, ty de visa, att Kristian Albrekt alltjämt fasthöll vid sin forna politik att stå i godt förhållande till Sverige.

Liksom Danmark och Gottorp under hertig Albrekts sista år närmade sig hvarandra, så blef äfven förhållandet mellan Sverige och Danmark fredligare och lugnare. Under det stora europeiska krigets lopp ledde gemensamma intressen till ett närmande mellan de båda nordiska kronorna. Så afslöts i början af år 1690 ett försvarsförbund mellan Sverige och Danmark på 5 år. Danska regeringen gjorde därpå ifriga framställningar i Sverige om gemensamma åtgärder till handelns skydd. Följden häraf blef, att ett handels- och sjöfartsfördrag i mars 1691 ingicks med ömsesidig förbindelse att under krigets lopp skydda hvarandras handel. Detta fördrag medverkade i ej ringa

[1] Nils Bielke till K. M. 24 maj 1690. SRA.

[2] Luxdorph till Kristian V 21 mars 1691, 20 och 24 febr., 23 mars, 16 och 27 april, 29 okt. 1692, 25 jan., 18 febr. och 28 juni 1693. Fryxells Handlingar.

grad till att bereda de nordiska kronornas handel en större trygghet. Således förde nu gemensamma intressen Sverige och Danmark betydligt närmare hvarandra, än hvad den föregående tiden varit fallet. Till någon förtroligare samverkan i den allmänna politiken kom det dock icke. Därtill herskade för djupt misstroende mellan de båda gamla arffienderna. Så framhölls vid en rådsöfverläggning i Stockholm på tal om handelsförbundet, att svenska regeringen ej kunde förlita sig på Danmark, efter detta gemenligen hade andra intressen än Sverige. Man befarade, att danska regeringens afsikt med denna förbindelse endast var att själf skaffa sig fördelar och lämna Sverige i sticket. Och sloge sammansättningen ut i krig, då skulle svenska regeringen ej kunna förlita sig på Danmark.[1] De danska statsmännen åter å sin sida hyste djupt misstroende till Sverige, som de ansågo vara Danmarks farligaste och mäktigaste granne. Att den svenska regeringen dagligen ökade krigshären, manade till stor försiktighet. Därjämte måste man i Danmark fästa stor vikt vid Gottorps förhållande till Sverige. Hertig Albrekt stode ju i så nära förbindelse med den mäktige grannen, att hans land »nu snart icke anderledes end som for Sverrig selff maa considereres». Man borde i Danmark betänka, hvilken fara som hotade från Gottorp, ifall krig utbröte med Sverige.[2] Dessa uttalanden af ömsesidigt misstroende från såväl de svenska som danska statsmännen visa, att någon djupare och förtroligare samverkan mellan Sverige och Danmark i den allmänna politiken ej gärna kunde äga rum. Emellertid kom dock den kommersiella förbindelsen till stånd. Man slöt till och med 1693 en närmare öfverenskommelse till handelns skydd. Men om något gemensamt uppträdande i de stora europeiska frågorna kunde man ej bli ense. Därtill voro de gemensamma intressena för obetydliga och de gamla motsatserna för djupa och för skarpa. Dock lyckades de redan ingångna öfverenskommelserna att gifva förhållandet mellan de båda gamla arffienderna en jämförelsevis vänskaplig prägel.

De 300 man svenska trupper, som hertig Albrekt under villkor att vid påfordran återlämna dem, mottagit af Karl XI, kommo att stanna i hans tjänst i flere år. Den svenska regeringen lät visser-

---

[1] Memorial uppläst i rådet 2 jan. 1691. Acta angående .. Danmark. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1688—1691. SRA.

[2] »Raisons, at Militien ei bør at formindskes 1692» och »Over-Secretair Harboe's Bearbeidelse af Kongens egenhændige Udkast». Kong Christian Femtes egenhændige Dagbøger udgivne af C. Molbech.

ligen åtskilliga gånger göra påminnelse om deras hemsändande, men på hertigens begäran gjordes gång på gång det medgifvandet, att de ytterligare skulle få stanna någon tid i Gottorp. Först på hösten 1694 blef hertigen på Karl XI:s uttryckliga fordran, oaktadt anhållan om ytterligare anstånd gjordes, nödgad att återlämna detta manskap.[1] Karl XI:s tillkännagifvande för hertig Albrekt, att de svenska trupperna skulle hemsändas,[2] synes ha främjat en öfverenskommelse, som hertigen på sommaren 1694 ingick med Danmark. Gottorpske kanslern Reichenbach kom detta år som flere af de föregående till Köpenhamn för att med danska regeringen förena sig om ett och annat. Denna gång blef hans underhandling icke så alldeles utan resultat. Man öfverenskom om, att konungen skulle för tre år från 1 juli 1694 till 1 juli 1697 åt hertigen öfverlämna ett regemente dragoner. Detta regemente skulle till hertigen aflägga trohetsed och stå i hans tjänst såväl till huset Gottorps egen säkerhet som för den gemensamma landsdefensionen. Dock reserverade sig konungen den rättigheten, att han i fall af behof finge återtaga detta regemente, innan de tre åren förflutit.[3] Detta var, hvad man lyckats bli ense om. Men rörande åtskilliga besvär, som hertigen anförde öfver ett och annat, lyckades man nu lika litet som förut att komma till någon enighet, hvarföre deras afgörande uppsköts till en framtida öfverenskommelse.[4]

Det goda förhållandet mellan Danmark och Gottorp skulle emellertid ej blifva långvarigt. Hertig Albrekt afled nämligen redan vid 54 års ålder 27 december 1694.[5] Hertigdömenas styrelse öfvertogs därpå af en ny regent, som ej i lidandets hårda skola lärt sig moderation och fördragsamhet. De principiella motsatserna mellan Danmark och Gottorp skulle åter brytas mot hvarandra lika hårdt, om ej hårdare än någonsin förut.

---

[1] K. M. till Nils Bielke 14 nov. 1692, 8 jan., 11 mars och 3 juni 1693, 20 jan., 24 febr. och 24 okt. 1694. Utr. Reg. SRA.

[2] K. M. till hertig Albrekt 24 febr. 1694. Utr. Reg. SRA.

[3] Kopia af detta föredrag är bilagd Miltitz' skrifvelse till kurfursten August II i Sachsen 10 juni 1696. Differentien zwischen Dennemark und Holstein—Gottorp 1696, loc. 8710, vol. II, pag. 91. DrSA.

[4] Continuirte Fortsetzung Adami Olerarii Holsteinischen Chronica von Anno 1662 biss 1702. Det store konglige bibliothek. Köpenhamn.

[5] Maanedlig relation 1694. Det store konglige bibliothek. Köpenhamn.

I.

Början till ny konflikt.

1. Tvisten om hyllningen.

Kristian Albrekts äldste son Fredrik tillträdde nu regeringen i hertigdömena. Han var vid faderns död på sitt 24:de lefnadsår. Den unge hertigen var en mycket liflig person och förrådde tidigt krigiska böjelser. Han var en ifrig vän af Sverige, men visade däremot stor obenägenhet mot Danmark. Faderns rådgifvare presidenten von Ahlefelt, som bidragit till de sista årens goda förhållande mellan Danmark och Gottorp, samt kanslern Reichenbach erhöllo afsked. I stället kallades geheimerådet von Wedderkop till det främsta ämbetet i landet. Vid Wedderkops sida ställde hertigen hans svåger Pincier von Königstein. Bägge de nya rådgifvarne hyllade hertig Fredrik III:s grundsatser. De ville, att hertigen skulle lösgöra sig från den med Danmark gemensamma regeringen i hertigdömena. Vidare förordade de en nära anslutning till Sverige.[1] Dylika ledare af Holstein-Gottorps politik ingåfvo ringa förhoppning om ett framtida godt förhållande mellan hertigen och Danmark.

För den länge påtänkta giftermålsförbindelsen mellan den unge hertigen och svenska prinsessan Hedvig Sophia började man i Gottorp strax efter hertig Albrekts död att verka. Pincier sändes till Stockholm af den nye hertigen. Hans uppdrag var naturligtvis att underrätta svenska hofvet om hertig Albrekts död, men enligt Luxdorphs relationer till Köpenhamn hade han äfven att underhandla om giftermålsförbindelsen. Luxdorph framhöll, huru ryktet än omtalade denna förbindelse så godt som afgjord, än af skilda orsaker mer eller mindre osäker. I början af mars reste Pincier åter hem med det svaret på sitt giftermålsförslag, att ett bestämdt utlåtande ej kunde gifvas, förrän prin-

---

[1] Peter von Kobbe: Schleswig-Holsteinische Geschichte.

sessan kommit till den ålder, att hon själf kunde säga ja eller nej. Men för öfrigt hade man vid svenska hofvet visat sig mycket tillmötesgående mot Gottorpska sändebudet samt begåfvat Pincier med dyrbara skänker.[1]

Ännu innan några orsaker till misshällighet med Danmark uppkommit, vidtog den unge hertigen åtgärder i syfte att med hårdt mot hårdt bemöta sådana danska anspråk, som kunde vara menliga för huset Gottorps intresse. Han lät i början af år 1695 för svenska regeringen framhålla, huru han under dåvarande svåra och föränderliga förhållanden hade stor orsak att i tid vara betänkt på sin säkerhet. Som han nu hade ett särskildt godt förtroende till Karl XI, anhöll han, att denne måtte, då hertigen finge behof däraf, på egen bekostnad lämna honom något manskap till hjälp. Karl XI tillmötesgick hertigens begäran. Han gaf generalguvernören i Bremen grefve Dahlberg befallning att göra sådan anstalt, att hertigen, så snart han därom gjorde anhållan, måtte bekomma 5 kompanier trupper af det bremiska krigsfolket. Emellertid skulle dessa trupper allt fortfarande njuta sitt underhåll från Bremen.[2] Karl XI ville medgifva, att dessa 5 kompanier togos i hertigens »ed och plicht», men han skulle skriftligen förbinda sig att återlämna dem när så påfordrades.[3] Samtidigt med att Karl XI lät dessa befallningar afgå till grefve Dahlberg, förnyade han sin garanti öfver nordiska frederna och altonaiska recessen till förmån för huset Gottorp. Han gjorde detta så mycket hellre, som Sveriges bästa på mångfaldigt sätt var förenadt med huset Gottorps välgång, blomstring och förkofran; och Karl XI och hertigen kunde ömsesidigt betrakta hvarandras intressen såsom gemensamma och oskiljaktiga.[4]

I mars 1695 började ny oenighet mellan Danmark och Gottorp. Hertigen beslöt vid denna tid att låta hylla sig af ständerna. Dessa kunde emellertid sammankallas endast genom ett gemensamt kallelsebref af båda i hertigdömena regerande furstarne, konungen och hertigen. Hertig Fredrik gjorde därför ansökan hos Kristian V, att denne

[1] Luxdorph till K. M. 30 jan., 16 och 27 febr., 6 och 16 mars 1695. Fryxells handlingar.

[2] Karl XI till grefve Dahlberg 5 mars 1695 angående de 500 man, som skulle öfverlämnas till hertigen af Holstein. Utr. Reg. SRA.

[3] Resolution 7 mars på grefve Dahlbergs memorial. Utr. Reg. SRA.

[4] Renovation der ausgestellten garantie vor den h. hertzog Friederich zu Schleswig-Holstein 5 mars 1695. Utr. Reg. SRA.

måtte gifva sitt bifall till landtdagens sammankallande. Han föreslog, att ständerna måtte sammanträda 17 april.[1] Danska regeringens svar på hertigens anmodan var ej i allo tillmötesgående. Kristian V förklarade, huru han visserligen ej hade något i hufvudsak att anmärka emot det kallelsebref, som hertigen låtit uppsätta i sitt kansli. Han ville emellertid framhålla, huru i detsamma stiftet och domkapitlet Lübeck samt staden och domkapitlet Hamburg ej blifvit kallade till hyllningen. Det vore därför önskvärdt, att hertigen bifölle, det man å båda sidor öfverlade om, huru konungen och hertigen skulle förhålla sig gent emot Lübeck och Hamburg, så att hertigdömet ej måtte lida någon skada.[2]

Lübeck och Hamburg hade fordom deltagit i hyllningen af hertigarne. Men Hamburg hade för länge sedan upphört att sända ombud till landtdagen. Lübeck hade därpå börjat följa Hamburgs exempel, och stiftet Eutin hade sedan vestfaliska freden ej deltagit i hyllningen. Vid Kristian Albrekts hyllning hade de ej blifvit kallade, och det är möjligt, att orsaken härtill endast varit en ren försummelse. Säkert är det emellertid, att konungen hittills föga bekymrat sig om, att dessa orter ej kallats till hyllningarna.[3] Nu däremot menade han, att en dylik kallelse var särdeles viktig.

Hertig Fredrik ville emellertid ej foga sig efter konungens begäran. Han lät svara, att han torde handla hvarken mot traditionen, landets furstliga intresse eller mot några jura och privilegier, ifall han förfore alldeles som konungen vid sin hyllning 1671. Hyllningsakten från detta år gåfve ju god upplysning om, huru man då gått till väga. Hertigen hoppades därför, att Kristian V skulle bifalla ständernas sammankallande enligt det uppsatta kallelsebrefvet.[4] Konungen gaf härpå det svar, att det var honom kärt, att hertigen ville handla på samma sätt, som det skett 1671. Det vore emellertid nödvändigt att i förväg ha klart för sig, på hvad sätt stiften Lübeck och Eutin samt Hamburg och dess domkapitel skulle kallas till hyllningen, och huru man skulle förfara, ifall dessa orter ej hörsammade kallelsen.

---

[1] Hertig Fredrik till Kristian V, 6 mars 1695. Kurtze Anzeige febr. 1696, s. 42. Samtida broschyrer rörande konflikten mellan Danmark och Holstein-Gottorp. Kongliga biblioteket. Stockholm.

[2] Kristian V till hertig Fredrik 19 mars 1695. Kurtze Anzeige s. 44. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm.

[3] A. Forchhammer: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein.

[4] Hertig Fredrik till Kristian V 23 mars 1695. Kurtze Anzeige s. 45.

Konungen fann sig därför nödgad att yrka på en preliminär öfverläggning med hertigen rörande denna fråga, innan kallelsebrefvet afginge till ridderskap och städer. Kristian V ansåg sig så mycket mera befogad att fordra detta, som stiften Lübeck och Eutin afsiktligt ej blifvit kallade vid hertig Albrekts hyllning. Hertigen borde erinra sig, huru Johannes klostret och den helige Andes kloster i Lübeck ägde stora ägodelar och områden i hertigdömet Holstein. Dessa hade ju af gammalt varit med vid landtdagarne och efter landtmatrikelns anvisning måst underkasta sig allmänna bördor och utgifter. Följaktligen var det af stor vikt, att de vore närvarande vid hyllningen. Kristian V hoppades därför, att hertigen skulle vara med om den föreslagna preliminärkonferensen och i följd däraf någon tid uppskjuta hyllningsakten. Det var ju ej så brådtom med hyllningen. Konungen själf och hertigens fader hade ej blifvit hyllade förrän under sitt andra regeringsår.[1]

Oaktadt de å kungliga sidan framdragna skälen för en preliminärkonferens förblef hertigen omedgörlig. Efter hyllningen, förklarade han, vore han villig att på en landtdag eller på något annat sätt öfverlägga med konungen om förevarande fråga. Men hvad själfva hyllningen angick, fasthöll han vid sin förut uttalade åsikt att därvid få följa Kristian V:s exempel.[2] I Köpenhamn började man nu visa sig nervös öfver hertigens återupprepade vägran. För den holsteinske sekreteraren därstädes tillkännagafs, det man droge i betänkande att vidare inlåta sig i skriftväxling rörande hertigens senaste förklaring om upptagandet af hyllningen. Af hertigens skrifvelse framginge nämligen, att han ej uppmärksamt skärskådat innehållet i de förra hyllningsakterna. Man hade därför i Köpenhamn beslutat att afsända några rådsherrar till honom i den säkra öfvertygelsen, att hertigen, sedan han fått klarhet i frågan, själf skulle finna den föreslagna preliminärkonferensen högst nödig. Konungen önskade, att denna konferens måtte hållas i Rendsburg.[3]

Hertigen gaf slutligen vika för konungens önskan. I medlet af juli underrättade han Kristian V, huru han till ombud vid den önskade konferensen i Rendsburg utsett Jakob Preusser och Arnold Mecklenburg för att öfverlägga med de kungliga ombuden.[4] Konferensen

[1] Kristian V till hertig Fredrik 6 april 1695. Kurtze Anzeige s. 46.
[2] Hertig Fredrik till Kristian V 13 april 1695. Kurtze Anzeige s. 48.
[3] Extractum protocolli af 30 april 1695. Kurtze Anzeige s. 49.
[4] Hertig Fredrik till Kristian V 15 juli 1695. Gottorper Archiv, camera IV, capsa 1, pag. 9, conv. 4. DRA.

ledde emellertid ej till något resultat. Då det skulle afgöras, huru man borde förfara mot de kallade, ifall de ej hörsammade kallelsen, var enigheten slut. De furstliga förklarade, att hertigen, om något dylikt inträffade, framdeles skulle med danska regeringen öfverlägga om sättet för de ömsesidiga rättigheternas bevakande. Konungens ombud däremot fordrade, att man i förväg skulle bestämma, huru de ohörsamma skulle straffas, om det skulle ske genom indragning af gods såsom 1604 eller genom militärisk exekution eller genom något annat passande tvångsmedel.[1] Öfver de danska ombudens tillvägagående blef nu hertigen otålig. Han framhöll för sina sändebud, huru han hade förmodat, att hela tvisten skulle kunna biläggas på några få timmar, men han fann, att man tvärtom drog ut på tiden med afgörandet. Preusser och Mecklenburg skulle därför inför de kungliga ombuden förklara, att hertigen befallt dem återvända, alldenstund han ej kunde inse, hvartill det skulle tjäna, att de fruktlöst och under onödiga omkostnader uppehöllo sig i Rendsburg. Önskade man å dansk sida, att hertigens ombud skulle stanna längre, kunde Preusser dröja, tills vidare order ankommit, men Mecklenburg borde förfoga sig hem.[2] Då danska regeringen emellertid fasthöll vid de en gång framställda villkoren, och då hertigens ombud lika envist vägrade att bifalla dem, blef all vidare öfverläggning omöjlig. Slutet på konferensen i Rendsburg blef, att hertigens sändebud reste hem, utan att ha träffat någon öfverenskommelse med de kungliga ombuden.[3] Hvarför hertigen så hårdt motsatte sig konungens begäran rörande Hamburg och Lübeck, framhåller han senare i en skrifvelse till svenska sändebudet i Wien, Gabriel Oxenstierna. Hade han tillmötesgått Kristian V:s önskan, att man skulle gripa till tvångsåtgärder mot de båda städerna, ifall de visade sig ohörsamma, kunde han lätt kommit i ett obehagligt förhållande till kejsaren, riket och nedersachsiska kretsen.[4]

Innan ännu någon svårare misshällighet uppkommit mellan Danmark och hertigen, gingo oroande rykten om Kristian V:s planer emot honom. Sålunda framhöll Karl XI i medlet af maj för Leijonclo,

[1] Extrakt af rendsburgerprotokollet 19 och 26 juli 1695. Anmerckungen im Jahr 1696. Samtida broschyrer rörande konflikten mellan Danmark och Holstein-Gottorp. Kongl. bibl. Sthm.

[2] Hertig Fredrik till J. Preusser och A. Mecklenburg 21 juli 1695. Gottorper Archiv, camera IV, capsa 1, pag. 9, conv. 4. DRA.

[3] Kristian V till hertig Fredrik 13 aug. 1695. Kurtze Anzeige s. 53.

[4] Kopia af hertigens skrifvelse till Gabriel Oxenstierna 6 nov. bilagd hans skrifvelse till den samme 7 nov. 1695. Oxenstiernska handlingarne. SRS.

huru det i hemlighet berättats, att de trupprörelser, som danske konungen förehade, syftade på Holstein. Det sades, att den verkliga afsikten därmed var att försäkra sig om hertigens person och utföra sina planer mot honom, innan han hunne att få någon hjälp. Leijonclo skulle därför använda all flit och försiktighet till att utforska, huru det härmed förhölle sig. Finge han veta, att något verkligt låge till grund för ryktet, skulle han, utan att invänta vidare order, göra allvarliga föreställningar däremot i Köpenhamn. Liknande befallningar afgingo till Gabriel Oxenstierna i Wien och Lillieroot i Haag. Dessa skulle, om ryktet visade sig vara sant, å respektive orter framhålla, hvilka farliga följder som kunde bli resultatet af ett dylikt handlingssätt. Kejsaren och Generalstaterna borde, om Danmark hade sådana planer, med allvar motarbeta dem.[1] Det var följaktligen ganska oroväckande rykten, som kommit ut. De synas emellertid ej ha ägt någon grund alls, ty ingenting förmäles senare härom. Tvisten mellan Danmark och Gottorp var ännu jämförelsevis obetydlig och kunde ej gärna i Köpenhamn ha väckt några tankar på öppen fientlighet Men därför voro de utkomna ryktena ej så alldeles meningslösa. De visa, hvad som låg i luften beträffande förhållandet mellan Danmark och Gottorp. Det var stormfoglarne, som voro ute, innan ovädret bröt löst.[2]

---

[1] K. M. till Leijonclo, Gabriel Oxenstierna och Lillieroot 18 maj 1695. Utr. Reg. SRA.

[2] Engelska sändebudet i Köpenhamn, Hugh Greg, inberättade i början af april för sin regering, huru en tvist ägt rum mellan Danmark och hertigen. Konungens namn hade nämligen blifvit borttaget på en kyrkodörr i Schleswig. I följd häraf uppträdde danske öfversekreteraren Jessen mycket barskt emot holsteinske sekreteraren i Köpenhamn. Han framhöll, att Kristian V visserligen själf kunde skaffa sig rätt, men han ville dock, att saken fredligt bilades, och hoppades, att hertigen skulle visa sitt ogillande af denna händelse genom att straffa den person, som därtill var anledning. Hertigen svarade emellertid ej mindre raskt, huru han ej var hågad att göra någon räkenskap för sin jurisdiktion, men för att framhålla sitt fredliga tänkesätt ville han upplysa om, att namnets borttagande skett af en ren tillfällighet, då kyrkan i följd af sorgen öfver hans faders död svartmålades. Hertigen framhöll härvid, huru han ej var litet förundrad öfver, att man användt så hårda uttryck rörande en så ringa sak, och han hoppades, att Kristian V ej hyste några tankar på våldsamhet mot hans rättigheter. Det engelska sändebudet framhöll på tal om denna händelse, huru den i sig själf var obetydlig, men tvisten hade dock på grund af spänningen mellan Danmark och Gottorp och missnöjet öfver hertigens nära förbindelse med Sverige samt öfver tillväxten af hans krigsmakt förts med mycken hetsighet. Denna sändebudets anmärkning är viktig där-

Huru obetydlig tvisten ännu var, såg det dock ut, som om den alldeles skulle förhindra hyllningen. Hertigen lät därför en ganska skarp skrifvelse afgå till Kristian V strax efter rendsburgerkonferensens upphörande. Hertigen hoppades, hette det, att konungen hellre skulle främja hans regering än besvära den med ovanliga hinder. Han hade medgifvit konferensen i Rendsburg, emedan han hoppats, att den omtvistade saken där skulle bli afgjord genom några timmars öfverläggning. Men han hade alldeles missräknat sig. Hertigen ville låta konungen öfverväga, om dylika fordringar, som danska regeringen framställde, med rätta kunde göras en furste vid hans regeringstillträde. I Schleswig ägde han ju liksom Kristian V en suveränitet, som ej kunde bestridas honom. Hertigdömet Holstein åter jämte de därmed förenade landen hade han såsom ett gammalt ärftligt län af kejsaren och riket. När hertig Albrekt nu aflidit, hade naturligtvis dennes rättigheter öfvergått på sonen, hvadan hertig Fredrik ägde lika höghet och befogenhet som Kristian V. Men däraf följde, att den medregerande fursten ej kunde göra några svårigheter rörande ständernas hyllning; detta så mycket mindre, som hyllningen blott vore en ceremoniell akt, i det att ständerna vore undersåtar, om också landsherrn ej fordrat någon hyllning. Hertigen kunde ej tro, det konungen hade för afsikt att mot rätt och billighet och mot hundraårigt bruk anmoda honom om något, som ej fordrats vid hans egen hyllning. Han hoppades därför, det Kristian V ofördröjligen skulle gifva befallning åt sitt kansli i Glückstadt att skyndsamt försegla kallelsebrefvet. Slutligen ville hertigen göra ansökning hos danska regeringen, att de kungliga rådsherrarne måtte förses med fullmakt att afgöra hertigens besvär och fatta beslut om det, som ännu återstode af altonaiska recessen att bringa till verkställighet.[1] Med denna sista begäran väckte hertigen till lif frågan om innebörden af åtskilliga punkter i den altonaiska recessen, hvaröfver man under Kristian Albrekts tid ej kunnat komma till någon klarhet.

Konungen lät svara hertigen, att det dåliga utslaget på rendsburgerkonferensen väckt lika stor öfverraskning i Köpenhamn som i

---

för, att den visar, huru de främmande ministrarne, redan innan någon konflikt utbrutit mellan Danmark och Gottorp, väl kände till, huru en djup intensiv ovilja och fiendskap mot hertigen ständigt fanns i Danmark, om det också såg jämförelsevis fredligt ut. Hugh Greg till engelska regeringen 6 april 1695. Danske samlinger för historie af Bruun, Nielsen, Smidt. 2 række, 4, s. 223.

[1] Hertig Fredrik till Kristian V 31 juli 1695. Kurtze Anzeige s. 50.

Gottorp. Särskildt hade man blifvit förvånad öfver, att hertigens rådsherrar endast upprepat sina en gång gjorda påståenden och därpå utan vidare rest hem. Kristian V ville emellertid nu erinra om, hvad som vore att göra, innan hyllningen kunde företagas. Ett kallelsebref till de bekanta orterna måste uppsättas; detsamma skulle utfärdas i konungens och hertigens namn och borde öfverlämnas utaf gemensamma ämbetsmän. Vidare borde ett bestämdt aftal göras, huru man skulle förfara med de ohörsamma. En ständig kallelselista borde upprättas, och de förslag, som hertigen tänkte att göra vid hyllningen, borde i förväg meddelas danska regeringen. Kristian V hyste den förhoppningen, att hertigen skulle befalla sina deputerade att ånyo sammanträda med de kungliga ombuden. Han vore eljest villig att låta hänskjuta denna sak till förra årets kommission, för hvilkens förnyade sammanträden man i Danmark ej skulle lägga några hinder i vägen.[1]

I sitt svar på denna skrifvelse framhöll hertigen, att man ej hos honom borde söka orsaken till rendsburgerkonferensens dåliga utgång, ty någon enighet hade där varit omöjlig att uppnå, emedan danska regeringens ombud urgerade sin mening såsom ett conditio sine qua non. Hvad för öfrigt de af konungen uppställda fyra punkterna anginge, så ville hertigen bifalla, att de i gemensamt namn utfärdade kallelsebrefven skulle öfverlämnas på behöriga orter af gemensamma ämbetsmän. Rörande andra punkten åter var det hertigens mening, att man framdeles medelst en grundlig öfverläggning måtte afgöra, huruvida några tvångsåtgärder skulle användas mot de ohörsamme. Att en kallelselista behöfde uppsättas, ansåg hertigen onödigt. Slutligen var det ju också fullkomligt obehöfligt att meddela konungen, hvad som skulle föreslås ständerna, alldenstund hertigen ej ämnade föredraga någonting annat än det, att han önskade emottaga hyllningen. För öfrigt förordade hertigen ifrigt, att den förra kommissionen så fort som möjligt åter sammanträdde, på det att alla besvär måtte bli undanröjda. Danska regeringen borde själf inse, hur nödigt det vore, att det, som ännu var oafgjordt uti altonaiska recessen, blefve bragt till verkställighet.[2]

Så hade brefväxlingen rörande hyllningen i sex månader fortgått, då det slutligen såg ut, som om man skulle lyckas att bli ense

---

[1] Kristian V till hertig Fredrik 13 aug. 1695. Kurtze Anzeige s. 53.
[2] Hertig Fredrik till Kristian V 31 aug. 1695. Kurtze Anzeige s. 56.

uti tvistefrågorna. Konungen lät nämligen svara hertigen på dennes sista förklaring, det man vore nöjd med, att denne ville öfverskicka de i gemensamt namn utfärdade kallelsebrefven till de bekanta orterna genom gemensamma tjänstemän. Angående andra punkten vore man ju också så godt som enig. Meningsskiljaktigheten bestode ju endast däri, att hertigen ville uppskjuta afgörandet till en grundligare öfverläggning. Konungen ville därför ej längre förhindra hyllningen för denna frågas skull. Men han hoppades, att den kommission, som skulle sammanträda, måtte tillåtas upptaga och afgöra ärendet. Tredje punkten var konungen äfven villig att låta kommissionen upptaga till afgörande. Emot hertigens förklaring rörande fjärde punkten hade man ej heller något att invända, då han ej ämnade föreslå mera än kallelsebrefven innehöllo. Kristian V hade därför gifvit befallning till sitt regeringskansli i Glückstadt att försegla och offentliggöra dessa. Han hoppades, att hertigen ej själf skulle komma upp med några oförmodade tvistepunkter, som kunde hindra saken. Emedan hertigen önskade, att den förra kommissionen åter sammanträdde, ville konungen befalla några af sina landtråd och regeringsråd att börja öfverläggning med hertigens ombud öfver de anförda besvären, på det att man måtte komma till en god förlikning.[1] Detta var innehållet i den kungliga skrifvelsen. Den lät så vänlig och tillmötesgående, att en lycklig lösning af tvistefrågan syntes utan svårighet kunna uppnås. I sitt svar uttryckte också hertigen sin tillfredsställelse öfver konungens utlåtande rörande de fyra punkterna. Äfven framhöll han, huru han med glädje fann, att Kristian V ville ha besvären afgjorda; han gjorde därför den ansökan, att de kungliga rådsherrarne måtte förses med fullmakt att därom rådslå och öfverlägga.[2]

I följd af konungens löfte att jämte hertigen försegla kallelsebrefven, sände denne desamma till regeringen i Glückstadt. Emellertid hade man i Gottorp förseglat dem med det nya sigill, som hertigen låtit förfärdiga. Nu blef detta en stötesten. De kungliga rådsherrarne framhöllo, huru de från Köpenhamn fått order att vägra förseglingen, därest hertigen ej använde det gamla sigillet. Som detta ej skett, voro de nu tvungna att sända skrifvelserna tillbaka oförseglade.[3] Härmed blef hyllningen allt fortfarande uppskjuten. Och nä-

[1] Kristian V till hertigen af Gottorp 31 aug. 1695. Kurtze Anzeige s. 59.
[2] Hertig Fredrik till Kristian V 4 sept. 1695. Kurtze Anzeige s. 60.
[3] Förklaring af regeringen i Glückstadt 9 sept. 1695. Akta angående Pinnebergska negociationen. SRA.

stan samtidigt med denna nya mera obetydliga tvistepunkt fick hela tvistefrågan en karakter af oförsonlighet och bitterhet, som hertigens gamla sigill, om det också aldrig så mycket användts vid kallelsebrefvens försegling, ingalunda varit i stånd att betaga densamma. Man hade genom ömsesidiga försök att bevaka sina påstådda rättigheter och vedergälla motparten för de öfvergrepp, som denne ansågs ha begått, kommit in på de principiella motsatsernas område.

2. Konflikten blir principiell.

I följd af de svårigheter, som danska regeringen gjorde hertigen med hyllningen, grep denne till medel, som långt ifrån att leda till en god förlikning i stället kommo den mellan Danmark och Gottorp ständigt gryende fiendskapen att åter fullt blossa upp. I medlet af augusti lät han underrätta svenska sändebudet i Wien Gabriel Oxenstierna om de svårigheter, som danska regeringen beredde honom. Kristian V hade vid den nyligen hållna konferensen i Rendsburg framställt ovanliga och mot allt bruk stridande fordringar, som kommit hertigen på de tankarne, det konungen åsyftade att tilltvinga sig någon fördel af honom och ville anställa oro i nedersachsiska kretsen. Hertigen bad därför Oxenstierna, att denne inför de kejserliga ministrarne måtte göra kraftiga föreställningar häremot och å hans vägnar göra ansökan hos kejsaren om dennes beskydd, så att icke mot altonaiska recessens stadganden något våldsamt ingrepp måtte ske uti hans rättigheter.[1] Äfven i Regensburg lät hertigen anföra klagomål öfver konungens handlingssätt.[2] Likaså gjorde han det inför Karl XI. Men hvad som mera än något annat väckte ond blod i Danmark, det var, att hertigen vid denna tid till skydd mot danska öfvergrepp lät i hertigdömena införa de 500 man svenska trupper, som Karl XI i början af året lofvat, att han i fall af behof skulle erhålla.[3] Detta svenska krigsfolk aflade 30 augusti 1695 trohetsed till hertigen.[4] Från den tiden ansåg man sig i Gottorp betydligt säk-

---

[1] Hertig Fredrik till Gabriel Oxenstierna 12 aug. 1695. Oxenstiernska handlingarne. SRA.

[2] Kristian V till Liliencron och Schröder 10 sept. 1695. Kurtze Anzeige s. 26.

[3] Handbref af Karl XI till hertig Fredrik 26 aug 1695. Utr. Reg. SRA.

[4] Wahrhaffter Bericht mars 1696 s. 77. Samtida broschyrer rörande konflikten mellan Danmark och Holstein-Gottorp. Kongl. bibl. Sthm.

rare gent emot Kristian V. Men det är också från denna tid, som fiendskapen mellan Danmark och Gottorp antog en oförsonlig karakter.

Till en början gaf man i Sverige hertigen fullt bifall uti hans opposition mot Danmark. Då man i Stockholm fått underrättelse om Kristian V:s handlingssätt mot hertigen, förklarade Karl XI, att danska regeringens åtgörande förvånade honom ganska mycket, och han hoppades, att Danmark ej skulle röna bifall hvarken i romerska riket eller annorstädes. Karl XI ansåg, att hertigen handlat riktigt, då han förklarat sig vilja följa förra tiders exempel utan att bifalla några ändringar. Af Danmarks handlingssätt föranleddes Karl XI att ägna en allvarlig uppmärksamhet åt hertigens angelägenheter. Att han stod i begrepp att öfvertaga de 500 man, som han i fall af behof fått löfte om, gaf Karl XI sitt fulla bifall. Man skulle i Stockholm ej försumma att bistå honom med goda officia såväl vid förhandenvarande tillfälle som vid alla andra.[1]

Hertigens senaste åtgöranden väckte i Köpenhamn en häftig ovilja. Kristian V var ingalunda sinnad att möta huset Gottorps aggressiva politik med eftergifter. Tvärtom gjorde den danska regeringen till sin uppgift att grundligt taga revanche på hertigen för dennes senaste tilltag. Så skapades nya tvistefrågor af begäret att utöfva vedergällningsrätt på motparten, och den från början obetydliga meningsskiljaktigheten stegrades härigenom till en häftig fiendskap. I en skrifvelse till sina rådsherrar i Glückstadt 10 september ledde danska regeringen tvistefrågan in på ett farligare område än förut. Kristian V befallde sina ombud att begifva sig till hertigen och framföra klagomål öfver hans beteende. De skulle erinra om, huru konungen utan motsägelse låtit honom utöfva alla akter af den gemensamma regeringen och tillsammans med honom utskrifvit en gemensam landträtt samt varit villig att främja hans hyllning, endast de gemensamma rättigheterna blifvit tillbörligen påaktade. Men huru hade hertigen å sin sida handlat! Med bedröfvelse hade konungen fått erfara, huru det vänliga tillmötesgåendet så litet inverkat på honom själf och hans ministrar, att dessa uti ärenden, som ej annat vore än negotia domestica, vändt sig till utländska makter, hvilka ej ägde någon kännedom om verkliga förhållandet. Genom att vid kejserliga hofvet och i Regensburg föra klagomål öfver danska regeringen hade man missfirmat konungen och åsidosatt den aktning, som

---

[1] Handbref af Karl XI till hertig Fredrik 26 aug. 1695. Utr. Reg. SRA.

man var honom skyldig. Hertigens uppförande var så mycket mera tadelvärdt, som han anfört sina klagomål, medan man ännu medels en vänlig brefväxling underhandlade om de stridiga punkterna. Konungens handlingssätt hade så framställts, som om Danmark åsyftade att uppväcka krig i norden. Men ej nog härmed. Hertigen hade ingått förbund med utländska makter och fört deras folk in i furstendömena, hvilket var stridande emot både unionen och kommunionen. Konungen kunde ej stillatigande betrakta dessa nyheter. Terminen till landträtten närmade sig nämligen alltmera, och vid denna skulle hertigen såsom medregerande furste icke allenast närvara, utan denna gång äfven föra presidiet. Innan förhandlingarna där finge taga sin början, måste emellertid åtskilliga viktiga punkter företagas till afgörande. Hertig Albrekts testamente borde öppnas, så att man finge veta, om hertig Fredrik hade ensam successionsrätt till furstliga andelen af Schleswig. Unionerna mellan konungen och det furstliga huset måste bekräftas. 1623 års union stadgade nämligen, att detta skulle ske strax i början af en furstes regering. En dylik bekräftelse vore så mycket nödvändigare, som hertigen emot unionerna och kommunionen tagit främmande folk i sin tjänst utan att göra något meddelande därom inför danska regeringen. Detta af en främmande makt mottagna folk borde aflägsnas ur furstendömena. Kristian V skulle emellertid, på det att jurisdiktionen ej måtte bli hämmad, tillåta, att landträtten vid den utsatta terminen toge sin början. Men härvid ville han reservera sig sina jura salva et integra, liksom han ock ville göra reservation för dens rättigheter, som kunde ha anspråk på successionen i Schleswig.[1]

Nu råkade den unge, trotsige hertigen i eld och lågor. De klagomål, som Kristian V anförde mot hertigen, pretenderade öfver denne ett förmynderskap, som var honom olidligt. Det svar på de kungliga klagomålen, som inom kort gafs från Gottorp, framhöll också med hänsynslös skärpa, huru oberättigade man ansåg desamma vara. Hertigen förklarade, att han i Schleswig var suverän och där ej berodde af någon annan än Gud. Holstein däremot hade han såsom ett län af kejsaren. Det var därför helt ovänligt och ondskefullt[2] att å kungliga sidan låta påskina, huru man tillåtit hertigen att utöfva alla akter af den gemensamma regeringen. Om någon tillåtelse kunde ej blifva

[1] Kristian V:s reskript till Liliencron och Schröder 10 sept. 1695. Kurtze Anzeige s. 26.
[2] Übel und unfreundlich.

tal, ty det var helt enkelt hertigens rättighet att tillsammans med konungen föra regeringen i Holstein. Danska regeringens i denna fråga uttalade åsikt strede både emot kommunionen och fredssluten, men framför allt emot altonaiska recessen. Konungen och hertigen voro i furstendömena fullständigt likställda, och den förre hade ej alls något prerogativ framför den senare. Lika litet som hertigen kunde föreskrifva konungen något, kunde konungen göra det gent emot hertigen. Af konungens handlingssätt kunde emellertid hertigen ej annat sluta, än att man ville göra honom den gemensamma regeringen svår och besvärlig. Under sådana omständigheter blefve han tvungen att efter innehållet i nordiska freden och glückstadtska förlikningen skilja sig ifrån den gemensamma regeringen samt begära delning af de gemensamma ständerna. Att hertigen fört klagomål öfver Kristian V hos kejsaren och i Regensburg kunde ej förtänkas honom, då man gjort honom så många svårigheter med hyllningen. Han hade varit fullt berättigad härtill, emedan han var den ende hufvudmannen för sitt furstliga hus och i hertigdömena fullkomligt likställd med konungen. Tvistepunkterna voro ingalunda negotia domestica. De tryckta skrifterna bevisade motsatsen. Altonaiska recessen gaf för öfrigt upplysning om, huru stridigheter mellan bägge husen skulle biläggas. Hvad åter det anginge, att hertigen skulle emot unionen och kommunionen intagit främmande manskap i landet utan konungens vetskap, så förhöll det sig därmed på följande sätt. Hertigen hade af den svenske konungens tyska trupper tillhandlat sig 500 man, som blifvit lösta från sin förra ed och tjänst och införlifvats med hertigens privata folk. Hertigen ansåg sig äga full rättighet till detta handlingssätt och kunde ej inse, att han därvid handlat hvarken mot unionen eller kommunionen. Att man i Köpenhamn vågade fordra, att hertig Albrekts testamente skulle öppnas, på det att hertig Fredrik därigenom skulle bevisa, huru han var den ende arfvingen till den hertigliga andelen af Schleswig, sådant förvånade sig hertigen på det högsta öfver och höll ej ens nödigt att därpå gifva något svar. Om Kristian V vid sitt tillträde af regeringen bevisat, att han var den ende arftagaren till den kungliga andelen af Schleswig eller framdeles ämnade aflåta något dylikt bevis, det var hertigen alldeles obekant. Men hur förhållandet härmed än vore, så ämnade man emellertid ej fordra något dylikt. Hertigen höll före, att hans faders testamente ej det ringaste anginge danska regeringen. För öfrigt ville hertigen på det lifligaste reprotestera mot konungens

anbragta protest, reservera sig sin fäderneärfda rätt och ej inrymma det minsta däraf åt Kristian V. Men eljest var det hertigens önskan att lefva i god förtrolighet med Danmark.[1]

Det var hårdt mot hårdt utan det ringaste medgifvande å hertigens sida. Resultatet blef också därefter. Kristian V lät tillkännagifva, att sessionerna vid landträtten måste inställas, till dess att hertigen låtit förklara, att han var villig att bekräfta unionerna och aflägsna det främmande manskapet. Hertigen svarade, att han ej kunde förbinda sig till något dylikt; och då Kristian V ännu en gång uppmanat honom att foga sig efter de framställda fordringarna, utan att hertigen gjorde någon eftergift, lät danska regeringen i slutet af oktober gifva befallning om landrättens fullkomliga upphäfvande, liksom den äfven förordnade, att alla gemensamma regeringsärenden tills vidare skulle förbli hvilande. Befallningen sattes oaktadt hertigens protest däremot omedelbart i verkställighet.[2]

Hertigens själfständiga uppträdande ledde således oupphörligt till nya öfvergrepp från dansk sida. Det var tydligt, att om man i Gottorp ej gaf med sig, oenigheten mellan Danmark och hertigen skulle leda till en farlig brytning och den att börja med obetydliga tvisten bli en europeisk angelägenhet. Detta skedde också, ty man var å hertigens sida ingalunda hågad att göra eftergifter. Man fortgick på den inslagna vägen att sätta hårdt mot hårdt. Efter Danmarks senaste öfvergrepp började hertigen värfva krigsfolk uti furstendömena. Detta retade mer än något annat den danska regeringen. Man ansåg i Köpenhamn, att värfningen var riktad mot Danmark. Så var otvifvelaktigt också förhållandet, fast man å hertigens sida förebragte andra skäl. Ville man i Gottorp häfda den själfständighet, som man ansåg tillkomma hertigen, måste man nämligen också vara betänkt på att kunna försvara densamma. Det dröjde emellertid ej länge, innan föreställningar gjordes af danska regeringen mot värfningen. Kristian V föreställde hertigen, huru man med stor förvåning försport dennes senaste åtgörande. Man hade i Köpenhamn

---

[1] Hertig Fredrik till landtrådet Rantzou och kammarrådet Mecklenburg 21 sept. 1695. Kurtze Anzeige, febr. 1696, s. 23.

[2] Kristian V till sina ombud vid landträtten 28 sept., 8 okt., 22 okt. 1695. Hertig Fredrik till Rantzou och Mecklenburg 30 sept., 18 okt., 2 nov. Akter angående pinnebergska negociationen. — Protestation af de danska rådsherrarne vid landträttens upphäfvande 2 nov. 1695. Nachricht im Jahr 1695. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm.

hoppats, att hertigen skulle förändra sitt uppförande och gifva konungen den fordrade upprättelsen. Men tvärt emot denna förhoppning skred hertigen till nya öfverdådiga tilltag och började med öfvermod och öppen våldsamhet ensidiga värfningar i furstendömena, som utgjorde ett gemensamt land. Hertigen hade företagit sig detta, ehuru det ej borde vara honom obekant, att dessa värfningar fullständigt vore emot kommunionen, unionerna och den oföränderliga traditionen Kristian V hade haft full orsak att emot detta hertigens företag skyndsamt vidtaga behöriga mått och steg. För att visa hela världen sin moderation och fredskärlek, hade danska regeringen emellertid ännu ej velat ingripa. Men som förhållandet omöjligen kunde längre förblifva sådant, som det nu var, ville Kristian V nu göra ansökning hos hertigen, att denne måtte innehålla med den påbörjade värfningen. I vidrigt fall måste man annars vara betänkt på att gripa till sådana medel, som kunde sätta danska staten i säkerhet och tjäna till att upprätthålla unionerna, pacta familiæ och landsförfattningen. Konungen väntade härpå af hertigen skyndsamt en kategorisk resolution[1].

Det var ingenting mer och ingenting mindre än hotelse med öppna fientligheter från Danmark, om hertigen fortgick på den inslagna vägen. Det kunde hända honom, ville danska regeringen erinra om, samma obehag, som händt hans fader, då denne trotsat Danmark. Hertigen lät emellertid ej skrämma sig.[2] Han svarade Kristian V, det man i Gottorp aldrig hyst den tanken att företa några fientligheter mot Danmark, ej heller någonsin tänkt att sätta danska staten i den ringaste osäkerhet. Hvad värfningen af trupper anginge, så vore det ju bekant af fredsfördragen och af det föregående bruket, att hertigen i furstendömena ägde lika befogenhet med konungen. Värfningen af detta manskap kunde omöjligen hos Kristian V väcka några

[1] Kristian V till hertig Fredrik i dec. 1695. Nachricht im Jahr 1695. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm.

[2] Att låta förmärka någon fruktan gent emot de danska statsmännen var man ej hågad till i Gottorp. Så berättar danska sändebudet Luxdorph till sin regering, huru holsteinske ministern Pincier, som nyligen ankommit till Stockholm, talade stora ord om det starka bistånd, som hertigen hade att vänta både från den ena och andra makten. Holland hade redan 20 skepp i ordning, som i början på året skulle afgå till Öresund, och England hade lofvat att härvid konkurrera med 10. Vidare voro alla medlarne färdiga att med en krigshär uppträda mot Kristian V, ifall denne hindrade hertigen att fortsätta den värfning, som han företagit till gagn för det allmänna bästa. Luxdorph till Kristian V 4 dec. 1695. DRA.

farhågor eller sätta riket i någon osäkerhet, då det ju endast var ett fåtal trupper, som värfvades. För öfrigt torde man i Köpenhamn erinra sig, huru det under hertig Albrekts regering ofta klagats öfver, att denne ej hållit tillräckligt med folk till landets försvar. Då nu hertig Fredrik för detta ändamål sökte att skaffa sig folk och sålunda bragte bot på de föregående klagomålen, kunde han ej inse, huru detta kunde illa upptagas. Vidare ville hertigen erinra om, huru såväl muntlig som skriftlig erinran nyligen gjorts huset Gottorp rörande unionshjälpen. Inte kunde man därför förtänka hertigen, att han lade sig vinn om att kunna lämna densamma, då så påfordrades. Det var ju dessutom bekant, att den till riks- och kretstjänst brukade bataljonen måste rekryteras och förstärkas, ty den var svagare än de andra höga allierades regementen och bataljoner, men måste göra samma tjänst som dessa. För öfrigt var hertigens milis nu ej så stark som hertig Albrekts 1675, ej heller var den på långt när så stark som den kungliga armén i hertigdömena. Hertigen lämnade åt Kristian V:s eget goda förstånd att bedöma, huruvida hertigen under sådana förhållanden handlat mot unionerna och kommunionen eller mot rikets säkerhet. Det syntes fastmer, som om några illasinnade berättat för konungen något, som ej var öfverensstämmande med sanningen. Värfningen företoges utan någon som helst våldsamhet och hade ägt rum nästan endast i Lübeck och Hamburg. Kristian V hade ju också själf å sin sida efter altonaiska recessens afslutande företagit värfningar i hertigdömena. Detsamma borde då också vara hertigen tillåtet. Man hoppades, att regeringen i Köpenhamn skulle inse, det hertigens enda syfte vore att lefva i godt förstånd med Danmark. Hertigen uppräknade därpå alla de svårigheter, som å Danmarks sida efter hans faders död gjorts honom emot pacta familiæ och fredssluten. Han gjorde ansökan hos konungen, att detta måtte rättas, och att altenaiska recessen måtte bringas till verkställighet samt hans besvär enligt altonaiska förlikningen afgöras genom en vänlig öfverenskommelse. Slutligen anhöll hertigen, att Sveriges erbjudna medling måtte antagas. Han hoppades, att äfven Brandenburg och andra makter härvid skulle biträda till biläggande af tvisten mellan Danmark och huset Gottorp.[1]

Hertigens svar visar, hur orubbligt han fasthöll sin antidanska politik. Svaret visar ytterligare, hur tvistefrågan råkat in i ett nytt

[1] Hertig Fredriks svar på Kristian V:s proposition af 20 dec. 1695. Anmerkungen über die Nachricht. 1696. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm.

skede och från en enskild, endast Danmark och hertigen rörande angelägenhet genom främmande makters inblandning blifvit en europeisk fråga. I sin första början var meningsskiljaktigheten helt obetydlig, och tvisten synes ej alls till sitt ursprung ha uppkommit genom någon inverkan utifrån. Den började därmed, att Danmark ej utan en viss kitslighet lade hinder i vägen för hertigens hyllning. Orsaken till Danmarks uppförande torde ha varit, att man i Köpenhamn, där huset Gottorps görande och låtande alltid med uppmärksamma ögon följdes, alltför väl kände till den nye hertigens antidanska åsikter. Hertigens val af nya rådgifvare, hvilkas politik gick ut på huset Gottorps oberoende af Danmark, gaf i Köpenhamn ett godt bevis på, hvad man å kungliga sidan hade att vänta. För öfrigt kunde hertigens svenska sympatier, alldenstund han under sin uppväxt vistats så mycket i Sverige, ej vara regeringen i Köpenhamn obekanta. För de danska statsmännen blef det med en dylik kännedom om hertigens åsikter omöjligt att visa sig vänliga och tillmötesgående.[1] Danmark var ju alltid den starkare parten, och ingenting var naturligare, än att man å danska sidan ville låta hertigen märka detta, då man i förväg var kunnig om, att Danmark i honom ägde en fiende. Och sedan tvisten väl var börjad, ville ingen af de båda parterna vika en hårsmån från sina fordringar, men bägge voro däremot ifriga uti att utöfva vedergällningsrätt på sin motpart för af denne företagna inbillade eller verkliga öfvergrepp. Det var på detta sätt, som den häftiga fiendskapen uppkom. Men ingalunda får det betraktas såsom en tillfällighet, att tvisten snart fick denna oförsonliga prägel. Det var en naturlig följd af de principiella motsatserna mellan Danmark och huset Gottorp, mellan de danska öfverhöghetspretentionerna gent emot de gottorpska hertigarne och de senares själfständighetssträfvanden, som gjorde all dansk öfverhöghet olidlig. Hvarje liten meningsskiljaktighet angående de ömsesidiga rättigheterna måste taga denna oförsonliga vändning, så snart Danmarks och huset Gottorps politik leddes af personer, hvilka strängt fasthöllo vid de uppgifter, som Karl X:s och hertig Fredrik III:s politik på 1650-talet gifvit Danmark och huset Gottorp — uppgiften å Danmarks sida nämligen att krossa den farlige svenske bundsför-

---

[1] Så skrifver G. Oxenstierna från Wien, då hertigen börjat värfva krigsfolk, huru Kristian V ej ville bifalla detta, framför allt på grund däraf att man visste, hvilket elakt hjärtelag hertigen hade emot konungen. G. Oxenstierna till K. M. 4 febr. SRA.

vanten och å gottorpska sidan att med Sveriges hjälp bevara och ytterligare stärka sin vunna självständighet. Kristian V hade under sin regering tillräckligt tydligt vid olika tillfällen visat, huru hans bestämda föresats varit att lösa den uppgift, som gångna tider gifvit de danska statsmännen i arf; hertig Fredrik IV, som nu framträdde såsom ledare af huset Gottorps politik, visade å sin sida lika tydligt, hur hans fasta beslut var att vidare utveckla oberoendet af Danmark. Det var i följd af dessa principiella motsatser, som den obetydliga meningsskiljaktigheten öfvergick till en bitter fiendskap. Och under det tvistefrågan fick denna utveckling, spelade äfven främmande makter in, ehuru det till en början var mera indirekt. Hertigen skulle nämligen aldrig vågat att med sådant trots uppträda mot Danmark, om han ej varit så godt som öfvertygad om, att han i Sverige, därest det kommit till öppen brytning, ägde en bundsförvant, som aldrig skulle lämna honom i sticket. Danmark å sin sida kunde mera än hertigen lita på sig själft, då det hade en betydlig krigsmakt, men det visste sig också äga, om det behöfdes, förespråkare i Frankrike och i åtskilliga tyska furstar. Så skapade motsatserna mellan Danmark och huset Gottorp mot slutet af året 1695 i norra Europa en situation, hvilken starkt erinrade om den, som före altonaiska recessens afslutande 1689 oroat de europeiska statsmännen. Den holsteinska tvistefrågan, som i 6 års tid hvilat, dök åter hotande upp i de nordiska orterna, den nödgade åter till ett direkt ingripande af de europeiska makterna, därest dessa i tid ville förebygga ett krig i norden, som för de redan tillräckligt invecklade förhållandena i Europa kunde medföra oberäkneliga följder.

II.

De europeiska makternas hållning i den uppkomna konflikten.

1. Sveriges hållning.

För ingen af de europeiska makterna var en inblandning i striden mellan Danmark och hertigen mera nödvändig än för Sverige. De svenska statsmännens under årtionden förda politiska system nödvändiggjorde ett ingripande från svensk sida till hertigens förmån. Karl XI kunde ej, huru fredsälskande han än var, och huru mycket Sveriges inre förhållanden än manade till en försiktig politik, öfverge huset Gottorps intressen, som af hans fader så nära förenats med Sveriges. Att låta Danmark efter behag förfara mot den unge hertig Fredrik skulle ha varit att uppoffra en säker bundsförvant, som genom sitt lands läge var af största betydelse för Sverige, utan att erhålla någon ersättning för förlusten. Så länge de svenska statsmännen fasthöllo förbindelsen med huset Gottorp, kunde de på grund af motsatserna mellan Danmarks och Sverige-Gottorps politik räkna på de schleswig-holsteinska hertigarnes bistånd mot Danmark nästan lika säkert, som om den hertigliga delen af Schleswig-Holstein varit ett svenskt område. Danmarks försök att skada hertigen kunde följaktligen af de svenska statsmännen knappast annorlunda betraktas än som ett angrepp på Sverige självt. De följande årens politik, hvad såväl svenska regeringen som hertigen angår, visa också tydligt, huru oupplösligt Sverige och huset Gottorp voro förenade af gemensamma intressen, och huru riktigt den danske sekreteraren Harboe's år 1692 om huset Gottorp fällda omdöme var, att »det nu snart icke anderledes end som for Sverrig selff maa considereres».

Karl XI var emellertid ej en regent, som utan vidare var sinnad att för hertigens skull kasta sig uti ett vidtutseende krig. Både de allmänna förhållandena i Europa, som svenska regeringen inga-

lunda genom ett krig i norden ville ha omgestaltade, ty däraf skulle gent emot Ludvig XIV, hvilkens politik Karl XI sedan många år tillbaka motarbetade, de allierades sak lupit fara att lida stor skada, och den inre ställningen i Sverige — särskildt reduktionsfrågan — manade starkt till en fredlig politik. Till en fredlig biläggning af den mellan Danmark och Gottorp uppkomna tvistefrågan sträfvade därför också Karl XI. Visserligen synes det fulla bifall, som han i augusti gaf hertigen, då denne till Gottorp lät öfverföra de svenska trupper, som han några månader förut fått löfte om, tyda på ej så alldeles fredliga sträfvanden. Fred önskade emellertid Karl XI ifrigare än någon annan. Då han märkte, huru aggressiva den unge hertigens tendenser voro, manade han honom allvarligt till försiktighet. Så framhöll han för hertigen i slutet af september, huru denne visserligen handlat riktigt, då han ej ville tillåta något intrång i sina rättigheter; men därför var det ej rådligt, att han genom sitt handlingssätt gaf Kristian V anledning till fientligt förfarande mot honom. Karl XI menade visst inte, att hertigen kunde sätta något förtroende till Danmark, men det vore dock önskligt, att sådana anstötligheter undvekos, hvarigenom sinnena vid danska hofvet blefve ännu mera retade till skadliga företag mot Gottorp. Hertigen borde därför, så godt sig göra lät, söka att bibehålla Danmarks vänskap, hvilket var så mycket nödigare, som förbittringen vid danska hofvet mer och mer tillväxte mot honom. Häraf kunde nämligen följa allehanda olägenheter och vidlyftigheter; och ehuru hertigen kunde vara öfvertygad om Karl XI:s lifliga intresse för hans välgång, så hade dock erfarenheten från forna tider visat, huru uppkomna oroligheter ej voro så lätta att stilla. Detta kunde hertigen själf inse och borde därefter ställa sitt handlingssätt. Denna skrifvelse af Karl XI visar tydligt nog, huru ogärna han såg, att den gamla, farliga oenigheten mellan Danmark och Gottorp åter blossade upp. Hertigen fortsatte emellertid att, såsom man sade i Köpenhamn, skrida till nya attentat och började värfva trupper. Då Karl XI fått underrättelse härom, lät han i Gottorp framhålla, huru det å ena sidan ej var att klandra, att hertigen sörjde för sin säkerhet och var på sin vakt; men å andra sidan hade det varit önskvärdt, att han med öfvervägande af det, som Karl XI rådt honom till, så mycket som möjligt undvikit allt, som kunde väcka farhågor i Danmark och reta danska regeringen till vidriga beslut.[1]

---

[1] Karl XI till hertigen af Holstein-Gottorp 28 sept och 9 nov. 1695. Utr. Reg. SRA.

Då hertigen så litet brydde sig om Karl XI:s maning till ett hofsamt uppträdande, måste svenska regeringen, om öppen brytning skulle kunna undvikas, i stället vända sig till Danmark med sina varningar. Att med större skärpa uppträda mot hertigen var nämligen enligt de svenska statsmännens åsikt ej förenligt med Sveriges intresse. Hertigen skulle härigenom kunnat förmås att söka skydd hos någon annan makt, särskildt Brandenburg, som visade sig mycket angeläget att få inflytande i Gottorp. Men ett dylikt resultat af sin politik skulle svenska regeringen ha betraktat som en oersättlig förlust för Sveriges intresse. Karl XI vände sig därför nu till danska regeringen med sina förmaningar till hofsamhet. Redan i medlet af oktober 1695 började svenska politiken verka i denna riktning. Karl XI lät genom svenska sändebudet Leijonclo i Köpenhamn för danska hofvet förklara, huru man i Sverige ganska okärt hade förnummit, det oenighet uppkommit mellan Danmark och hertigen, och oviljan så tilltagit, att det omsider syntes stanna i en skadlig oreda och vidlyftighet. Karl XI skulle helst sett, att en god sämja mellan Danmark och hertigen kunnat bibehållas, och ville därför nu till en fredlig biläggning af tvisten erbjuda Sveriges välmenta officia. Han gjorde detta i fredens intresse, därför att de dåvarande konjunkturerna voro så bistra och förvirrade. Leijonclo fick befallning att skyndsamt inberätta, huru Sveriges tillbud i Köpenhamn blefve upptaget.[1]

En månad senare lät Karl XI ny skrifvelse afgå till Leijonclo. Det framhölls häri, huru det ryktet utbredt sig, att Danmark med väpnad hand ämnade förhindra hertigens värfning och därjämte ville tvinga honom, att ur landet aflägsna de 500 man svenskt krigsfolk, som Karl XI öfverlämnat åt honom. De danska trupperna skulle ha fått order att hålla sig marschfärdiga, och de officerare, som uppehöllo sig hos främmande furstar, sades ha emottagit befallning att vid sina tjänsters förlust begifva sig hem.[2] I följd af dessa rykten befallde Karl XI Leijonclo att ha ett vaksamt öga på hvad som företoges emot huset Gottorp samt söka afvända all våldsamhet.[3] Då

[1] K. M. till Leijonclo 19 okt. 1695. SRA.

[2] K. M. till Leijonclo 20 nov. 1695. SRA.

[3] Man behöfver ej betvifla, att danska regeringen på grund af den skarpa konflikten beredde sig på ett eventuellt ingripande. Några verkliga rustningar företog den emellertid hvarken nu eller under den närmast följande tiden. Hade någon nämnvärd rustning företagits, hade Leijonclo ej gärna kunnat undgått att få underrättelse därom, men han har ingenting att förmäla. Så visste t. ex. Luxdorph något senare att ge god upplysning om krigsrustningarna i Sverige. Bland genomgångna handlingar å olika platser fins ingen dansk krigsrustning omtalad.

man i Stockholm några dagar senare närmare inhämtat underrättelse om den rätta egenskapen af och orsaken till de uppkomna misshälligheterna och förnummit, huru danska regeringen afstängt hertigen från de högheter och rättigheter, som tillkommo honom, aflät Karl XI en allvarlig förklaring till danske envoyén Luxdorph. Om Kristian V ej fäste något afseende vid K. M:s vänliga råd att icke förorätta hertigen, kunde svenska regeringen ej undgå att antaga sig hans försvar och beskydd för det höga intresse, som K. M. i den saken hade, och för den utlofvade garantiens skull. Det var därför K. M:s vänliga och allvarliga begäran, att stridigheterna måtte biläggas genom en vänlig förlikning. Ville man i Köpenhamn samtycka till, att detta skedde i Hamburg, så ville K. M. också å sin sida förordna en minister till en god bemedling. Leijonclo fick befallning att inför de danska statsmännen i Köpenhamn göra en lika lydande förklaring »och isynnerhet att afråda dem ifrån all aktualitet, eftersom vårt allvarsamma uppsåt och mening är att icke släppa hertigen handlös eller att lämna honom under Danmarks discretion och förtryck, ehvad däraf påfölja kunde, hvilket I hafven att låta förmärka, där man ifrån den härtill vista rigueur och hårdheten emot hertigen icke vill afstå och en skälig förmedling tillåta».[1]

I sitt svar på Karl XI:s proposition om en vänlig förhandling under Sveriges bemedling uti tvisten med hertigen visade danska regeringen ej något tillmötesgående. Hertigen hade alls ingen orsak att besvära sig öfver Danmark, men konungen däremot vore högeligen befogad att besvära sig öfver hertigen. Därest det ryktet ginge i Sverige, att Kristian V gifvit order till sitt krigsfolk och skulle vara betänkt på någon våldsamhet, vore det allenast en effekt af ett ondt samvete hos den, som slikt berättat. För öfrigt vore det alldeles ogrundadt, att några kungliga förordningar offentliggjorts, som vore till skada för hertigens rättigheter. Hvad åter den inbillningen anginge, att dessa misshälligheter hade någon gemenskap med de nordiska fredssluten och Karl XI således skulle vara förbunden att taga del däruti, så var densamma utan all grund, eftersom svenska regeringen hvarken af hertigen eller Danmark vore anmodad om det allra ringaste, som rörde dessa fredsslut. Rörande fordringarna till hertigen, att han skulle bevisa sitt jus primogenituræ i Schleswig, för-

[1] K. M. till Leijonclo med bilagd kopia af deklarationen till Luxdorph 27 nov. 1695. SRA.

nya unionerna, aflägsna det främmande krigsfolket och innehålla med värfningen, var Kristian V i sin fulla rätt. Det hade framhållits, att man i Köpenhamn angående de två senare punkterna handlade emot fredssluten; men danska regeringens mening var däremot, att hertigen långt mera förbrutit sig mot de i dessa fredsslut bekräftade unionerna. För öfrigt voro misshälligheterna mellan Danmark och hertigen af den art, att ingen främmande makt kunde inblanda sig uti dem, alldenstund de föllo under rubriken negotia domestica. Tvistefrågans lösning var följaktligen en privataffär mellan Danmark och hertigen.[1]

Mot denna danska förklaring uppsatte svenska regeringen åtskilliga anmärkningar, som utvisa, hvad man i Stockholm tänkte om Danmarks företagande mot hertigen, och som framhålla, huru Sverige i oenigheten mellan Danmark och hertig Fredrik förde huset Gottorps talan, som om det hade gällt en speciellt svensk-dansk tvistefråga. Af dessa anmärkningar skulle de svenska sändebuden begagna sig, då de med de danska komme att diskutera holsteinska misshälligheterna. Erfarenheten från föregående sekel, hette det, visade, att delning och sönderstyckning af furstendömen ha förorsakat deras fullkomliga undergång. Att det ej skulle vara de kungliga danska ministrarne emot, att hertigdömet Schleswig-Holstein sönderstyckades, det insåge man också mer än väl. Härigenom skulle nämligen tillfälle erhållas att så mycket lättare draga till sig det ena stycket efter det andra af hertigdömet jämte suveräniteten. Aldrig förut hade någon dylik tvistefråga blifvit väckt, och den kunde ej heller gärna bringas å bane af någon annan, än den, som ville det furstliga husets undergång. Hertigen ägde såsom alla andra suveräner och fria riksfurstar rättighet att sluta fördrag samt att bygga och besitta fästningar, hvilket hade blifvit stadfäst i de nordiska fredssluten och altonaiska recessen. Men hade han rätt att sluta fördrag och bygga fästningar, då var det ju alldeles naturligt, att han ägde rättighet att utaf andra makter mottaga trupper till försvar för land och fästningar; och för samma ändamål borde han ju också få anställa värfningar. Danska regeringens påstående att hertigdömena vore ett gemensamt land, var alldeles oriktigt. Bägge furstendömena Schleswig-Holstein utgjorde enligt landtmatrikeln ett område af 18,000 plogland.[2] Af detta område innefattade amt, länder och städer 14,000 plogland

---

[1] I dansk konselj 17 dec.; kopia af extrakt-protokollet bilagd K. M:s skrifvelse till Vellingk 31 Dec. SRA.

[2] Pflüge.

samt prelater och ridderskap 4,000 plogland. Men ofvannämnda 14,000 plogland af amt, länder och städer voro delade mellan konungen och hertigen så, att hvar och en af dem för sin räkning ägde 7,000 plogland, som alls icke hade att göra med någon kommunion, då hvartdera området styrdes af sin särskilda regering. De 4,000 plogland åter, som tillhörde prelater och ridderskap, voro däremot i kommunion. När nu hertigen hvarken ämnade besvära konungens privata område eller de 4,000 plogland, som tillhörde prelater och ridderskap, med det upphandlade och värfvade manskapet, utan värfvade och förlade krigsfolket i sin egen privata del, så kunde hela den opartiska världen lätt finna, att Danmark endast under skenet af kommunion ville väcka split och oreda. Karl XI hade därför full orsak att såsom garant åtaga sig hertigens sak.[1]

Uti en konferens, som Leijonclo hade med danske rådsherren Reventlow, återupprepade han Karl XI:s begäran om en vänlig underhandling i Hamburg. Reventlow menade, att Kristian V ej torde medgifva detta. Leijonclo ville göra invändningar, men Reventlow förklarade, att det ej förefunnes något behof att vidare inlåta sig öfver denna sak. Af detta Reventlows försök att afklippa allt ytterligare ordande om underhandling i Hamburg tog sig Leijonclo anledning att framföra Karl XI:s allvarsamma förklaring, att Sverige under inga omständigheter ämnade öfvergifva hertigen. Reventlow blef vid denna allvarliga vändning mäkta försagd och häpen, skref Leijonclo, så att han bleknade som lärft. Slutligen sade han emellertid, att det var väl, att man visste, hvad Sveriges mening var, på det att man i enlighet därmed kunde vidtaga nödiga mått och steg. Samma förklaring afgaf Leijonclo strax därpå för samtliga de danska rådsherrarne. Under den diskussion som uppstod bestred särskildt den inflytelserike öfversekreteraren Jessen hertigen de rättigheter, som Leijonclo ansåg tillkomma honom. Jessen menade, att bästa sättet att få slut på tvistefrågan skulle vara, om man i Sverige toge tillbaka de 500 man, som hertigen emottagit, samt att hertigen sände en minister till Köpenhamn att underhandla. Han yttrade sig under hela konferensen med stor ifver och häftighet, men de andra rådsherrarne visade sig mycket moderata och tego. Leijonclo drog häraf den slutsatsen, att de ej voro af samma mening som Jessen.[2] Denne senare synes också under tvistefrågans vidare

[1] Dessa remarques medfölja K. M:ts skrifvelse till Leijonclo och Vellingk 4 jan. 1696. SRA.

[2] Leijonclo till K. M. 17 jan. 1696. SRA.

utveckling ha varit den skarpaste motståndaren vid danska hofvet till huset Gottorps politik.

Karl XI, som vid ett par tillfällen visat, att han ej fullt gillade hertigens aggressiva uppträdande mot Danmark, gaf honom i slutet af år 1695 upprepade försäkringar om sitt bistånd. Hertigen hade till Stockholm sändt sitt geheimeråd Pincier von Königstein att inför svenska regeringen föra hans talan. Denne utförde med framgång sitt uppdrag. Karl XI lät försäkra hertigen, huru han såväl af omsorg för allmän fred och för lugnets bevarande i nedersachsiska kretsen som på grund af den nära släktskapen kände sig föranlåten att rikta sina rådslag därhän, att oenigheten måtte bli häfd. Han ville med allvar lägga sig vinn om, att hertigen finge behålla sina rättigheter, och skulle på allt sätt motverka danska regeringens öfvergrepp. I medlet af januari underrättade Karl XI hertigen, att denne ännu ett år skulle få behålla det svenska krigsfolket. Man skulle härigenom visa, att dessa truppers entledigande ur hertigens tjänst ej behöfde ske på Danmarks instans och pådrifvande, utan af egen fri vilja.[1]

Af Sveriges vänskap sökte också hertigen att draga så stor fördel som möjligt. Så visste han särskildt att både nu och framdeles begagna sig af de svenska sändebudens rekommendationer på olika orter för sitt intresse. Framför allt var det Gabriel Oxenstierna i Wien, som fick på sin lott att föra hans talan. Redan då tvisten med Danmark endast gällde hyllningen, hade hertigen genom honom anbefallt sin sak hos kejsaren. I början af november anhöll han åter om Oxenstiernas välvilliga officia vid kejserliga hofvet. Då danska regeringen fortfor att göra honom svårigheter, förnyade han sina påminnelser inför den svenske ministern. Äfven lät han genom svenska sändebudet i Regensburg inför tyska riksdagen föra sin talan.[2]

Oaktadt de svenska statsmännen således villigt tillhandagingo hertigen, voro de ej alltid så alldeles nöjda med hans stundom onödigt skarpa uppträdande. Karl XI:s uppmaning till honom vid ett par tillfällen, att han borde uppträda med större försiktighet, är exem-

---

[1] Karl XI till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 27 nov., 28 och 30 dec. 1695, 15 jan. 1696. Utr. Reg. SRA.

[2] Hertig Fredrik till Gabriel Oxenstierna 7 nov. med bilagd kopia af hans skrifvelse till densamme 6 nov. 1695. Oxenstiernska handlingarne. SRA. — Hertig Fredrik till Gabriel Oxenstierna 30 dec. 1695, 9 jan., 13 febr. 1696. Archivalia Exotica 403, 11; och till Snoilsky 9 jan. och 25 mars 1696, Archivalia Exotica 403, 12. DRA.

pel härpå. Äfven visa uttalanden af de svenska rådsherrarne Gyldenstolpe och Bengt Oxenstierna, att man ej i allo gillade hertigens handlingssätt. Gyldenstolpe yttrade under en öfverläggning i kanslikollegium, att det vore väl, om hertigen ginge moderatare till väga. Man såg nämligen af de skrifter, som utkommit, att han brukade tämligen hårda ord och expressioner, hvilket förtröt konungen af Danmark; »Gud vet, hvartill ock sådant tjänar». Bengt Oxenstierna svarade härtill, att han talt med Pincier och den holsteinske sekreteraren därom och förmanat dem att hålla inne med slikt. Han tillade, hur det var honom bekant, att hertigens geheimeråd Wedderkop var mycket böjd för ett sådant skarpt uppträdande. Oxenstierna hade därför vid åtskilliga tillfällen rådt honom att uppträda mera försiktigt.[1]

Oaktadt svenska regeringens bestämda förklaring att under inga omständigheter öfvergifva hertigen, afgaf Danmark i januari ett hotfullt ultimatum. Kristian V kunde af hertigens senaste utlåtande ej annat förstå, än att denne fortfarande ville uppehålla honom med tomma löften, bringa den ensidigt företagna militärförfattningen till stånd för att sedan afkasta masken och fortsätta tvisten till största fara för Danmark. Hvad hertigens framställda besvär angick, hade Kristian V ej vägrat att genom en vänlig underhandling afhjälpa dem, ehuru flere af dem voro endast bagateller. Föregifvandet, att konungen efter altonaiska recessens afslutande företagit offentliga värfningar i hertigdömena, öfverensstämde ej med sanningen och skulle aldrig kunna bevisas. Det var därför nedsättande för Kristian V att göra flere förslag i godo. Han ville emellertid för att tydligen ådagalägga, att man i Köpenhamn ej önskade gifva anledning till någon oro, till tvistens biläggande föreslå en unionssession. Denna borde enligt de unionella stadgandena börja senast inom två månader och ej afslutas, förrän alla besvären, som rörde denna domestika sak, blifvit afgjorda. Emellertid finge hertigen under förhandlingarnas lopp ej skrida till några nya företag. Följaktligen borde värfningen inställas, det intagna främmande folket inom två månader aflägsnas och slutet på unionssessionen utan några ändringar alls inväntas. Så

---

[1] Kanslikollegii protokoll 9 jan. 1696. SRA. Sveriges utländska sändebud visste också att omtala, huru den allmänna meningen var, att det framför allt var hertigens ministrar Wedderkop och Pincier, som eggade honom till hans antidanska politik. Samma åsikt uttalar äfven danska sändebudet Luxdorph i Stockholm inför sin regering. Gabriel Oxenstierna till K. M. 4 febr. Lillieroot till K. M. 1/11 febr. 1696. SRA. Luxdorph till Kristian V 19 okt. 1695. DRA.

snart detta förslag blifvit antaget, skulle hertigen åter få deltaga i den gemensamma regeringen. Kristian V skulle vidare låta landträtten fortsätta sin verksamhet samt, då hertigen offentliggjort innehållet af fadrens testamente, utfärda skrifvelserna om hyllningen. Men ifall hertigen förkastade detta vänliga förslag och ej upphörde med den ensidiga värfningen eller aflägsnade det främmande krigsfolket, kunde man ej fatta detta annorlunda än som ett beslut af honom att affalla från unionerna, arfsfördragen och fredssluten samt på allt sätt göra Danmark intrång. Kristian V ville därför inför Gud och hela världen ha protesterat häremot och vara oskyldig till den oro, som af hertigens handlingssätt torde uppkomma.[1]

Huru hotfull denna ultimatförklaring än var, kvarstod dock hertigen vid sin förut uttalade mening. Han lät för Kristian V framhålla, huru han med förvåning förnummit, att denne ansåge tvisten öfver hans jura och befogenheter för en domestik sak, som skulle afgöras enligt de unionella bestämmelserna. De besvär, som man i Gottorp framkommit med, ansåg hertigen ingalunda för bagateller. Man hade ju genom fyra kostsamma beskickningar till Köpenhamn förgäfves sökt få dem afgjorda. Slutligen framhöll hertigen, huru han hoppades, att Kristian V skulle låta honom utöfva sina jura, medgifva, att altonaiska recessen blefve bragt till verkställighet, samt bifalla den af Sverige och Brandenburg erbjudna medlingen, uti hvilken äfven andra makter torde vara villiga att deltaga.[2] Detta var hertigens svar på Kristian V:s förslag om ett unionsmöte. Att man i Gottorp ej ville gifva sitt bifall åt detsamma, var naturligt nog. Hertigen skulle nämligen vid ett dylikt unionsmöte blifvit i fullkomlig saknad af sina bundsförvanters, särskildt Sveriges och Lüneburgs hjälp. Men det var just med dessa bundsförvanters bistånd, som han hoppades att få sina påstådda rättigheter erkända.

Luxdorph hade i Stockholm inlämnat Danmarks ultimatum till

---

[1] Kristian V:s svar och ultimatdeklaration på furstl. resolutionen 7 jan. 1696; beslutadt i dansk konselj 12 och 21 jan. Kurtze Anzeige, febr. 1696, s. 32. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm.

[2] Hertigens svar på Hagedorns proposition. Wahrhafter Bericht, mars 1696, s. 66. Samtida broschyrer. Kongl. bibl. Sthm. Att man vid denna tid i Gottorp ej ansåg sig säker för öfverfall från Danmark, framgår af en skrifvelse från residenten Rothlieb till Karl XI mot slutet af januari Han skref, huru hertigen lät förse Tönningen med nödig krigsammunition och proviant i följd af de osäkra förhållandena. Några danska trupprörelser förspordes dock ej. Residenten Rothlieb från Hamburg till K. M. 24 jan. 1696. SRA.

hertigen jämte ett memorial från Kristian V, hvari det hette, att man förmodade, det svenska regeringen allvarligt skulle förmå hertigen till antagande af danska regeringens förslag, något som för Karl XI skulle vara en lätt sak. Det svenska svaret på detta memorial var denna gång ej hotfullt, utan nästan ironiskt. K. M. hade af danska memorialet funnit, huru Kristian V önskade fredens bibehållande och ej ville anmoda hertigen om något, som var emot de nordiska frederna. Detta var ju ingenting annat, än hertigen önskade. Därför kunde K. M. ej annat se och sluta, än att man var ense uti själfva fundamenterna, hvadan det skulle vara högst beklagligt, om man endast vid tjänliga vägars utväljande skulle råka ta miste och invecklas i vidlyftigheter. K. M. höll före, att medel till tvistefrågans lösning väl kunde finnas, som ej vore till förfång för någondera parten. Men den utväg, som Kristian V föreslagit, att behandla tvistefrågan som en res domestica, kunde K. M. ej förorda. Att före denna underhandlings början upphöra med värfningen och aflägsna det främmande krigsfolket, ansåg nämligen hertigen vara att på en gång afstå från sina viktigaste rättigheter, hvilka han som riksfurste och enligt de nordiska frederna ägde. K. M. ansåg därför fortfarande en sammankomst i Hamburg för bäst och nyttigast. Då skulle man ej behöfva att skrida till någon svår skriftväxling och till hotelser, mycket mindre till någon aktualitet med våldsamhet och tvång, som ofelbart skulle i de nordiska orterna draga efter sig vidlyftigheter, hvilka man gärna önskade förebygga.[1]

Till en början föreställde sig danska regeringen, att man i Sverige ej ämnade tjäna hertigens intresse annorlunda än med goda officia. Man var i Stockholm ej synnerligen nöjd med denna uppfattning af den svenska politiken, ty följden af en dylik åsikt måste naturligtvis blifva, att de danska statsmännen ej toge den minsta hänsyn till föreställningar från Sverige. Bengt Oxenstierna framhöll därför, att man måste ingifva Danmark en annan mening om svenska regeringens hållning i den holsteinska tvistefrågan.[2] Denna de svenska statsmännens afsikt att å ena sidan öfvertyga Danmark om, huru man under inga omständigheter ämnade öfvergifva hertigen, och å den andra sidan laga så, att man vore i stånd att kraftigt bistå honom,

[1] K. M:s svar på Luxdorphs memorial 4 febr. 1696. Kopia bilagd K. M:s skr. till Vellingk 5 febr. SRA.

[2] Kanslikollegii protokoll 3 och 9 januari 1696. SRA.

visade sig i de befallningar, som Karl XI lät utgå under januari och början af februari månad 1696.

Karl XI:s allvarliga förklaring genom Leijonclo »att icke släppa hertigen handlös eller att lämna honom under Danmarks discretion och förtryck, ehvad däraf påfölja kunde», var ägnad att rubba de danska statsmännens tro på den svenske konungens fredskärlek. De underrättelser om svenska krigsrustningar, som samtidigt inkommo, gjorde klart för Kristian V, att danska öfvergrepp mot Gottorp lätt kunde ådraga honom ett farligt krig med Sverige. Hade man i Köpenhamn satt sina hotelser mot hertigen i verkställighet, hade också för visso kriget ej varit långt borta. Karl XI gjorde nämligen vid denna tid allvarliga förberedelser att med vapenmakt ingripa till hertigens förmån. Den 10 januari afgick order till generalguvernörerna Bielke i Pommern och Dahlberg i Bremen, det dessa skulle befalla alla under deras kommando stående officerare att jämte manskapet hålla sig redo till uppbrott. De mellan Danmark och Gottorp uppkomna stridigheterna syntes nämligen alltmer få ett bistert och svårt utseende, så att desamma lätteligen kunde utbrista i någon vidlyftighet [1]. Följande dag afgick order till generalamiralen Hans Wachtmeister, att alla sjöofficerare ofördröjligen borde infinna sig vid krigsflottan, som skulle så iordningställas, att den på K. M:s första order kunde vara färdig att löpa ut [2]. Alla rikets landshöfdingar fingo befallning att sörja för, det adelsfanan vid första ankommande order måtte vara redo att marschera dit, som Karl XI fann för godt att kommendera den. Det hette härvid, att befallning om uppbrott torde komma att gifvas 2 maj innevarande år. Äfven fingo landshöfdingarne befallning om fördubbling af båtsmännens antal, alldenstund K. M. under dåvarande oroliga konjunkturer kunde bli föranlåten att utreda krigsflottan och låta den gå till sjös [3]. De båda landshöfdingarne generallöjtnant Schönleben och generalmajor Fegerschiöld fingo order att söka utforska, hvad som förehades på andra sidan gränsen i Norge, isynnerhet om båtsmännen fått befall-

---

[1] K. M. till N. Bielke och Dahlberg 10 jan. 1696. Utr. Reg. SRA.

[2] K. M. till generalamiralen Hans Wachtmeister 11 jan. 1696. RReg. SRA. Denna order ställde man sig så till efterrättelse, att örlogsflottan sedermera blef »medh flijt optacklat, bestyckat och klargiord». Amiralitetskollegii relation, huru K. M:s order blifvit fullgjorda. Amiralitetskollegium till K. M. 1696.

[3] K. M. till alla rikets landshöfdingar 31 jan. och 1 febr. 1696. RReg. SRA.

ning att begifva sig till Köpenhamn.[1] Slutligen fingo alla regementsöfverstar befallning att ofördröjligen hemkalla de officerare, som begifvit sig utrikes. Detta var af nöden, emedan en stor del af krigsbefälet fått löfte att bevista årets fälttåg uti det stora kriget, men detta kunde nu ej medgifvas, emedan man ej vore säker på, om icke de närvarande konjunkturerna komme att föranleda öppet krig.[2]

Karl XI verkade emellertid för huset Gottorps väl ej blott genom sin krigsrustning och genom allvarliga föreställningar inför danska regeringen, utan han sökte äfven intressera andra makter för hertigens bästa. Han lät mot slutet af november för kejsaren, England och Generalstaterna framhålla den holsteinska sakens vikt. Karl XI förmodade, att dessa makter ej hade mindre intresse af fredens bevarande i de nordliga orterna än Sverige, isynnerhet som de voro garanter af nordiska frederna och altonaiska fördraget. De borde därför afråda Danmark från fientligheter och förorda en vänlig underhandling, som kunde företagas i Hamburg. K. M. hoppades, att kejsaren, England och Generalstaterna skulle finna för godt att till denna kongress sända sina ministrar, på det att genom deras allvarliga bemedling en god förlikning måtte åstadkommas och freden bibehållas.[3]

2. De öfriga makternas hållning i den uppkomna konflikten.

Kejsaren, England och Generalstaterna, Frankrikes hufvudfiender i det stora europeiska kriget, hade de senaste åren gång på gång hos Karl XI anhållit, att denne såsom garant af vestfaliska och nimvegiska frederna måtte sända dem hjälptrupper emot Ludvig XIV. Af flere orsaker hade emellertid deras begäran oupphörligt blifvit afslagen. Men nu hade Karl XI i följd af den holsteinska tvistens uppkomst kommit i ett nytt förhållande till de allierade.

---

[1] K. M. till Schönleben och Fegerschiöld 5 febr. 1697. RReg. SRA.

[2] K. M. till alla öfverstar 10 febr. 1696. RReg. SRA. Äfven lät Carl XI värfva matroser i Hamburg, en värfning, som dock synes ha varit skäligen obetydlig. Canitz till kurfursten Fredrik III $\frac{29 \text{ aug.}}{8 \text{ sept.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] K. M. till G. Oxenstierna i Wien, Lillieroot i Haag, Leyoncrona i London och Snoilsky i Regensburg 27 nov. 1695. Utr. Reg. SRA.

Liksom de bönföllo om Sveriges hjälp, blef Karl XI nu nödgad att anhålla om deras bistånd åt sin skyddsling, den holsteinske hertigen. Blott en 14 dagar, innan Karl XI gaf befallning åt sina ombud hos kejsaren, England och Generalstaterna att göra ansökan om, det dessa måtte främja hertigens bästa, hade de allierades sändebud i Stockholm förnyat sin begäran om hjälpsändning i kriget [1]. De svenska statsmännen insågo, att det kunde ha farliga följder, om deras anhållan åter afslogs. De allierade kunde däraf föranledas att söka Danmarks vänskap i stället för Sveriges, hvarvid hertigen af Gottorp lopp fara att bli öfverlämnad åt danska regeringens godtycke, som skulle bli till stort men för Sveriges intresse. »Varandes bekant, att bemälte hertig ej kan conserveras, om icke kejsaren, England och Holland äro för hans partij» [2]. Bengt Oxenstierna framför allt ansåg det nödigt att gifva de allierade försäkringar, som kunde förnöja dem i realiteten. Det var nödvändigt att göra sig säker om deras vänskap, ty ingen kunde mera skada Sverige än de [3]. Alla försök att förmå Karl XI till hjälpsändningens beviljande strandade emellertid äfven denna gång. Den 30 november fingo de allierades ombud afslag på sin begäran. Karl XI uppräknade i detta afslag alla de tjänster, han hade gjort de allierade alltsedan associationen i Haag 1681. Han hade främjat deras sammanslutning mot Frankrike, han hade sändt dem 6,000 man hjälptrupper vid krigets början, då Vilhelm III företog sin expedition mot England, och äfven vid åtskilliga andra tillfällen försett dem med krigsfolk; han hade omintetgjort den skadliga intrig, som gick ut på att till de allierades skada bilda ett s. k. tredje parti, och till de allierades bästa verkat för fredens upprätthållande i nedersachsiska kretsen. Men K. M. hade knappast varit i stånd att på detta sätt upprätthålla lugnet i de allierades rygg, om han ej de sista åren behållit hjälptrupperna hemma. Nu hade emellertid K. M. ännu större skäl att handla försiktigt och ej sända bort sina trupper, alldenstund holsteinska saken sväfvade i stor fara. Slutligen påpekade Karl XI i detta svar, huru

---

[1] Detta skedde 14 november 1695. Præparatorier, upplästa i rådet 25 nov. 1695. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—97. SRA.

[2] Rationes för hjälpsändningen, bilagda »præparatorier» upplästa i rådet 25 nov. 1695. Memorialer om relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

[3] »Oförbegripligt sentiment», som Bengt Oxenstierna förebragte Karl XI 26 november 1695. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

Englands och Generalstaternas öfvergrepp till sjös nu som förut vore ett hinder för hjälpsändningens beviljande [1].

Detta afslag på de allierades anhållan om hjälp följde endast tre dagar efter det Karl XI gifvit sina sändebud befallning att hos kejsaren och sjömakterna göra ansökan om bistånd för hertigen af Gottorp. Huru kunde emellertid nu svenska regeringen hoppas något gynnsamt svar på sin begäran, då den gifvit rent afslag på deras? Hade ej några starkare skäl talat för de allierades ingripande i den holsteinska konflikten än Karl XI:s anhållan därom, skulle för visso hertigen fått röna föga prof på deras välvilja. Men det fanns verkligen till lycka för huset Gottorp skäl, starka nog att förmå de allierades parti till ganska allvarlig opposition mot Danmarks öfvergrepp. Dessa skäl lågo i konjunkturerna, hvilka vid denna tid nödgade de allierade att med eller mot sin vilja fästa stort afseende vid den politiska ställningen i de nordiska länderna. Såväl de allierades krig mot Frankrike som kejsarens krig mot turkarne fördes till stor del med hjälptrupper. Flere nordtyska stater, såsom Brandenburg, Sachsen och huset Lüneburg, hade till dessa krig lämnat ganska betydliga truppmassor. Likaså de skandinaviska staterna. Både Karl XI och Kristian V hade under det stora krigets lopp hvardera flere tusen man i sjömakternas tjänst. Men hade nu krig utbrutit mellan Sverige och Danmark för den holsteinska tvistefrågans skull, skulle de allierade gått miste om en stor mängd af dessa hjälptrupper. Dels skulle nämligen de stridande parterna själfva ej längre varit i stånd att lämna de allierade den ringaste hjälp, dels skulle de grannar, som hade intresse af stridens utgång, blifvit nödgade att hålla sina trupper hemma för att, om så nödigt befunnes, ingripa. Detta skulle ha förorsakat de allierade stor skada. De måste därför med yttersta allvar vaka öfver, det Danmark ej ginge så långt i öfvergrepp mot hertigen, att Karl XI däraf fann sig föranledd till öppen brytning. Slutligen kom härtill, att de allierade voro garanter af altonaiska traktaten och således skyldiga att bistå hertigen. Detta var dock af mindre betydelse, ty det var ingalunda deras garanti, som vid denna tid nödgade dem att afråda Danmark från fientligheter mot huset Gottorp.

Oaktadt Karl XI:s ringa tillmötesgående i fråga om hjälpsändningen visade sig de allierade af ofvan anförda skäl genast villiga

---

[1] K. M:s svar till Stahremberg och Heckeren 30 nov. 1695. Utr. Reg. SRA.

att tillmötesgå svenska regeringens anhållan rörande holsteinska tvistefrågan. Vilhelm III i England förklarade, huru han i all måtto önskade bidraga till misshälligheternas afhjälpande och sakens skyndsamma och vänliga afgörande. Engelska regeringen visade sig så mycket villigare härtill, som den samma förmodade, att Frankrike eggade Danmark mot hertigen i syfte att skada de allierades sak. Det sades, att Ludvig XIV åter börjat betala subsidier till Danmark på sista tiden. Till förhindrande af alla vidlyftigheter erbjöd därför Vilhelm III, liksom Karl XI förut gjort det, sin bemedling i tvistefrågan. Därjämte lät han förklara, att den anfallne, om någondera parten skrede till fientligheter, skulle åtnjuta allt möjligt bistånd. Under det att Sveriges sändebud vid engelska hofvet sökte verka för hertigens sak, motarbetade Danmarks ombud de svenska intressena genom föregifvandet, att svenska regeringens görande och låtande endast gick ut på att gynna Frankrike.[1]

Rådspensionären Heinsius i Haag visade sig lika villig som Vilhelm III att medverka till holsteinska tvistens fredliga lösning. Hufvudsaken berodde emellertid på Englands hållning, menade han, ty efter England måste Generalstaterna rätta sig. Öfver ryktet, att Sverige blott genom vänliga underhandlingar ville bistå hertigen, visade han sig mycket bekymrad, och för sin del ansåg han, att ett allvarsamt uppträdande mot Danmark vore betydligt att föredraga framför en underhandling i Hamburg. Sedan rådspensionären fått underrättelse om Vilhelm III:s hållning i tvistefrågan, lät han tillställa Danmarks ombud i Haag den förklaringen, att Generalstaterna och England voro skyldiga att beskydda hertigen mot alla tvångsåtgärder och kunde ej tillåta ett handlingssätt af Danmark, som skulle medföra krig i norden. Emellertid borde garanterna af altonaiska recessen skyndsamt öfverlägga om sättet att få Danmark till att foga sig, ty annars skulle man ej tro, att deras förklaringar vore allvarligt menade. Sjömakterna vore villiga att till sjös taga det mesta på sig och skulle låta ett visst antal skepp afgå till Öresund. Karl XI borde hafva i beredskap det manskap, som stode på tysk botten, och förstärka detta med trupper från Sverige. Hertigen af Holstein kunde få behålla det manskap hos sig, som han värfvat. Genom dessa åtgärder skulle Danmark kunna hållas i tygeln, så att de andra allierade måtte kunna sända mot Frankrike det manskap, som de voro

[1] Leyoncrona till K. M. 24 dec. 1695, 4, 11 och 18 febr. 1696. SRA.

skyldiga. Men framför allt borde Sverige sända trupper till de allierades hjälp.[1] Då Lillieroot fann rådspensionären så ifrig för hertigens sak, sökte han utforska dennes tankar, huruvida det ej skulle vara ett passande tillfälle att fullständigt skilja Danmark och hertigen från hvarandra och få all gemenskap upphäfd, alldenstund densamma ofta gaf anledning till stridigheter och kunde förorsaka krig framdeles. Detta ansåg emellertid ej rådspensionären, att man borde göra. Det vore tillräckligt att bilägga tvisten och fastställa säkerhet för hertigen, så att Danmark ej utan fara för sin egen del måtte kunna oroa honom. Angående Frankrikes hållning till tvistefrågan var rådspensionären af den meningen, att Ludvig XIV dels eggade Danmark mot hertigen för att anstifta oro, dels sökte få till stånd en underhandling öfver stridigheterna för att dra ut på tiden med förlikningen, så att grannarne ej skulle våga sända sina trupper till de allierades hjälp.[2] Sålunda var det af de svenska sändebudens relationer från London och Haag tydligt, att sjömakterna ville bidraga till en fredlig lösning af holsteinska tvistefrågan. Från kejserliga hofvet däremot afhördes till en tid intet, ty statsmaskineriet var där för tungt, för att man skulle bli färdig med några skyndsamma svar. Vicekansler Windischgrätz' död bidrog ock till, att ärendena trögare än vanligt befordrades.[3]

Äfven hos Brandenburg hade Karl XI liksom hos sjömakterna och kejsaren anhållit, att kurfursten för det stora intresse, han hade utaf fredens bevarande, skulle verka för en vänlig biläggning af holsteinska tvistefrågan.[4] I Brandenburg regerade vid denna tid kurfursten Fredrik III, senare Preussens konung under namn Fredrik I. Lika litet som de tre stormakterna likgiltigt kunde betrakta förhållandena i norden, lika litet kunde Brandenburg det. Kurfursten hade nämligen såsom Frankrikes motståndare och de allierades bundsför-

---

[1] Egentliga orsaken till, att Heinsius så skyndsamt ville ha den uppkomna tvistefrågan afgjord och detta hellre genom ett allvarligt ingripande af sjömakterna och Sverige än genom en underhandling i Hamburg, berodde bland annat därpå, att konflikten ej skulle stå i vägen för svensk hjälpsändning. Danska regeringen lät nämligen utsprida, att Sverige önskade en underhandling i Hamburg blott för att draga ut på tiden med afgörandet och däraf få anledning att neka de allierade hjälp. Konseljprotokoll 14 januari 1696. DRA.

[2] Lillieroot till K. M. 14/24 dec., $\frac{28 \text{ dec.}}{7 \text{ jan.}}$, 4/14, 18/28 jan., 1/11, 8/18 febr. SRA.

[3] G. Oxenstierna till K. M. 31 dec. 1695, 14, 21 och 28 jan. 1696. SRA.

[4] K. M. till Storren 27 nov. Utr. Reg. SRA.

vant samma intresse af freden i de nordliga orterna som sjömakterna och kejsaren. För det allmänna bästas skull kunde han ej önska någon oro i norden. Men mera bestämmande för kurfurstens politik än de allmänna intressena, som rörde den europeiska jämviktens upprätthållande, voro otvifvelaktigt de enskilda, som rörde den uppåtsträfvande nordtyska staten Brandenburgs förhållande till sina närmaste grannar, med hvilka den rivaliserade om makten i norra Tyskland. För att bättre förstå Brandenburgs hållning, måste därför dess förhållande till en annan nordtysk makt, huset Lüneburg, först betraktas.

Huset Lüneburgs politik leddes vid denna tid af de två bröderna hertig Georg Vilhelm af Celle och kurfursten Ernst August af Calenberg—Hannover. Dessa furstar voro Sveriges förnämsta bundsförvanter i holsteinska tvistefrågan och näst Sverige huset Gottorps bästa stöd mot Danmark. De lüneburgska hertigarne voro uppåtsträfvande furstar, som ville åt sitt land förskaffa en stark ställning i norra Tyskland. Men härigenom blefvo de rivaler både till Danmark och Brandenburg, som voro deras närmaste grannar. Hvad förhållandet till den danske grannen angick, var det af stor betydelse för huset Lüneburg, att hertigarne af Holstein-Gottorp ej rönte någon inskränkning i sin makt. Danmark var nämligen genom de betydande krafter, öfver hvilka det förfogade, en ganska farlig granne för de lüneburgska furstarne. Men så länge Holstein-Gottorp var oberoende af Danmark, ägde huset Lüneburg däri ett säkert skydd och en förmur mot den danska öfvermakten, alldenstund de mot Danmark gemensamma intressena gjorde hertigarne af Lüneburg och Gottorp till naturliga bundsförvanter. Härigenom blefvo också Sverige och Lüneburg nära bundsförvanter och voro detta under en ganska betydlig tidrymd af år för den holsteinska tvistefrågans skull, oaktadt besittningen af Bremen gjorde Sverige till en ingalunda ofarlig granne för de lüneburgska furstarne. Det gemensamma intresse, som förenade Sverige, Lüneburg och Gottorp, spelade också en mycket betydlig rol i norra Tyskland och kunde ej annat än utöfva stor inverkan på grannarnes politik. Både Danmark och Brandenburg måste fästa vikt vid detta tremaktsförbund i Nordtyskland.

Den plats, som Brandenburg innehade, på alla sidor omgifvet af rivaliserande grannar, och det mål, som dess furstar föresatt sig, att höja sitt land till den dominerande makten i norra Tyskland, gifva dess politik en rätt egendomlig prägel. Den hållning, som de

brandenburgska statsmännen i många frågor intaga, förefaller vid första påseendet sökande, vacklande och obestämd och förändras vid, som det synes, ganska obetydliga orsaker. Men bakom denna obestämdhet finnes ett medvetet mål, som ger enhet åt det ögonskenligen planlösa, och detta mål är att balansera makten mellan grannarne så, att ingen må bli för mäktig, men att samtidigt höja sig självt till den dominerande maktställning, som man ej vill tillåta någon annan att nå. Detta förklarar Brandenburgs politik vid många tillfällen och äfven uti holsteinska tvistefrågan. För de brandenburgska statsmännen voro både Sverige, Lüneburg och Danmark starka nog i Tyskland, och ingen orsak fanns att önska någondera mäktigare. Sverige hade allt sedan trettioåriga kriget varit en synnerligt farlig rival. Huset Lüneburg visade allt för tydligt i sin politik liknande tendenser som Brandenburg självt för att vara en behaglig granne. Danmark slutligen hade ofta nog i forna dagar ådagalagt, att det för de tyska staterna kunde vara lika farligt som hvilken annan makt som helst. Brandenburg hade följaktligen ej någon orsak att med synnerlig förkärlek omfatta någon af dessa makters intressen. Man torde därför rörande Brandenburgs hållning vid denna tid uti den mellan Danmark och Gottorp uppkomna konflikten komma sanningen ganska nära, om man säger, att de brandenburgska statsmännen opartiskt sökte medla mellan de båda fienderna. Denna opartiskhet har emellertid ej sin grund däri, att man i Berlin var ömmare om rättvisan än annorstädes, utan det beror därpå, att Brandenburgs eget intresse för tillfället fordrade, det ingendera parten rönte någon minskning i sina rättigheter. Kurfürsten Fredrik III:s lösen i den holsteinska tvistefrågan måste därför bli densamma som sjömakternas och kejsarens, fredens bevarande i de nordiska orterna. Om krig utbröte, skulle nämligen den segrande parten rikta sig på den besegrades bekostnad, men detta var just något, som de brandenburgska statsmännen på inga villkor ville tillåta. För att åter upprätthålla jämvikten i ett blifvande krig, måste Brandenburg göra stora uppoffringar, utan att för desamma äga någon säker utsikt till ersättning. Bästa medlet för tvistefrågans lösning var därför en vänlig underhandling mellan Danmark och Gottorp.

De båda rivaliserande makterna, huset Lüneburg och Brandenburg, som hade så viktiga intressen att bevaka gent mot Danmark och Gottorp, hade också redan börjat att ägna allvarlig uppmärksamhet åt den uppkomna konflikten. Hertig Georg Vilhelm af Celle anmo-

dade i slutet af november brandenburgska sändebudet Canitz, det denne måtte framhålla för kurfursten i Berlin, huru Danmarks planer absolut gingo ut på att med våldsamhet förhindra den värfning, som hertigen till de allierades bästa förehade. Kurfursten borde själf inse, hvilken krigslåga som däraf kunde uppblossa. Georg Vilhelm hade till kurfursten det goda förtroendet, det denne skulle använda sitt inflytande hos konungen i Danmark därhän, att all vidlyftighet undvekes. Visserligen föreföll det, som om de svenska statsmännen betviflade, att Danmark skulle våga skrida till fientligheter mot hertigen. Men det var emellertid säkert, att mått och steg i detta syfte blifvit tagna i Köpenhamn. Kunde blott Frankrike, fortsatte Georg Vilhelm, på denna sidan om romerska riket uppväcka några oroligheter och därigenom splittra de allierades styrka, skulle det föga bekymra sig öfver, huruvida Danmark lyckades nå sitt syftemål eller icke. Georg Vilhelm ville därför anmoda kurfursten i Berlin att med alla tjänliga föreställningar arbeta på detta verk.[1] Halfannan månad senare gjordes förnyade påminnelser från huset Lüneburg hos regeringen i Berlin. Kurfursten Ernst August i Hannover gaf lüneburgska ombudet i Berlin i uppdrag att åter erinra kurfursten Fredrik om de holsteinska stridigheterna, emedan Danmark gjorde sådana deklarationer mot Holstein-Gottorp, som lätt kunde ha till följd, att Sverige, till stor skada för de allierades sak, inblandade sig till hertigens förmån. Kurfursten i Berlin skulle därför göra sig mycket förtjänt om det allmänna bästa, därest han i Köpenhamn framhölle sitt allvarliga misshag öfver Danmarks tvångsförsök emot hertigen. Regeringen i Brandenburg borde med allvar uppträda mot Danmark, emedan det var bekant, att med ett saktmodigt förfarande var ingenting att uträtta vid danska hofvet.[2]

Äfven i Stockholm gjorde de lüneburgska furstarne framställningar till hertigens fromma. De läto därvid förmärka, huru de ansågo, att Sverige till en början uppträdt för lindrigt mot Danmark till förmån för hertigen, hvadan modet hade vuxit hos danska regeringen. Om Sverige lämnade hertigen i sticket och denne nödgades aflägsna den öfvertagna svenska bataljonen och inställa sin värfning, så vore det slut med hertigens suveränitet, och hans makt skulle

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III i Berlin 28 nov. 1695. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kopia af kurfursten Ernst Augusts skrifvelse till sekreteraren Bacmeister i Berlin 15 jan. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

blifva så tillintetgjord, att han aldrig skulle komma sig mera. Svenska regeringen borde betänka, att Sverige, om hertigen i sin strid mot Danmark ginge under, skulle förlora en trogen vän. Det var Frankrike, som eggade Danmark till dess förfarande mot hertigen; och kurfursten Ernst August ville ställa till svenska regeringens eget omdöme, om det låge i Sveriges intresse, att Ludvig XIV nådde det syftemål, som han härvid hade för ögonen. På grund af såväl det ena som det andra skälet borde svenske rikskansleren Bengt Oxenstierna använda sitt inflytande hos Karl XI därhän, att svenska regeringen framdeles visade ett rätt allvar mot Danmark och med eftertryck framhölle, huru Sverige ingalunda ämnade tillåta några fientligheter mot hertigen. Om en sådan förklaring afgåfves, skulle Danmark snart komma på andra tankar.[1]

Liksom i Berlin och Stockholm gjorde de lüneburgska furstarne påminnelser äfven i London för att tjäna hertigens intresse. Läte Danmark det bryta löst mot Holstein-Gottorp, framhöll kurfursten Ernst August, skulle hvarken Sverige eller de andra grannarne därvid komma att sitta stilla. Följden skulle således blifva en farlig vidlyftighet, som efteråt skulle blifva svår att dämpa, och som skulle lända det allmänna till stor skada, men Frankrike till fördel. England och Generalstaterna borde därför allvarligt förklara för Kristian V, att danska regeringen ingalunda skulle tillåtas att förfara våldsamt mot hertigen. Om sjömakterna afgåfve en dylik förklaring, så var det ej något tvifvel underkastadt, att Danmark snart skulle komma på andra tankar. Kurfursten framhöll, huru Englands och samtliga de allierades intresse fordrade, att man cum effectu åtoge sig hertigens sak.[2] Dessa olika skrifvelser från huset Lüneburg visa, huru de lüneburgska furstarne i likhet med Sverige bestämdt togo parti för hertigen af Holstein-Gottorp, huru man gaf honom fullkomligt rätt uti hans åtgöranden och sökte att öfvertala såväl den ena som den andra makten att under hotelse med tvångsåtgärder förmå Danmark att lämna honom i fri utöfning af sina påstådda rättigheter.[3]

---

[1] Kopia af kurfursten Ernst Augusts skrifvelse till sekreteraren Schmidt i Stockholm 15 jan. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[2] Kopia af kurfursten Ernst Augusts skrifvelse till baron Schuren i London 15 jan. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[3] De danska statsmännen kände väl till, att hertigen egde huset Lüneburgs sympatier. Så visste danska sändebudet Luxdorph i Stockholm att för sin regering

De brandenburgska statsmännen hade äfven börjat visa, huru de hade ett viktigt intresse att bevaka vid tvistefrågans lösning. Kurfursten Fredrik III i Berlin gaf sitt sändebud Canitz i uppdrag att för hertigen af Gottorp framhålla, hur man i Berlin ej kunde tro, att Danmark förde några fientligheter i skölden mot hertigen. Att man i Gottorp låtit intaga svenska trupper i landet och anställde värfning af krigsfolk, var naturligtvis Danmark en nagel i ögat. Kurfurstens mening var emellertid ingalunda att gifva Danmark rätt i dess förfarande mot hertigen, utan man ämnade i Berlin motarbeta alla ytterligheter, såväl hvad Danmark som hertigen anginge. Kurfursten framhöll för Canitz, att man hellre, än att Danmark syftade till aktualitet, kunde tro, att hertigens premierminister Wedderkop ställde till så mycket väsen blott för att väcka hat vid danska hofvet.[1]

Af en längre skrifvelse till hertigen af Gottorp själf framgår ännu tydligare kurfurstens politik uti den uppkomna konflikten. Kurfursten framhöll, att den uppkomna oenigheten torde kunna biläggas, om man blott kunde finna någon utväg rörande de två svåraste punkterna, nämligen angående det värfvade manskapet och den svenska bataljonen. Hvad nu själfva denna militärförfattning angick, ville kurfursten ej närmare utlåta sig hvarken öfver hertigens eller Danmarks mening om densamma, men det ville han emellertid framhålla, att hertigen alls icke haft af nöden att vid denna tiden sätta sig i en dylik författning. Om nu Danmark verkligen ville företaga några fientligheter, något hvarom kurfursten emellertid ej blifvit öfvertygad, så skulle hertigen ej kunna förhindra detta genom det fåtaliga värfvade manskapet och genom den svenska bataljonen. Syftade danska regeringen till något dylikt, skulle sådant mycket lättare förhindras genom hjälp af garanterna vid altonaiska traktaten. Det skulle vara till fördel för hertigen, om han ej företoge något, som störde lugnet, ty Danmark blefve därigenom blott retadt, men ingalunda hållet i tygeln. Han gjorde bättre uti att vara betänkt på ett hofsamt uppträdande, som ej skulle uppväcka några misstankar.

---

inberätta, huru den lüneburgske envoyén framhållit för Karl XI, att det just nu var den rätta tiden att kasta öfver ända unionerna och pacta familiæ, så att hertigen kunde bli fri från det danska oket. Karl XI, tillade Luxdorph, skulle emellertid ej ha approberat dessa förslag. Luxdorph till Kristian V 12 och 19 febr. 1696. DRA.

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{11}{21}$ dec. 1695 och $\frac{24 \text{ dec.}}{3 \text{ jan.}}$. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Det skulle i dylikt fall finnas mera förhoppning om grannarnes och garanternas bistånd. Hertigen borde emellertid ej taga illa upp, att kurfursten så oförbehållsamt uttalade sin mening. Detta skedde ej af den orsaken, att man droge hertigens suveränitet och befogenhet i tvifvelsmål, utan af en uppriktig omsorg för hertigens intresse, och emedan krig lätt kunde utbryta vid dåvarande farliga konjunkturer i Europa, om man ej i tid undanröjde orsakerna därtill. Ett dylikt krig kunde bli ödesdigert för det allmänna och förorsaka de största olyckor. Kurfursten hoppades därför, att hertigen måtte handla så, att de allierade fingo orsak att vara tacksamma mot honom för hans klokhet och moderation.[1]

Kurfurstens skrifvelser visa, huru de brandenburgska statsmännens politik var helt olika med den, som huset Lüneburg förde. Man var också i Berlin föga nöjd med de lüneburgska furstarnes hållning i den holsteinska tvistefrågan. Kurfursten skref till Canitz i Hamburg, huru man förnummit, att den celliske ministern därstädes förde tal om Danmarks onda planer. Dylika påståenden från Celle hade sin grund däri, att huset Lüneburg vid detta tillfälle ville taga hämnd på Danmark och utsätta detta rike för svårigheter. Canitz skulle därför inför såväl den celliske som den svenske ministern i Hamburg framhålla, att kurfursten visserligen ämnade antaga sig hertigens sak gent emot all våldsamhet och orättvisa, men därom ville man dock påminna, att det ej tillkom hertigen mindre än konungen att fara varsamt fram. Rönte nämligen hertigen bifall hos alla uti sitt dittills tämligen skarpa uppträdande, skulle han däraf bli ännu mera uppeggad och skrida till handlingar, som kunde ha till följd, att Danmark äfven emot sin vilja blefve nödgadt att göra schackdrag däremot.[2]

Kurfurstens i Berlin uppgift till hertigen, att han gjort föreställningar i Köpenhamn rörande den uppkomna oenigheten, voro fullt sanna. Genom sitt ombud vid danska hofvet, Falaiseau, lät han gång på gång göra allvarliga påminnelser. Danska regeringen borde afhålla sig från allt våldsamt förfarande mot hertigen, ty hvarken Sverige eller de andra garanterna af altonaiska traktaten komme

---

[1] Kurfursten Fredrik III till hertigen af Holstein-Gottorp $\frac{8}{18}$ januari. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Canitz i Hamburg $\frac{28 \text{ dec.}}{7 \text{ jan.}}$. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

att öfvergifva huset Gottorp. Den bästa utvägen till tvistefrågans lösning vore, att danska regeringen biföllé den af Karl XI föreslagna underhandlingen i Hamburg. Kristian V kunde vara öfvertygad, att hertigen, om det komme till en dylik konferens, ej skulle få medhåll i obilliga ting. Då man i Danmark emellertid fortfor med sina hotelser mot hertigen, blefvo kurfurstens varningar allt allvarligare. De danska statsmännen borde ej tro, att Karl XI komme att förhålla sig passiv i tvistefrågan. Kurfursten hade nämligen från Sverige den säkra underrättelsen, att svenska regeringen skulle låta det bryta löst och med all makt åtaga sig hertigens sak, om Kristian V skrede till några våldsamheter mot Gottorp. Hertigen kunde omöjligen förbinda sig att upphöra med sin värfning, ty han skulle i och med detsamma afsäga sig en rättighet, som till och med den obetydligaste riksfurste i Tyskland ägde. Om Danmark för den uppkomna konfliktens skull råkade i krig med hertigen, skulle denne få hjälp hos alla, men danska regeringen kunde blott räkna på Frankrike. Emellertid var denna förhoppning om hjälp från Ludvig XIV ej mycket värd, ty Frankrike hade under det stora kriget nog af sig själft.[1] Genom dylika allvarliga föreställningar sökte kurfursten afhålla danska regeringen från ytterlighetsåtgärder mot hertigen. Kurfurstens uppträdande såväl i Köpenhamn som Gottorp visar, huru han ärligt och allvarligt sökte åvägabringa en fredlig lösning af tvistefrågan.

Det fanns ännu en tysk furste, som ej kunde blifva en likgiltig åskådare af den uppkomna holsteinska konflikten. Det var kurfursten Fredrik August i Sachsen, Polens blifvande konung. Sachsen, såsom mera aflägse beläget från Danmark och Gottorp, hade ej samma omedelbara intresse att bevaka uti tvistefrågan som Brandenburg och Lüneburg. Men det kurfurstliga huset stod af gammalt i vänskapliga förbindelser med danska hofvet. Ånkekurfurstinnan var Kristian V:s syster och verkade med ifver för Danmarks intresse i Sachsen. Då Fredrik August om någon tid valdes till Polens konung, blef förbindelsen mellan Danmark och honom ännu intimare till men för Sverige och Gottorp.

Danska sändebudet Rumohr i Dresden anmodade i början af februari å sin konungs vägnar kurfursten, det denne genom en eftertrycklig skrifvelse måtte förmå hertigen att afstå från sitt aggressiva

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{11}{21}$, $\frac{17}{27}$ dec. 1695, $\frac{18}{28}$ jan. och $\frac{21}{31}$ jan. 1696. Dänemark. BSA.

handlingssätt. Därjämte borde kurfursten göra en vänlig påminnelse hos Karl XI, att man å Sveriges sida ej skulle inblanda sig i denna tvist eller deltaga i hertigens obefogade görande och låtande, på det att krig ej måtte uppblossa. Särskildt framhöll Rumohr, huru det var af nöden, att svenske konungen ej blefve medlare i konflikten mellan Danmark och Gottorp, ty han var genom sin partiskhet för hertigen därtill olämplig. Svenska regeringen ville nämligen draga i tvifvelsmål, att de uppkomna stridigheterna voro pura negotia domestica.[1] Några dagar, efter det kurfursten mottagit denna uppmaning af Kristian V, lät han skrifvelse afgå till Karl XI, hvari han framhöll, hvilka farliga följder holsteinska tvistefrågan kunde få. Kurfursten ville för egen del göra, hvad han förmådde till frågans fredliga lösning, och han uppmanade Karl XI att verka för samma mål, så mycket mer som han var öfvertygad om, att svenske konungens föreställningar skulle utöfva stor inverkan framför allt i Gottorp. Samma dag, som kurfursten gjorde denna påminnelse hos Karl XI, lät han äfven skrifvelse afgå till hertigen, hvari han rådde denne att uti sitt görande och låtande allvarligen lägga sig vinn om, att freden mellan Danmark och Gottorp ej måtte störas.[2]

Slutligen funnos ännu ett par furstar i Tyskland, som visserligen ej hade något egentligt intresse att bevaka uti holsteinska tvistefrågan, men som likväl på grund af sin häftiga opposition mot huset Lüneburg voro Danmark trognare bundsförvanter än några andra. Det var hertigarne af Wolfenbüttel. Dessa stodo sedan 1692 i förbund med Kristian V, hvilket i början af 1696 förlängdes på 3 år. Bestämmelserna i detsamma voro framför allt riktade mot huset Lüneburg. Wolfenbüttel förband sig casu existente att lämna Danmark en hjälp af 1,200 man till fot och 500 till häst. Danmark åter skulle för sin del bistå furstarne af Wolfenbüttel med 2,400

---

[1] Danska sänbebudet Rumohrs i Dresden inlämnade skrifvelse 4 febr. 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 51. DrSA.

[2] Kurfursten Fredrik August till Karl XI och till hertigen af Gottorp 16 febr. 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 73. DrSA. Karl XI lät i början af maj försäkra kurfursten af Sachsen, att han skulle låta Danmarks ej mindre än Gottorps intresse vara sig angeläget, och han hoppades, att man både på den ena och andra orten skulle lägga sig vinn om, att holsteinska konflikten måtte få den önskade lösningen. Karl XI till kurfursten af Sachsen 7 maj 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 98. DrSA.

man till fot och 1,000 till häst. Alldenstund huset Braunschweig-Lüneburg, hette det vidare, nyligen hade genomfört viktiga förändringar genom primogeniturrättens fastställande, som för all framtid skulle förena Celle och Hannover med hvarandra, och genom den nionde kurvärdighetens upprättande, så kunde Wolfenbüttel däraf befara allehanda olägenhet och betryck. Konungen af Danmark lofvade därför, att om Hannover tillfogade huset Wolfenbüttel något intrång i dess gamla rättigheter, skulle detta hållas pro casu foederis och dess furstar erhålla Danmarks hjälp. Om i framtiden oenighet skulle uppstå mellan Celle och Hannover rörande de båda landens ständiga förening och denna oenighet förorsakade öppen strid, hvari Wolfenbüttel blefve inveckladt, skulle dess furstar, om de behöfde Danmarks hjälp, få åtnjuta densamma.[1]

Betraktar man innehållet i denna traktat och ihågkommer, att en dylik förefanns mellan Danmark, Münster, Wolfenbüttel samt åtskilliga andra tyska furstar, hvilka med missnöje sågo, att ett nionde kurfurstendöme skapats,[2] så framstår till en början huset Lüneburgs ställning i en klar dager. I söder hade de lüneburgska hertigarne särdeles hätska fiender i furstarne af Wolfenbüttel, hvilka på allt sätt sökte förena huset Lüneburgs fiender till gemensamt uppträdande emot den hatade grannen, i väster en farlig motståndare i den myndige biskopen af Münster, i öster den mäktige rivalen Brandenburg, som med nöje skulle sett, att de lüneburgska furstarne fått intaga en mera blygsam ställning i nordliga Tyskland, i norr hade de en häftig motståndare i konungen af Danmark. Detta farliga läge, hvari de lüneburgska landen befunno sig, förklarar, hvarför dess statsmän uti hertigen af Holstein-Gottorp sökte ett skydd och en förmur mot Danmark, och hvarför de i det mäktiga Sverige ständigt sträfvade efter att få en stark hjälp mot alla huset Lüneburgs fiender. Det förklarar, hvarför de måste taga parti för hertigen i den mellan Danmark och Gottorp uppkomna konflikten, och äfven hvarför de måste uppträda synnerligen varsamt uti denna tvistefråga, framför allt innan de genom en förnyad allians med Sverige kunde lita på den nordiska stormaktens bistånd, ifall krig för den holsteinska konfliktens skull uppkomme. Med kännedom om, hurudana grannar de

[1] Kopia af traktaten, bilagd residenten Menckens negociationer 1696. Brunsvig-Lüneburg. DRA.

[2] Répertoire Historique et chronologique des traités conclus par la couronne de Dannemarc par H. C. de Reedtz, s. 154.

ägde, hade de lüneburgska furstarne allt skäl att föra en försiktig politik.

Af den mellan Danmark och furstarne af Wolfenbüttel slutna traktaten framgår vidare, hvarför huset Wolfenbüttel var en så trogen drabant åt Danmark. Det var just den skarpa motsatsen till Lüneburgs politik, som gjorde dessa furstar till Danmarks trogna bundsförvanter. Man kände i Wolfenbüttel väl till, att danska regeringen bland annat för den holsteinske hertigens skull var en häftig motståndare till huset Lüneburg och följaktligen en säker bundsförvant emot den hatade grannen. De båda furstarne af Wolfenbüttel gingo därför villigare än någon annan makt Danmarks ärenden. Detta framgår bland annat af deras uppförande mot hertigen af Gottorp. I början af februari läto de anmoda honom att gifva efter för Kristian V:s fordringar. De bådo hertigen betänka, hvilken stor skada kunde förorsakas både i ett och annat afseende, om denna oenighet sloge ut i öppet krig. Om hertigen öfvervägde alla omständigheter, betviflade de ej, att han skulle inse, huru hans sanna intresse bestode uti att efterlefva de unionella bestämmelserna och stå i godt förhållande till Kristian V. De båda furstarne hoppades därför, det hertigen skulle upphöra att förorsaka danska regeringen misshag och följaktligen aflägsna de intagna främmande trupperna och upphöra med värfningen.[1] Sådana voro de råd, som furstarne af Wolfenbüttel gåfvo hertigen af Gottorp. De öfverensstämde så fullkomligt med danska regeringens egen mening, att man i Köpenhamn ej kunde begära någonting bättre af huset Wolfenbüttel.

Huru förhöll sig de allierades motståndare, Ludvig XIV, till den uppkomna konflikten? Den allmänna meningen i Europa var, att denne eggade danska regeringen till fientligheter mot hertigen.[2] Rådspensionären Heinsius i Haag var af den åsikten, att Frankrike visserligen afrådde Danmark från öppna fientligheter mot hertigen, men likväl sökte hålla tvistefrågan öppen till men för de allierade.[3] Den svenske sekreteraren Palmquists relationer från Paris till Karl XI gifva stöd för denna mening. Palmquist framhöll i slutet af dec. 1695 för Karl XI, huru han vid ett samtal med franske ministern

---

[1] Kopia af hertigarnes skrifvelse till hertigen af Gottorp af 3 febr., bilagd Menckens skrifvelse till Christian V 8 febr. 1696. DRA.

[2] Gabriel Oxenstierna från Wien och Leyoncrona från London till K. M. 4 febr. 1696. SRA.

[3] Lillieroot till K. M. $^{14}/_{24}$ dec. 1695 och $^{21}/_{31}$ mars 1696. SRA.

Croissy funnit denne ganska ovänligt stämd mot hertigen. Danske ministern i Paris skulle nämligen ha lämnat sådana upplysningar, som ej lände till hertigens fördel. Croissy klagade öfver, att hertigen ingått förbund med Frankrikes fiender och värfvade tre regementen till deras tjänst, hvilket var att bemöta Ludvig XIV med otacksamhet för dennes välgärningar mot huset Gottorp. Franska regeringen såg emellertid gärna, att de uppkomna stridigheterna i godo blefvo bilagda, och att hertigen finge behålla sina rättigheter, blott han ej lämnade de allierade någon hjälp. Detta kunde nämligen Frankrike icke tillåta, utan ville hellre, att hertigens krigsfolk blefve brukadt hemma i hans land »och ville på den händelsen ingenting hafva sparadt till att sätta honom sysslor». Då Palmquist någon tid senare talade med franske ministern Pomponne, yttrade sig denne på samma sätt. Ludvig XIV önskade hellre en förlikning mellan Danmark och hertigen än ett vapenskifte. Emellertid var man alldeles öfvertygad om, att de tre regementen, som hertigen värfvade, voro till de allierades tjänst, och Pomponne sade sig veta, att man i Holland gjorde sig räkning på dem. Dessa trupper skulle följaktligen blifva till Frankrikes skada, därest de icke stannade i hertigens land.[1]

Dessa relationer visa tydligt nog, att hertigen ej ägde en vän och förespråkare i Ludvig XIV gent mot Danmark. Men därför eggade ingalunda de franska statsmännen, såsom somliga förmenade, Danmark till öppen brytning med Gottorp och gjorde Kristian V löfte om bistånd, ifall krig utbröte. Säkert är emellertid, att danska regeringen med all makt sökte förmå Ludvig XIV att iakttaga denna hållning i den uppkomna konflikten. Då hertigen i november började värfva krigsfolk, lät Kristian V genom sitt ombud Meyercron i Paris underrätta de franska statsmännen härom och framhöll, att detta kunde leda till oro och vidlyftighet. Han ville därför erinra om, huru Ludvig XIV såsom garant af freden i Fontainebleau var skyldig att vid uppkommande oroligheter lämna Danmark hjälp. Kristian V önskade nämligen endast att skydda de rättigheter, som han enligt unionen och kommunionen ägde i förhållande till hertigen. Meyercron skulle därför yrka, att Bonrepaus vid sin afresa till Danmark blefve instruerad att träda i koncert öfver denna sak. Ludvig XIV:s svar utföll emellertid ej så, som man i Danmark önskade. Man lät visserligen för Kristian V framhålla, huru Danmark i den uppkomna

---

[1] Palmquist till K. M. $^{20}/_{30}$ dec. 1695, $^{17}/_{27}$ jan. 1696. SRA.

konflikten ägde Frankrikes sympatier, men utlät sig ej närmare öfver danska regeringens anhållan. Kristian V framhöll därför inför Meyercron, huru det visserligen var godt och väl, att Ludvig XIV utlåtit sig som skett, men han skulle dock fortfarande yrka på, att Bonrepaus erhölle den begärda instruktionen, och söka utverka en positiv förklaring, öfver hvad Danmark hade att vänta af Frankrike i holsteinska saken. Kristian V visade sig mycket angelägen att bekomma ett dylikt svar och gjorde upprepade påminnelser genom Meyercron, emedan det utlåtande, som redan gifvits i förevarande fråga, gaf föga »contentement». Huru enträgen man än var i Danmark, afhördes dock ej det önskade positiva svaret.[1] Det ena med det andra, som förmäles om Frankrikes hållning i den uppkomna konflikten, synes tydligt nog bevisa, huru rådspensionären Heinsius hade rätt i sin mening, att Ludvig XIV ej önskade krig mellan Danmark och Gottorp, men likväl sökte hålla tvistefrågan öppen till men för de allierade.

3. Danska regeringens ansökningar om hjälp i ett befaradt krig med huset Gottorp och dess bundsförvanter.

Svenska regeringens hotande förklaring till Danmark, Sveriges rustningar, hvarom man i Köpenhamn snart fick underrättelse,[2] och andra makters, särskildt Brandenburgs försäkringar, att konflikten med Gottorp lätt kunde ådraga Danmark ett blodigt krig, gjorde ändtligen klart för danska regeringen, huru det ej var rådligt att för mycket räkna på Karl XI:s fredliga sinnelag. De danska statsmännen insågo nu, att de hade att välja mellan två utvägar: att fortfarande sätta hårdt mot hårdt och härmed riskera ett farligt krig med Sverige eller att bifalla den från så många håll tillrådda vänliga underhandlingen för att undgå den befarade brytningen. Emellertid var den förra utvägen ej rådlig att välja, därest Danmark komme att stå ensamt mot huset Gottorps bundsförvanter. Men att bifalla den föreslagna

---

[1] Konseljprotokoll 19 nov., 3, 17 och 24 dec. 1695 och 4 jan. 1696. DRA.

[2] Danska sändebudet Luxdorph i Stockholm inberättade till danska regeringen, huru både de svenska regementena fått order att hålla sig redo till uppbrott och krigsflottan befallning att löpa ut. Luxdorph till Kristian V 18 och 25 jan. 1696. DRA.

underhandlingen, hvilken var så mycket mera motbjudande, som just hertigens beskyddare Karl XI först gjort förslag därom, var man ingalunda hågad till i Köpenhamn. Kristian V försökte därför, om ej någon möjlighet fanns att välja den förra utvägen. Han sökte att få bundsförvanter i ett blifvande krig. Härvid vände han sig först och främst till Frankrike. Meyercron fick order att för de franska statsmännen framhålla, huru Kristian V förmodat, att Ludvig XIV, då han erkände sin garanti af fontainebleau-ska freden, skulle lämna Danmark hjälp mot Sverige och huset Lüneburg, som uppträdde såsom »zudringer» och »agressorer». Men då Frankrike för tillfället ej kunde undvara några trupper, hoppades Kristian V, att Ludvig XIV i stället måtte bistå honom med de öfverenskomna subsidierna. Härom skulle Meyercron allvarligt anhålla. Det blef nämligen af Sveriges förfaringssätt allt tydligare, att Karl XI af den uppkomna konflikten sökte anledning till krig med Danmark. Kristian V hade därför blifvit nödsakad att till vatten och lands sätta sig i bästa möjliga författning. Men som han ej var i stånd att uppbringa de medel, som för denna krigsrustning voro nödiga, hyste han det förtroende till Ludvig XIV, det denne ej skulle undandraga sig att lämna den i traktaten lofvade hjälpen och för utrustningen till sjös bidraga med några tunnor guld. Kristian V ville visserligen helst undvika krig, men fann det dock drägligare att nu förekomma sina fiender[1] än att befinna sig i en ständig osäkerhet och fara. För öfrigt var det af stort intresse för Ludvig XIV:s egen sak att understödja Danmark. De allierade skulle nämligen i fall af krig förlora många hjälptrupper, och Karl XI och hertigen af Gottorp skulle ej bli i tillfälle att låta sitt folk stöta till dem. Det var så långt ifrån, att en allmän fred härigenom blefve försvårad, att fastmer, om också ej England och Holland, dock kejsaren och riket däraf skulle taga sig anledning att skilja sig från förbundet mot Frankrike. Alla Kristian V:s enträgna påminnelser blefvo emellertid fruktlösa.[2] Ludvig XIV behöfde allt för väl i det stora kriget mot de allierade sina tillgångar för egen räkning för att kunna gifva ett gynnsamt svar på danska regeringens anhållan.

Det var emellertid ej blott af Ludvig XIV, som Kristian V sökte hjälp i det befarade kriget med huset Gottorp och dess bundsförvanter. Hos flere andra furstar lät han göra dylik ansökan. Då

[1] »jetzo das prævenire zu spielen».

[2] Konseljprotokoll 18 och 21 jan., 4, 11 och 18 febr. och 3 mars 1696. DRA.

Johan Hugo von Lente i slutet af januari skulle begifva sig till Berlin, fick han i uppdrag att anhålla om den i alliansen mellan Danmark och Brandenburg bestämda hjälpsändningen. Den holsteinska saken hotade nämligen den bestående freden. Kurfursten borde därför hålla sina trupper i beredskap att i kretsens namn, såsom det skett 1689, rycka in i Holstein för att där tillsammans med Danmarks trupper deltaga i försvaret. Hertigen af Gottorp fortsatte nämligen med sin värfning, och Sverige rustade både till lands och vatten.[1] Liknande ansökan lät Kristian V genom danske sekreteraren i Berlin göra inför de brandenburgska statsmännen.[2] Äfven hos kurfursten i Sachsen, furstarne i Wolfenbüttel och biskopen i Münster anhöll danska regeringen om hjälpsändning.[3] Hos Vilhelm III i England anhöll Kristian V icke blott att återfå de danska trupper, som voro i Flandern, utan äfven att hjälp enligt garantien af altonaiska traktaten måtte sändas.[4] Man hade sålunda i Köpenhamn nu vändt »om på en annan bog» och ville »lika som göra Sverige till agressör».[5]

Äfven dessa ansökningar om hjälp möttes af föga tillmötesgående. Den mäktige kurfursten i Berlin, som spelade en så viktig rol uti den uppkomna tvistefrågan genom sin makt, sina relationer till de öfriga allierade och genom sin stats läge, var ej sinnad att gå de danska statsmännens ärenden. Då den danske sekreteraren i Berlin anmodat kurfursten att i fall af öppen brytning lämna hjälp enligt fördraget, lät kurfursten genom Falaiseau för den danska regeringen framhålla, huru det gjorde honom ondt, att man i Köpenhamn hittills fäst så litet afseende vid hans gifna råd och fortfarande sökte tvinga hertigen att afstå från sin värfning och aflägsna det svenska krigsfolket. Danska regeringen hade därför allt skäl att bereda sig på ett blodigt krig, och detta ej blott med hertigen af Gottorp, utan äfven med Sverige och huset Lüneburg och kanske med flere andra af de allierade, som för att snart dämpa krigslågan i norden säkert skulle till lands och vatten samverka, på det att det allmänna ej skulle taga någon skada. Danmark hade att frukta detta starka mot-

---

[1] Instruktion för Johan Hugo von Lente 25 jan. och skrifvelse till honom 8 febr. 1696. Geheime Reg. DRA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{29 \text{ jan.}}{8 \text{ febr.}}$ 1696. Dänemark. BSA.

[3] Kristian V till danska sändebuden i Sachsen och Wolfenbüttel 18 jan. 1696. — Instruktion för von Geismar 1 febr. 1696. Geheime Reg. DRA.

[4] Leyoncrona till K. M. 18 febr. 1696. SRA.

[5] Leijonclo till K. M. 17 febr. 1696. SRA.

stånd från de allierades sida desto mera, som hertigen nyligen erbjudit sig att öfverlämna sina trupper åt England och Holland. Hvad Brandenburgs allians med Danmark angick, var man visserligen beredd att efterkomma dess bestämmelser, men kurfursten ville emellertid låta danska regeringen betänka, huru Brandenburg vid denna tid själft var inveckladt i ett svårt krig, uti hvilket det behöfde hela sin makt till eget försvar. För öfrigt var det den brandenburgska regeringens åsikt, att den uppkomna tvisten borde i godo biläggas, hvilket nog skulle kunna ske, om Danmark ej så hårdt dref på sin mening, utan i stället bifölle den erbjudna bemedlingen om ej af alla, så af några eller åtminstone utaf en af garanterna af altonaiska traktaten.[1]

Det var emellertid ej blott kurfursten af Brandenburg, som visade sig ohågad att gå Danmarks ärenden gent emot hertigen. Vilhelm III i England lät svara Kristian V på dennes gjorda ansökan om det danska krigsfolkets hemsändande, att dessa trupper näppeligen längre kunde kallas danska. Hade engelska regeringen ej dragit försorg om dem, hade det längesedan varit slut med dessa regementen, alldenstund Kristian V ej lämnat några rekryter. På danska regeringens begäran om hjälpsändning, emedan England garanterat altonaiska traktaten, svarade Vilhelm III, att han skulle sända trupper emot den af de två tvistande parterna, som ej medgåfve en vänlig underhandling, utan i stället skrede till fientligheter.[2] Ej heller biskopen af Münster visade sig hågad att göra uppoffringar för Danmark. Han kunde ej skriftligen förbinda sig att hjälpa Kristian V, ty då skulle man beskylla honom för att uppegga danska regeringen till fientligheter. För öfrigt lät han framhålla, att alliansen mellan Danmark och Münster hade upprättats blott för att motarbeta nionde kurvärdigheten och för riksfurstarnes konservation, men ej för någon annan sak. Han lät emellertid förstå, att danska regeringen uti förevarande tvistefråga hade hans fulla sympatier.[3] Lika litet hopp om något verkligt bistånd fick Kristian V från Sachsen. Kurfursten gaf visserligen de vackraste försäkringar om sitt goda uppsåt att hjälpa Danmark, men samtidigt förde han underhandling med kejsaren om sina truppers öfverlämnande åt denne. Danska sändebudet i Sachsen

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{29\ \text{jan.}}{8\ \text{febr.}}$ 1696. Dänemark. BSA.
[2] Leyoncrona till K. M. 18 febr. 1696. SRA.
[3] Residenten Mencken till Kristian V 22 febr. och 7 mars 1696. DRA.

ansåg därför de vackra löftena alldeles värdelösa. Det dröjde ej heller länge, förrän kurfursten verkligen öfverlät sina trupper åt kejsaren, hvadan Kristian V åtminstone för den närmaste tiden ej kunde hoppas på någon hjälp från Sachsen.[1] Endast huset Wolfenbüttel gaf danska regeringen ett fullt tillfredsställande svar på dess ansökan om hjälp.[2] Men de hjälptrupper, som furstarne i Wolfenbüttel enligt alliansen skulle lämna Kristian V, voro så fåtaliga, att de ej gärna i ett blifvande krig kunde fälla utslag till Danmarks förmån. Danska regeringen blef följaktligen nödgad att afstå från sin plan att öppna fientligheter mot huset Gottorp och dess bundsförvanter.

4. Försök till en sammansättning mellan Sverige, huset Lüneburg och Brandenburg till favör för huset Gottorp.

I Stockholm hade den brandenburgske sekreteraren Winkler tillkännagifvit för Karl XI, huru kurfursten på skedd ansökan af hertigen af Gottorp var sinnad att med Sverige och andra riksständer, särskildt Celle och Hannover börja öfverläggning om, huru misshälligheten mellan Danmark och hertigen måtte kunna biläggas.[3] Äfven de lüneburgska furstarne hade låtit betyga sitt intresse för konfliktens lösning.[4] Liknande underrättelser hade den gottorpske ministern du Cros att lämna hertigen angående Brandenburgs och Lüneburgs goda disposition för en sammansättning med hänsyn till den uppkomna tvistefrågan. Man hade i Berlin låtit förstå, huru man önskade alliansens afslutande vid kurfurstens hof. Då hertigen fick underrättelse härom, uttryckte han sin tillfredsställelse med det intresse, man härigenom visade hans sak, och han biföll, att förbundet undertecknades i Berlin.[5]

Karl XI visade sig genast villig för en sammansättning till hertigens förmån. Till ombud vid den blifvande underhandlingen utsåg han kommendanten i Stade Mauritz Vellingk, som vid altonaiska kongressen så skickligt verkat för hertigens sak. Redan i slutet af november mottog Vellingk befallning att hålla sig redo för detta upp-

[1] Rumohr till Kristian V 31 jan., 14, 21 febr. och 13 mars 1696. DRA.
[2] Mencken till Kristian V 5 febr. 1696. DRA.
[3] K. M. till Storren 18 dec. 1695. Utr. Reg. SRA.
[4] K. M. till Vellingk 18 dec. 1695. SRA.
[5] Hertig Fredrik till du Cros 25 nov. 1695. Archivalia Exotica 410. DRA.

drag. Det var på grund af Vellingks kunskap om holsteinska saken, som K. M. valde honom till ombud vid denna underhandling. Den nuvarande frågan var nämligen nästan af samma natur som den, för hvilken kongressen i Altona sammanträdt. Alldenstund Brandenburg och Lüneburg visade intresse för frågans lösning, skulle Vellingk underrätta sig om, när deras sändebud kunde infinna sig i Hamburg. Så snart han sammanträffat med dem, skulle han börja öfverlägga om sättet att skydda hertigen mot Danmark. På det att härvid underhandlingen om holsteinska saken ej måtte hindras, »vill af nöden vara, att vid denna kongressen och därvid förefallande deliberanda icke något annat måtte inblandas, det vare sig angående den Sachsen-Lauenburgska saken eller det nionde elektoratet» eller något annat, som ej hörde till förevarande fråga. Härpå hade särskildt kurfursten af Brandenburg yrkat. Om därför den lüneburgske ministern föreslog något dylikt, skulle Vellingk därom hålla öfverläggning med den brandenburgske och den holsteinske ministern. Slutligen framhöll Karl XI, att det vore ännu bättre, om någon kejserlig, engelsk och holländsk minister var instruerad till en dylik underhandling.[1]

Det visade sig snart, att de lüneburgska furstarne menat allvarligt, då de förklarat, att de önskade samverka med Sverige och Brandenburg till tvistefrågans lösning. Den 10 januari uppsattes för kammarpresidenten von Görtz ett memorial, hvilket han vid den blifvande underhandlingen skulle följa. Syftet med denna underhandling var upprättandet af en defensivallians mellan Sverige, huset Lüneburg, Brandenburg och hertigen af Gottorp. Härvid var det de lüneburgska furstarne likgiltigt, om underhandlingen fördes i Hamburg eller, såsom man i Brandenburg önskade det, i Berlin. I fall den beramade alliansen komme till stånd, borde de lauenburgska landen garanteras huset Lüneburg af de medallierade.[2] Denna sista punkt visar, huru de lüneburgska furstarne ville begagna sig af de gynnsamma konjunkturerna att mot rivaliserande grannar stärka sin egen ställning. Af Karl XI:s skrifvelse till Vellingk framgår, huru Sverige och Brandenburg ingalunda voro hågade att bifalla något dylikt.

I medlet af januari kom kammarpresidenten Görtz till Hamburg; likaså holsteinske hertigens geheimeråd Wedderkop. Båda började

---

[1] K. M. till Vellingk 27 nov. och 18 dec. 1695. SRA.

[2] Memorial för kammarpresidenten Görtz af 10 jan. 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

nu öfverlägga med Vellingk rörande defensivalliansen. Wedderkop menade, att den borde slutas på 7 år och hvar och en af kontrahenterna skulle utfästa 6,000 man samt hertigen 8,000 såsom förbundshjälp. Detta Wedderkops förslag är af intresse, emedan det visar, huru denne den gottorpska politikens gent emot Danmark mest aggressive representant önskade, att hertigen ständigt skulle hålla en så betydlig härstyrka som 8,000 man rustad. Några dagar senare förklarade dock Wedderkop, att den andel, han föreslagit för hertigens räkning, var för stor. Han lät då förljuda, att 5,000 man till fot och 1,500 man till häst kunde vara tillräckligt å hertigens sida såsom förbundshjälp.[1]

De svenska, lüneburgska och gottorpska ministrarne fingo snart skäl att misströsta om Brandenburgs anslutning till alliansen. Visserligen visste man att omtala, huru den brandenburgske ministerpresidenten Danckelmann skulle ha utlåtit sig, att kurfursten beslutat att ingå en defensivallians med Sverige, Lüneburg och hertigen af Holstein-Gottorp till den senares förmån, om Danmark skrede till aktualitet. Görtz menade därför, att man borde skynda på med afslutandet af denna defensivallians, hvarigenom Brandenburg skulle skiljas från Danmark.[2] Detta rykte var emellertid af föga värde, om det också var sant, ty i Berlin trodde man ju, att Danmark ej skulle angripa hertigen, och framhöll oupphörligt denna mening i Gottorp. Görtz, som var ifrig för underhandlingens fortgång, förfrågade sig i Hamburg hos brandenburgska sändebudet Canitz, om denne ej hade i uppdrag att börja en konferens till holsteinska tvistefrågans biläggande. Canitz gaf till svar, att han ej hade någon dylik befallning, och han kände ej heller till, att någon konferens rörande denna sak skulle hållas.[3]

Det blef inom kort fullkomligt tydligt, att kurfursten i Berlin ej skulle biträda det påtänkta förbundet. Orsaken härtill var, att Brandenburg med sitt politiska system ej kunde följa Sverige och Lüneburg, hertigens af Holstein ifrigaste förespråkare, så långt som båda dessa makter önskade. Framför allt synes man i Berlin ha haft svårt för att samverka med Lüneburg. Ministerpresidenten Danckelman uttryckte sitt missnöje öfver, att de lüneburgska furstarne med

---

[1] Vellingk till K. M. 21 jan. och 11 febr. 1696. SRA.
[2] Vellingk till K. M. 21 jan. 1696. SRA.
[3] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{17}/_{27}$, $^{21}/_{31}$ jan. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

all makt sökte inblanda sig i de uppkomna stridigheterna. Saken skulle därigenom i stället för att främjas till ett godt slut råka i ännu större förvirring.[1] Kurfursten lät också varna de lüneburgska furstarne för att egga hertigen till opposition mot Danmark. Utbröte nämligen krig för den holsteinska tvistefrågans skull, kunde det lätt hända, att Sachsen med allvar toge Kristian V:s parti och infölle i de lauenburgska landen. Vidare var det fullkomligt säkert, att Danmark i följd af de lüneburgska furstarnes hållning skulle motsätta sig den nionde kurvärdigheten med ännu större häftighet än förut. Kurfursten ville ingalunda bestrida hertigen hans jus armorum, men han ansåge dock, att denne uti sitt förfarande mot Kristian V gick för långt. Genom huset Gottorps krigsrustning blef Danmark helt och hållet inneslutet och ställdt liksom mellan hammaren och städet. På den ena sidan hade ju Danmark Sverige att frukta, på den andra Gottorp och Hannover. Under dylika förhållanden voro ju de danska statsmännen, om de följde en förnuftig politik, tvungna att anstränga sig till det yttersta för att åtminstone bli fria på den ena sidan och söka hålla förbindelsen med kretsen öppen, hvarifrån de kunde vänta hjälp. Kurfursten ansåg därför, att den bästa utvägen till konfliktens lösning vore, att hertigen till de allierade öfverlämnade både det värfvade och intagna manskapet. På det att han härvid ej skulle stå värnlös mot Kristian V, borde garanterna afgifva den förklaringen, att de, om danska regeringen skrede till några fientligheter mot honom, skulle därför skaffa huset Gottorp full godtgörelse och sörja för dess fulla säkerhet gent emot Danmark. Slutligen lät kurfursten allvarligt afråda de lüneburgska furstarne från alliansen med Gottorp och Sverige, hvilken skulle ha till följd, att hertigen blefve ännu trotsigare.[2]

Dessa uttalanden af de brandenburgska statsmännen visa, att någon enig samverkan mellan Sverige, Lüneburg och Brandenburg till huset Gottorps fromma ej var möjlig. Orsaken, hvarför man i Berlin till en början visade sig gynnsamt stämd för en sammanslutning, var tvifvelsutan, att man fruktade verkliga fientligheter af Danmark, som kunde uppväcka krig i norden. Snart synes man dock

---

[1] Storren till K. M. 25 jan. 1696. SRA.

[2] Instruktion och kreditiv för von Spanheim vid hans resa till Hannover och Celle $\frac{23 \text{ jan.}}{2 \text{ febr.}}$ 1696. — Kurfursten Fredrik III till Canitz $^{21}/_{31}$ jan. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

ha kommit till den öfvertygelsen, att någon omedelbar fara ej var för handen.[1] Men därför lyckades de brandenburgska statsmännen ingalunda att förmå Sverige och Lüneburg till bifall af deras mening rörande konfliktens lösning. Då kurfursten yrkade, att de gottorpska trupperna och särskildt den svenska bataljonen skulle aflägsnas ur hertigdömena, lät Karl XI genom Vellingk framhålla, att han ej fann rådligt att taga sina trupper tillbaka, emedan detta skulle lända hertigen till största skada. Man kunde nämligen i Danmark uttyda detta därhän, att hertigen uppgifvit sin rätt att öfvertaga eller värfva manskap, och regeringen i Köpenhamn kunde däraf för framtiden formera ett prejudikat. Karl XI ansåg därför, att dessa trupper borde kvarstanna hos hertigen, till dess att den uppkomna tvistefrågan blifvit fullkomligt afgjord och hertigen satt i säkerhet.[2] De lüneburgska furstarne å sin sida gåfvo kurfursten ett lika lydande svar på hans förslag rörande den svenska bataljonens aflägsnande.[3]

Vellingk fann sig i Hamburg af Brandenburgs hållning föranledd att underrätta sig hos hertigarne af Lüneburg, huruvida de ville inlåta sig på hertigens försvar tillsammans med Karl XI, om kurfursten i Berlin, som tydligt visat kallsinnighet mot Holstein samt partiskhet och tillgifvenhet för Danmark, ej biträdde. I följd af denna förfrågan reste Görtz öfver till Celle och Hannover för att få bestämdare order.[4] Det visade sig också snart, att de lüneburgska furstarne ej tänkte dra sig tillbaka på samma sätt som Brandenburg. De voro tvärtom mycket ifriga för, att det påtänkta förbundet måtte komma till stånd. Detta framgår bland annat af en skrifvelse från kurfursten Ernst August till lüneburgska ombudet Schmidt i Stockholm. Alldenstund man ej kunde vara säker på, att Danmark ej ämnade öfverfalla hertigen och kasta hans makt öfver ända, något som inkomna underrättelser läto befara, så vore det utan tvifvel bäst att ju för dess hellre få alliansen afslutad. Schmidt skulle därför göra allvarliga påminnelser om, att Vellingk erhölle nödig instruktion. Äfven borde den svenska regeringen fatta beslut om, på hvad sätt den ämnade bistå hertigen, ifall han blefve öfverfallen, och skyndsamt afge förklaring häröfver i Danmark, ty annars kunde det hända,

[1] Så utlät sig den brandenburgske sekreteraren Winkler i Stockholm i början af januari för Bengt Oxenstierna. Kanslikollegii protokoll 3 jan. 1696. SRA.
[2] K. M. till Vellingk 1 febr. 1696. SRA.
[3] Vellingk till K. M. 21 jan. 1696. SRA.
[4] Vellingk till K. M. 28 jan. 1696. SRA.

att Kristian V skrede till angrepp, utan att Karl XI vore i stånd att lämna någon hjälp.[1]

Ehuru de lüneburgska furstarne i ganska hög grad gåfvo sitt bifall åt de gottorpska statsmännens planer och flere gånger funno sig föranledda att föra deras talan i Stockholm, där man eljest just icke försummade att taga hertigens parti, gåfvo de dock vid den förhandenvarande underhandlingen prof på, att de icke voro hågade att bifalla alla förslag till hertigens fromma. Härpå ger ett projekt af Vellingk till tvistefrågans lösning exempel, liksom detsamma äfven visar, huru långt Karl XI vid denna tid ville förbinda sig att garantera huset Gottorps oberoende gent emot Danmark. Vellingk föreslog, att kommunionen såsom den egentliga grunden till oenigheten mellan Danmark och hertigen måtte upphäfvas och det gemensamma området delas. De gamla unionerna borde efter sin egentliga mening och sitt verkliga innehåll regleras. Hertigens jura, regalia och högheter, särskildt jus armorum, rätten att intaga främmande folk, anställa, värfning och bygga fästningar skulle fastställas och garanteras. Därjämte borde altonaiska recessens bestämmelser bringas till full verkställighet.[2] Sådant var Vellingks förslag. Naturligtvis hade han i samråd med den holsteinske ministern Wedderkop uppsatt detsamma. Det är af intresse, emedan intet förslag till tvistefrågans lösning under de år, konflikten mellan Danmark och hertigen fortgick, tydligare visar, huru långt de gottorpska anspråken sträckte sig. Hade de olika punkterna i detta projekt bragts till full verkställighet, skulle hertigen blifvit fullkomligt oberoende af Danmark.

Hvarken de lüneburgska furstarne eller Karl XI voro emellertid villiga att bifalla detta förslag. De förra tillbakavisade det med den förklaringen, att de olika punkterna ej behöfde så uttryckligen affattas i alliansen, som Vellingk föreslog, emedan det ena som det andra närmare skulle afgöras vid den kommande kongressen.[3] Karl XI gaf ett utförligare, likaledes afvikande svar på dessa förslag. Han framhöll, huru han visserligen gärna skulle se, det hertigens villkor så förbättrades, att själfva orsakerna till tvist med Danmark på en gång blefvo undanröjda. Han fann emellertid betänkligt att å Sveriges vägnar göra eller föranlåta sådana propositioner, som ginge längre än

---

[1] Kurfursten Ernst August till Schmidt i Stockholm 23 jan. 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

[2] Projektet medföljer Vellingks skrifvelse till K. M. 31 jan. 1696. SRA.

[3] Vellingk till K. M. 11 febr. 1696. SRA.

de nordiska frederna och altonaiska traktaten stadgade. De andra grannarne torde nämligen ej vara villiga att gå längre, än dessa pakter bestämde; och Danmark kunde af ett dylikt förslag få tillfälle att draga dem på sin sida under det föregifvandet, att Sverige och Lüneburg visade sig partiska för hertigen. Det vore därför bäst, att man ej, innan den åsyftade underhandlingen komme till stånd, befattade sig med enskildheter, utan hellre helt allmänt förbunde sig till garanti af nordiska frederna och altonaiska fördraget.[1]

Under det att förhandlingarna om alliansen ännu fortgingo, lät hertigen genom Pincier rekommendera sin sak hos Vellingk. Pincier framhöll, huru den enda utvägen att betrygga huset Gottorps välfärd och säkerhet var att upprycka själfva roten till all oenighet, som hertigen haft med Danmark. Följaktligen var det af nöden, att kommunionen upphäfdes, och att man fastställde en öfverenskommelse mellan Danmark och hertigen rörande unionerna i enlighet med deras egentliga mening och innehåll.[2] När därför de gottorpska statsmännen fingo veta, att man ej var hågad att tillmötesgå deras höga fordringar, kunde hertigen ej underlåta att visa sitt missnöje. Att man ej ville bifalla kommunionens upphäfvande, föreföll honom mycket märkvärdigt. Han framhöll i en skrifvelse till lüneburgske ministern Görtz i Hannover, huru det förvånade honom, att de lüneburgske furstarne i detta fall gjorde svårigheter. Man kunde ej hoppas någon säker fred i dessa orter, så länge konungen och hertigen förde regeringen gemensamt i furstendömena. Kommunionen hade nämligen alltid varit första orsaken till alla misshälligheter mellan Danmark och Gottorp.[3] Att hertigen uttalat något missnöje med svenska regeringens mening rörande projektet förspörjes ej. Huru stort brushufvud den unge fursten än var, synes han dock alltid väl ha aktat sig för att öppet uttrycka sin »förvåning» öfver den svenske konungens beslut rörande huset Gottorps angelägenheter. Åtskilliga exempel däremot finnas, som visa, att han gent emot de lüneburgska furstarne kunde uppträda oppositionellt nog.

Af det föregående framgår, att de lüneburgska furstarne ville ha de lauenburgska landen inneslutna i den påtänkta alliansen, men att Karl XI ej var hågad att gifva sitt bifall härtill. I en skrifvelse

[1] K. M. till Vellingk 18 febr. 1696. SRA.
[2] Pincier till Vellingk 10 febr. 1696. Vellingkska samlingen. SRA.
[3] Hertig Fredrik till Görtz i Hannover 17 febr. 1696. Archivalia Exotica 403, 17. DRA.

till Vellingk i början af februari framhöll den lüneburgske ministern Görtz, huru hans principaler ansågo nödigt, att dessa land per expressum intogos i alliansen. De lüneburgske furstarne hade nämligen i friskt minne, hvad Danmark 1693 företagit mot de lauenburgska landen, därför att huset Lüneburg bidragit till holsteinske hertigens restitution. Man kunde vara fullkomligt öfvertygad om, att danska regeringen skulle bli mycket förbittrad, om dess planer att åter göra huset Gottorp beroende af sig genom det påtänkta förbundet blefve tillintetgjorda. Men att på grund häraf förgripa sig på Sverige, skulle man i Danmark nog draga i betänkande, ej heller torde Kristan V af hänsyn till Karl XI immediate anfalla hertigen af Gottorp. Däremot vore det alldeles säkert, att danska regeringen skulle taga hämnd på huset Lüneburg, hvarvid den förmodligen åter skulle taga de lauenburgska landen till förevändning. Danmark skulle härigenom indirekt nå sitt mål mot hertigen. De lüneburgska furstarne hoppades därför, att Karl XI skulle sätta dem i säkerhet mot dylika tilltag af danska regeringen och detta så mycket mera, som gottorpske hertigens intresse fordrade, att ingen oro uppstode i de lauenburgska landen.[1]

Då kammarpresidenten von Görtz återkom från sin resa till Celle och Hannover, medförde han ett af hans principaler uppsatt projekt till en defensivallians mellan Sverige, Lüneburg och hertigen af Gottorp. Syftet med denna allians skulle vara att upprätthålla fredstillståndet i nedersachsiska kretsen. I förbundet skulle Sveriges tyska provinser, alla lüneburgska områden samt holsteinske hertigens land inneslutas. Blefve någondera parten öfverfallen, skulle Sverige och Lüneburg hvardera såsom förbundshjälp lämna 1,000 man till häst och 4,000 till fot och hertigen af Holstein 500 till häst och 2,500 till fot. Förbundet skulle räcka i 5 år. I en sekret artikel föreslogs, att man fullständigt borde garantera hertigen hans jura, regalia och högheter, särskildt jus armorum, hans rätt att taga krigsfolk i sin tjänst, att anställa värfning och bygga fästningar, så att det furstliga huset Holstein-Gottorp ej måtte hindras i utöfningen af sina rättigheter. Om någon våldsamhet föröfvades emot hertigen och den stadgade hjälpsändningen ej räckte till, skulle Sverige förbinda sig att utom den ofvan bestämda truppstyrkan äfven biträda medels en

[1] Extrakt af Görtz' skrifvelse till Vellingk 8 febr. 1696, bilagdt Vellingks skrifvelse till K. M. 11 febr. 1696. SRA.

diversion.[1] Af detta förslag framgår, huru hertigarne af Lüneburg voro ganska villiga att bidraga till hertigens beskydd gent emot Danmark, huru de väl kommo ihåg att tillgodose sitt eget intresse, samt slutligen huru de önskade att lägga lejonparten af bördorna på Sverige.

Den påtänkta alliansen kom emellertid ej till stånd, och orsaken därtill är att söka i Sverige. Redan innan de lüneburgska projekten ankommit till Stockholm, hade Vellingk fått nya förhållningsorder uti alliansfrågan. Han skulle försäkra vederbörande om K. M:s fasta uppsåt att åtaga sig hertigens sak, så att denne ej måtte lida intrång af Danmark; »hvartill ingen bättre utväg är än nu att noga igenomgå och afhjälpa såväl de redan uppvuxna stridigheter, som ock hvad eljest kan tjäna till en beständig elucidation och förklaring af rätta förståndet och meningen af den tvistiga union och kommunion, som Danmark städse brukar till ett handgrepp till hertigens förtryck; där nu Danmark sig icke vill bekväma till det, som skäligt pröfvas och erkännes, kunde man sig med oss förena med alla krafter Danmark därtill att obligera jämväl sedan att utfästa en generalgaranti öfver det, som fastställdt och behandladt vore». Detta var svenska regeringens beslut, innan den fått del af det lüneburgska alliansförslaget. Sedan Karl XI mottagit detta, afgick skrifvelse till Vellingk med tillkännagifvande, att »därpå kan denna gången ej något fullkomligt svar utfärdas och Eder tillsändas, men skall med forderligst Eder tillkomma. I måste emellertid undvika att gå för vidt in uti detta verket och besynnerligen uti en del dess artiklar, hvilket I också af våre förre afgångne order läre kunna uttaga: ty hafven I hvad den Sachsen-Lauenburgska punkten i synnerhet vidkommer gjort försikteligen i det I hafven . . . skrifvit till Lüneburgske ministrarne, hvad betänkande I haft att sända oss den tillhanda».[2] Detta var Karl XI:s svar på det lüneburgska allansförslaget. Det närmare utlåtande häröfver, som senare skulle följa, afhördes ej. Frågan om alliansen dog i all tysthet bort, utan att någondera parten vidare sökte hålla den vid lif. Då de lüneburgska furstarne funno svenska regeringen ohågad för närmare sammansättning, gjorde de ej vidare förslag därom. I medlet af april skref kurfursten Ernst August till Schmidt i Stockholm, att denne skulle låta alliansverket alldeles hvila och ej

[1] Kopior af projekten äro bilagda Vellingks skrifvelse till K. M. 11 febr. 1696. SRA.

[2] K. M. till Vellingk 1 och 22 febr. 1696. SRA.

yttra sig därom, såvida man ej å svensk sida bragte frågan på tal. Schmidt skulle iakttaga detta uppförande, emedan kurfursten hade underrättelse från Sverige, att man där ej längre var för ett dylikt förbund.[1] Härmed var alliansfrågan död och skulle först, sedan de förändrade konjunkturerna längre fram gjorde den mera nödvändig, åter upptagas och bringas till lyckligt slut. Den ifrige holsteinaren Vellingk tröstade sig öfver den dåliga utgången på underhandlingen därmed, att man säkerligen framdeles skulle kunna upptaga förslaget på nytt, alldenstund Hannover och Celle med alliansen afsågo sin egen säkerhet lika mycket som hertigens af Holstein.[2]

Åtskilliga orsaker bidrogo till svenska regeringens likgiltighet för den allians, som de lüneburgska furstarne med sådan ifver sökt få afslutad. Den förnämsta var emellertid, att Sverige ej ville ikläda sig en så vidsträckt garanti af huset Lüneburgs område, som dess furstar önskade. Detta framgår fullkomligt tydligt af Karl XI:s skrifvelser till Vellingk. Det visade sig också längre fram, då alliansfrågan i slutet af 1697 och början af 1698 åter var på tal, huru denna garanti var förnämsta hindret för enighets uppnående. En annan orsak, besläktad med denna, var, att Brandenburg drog sig tillbaka, hvarigenom Sverige måste, därest förbundet afslötes, ikläda sig större förpliktelser både mot Lüneburg och Holstein-Gottorp. Och konjunkturerna voro vid denna tid sådana, att Sverige kunde hoppas, att utan så stora uppoffringar den holsteinska tvistefrågan skulle bli afgjord till hertigens fördel. Till denna förhoppning bidrog bland annat den underhandling, hvari man, då svenska regeringens första afböjande svar gafs åt Vellingk, å Sveriges sida var inbegripen med sjömakternas och kejsarens sändebud i Stockholm. Så länge de svenska statsmännen hoppades på ett lyckligt resultat af denna underhandling, var det naturligt, att man ej i onödan för hertigens skull ville åtaga sig några förpliktelser gent mot andra makter. När svenska regeringen därefter emottagit det lüneburgska projektet och yttrade sig däröfver, var visserligen underhandlingen i Stockholm utan något resultat afbruten, men i stället hade man sig bekant, huru kejsarens förslag om en vänlig bemedling uti tvisten mellan Danmark och hertigen redan af den ena parten blifvit gynnsamt upp-

---

[1] Kurfursten Ernst August i Hannover till Schmidt 15 april 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

[2] Vellingk till K. M. 14 febr. 1696. SRA.

taget. Man kunde därför i Stockholm hoppas på en god lösning af tvistefrågan, såsom det skett 1689, utan att svenska regeringen behöfde göra några större uppoffringar eller gent emot de lüneburgska furstarne förbinda sig till garantier, som kunde inveckla Sverige i oförutsedda svårigheter.[1]

5. Den kombinerade underhandlingen i Stockholm rörande holsteinska konflikten och hjälpsändningen till de allierade.

Sedan Karl XI i slutet af november afslagit de allierades anhållan om hjälpsändning, gingo Bengt Oxenstiernas bemödanden ut på, att denna fråga åter måtte tagas upp till behandling, så att Sverige måtte komma i godt förhållande till de allierade. Samtidigt motarbetade han de franska statsmännens planer om Sveriges anslutning till Frankrike. Han visste härvid att väl begagna sig af den motvilja, som Karl XI hyste gent mot hvarje tanke på Sveriges inblandning i det stora europeiska kriget. I början af januari lät han för Karl XI framhålla, huru Sverige, om man toge parti för Ludvig XIV och ginge ifrån de maximer, som i 16 år skänkt riket fred, genast skulle invecklas i krig. Tiden skulle förvisso utvisa, förklarade Oxenstierna, att den vägen, som han gick, ledde till fredens bevarande. Han ansåg, att svenska regeringen borde handla med så mycket större försiktighet, som konjunkturerna nu voro mycket farligare, än då Sverige senast var inveckladt i krig. Vid den tiden hade man ju haft Frankrike till bundsförvant, som då var en mäktig makt och

[1] Oaktadt ingen allians kom till stånd, trodde man dock i Köpenhamn en tid bortåt, att en sådan verkligen blifvit ingången. Framför allt höllo de danska statsmännen envist därpå, att förbund blifvit afslutadt mellan hertigen och huset Lüneburg. Det var först sedan försäkringar om motsatsen flere gånger blifvit afgifna, som man i Danmark upphörde att orera öfver denna sak. Peter von Kobbe omtalar i sin Schleswig-Holsteinische Geschichte denna allians mellan Gottorp och kurfursten af Hannover såsom faktisk. Bästa beviset på denna uppgifts grundlöshet är, att hertigen, då han 1697 i juni öfverfölls af Danmark, ej alls lät afhöra några anspråk på hjälp af de lüneburgska furstarne med åberopande af den slutna alliansen. Äfven Forchhammer och andra af denna tidens historieskrifvare omtala denna allians. Första gången, den omnämndes i något historiskt arbete, är i: »Continuirte Fortsetzung Adami Olerarii Holsteinischen Chronica von Anno 1662 biss 1702 . . . Frankfurt anno 1703». Det store konglige bibliothek. Köpenhamn.

ehuru det ej fullgjorde förbundsvillkoren, dock skaffade Sverige fred. Men nu fanns ingen vän, som man kunde få stöd utaf, därest Sverige ej höll sig till de allierade. Uppkomme någon oro, skulle svenska regeringen få England och Holland emot sig, hvilket skulle leda till handelns undergång, tullens förminskning och bergsbrukets ruin. Om Danmark därtill inginge allians med sjömakterna, skulle både Östersjön och Västerhafvet spärras för Sverige, som därigenom skulle råka i ett mycket olyckligt läge och bli afskuret från all tillförsel. Detta torde äfven leda till olyckor för hertigen af Holstein, ty de allierade skulle för att vinna Danmark för sitt parti uppoffra honom. Man kunde härvid befara, att grannarne skulle sinsemellan dela Sveriges provinser, såsom det redan en gång förut varit föreslaget. Äfven kunde Ryssland hetsas på Sverige, ty de allierade hade där mycket att säga. Alla dessa olyckor kunde bäst undvikas på det sätt, som Karl XI vid den förra underhandlingen om hjälpsändningen själf nämnt, nämligen genom en öfverenskommelse med de allierade, att de, mot det att Sverige sände hjälp i kriget, äfven själfva förbundo sig att fullgöra pakterna. Man kunde på denna väg komma till underhandling med dem, hvilken kunde så inrättas, att skulden för hjälptruppernas uteblifvande måtte falla på dem själfva. Härigenom finge svenska regeringen tillfälle att inför världen rättfärdiga sitt handlingssätt och kunde frigöra sig från beskyllningen, att den ej höll de ingångna förbunden, något som annars framdeles kunde bli till skada för Sverige.[1] Sådana voro de råd, som den gamle rikskansleren, de allierades bäste vän i Stockholm, gaf Karl XI.

Det bästa skälet för Karl XI att hålla inne med hjälpsändningen skulle ha varit, om han hade kunnat förmå Ludvig XIV till den förklaringen, att Frankrike bifölle de vestfaliska och nimvegiska fredernas återställande. Härigenom skulle han nämligen blifvit fritagen från sin garanti af dessa freder. Med allvar lade han sig också vinn om att utverka en dylik förklaring. I slutet af november, några dagar innan de allierades bön om hjälp afslogs, lät han genom sekreteraren Palmquist i Paris göra anhållan härom. Karl XI framhöll härvid, huru svenska regeringen under krigets lopp ofta blifvit anmodad af kejsaren och Generalstaterna att enligt sin garanti sända dem hjälp.

[1] Bengt Oxenstierna till Karl XI 3 januari 1696. Skrifvelser till K. M. från riksråd. SRA. Å denna skrifvelse finnes påtecknadt, att Karl XI betygade Bengt Oxenstierna sin stora förnöjelse öfver det, som denne i densamma hade framhållit.

K. M. hade däraf blifvit föranledd att inför d'Avaux anhålla, det Ludvig XIV måtte förklara sig villig att återställa vestfaliska och nimvegiska frederna, så att Sverige kunde blifva befriadt från dessa ansökningar. Men oaktadt alla påminnelser hade man ej från Frankrike försport något svar. Palmquist skulle därför inför franske statsministern anhålla, det denne måtte af sin konung förskaffa Karl XI den önskade förklaringen, som nu var så mycket nödvändigare, som han åter anmodades om hjälpsändning.[1] Äfven gjordes ansökan härom inför d'Avaux i Stockholm. Bengt Oxenstierna framhöll för denne, att K. M. svårligen kunde undandraga sig att lämna de allierade den begärda hjälpen, därest man ej kunde försäkra dem, att de skulle erhålla de villkor, som innehöllos i vestfaliska och nimvegiska frederna utan någon hjälpsändning. D'Avaux gaf emellertid på denna anhållan det svar, att han ej kunde afgifva någon annan förklaring, än som redan skett, nämligen »att hans konung ville fuller tillåta, att vestfaliska och nimvegiska frederna måtte tagas till fundament, men med sådana förändringar, som man kunde komma öfverens under varande negociation».[2] Lika litet lyckades Palmquist med sitt uppdrag i Paris. Franske ministern Croissy ville ej lofva att göra andragande inför Ludvig XIV om en dylik förklaring. Han undrade öfver, att d'Avaux ej nämnt något om en sådan anhållan af Karl XI, och menade, att svenska regeringen borde vända sig till honom. Palmquist försäkrade emellertid, att detta flera gånger hade skett ehuru utan något resultat.[3]

Med anledning af Croissy's utlåtande inför Palmquist lät Karl XI 9 januari till d'Avaux inlämna en ansökan, att Ludvig XIV måtte förklara sig för »retablissement» af vestfaliska och nimvegiska frederna. Äfven hölls med anledning häraf en konferens med den franske ambassadören. Bengt Oxenstierna framhöll härvid ånyo, hvarför Karl XI önskade denna förklaring. D'Avaux svarade emellertid, att de allierade ej gjort det ringaste till fredens återställande oaktadt alla uttalanden därför af Ludvig XIV. Han hade därför blifvit förbjuden att vidare inlåta sig däröfver. Men förklarade de allierade sig villiga att antaga de vestfaliska och nimvegiska frederna till fundament och bas för en fredsunderhandling »med den föromtalte så raiso-

---

[1] Kopia af Karl XI:s skrifvelse till Palmquist 27 nov. 1695. Relation med bifogade akter, D. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[2] Dec. 1695. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[3] Palmquist till K. M. 20/30 dec. 1695. SRA.

nable som nödige klausulen af några changements», vore Ludvig XIV därmed nöjd och skulle åt Sverige öfverlämna medlingsverket. Att antaga den af Karl XI nu gjorda ansökningen måste han emellertid vägra. Ordet retablissement innebure något nytt, som var omöjligt att bifalla, ty detsamma upphäfde all ändring. Han föregaf härvid, att man förut blott yrkat på, att de nämnda frederna skulle antagas till fundament och bas för en blifvande underhandling. Bengt Oxenstierna genmälte, att ordet retablissement ej innebar så stor åtskillnad från det, som d'Avaux föreslog, »ty det betoge ändå ingendera parten in loco att explicera sin mening vidare däröfver». Denne fasthöll emellertid vid sin gjorda förklaring, och konferensen afslöts, utan att man kunde bli ense.[1]

De svenska statsmännen öfvervägde nu, huru man borde förhålla sig gent emot d'Avaux, om Karl XI skulle fasthålla vid, att de vestfaliska och nimvegiska frederna blefvo fullkomligt återställda, eller medgifva, att de endast lades till grund för en blifvande underhandling. I förra fallet skulle Frankrike vara förbundet »till bemälta freder alldeles», men i det senare fallet finge det påstå och begära, allt hvad det förut begärt i länder och städer. Men det var betänkligt att samtycka till en dylik ändring. K. M. skulle nämligen därigenom återkalla, allt hvad som förut blifvit förklaradt och därigenom ej blifva »sig själf lik». Därjämte vore en dylik ändring emot förbundens innehåll. Ej heller blefve man af ett dylikt medgifvande ursäktad för hjälpsändningens uteblifvande, men de allierade skulle af detsamma taga sig anledning att förkasta Sverige såsom medlare. Man kom därför till följande resultat: »Det är alldeles onödigt, att K. M. ändrar sin begäran, ty Frankrike kan ändå gifva sådant svar, som det vill, och när man det får, så kan man se, hvartill det kan duga. K. M:s ansökning kan alltså behållas utan fara, men ändringen kan förorsaka nadeel».[2]

I öfverensstämmelse med ofvannämnda reflexioner framhöll man 11 januari i en ny konferens med d'Avaux, att Karl XI visserligen ville tillmötesgå Ludvig XIV i de mål, som voro görliga, men i förevarande fall voro K. M:s händer bundna icke allenast på grund af

---

[1] Konferensprotokoll 10 jan. 1696. Protokoll vid konferenser med ambassad. gr. d'Avaux 1694—1696. SRA.

[2] Detta memorial, troligen uppsatt i kanslikollegium, har till påskrift »d. 11 jan. 1696». Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

de misstankar, som de allierade skulle fatta af en dylik ändring, utan framför allt därför, att K. M. var skyldig att fasthålla vid den förra ordalydelsen i anledning af pakterna och Sveriges utfästade garanti. D'Avaux fasthöll emellertid fortfarande vid sin en gång uttalade mening. Han anhöll, att Karl XI måtte utfinna medel, hvarigenom Frankrike ej behöfde binda händerna och inrymma sina fiender allt för stora och obilliga förmåner. Utan uttrycklig order från sin konung kunde han ej gå längre, än han hade gjort.[1]

Karl XI underrättade nu de allierades ministrar i Stockholm om sina bemödanden att förmå d'Avaux till den önskade förklaringen, på det att dessa måtte gifva sina principaler tillkänna, huru K. M:s afsikt alltid varit och ännu var att yrka på vestfaliska och nimvegiska fredernas återställande. Karl XI lät härvid äfven framhålla den holsteinska sakens angelägenhet.[2] Den holländske ministern baron van Heckeren utlät sig därpå i ett samtal med Bengt Oxenstierna om ett förslag till en öfverläggning mellan Karl XI och de allierade. Heckeren hade visserligen ej någon speciell befallning att inlåta sig på något dylikt, men som han väl visste, att både England och Holland voro väl intentionerade, och därest Karl XI stod fast vid att verkligen låta de allierade åtnjuta den begärda hjälpen, sedan holsteinska saken var koncerterad och bragt i negociation och utom all apparence till någon vidlyftighet,[3] så ville han framhålla, huru de allierades ministrar i Stockholm voro hågade att börja öfverläggning om båda dessa saker till uppnående af det föresatta målet.[4]

Det blef nu fråga om, huruvida svenska regeringen skulle inlåta sig på den af Heckeren föreslagna underhandlingen. De svenska statsmännen funno skäl, som talade både för att undvika och bifalla densamma. Till de förra hörde, att K. M. härigenom åter invecklades uti frågan om hjälpsändning mot Frankrike. Vidare att K. M. redan hade gifvit de allierade svar på deras anhållan om hjälp. Så

---

[1] Konferensprotokoll 11 jan. 1696. Protokoll vid konferenser med ambassad. gr. d'Avaux 1694—1696. SRA.

[2] Relation med bifogade akter. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[3] »Concerterad och gebracht in negocia til en buyten apparen til van verwydering».

[4] Deliberation uppläst för K. M. i rådet d. 18 jan. 1696 med bilagd kopia af Heckerens förslag. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

länge dessa ej fullgjorde, hvad dem ålåg, var K. M. ej pliktig att bifalla deras fordringar. Slutligen »vore att tillse, om holsteinska saken icke måtte kunna biläggas utan kejsarens, Englands och Generalstaternas bistånd, eller om de icke för deras eget intresse vorde sig den samma antagandes». För den föreslagna underhandlingen åter var det viktigaste skälet den holsteinska saken. Om K. M. samverkade med de allierade, torde densamma kunna räddas, utan att man därför behöfde inlåta sig i något krig. Men hade K. M. ej de allierade med sig, torde holsteinska saken ej utan stort bekymmer frälsas, och dess utgång vore oviss, »varandes en stor åtskillnad att ensam draga all faran och lasten eller att låta den ankomma på många».[1]

Den 18 januari hölls en viktig öfverläggning i rådet med anledning af Heckerens förslag. Härvid upplästes skälen för och emot detsamma jämte kanslikollegii förslag till svar härpå. Det hette häri, att K. M. borde svara, det man verkligen ville låta de allierade njuta den begärda hjälpen, sedan den holsteinska saken blifvit koncerterad, bragt i negociation och vore utan apparence till någon fara. Därefter kunde man träda i konferens och öfverlägga först om den holsteinska saken och sedan om hjälpsändningen.[2] Karl XI framhöll emellertid, att han ej insåge, huru någon underhandling kunde företagas, innan Heckeren och Stahremberg fått fullmakter från sina principaler att ingå några öfverenskommelser med Sverige. För öfrigt borde de allierade, om de ville, att svenska regeringen skulle sända hjälp enligt pakterna, själfva efterlefva dessa, så att de medgåfve Sverige en fri handel och ej den ena gången efter den andra uppbragte handelsskeppen och konfiskerade svenska undersåtars varor. Dock ansåg Karl XI, att frågan var både viktig och betänklig. Om de allierade nämligen åtoge sig hertigens försvar, torde de till gengäld fordra, att Sverige skulle sända dem hjälp. Men man hade då att befara, att Frankrike skulle upptaga detta som ett tecken till fiendskap. Grefve Wrede menade, att frågan om hjälpsändningen och holsteinska saken voro två fullkomligt skilda ting, som ej borde förenas. Grefve Falkenberg var af samma åsikt och framhöll, att

---

[1] Dessa skäl »pro negativa» och »pro affirmativa» äro bifogade den deliberation som blef uppläst i rådet d. 18 jan. 1696. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

[2] Memorial uppläst för K. M. i rådet 18 januari 1696. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

Sverige genom detta förslag skulle bli indveckladt i det stora kriget, så snart holsteinska tvistefrågan blifvit löst. Efter en stunds diskussion befallde Karl XI, att alla rådsherrarne skulle säga sin mening om saken. Grefve Gyllenborg framhöll då, huru man för att hindra Danmarks planer mot hertigen, som för visso af någon annan makt tillstyrktes och understöddes, ej kunde finna något bättre medel än den föreslagna underhandlingen med de allierade. Den ene efter den andre uttalade därpå sitt bifall till densamma. Så Wrede, Nils Bielke, Falkenberg, Wallenstedt m. fl. utan någon opposition alls. Bengt Oxenstierna kom med ett särdeles utförligt anförande. Hans önskan var, att K. M. ej skulle behöfva sända en enda man till de allierades hjälp. Men om så blefve nödvändigt, i det att de allierade gjorde Sverige en skälig förnöjelse och Frankrike ej ville bifalla de vestfaliska och nimvegiska fredernas återställande, så var det Oxenstiernas mening, att hjälp borde sändas i enlighet med traktaterna, ty den skulle ha till resultat mångfaldigt större nytta, än skadan och kostnaden kunde beräknas till, alldenstund det var »en sådan förmån och profit af denna hjälpsändning att förvänta, som man i gement ordspråk säga plägar: våga en daler och vinna därmed hundrade». Genom att sända de allierade hjälp skulle Sverige upprätthålla den för detsamma så viktiga vestfaliska freden, med de allierades bistånd vinna en önskad lösning på holsteinska tvistefrågan, få fastare fot på tysk botten till Bremens försvar och komma i tillfälle att balansera makten mellan Frankrike och dess motståndare. Sedan alla yttrat sig, gjorde Karl XI en anmärkning, som visar, huru gärna han ville undgå att sända sina trupper ut i kriget. Han framhöll, att Sverige troligen under innevarande år skulle bli fritaget från hjälpsändningen, »ty innan de vid traktaten få afgöra holsteinska saken och alle pretentionerne oss äre förnöjde, lärer fuller denna årskampagnen vara tilländalupen». Slutligen fattades följande beslut: »Kongl. Maij:t. ställer fast att låta dess allierade verkligen åtnjuta den begärda hjälpen, sedan holsteinska saken är koncerterad, bragt i negociation, fullkomligen afgjord och i säkerhet satt,[1] allenast man kan komma öfverens om de villkor och medel, som därtill fordras och skäliga pröfvas, fördenskull Kongl. Maij:t. ock benägen är att låta sina ministrar med de Herrar allierades ministrar, som här varande äro, öfver bägge förbemälte saker träda uti öfverläggande och

[1] Märk hur kanslikollegii förslag i detta beslut betydligt skärptes!

koncerterande, huru man det ena och det andra må sålunda bäst reglera, att man må erhålla det föresatta målet».[1] Detta svar öfverlämnades åt Heckeren 18 januari.[2]

I kanslikollegium uppsattes nu ett projekt öfver de båda frågorna, innehållande 15 särskilda punkter. Det hette häri, att kejsaren och Holland till hertigens beskydd och hjälpsändningens befordran bifallit följande. Man skulle jämte England på det kraftigaste beskydda hertigen, så att han enligt altonaiska fördraget finge utöfva sina rättigheter. De tre makterna förbundo sig härför att till en början anmoda Kristian V, det han måtte bifalla en vänlig bemedling i den uppkomna konflikten. Därjämte skulle de allvarligen afråda honom från alla fientligheter samt förklara, det de ej kunde underlåta att med vapen beskydda hertigen. Men bifölle danska regeringen en vänlig underhandling, så vore kejsaren, England och Holland villiga att sända sina fullmäktige till en sammankomst i Hamburg för att främja en skyndsam lösning af tvistefrågan. Kejsaren å sin sida skulle gifva befallning åt kretsstyrelsen att med väpnad hand sätta sig emot allt fientligt förfarande af Danmark samt äfven låta utgå avocatoria till de tyska undersåtar, som voro i dansk tjänst. England och Holland förbundo sig, därest Danmark skrede till fientligheter, att sända en ansenlig eskader krigsskepp till Östersjön och allvarligt uppträda mot Kristian V. Rörande skeppens antal, deras förening med de svenska och sättet för uppträdandet mot Danmark skulle beslut fattas genom en närmare öfverenskommelse med Sverige. Karl XI för sin del skulle hålla landttrupper och flotta i beredskap. Man skulle härvid samverka för hertigens bästa, till dess att denne blifvit satt i verkligt åtnjutande af sina rättigheter och fått godtgörelse för tillfogad skada. Härpå följde punkterna om hjälpsändningen. Emedan kejsaren och Holland, hette det, hade anhållit om Sveriges hjälp, men K. M. under 3 års tid på grund af bekanta och giltiga skäl ej lämnat sådan, ej heller kunde medgifva någon dylik, så länge Sverige för holsteinska sakens skull behöfde trupperna hemma för egen räkning, så hade man öfverenskommit, att K. M. uti ett för allt skulle sända en hjälp till lands bestående af 6,000 man. Härvid skulle emellertid de allierade ej göra några

---

[1] Rådsprotokoll 18 jan. 1696. SRA.

[2] K. M:s utan underskrift till van Heckeren gifna förklaring 18 jan. 1696. Utr. Reg. SRA.

anspråk på hjälp för den förflutna tiden. Men som dessa trupper måste utstå stora mödor under marschen till och från operationsplatserna, så skulle kejsaren åtaga sig att förse dem med goda kvarter och posteringsorter i riket. England och Holland förbundo sig härvid att betala månatligt underhåll åt dem.[1] Man skulle vid fredsverket främja Sveriges intresse, och sjömakterna lofvade att ej hindra K. M:s undersåtar i deras handel och sjöfart. Hade några häri blifvit förorättade och anförde klagomål, skulle tillbörlig godtgörelse lämnas. Härför skulle de allierade äfven verka hos Spanien. Som dessa ej åstundade något högre, än att kriget mot Frankrike så fort som möjligt skulle slutas genom en önsklig fred, så förklarade de sig benägna att antaga Sveriges bemedling, så snart konungen af Frankrike förbundit sig till vestfaliska och nimvegiska fredernas återställande.[2] Om Frankrike ej kunde förmås till en dylik förklaring och krigsfaran blefve så stor, att någon större hjälpsändning från Sverige vore af nöden, så skulle man därom längre fram förena sig.[3] I sista punkten hette det, att denna öfverenskommelse skulle äga gällande kraft, till dess att holsteinska saken blef afgjord och hertigen satt i säkerhet; hjälpsändningen skulle fortfara, så länge som de med kejsaren och Holland slutna associationsförbunden stadgade.[4] Detta var kanslikollegii förslag. I detsamma var frågan om hjälpsändningen förenad med den om holsteinska konflikten uti ett projekt.

Detta förslag upplästes i rådet 22 januari. Karl XI framhöll åter, att ingen underhandling kunde företagas, då de allierades ministrar blott finge taga ad referendum, men ej ägde någon fullmakt att underhandla. Om man emellertid verkligen skulle börja förhandlingar med dem, borde de först såsom garanter af altonaiska fördraget afgöra holsteinska saken. Denna var nämligen en »separat ting» från hjälpsändningen, och de båda frågorna borde ej göras oskiljaktiga. Blef Sverige för Gottorps skull inveckladt i krig med Danmark, så var man ej skyldig till någon hjälpsändning, men de allierade voro pliktiga att bistå Karl XI vid hertigens försvar. Grefve Wrede påpekade härvid, huru Heckeren, om han rätt fattat dennes mening, ville göra de båda sakerna oskiljaktiga, så att de allierade,

[1] Huru stor summan skulle vara, är ej utsatt.
[2] Vid denna punkt är anmärkt, att Bengt Oxenstierna ogillade densamma.
[3] Äfven denna punkt ogillade Bengt Oxenstierna.
[4] Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

om de ej finge hjälp, ej torde bry sig om att beskydda hertigen. Wrede ansåg därför, att man borde gifva dem hjälp eller åtminstone visa sig villig därtill. De kunde nämligen annars, ehuru de voro garanter i holsteinska saken, föregifva, att de själfva voro inveckIade i krig, och därjämte lätteligen taga andra »viséer. Men E. M. är ej allenast garant, utan såsom en intressent i denna saken». Slutligen beslöt man, att båda sakerna skulle föreslås de allierades ministrar, men ej såsom i kanslikollegii förslag uti ett projekt, utan hvardera saken skulle sättas upp för sig, och den holsteinska borde afgöras först. På tal om hjälpsändningens uteblifvande de föregående åren, framhöll Karl XI, huru man varit fullt befogad att hålla inne med densamma, då de allierade, svenska regeringen oåtspord, först ingingo en särskild öfverenskommelse med hvarandra och därpå bragte upp svenska skepp både i Holland, Frankrike, England och Spanien. Slutligen hade på sista tiden härtill kommit, att England ville tvinga svenska skepp till segelstrykande, som de aldrig förut hade fordrat.[1] Detta var skäl stora nog för hjälpens uteblifvande. Man beslöt härpå, att ingenting skulle nämnas om »efterräkningarne», utan K. M. skulle rörande den gångna tiden hänvisa till de förut gifna förklaringarna. Därjämte borde hjälp sändas endast till lands, men ej till sjös. När man därpå började diskutera öfver truppernas underhåll, föreslog Nils Bielke, att de måtte få lika underhåll som det brandenburgska och lüneburgska folket. Att de allierade i denna öfverenskommelse skulle antaga Sveriges medling yrkade Falkenberg, Wrede och Gyldenstolpe, hvilken senare framhöll, att Frankrike redan hade lofvat detta. Bengt Oxenstierna opponerade sig häremot och förklarade, det Frankrike aldrig gått in på att skriftligen afgifva någon dylik deklaration, så att man hade fullt skäl att tvifla på dess

---

[1] Då det svenska krigsskeppet Wachtmeister, hvilket såsom convoyskepp under sin befälhafvare Ribbing åtföljde några handelsfartyg på väg till Frankrike, i engelska kanalen 10 aug. 1695 mötte 2 engelska fregatter, tillspordes Ribbing, om han ville stryka för den engelska flaggan. Ribbing, som på sitt skepp ej förde någon vimpel, svarade, att han ej hade order att stryka. De engelska örlogsmännen började då beskjuta det svenska krigsskeppet, som gaf dem lika tillbaka. Under striden skadades det svenska skeppets segel och tacklage, så att det ej kunde lofva och dreja. På det största engelska skeppet blef märsseglet nedskjutet. Svenske befälhafvaren Ribbing, som under striden blifvit dödligt sårad, gaf order att söka hamn, hvarom han underrättade de engelska örlogsmännen. Dessa läto därefter tillkännagifva, att convoyskeppet jämte handelsfartygen kunde fortsätta resan. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

uttalanden i denna sak. Karl XI gaf honom häri bifall och framhöll angående dylika förklaringar af d'Avaux, »att vi detta alltsammans intet annat hålla före än bara complimenter, och samma talan hafva vi längesedan hört».[1] Detta var, hvad som förekom i rådet 22 jan. Äfven den följande dagen hölls öfverläggning. Man öfverlade härvid, huruvida hjälptrupperna skulle stanna hos de allierade i vinterkvarter eller ej. Karl XI framhöll emellertid med bestämdhet, att han ville ha dem tillbaka efter hvarje slutadt fälttåg, ty han var ej sinnad att skänka bort dem, som det hade skett med Sveriges hjälptrupper i Holland. Angående Nils Bielkes förslag den föregående dagen beslöt man, att samma underhåll borde gifvas åt de svenska hjälptrupperna som åt de lüneburgska.[2] Slutligen fattades den resolutionen, att man följande dag skulle börja öfverläggning med de allierades ministrar.[3]

I enlighet med det fattade beslutet kommo de svenska kommissarierna Bengt Oxenstierna och Nils Gyldenstolpe 24 januari samman med kejserlige ministern grefve Stahremberg och den holländske baron Heckeren. På de båda senares begäran hade äfven den engelske residenten Robinson fått tillträde till konferensen. Vid densamma förekom emellertid intet viktigare meningsutbyte. Sedan K. M:ts förslag blifvit uppläst och de svenska ombuden lofvat att lämna kopior däraf, åtskildes man.[4]

---

[1] Punkten om medlingen blef också utesluten. Likaså den andra punkten, som Bengt Oxenstierna var emot, att Sverige, om Frankrike ej afgaf den önskade deklarationen, skulle lämna flere hjälptrupper, än som föreslagits.

[2] Karl XI menade, att man snart kunde få klart, huru hög summan skulle bli, om Wrede och Bielke företoge en uträkning häröfver.

[3] Rådsprotokoll 22 och 23 januari 1696. SRA.

[4] Konferensprotokoll 24 januari. Skrifvelser och memorial från kejserliga ministrar i Stockholm och förhandlingar med dem. Cæsareana. SRA. K. M:ts förslag hade, som af det föregående framgår, följande innehåll. *Angående hjälpsändningen:* [1]) ingen hjälp kunde lämnas, innan holsteinska saken var afgjord och satt i säkerhet; [2]) därefter skulle med K. M:ts fasthållande vid sina förra förklaringar rörande preteritum 6,000 man till lands i ett för allt lämnas enligt pakterna; [3]) åt dem skulle de allierade gifva samma underhåll som åt de lüneburgska trupperna; [4]) vid fredsverket borde de allierade främja Sveriges intresse; [5]) England och Holland skulle medgifva Sverige fri handel och navigation och gifva dem, som i detta fall hade skäl att klaga, full satisfaktion; [6]) hos Spanien skulle de allierade söka utverka satisfaktion åt de svenska undersåtar, som i sin handel och navigation lidit intrång. *Angående holsteinska saken:* [1]) De allierade skulle konkurrera med Sverige till hertigens försvar; [2]) de skulle råda Kristian V till en vänlig underhandling och hota med garantiens prestation, därest man i Danmark

Så snart den franske ambassadören i Stockholm fick veta, huru man å svensk sida underhandlade med de allierade om hjälpsändningen, började han genast motarbeta en lycklig utgång af dessa förhandlingar. För att nå sitt mål måste han emellertid laga så, att Karl XI måtte synas fritagen från den förpliktelse till bistånd i kriget, som garantien af vestfaliska och nimvegiska frederna ålade honom. Så länge Ludvig XIV ej förklarat sig villig att återställa dessa båda freder, kunde han ej med skäl inför Karl XI fordra, det denne skulle hålla inne med hjälpsändningen till Frankrikes fiender. Det enda säkra sättet att tillintetgöra de allierades planer var följaktligen, att Ludvig XIV afgaf en förklaring med hänsyn till dessa båda fredsslut, som för Karl XI kunde blifva ett skäl starkt nog att neka de allierade hjälp. Han afgaf också nu verkligen genom d'Avaux i Stockholm en dylik förklaring, ehuru under vissa villkor. Detta skedde först i en audiens inför Karl XI 1 februari och därpå i en konferens med de svenska statsmännen 3 febr. D'Avaux framhöll i konferensen, huru hans konung lät sig gå djupt till sinnes »den myckna blodsutgjutelse, hvarmed allt framgent kontinuerades, och därjämte alldeles vore persuaderad, det vorde Kongl. May:t ej andra förklaringar begärandes af Frankrike än af dess fiender stode att erhållas, så att därutinnan en fullkomlig likhet måtte blifva observerad; så hade hans konung uppå denna supposition befallt honom förklara, det ville Hans May:t af Frankrike antaga vestfaliska och nimvegiska frederna för fundament till en nu påföljande fred, jämväl och, enär Kongl. May:t hade undfått en äfven slik förklaring af de allierade, lämnade hans konung till Kongl. May:ts mediation och prudence att påfinna temperamenter till en varaktig freds upprättande och återställande». Då Oxenstierna och Gyldenstolpe anhöllo att få denna förklaring skriftligen, svarade d'Avaux, att hans order förbjödo honom att lämna något skriftligt, så länge de allierade icke gjort detsamma. Af proto-

---

skrede till aktualitet; [3]) till denna underhandling för tvistefrågans lösning skulle de sända sina ombud att främja en skyndsam öfverenskommelse; [4]) men skrede Kristian V oaktadt alla dehortatorier till aktualitet, skulle kejsaren utfärda sitt mandatum till kretsen att med väpnad hand afvända alla våldsamheter; dessförinnan borde avocatoria utfärdas till tyska undersåtare i Danmark; [5]) hade nu allt detta ingen verkan, borde man gemensamt gripa till vapen, och K. M. önskade att för ett dylikt fall få veta, huru de öfriga ville konkurrera med Sverige, så att hertigen finge full satisfaktion och säkerhet. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. Relation med bifogade akter J och K. SRA.

kollet kunde man ju, framhöll han, se, hvad han hade sagt. Han upprepade därpå ännu en gång sin förklaring. Sekreteraren Åkerhielm öfversatte och uppläste densamma på franska, hvarpå d'Avaux approberade den.[1]

Då de allierades ombud i Stockholm fingo underrättelse om d'Avaux' afgifna förklaring, fruktade de genast, att den skulle lända dem till skada. Engelske residenten Robinson skref hem till sin regering, huru den gjorda deklarationen troligen komme att tydas därhän, att den fritoge Karl XI från alla förpliktelser mot de allierade. Robinson förutsåg ett dylikt resultat, därest icke den holsteinska tvistefrågan fortfore att trycka på Sverige.[2]

D'Avaux' förklaring meddelades 4 febr. de allierades ministrar i Stockholm, dock ej längre än till och med orden: qui interviendra. Den 7 februari begärde därpå dessa konferens med de svenska kom-

---

[1] Konferensprotokoll 3 febr. 1696. Protokoll vid konferenser med Ambassad. Gr. d'Avaux 1694—96. SRA. Det af d'Avaux godkända protokollet lydde: »L'Ambassadeur de France a dit, que le Roy son maistre éstant persuadé, que le Roy de Suède ne luy demandera point d'autres déclarations, que celles qu'il pourra obtenir de ses ennemis et qu'en cela il voudra bien observer une parfaite égalité: Et que cela supposé, il se déclare de vouloir reconnoistre les paix de Westphalie et de Nimegue pour fondement de la paix, qui interviendra, et que quand le Roy de Suède aura tiré une pareille déclaration des Alliés, alors il remet à sa médiation et à sa prudence de trouver des tempéraments pour établir la paix et la rendre durable.» Den 3 febr. 1696. Rélation med bifogade akter, L. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. Af intresse är att jämföra denna förklaring af d'Avaux med föregående dylika. I en konferens 19 januari 1694 framhöll han, huru hans konung var hågad att antaga vestfaliska och nimvegiska frederna »till fundament» för fredsunderhandling. Men detta borde ej utesluta vissa ändringar, hvadan Frankrike oaktadt denna förklaring borde kunna få behålla t. ex. Strassburg. Den 8 januari 1695 förklarade åter d'Avaux, huru Ludvig XIV ville antaga de båda frederna såsom »fundament» och »grundval», men närmare kunde han ej utlåta sig, ty ändringar voro oundgängliga; och hvem visste, hvad tort de allierade skulle sätta Frankrike uti, om en närmare deklaration afgafs. Den 6 juni 1695 förklarade åter d'Avaux: »Le roy mon maistre consent, comme il a desja consenti, que les traittés de Westphalie et de Nimegue soient la base et le fondement de la paix, mais avec les changements dont on pourra convenir in loco par les Médiateurs en suite des négociations.» Slutligen förklarade d'Avaux 10 januari 1696 å nyo, att Ludvig XIV var villig att antaga nämnda fredsslut såsom fundament och bas för en fredsunderhandling »med den föromtalde så raisonable som nödige klausulen af någre changements». Protokoll vid konferenser med Ambassad. Gr. d'Avaux 1694—96. SRA.

[2] Residenten Robinson till engelska regeringen 1 febr. 1696. Wahrenbergska samlingen 5, b. SRA.

missarierna och framhöllo sin mening om denna deklaration. De förklarade, att densamma ingalunda var tillfyllestgörande, så att den kunde fritaga Karl XI från hans skyldighet till hjälpsändning. De franska ministrarne förde öfverallt sådant tal som d'Avaux för 2 år sedan inför dem, nämligen att Ludvig XIV, oaktadt han erbjudit sig att lägga vestfaliska och nimvegiska frederna pro basi et fundamento för en generalfred, därför ej härunder inbegrep Strassburg, Luxemburg och de i reunionerna tagna orterna. Därför kunde de ej anse den afgifna förklaringen för annat än ett »amusement», som blott hade till syfte att fjärma Karl XI från den goda disposition, som han för några dagar sedan visat, att sända de allierade hjälp enligt förbunden.[1] Från denna skyldighet kunde svenska regeringen ej befrias, om icke Ludvig XIV förklarade sig för fullkomligt återställande och »entiers retablissement» af de båda frederna utan någon exception och reservation, eller också de allierade genom lyckliga krigsbragder hunnit detta mål. Ministrarne voro därför villiga att såväl öfver frågan om hjälpsändningen som holsteinska saken å nyo fortsätta konferenserna, som genom den franske ambassadörens förklaring syntes ha blifvit hindrade och uppskjutna.[2]

Alldenstund de allierades ministrar ej ansågo den afgifna förklaringen tillfyllestgörande, lät Karl XI fråga franske ambassadören, huruvida densamma innebure, att de nämnda frederna utan någon förändring skulle få gälla. På samma gång lät han för d'Avaux framhålla, huru »Kongl. Maj:t ingen annan intention hafver än att igenom en god deklaration befrias ifrån hjälpsändningen emot Frankrike och att tillika söka fredsverkets befrämjande, hvilket är ett kristligt uppsåt och verk».[3] D'Avaux började, då han fick underrättelse om de allierades mening, att tala om, hvilka »avancer» hans konung vid flere tillfällen hade gjort, och huru han med rätt och billighet kunde förmoda, att ej mera måtte fordras af Ludvig XIV än af hans motståndare. Nu hade hans konung förklarat sig vilja

---

[1] Danska sändebudet Luxdorph uttalade i en skrifvelse till Kristian V samma åsikt. Han yttrade om d'Avaux' deklaration: »Jag förstod väl, att det han i detta fall gjorde, gjorde han endast för att hindra, att de allierade intet folk skulle få härifrån.» Luxdorph till Kristian V 8 febr. 1696. DRA.

[2] Relation med bifogade akter, M. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA.

[3] Promemoria att tala med franske ambassadören om, 8 febr. 1696. Utr. Reg. SRA.

antaga vestfaliska och nimvegiska frederna till grundval för underhandlingen. Han ville också, därest de allierade afgåfvo en liknande förklaring, ställa under Karl XI:s bemedling att uti det öfriga utfinna de medel, hvarigenom en säker fred kunde åstadkommas. Emellertid menade han, att ingen »avance» alls gjordes på de allierades sida. Slutligen heter det i relationen öfver denna konferens: »Bemälte ambassadeur har också, när han ytterligare å Kongl. Maj:ts sida är vorden presserad, sagt, att om så hände, de allierade förklarade, att de ville låta bero vid vestfaliska och nimvegiska frederna utan att begära någon ändring, så ville hans konung då sig också ytterligare utlåta på sådant sätt, att Kongl. Maj:t kunde vara nöjd därmed.» Detta meddelades de allierades ministrar, som togo det ad referendum.[1]

Hvad de allierade än föreburo, de franska statsmännen ansågo, att den afgifna deklarationen fritog Karl XI från hans skyldighet till vidare hjälpsändning eller åtminstone gaf honom tillräckligt skäl att neka densamma. Men målet för den franska politiken, hjälpsändningens omintetgörande, var därmed ej hunnet. Den engelske residenten Robinson skref, då d'Avaux afgifvit sin förklaring, hem till sin regering, huru han befarade, att Karl XI utaf densamma skulle anse sig fritagen från sin skyldighet att sända hjälp. Men han tilllade omedelbart därpå: om ej den holsteinska tvistefrågan fortfore att trycka på Sverige. Robinson ville härmed säga, att Karl XI ännu hade ett viktigt skäl för tillmötesgående mot de allierade. Holsteinska tvistefrågan hade härmed för dessa fått en dubbel karakter. Å ena sidan hade de att befara, det densamma skulle skada deras intressen, om den nämligen föranledde krig i de nordiska orterna, å andra sidan kunde de hoppas, att den skulle främja deras intressen; den kunde nödga Karl XI att tillmötesgå deras fordringar om hjälpsändning, ty i annat fall hade han ingen hjälp att vänta mot Danmark till förmån för hertigen af Gottorp. Det blef nu Ludvig XIV:s uppgift att betaga konflikten denna för de allierade dubbla karakter. Den borde ej vidare gifva dem anledning till hopp om hjälptrupper från Sverige.

Af den svenske sekreteraren Palmquists relationer till Karl XI i slutet af december och medlet af januari framgick, att de franska statsmännen af åtskilliga skäl ej voro synnerligen vänligt stämda mot

---

[1] Kort relation öfver några konferenser med franske ambassadören, kejsarens och sjömakternas ministrar. Utr. Reg. 8 febr. 1696. SRA.

hertigen af Holstein-Gottorp. De framhöllo särskildt, huru man i Frankrike på inga villkor kunde medgifva, att de 3 regementen, som han värfvade, öfverlämnades åt de allierade. De sågo hellre, att dessa trupper måtte brukas hemma i hertigens land »och ville på den händelsen ingenting hafva spardt till att sättia honom sysslor». Det var ju ett öppet erkännande, det man i Paris med nöje både såg och ville medverka till, att tvistefrågan tillspetsades, så att hertigen af fruktan för sin egen säkerhet ej skulle våga att lämna de allierade hjälp. Därtill kom, att ju farligare utseende tvistefrågan fick, dess mera måste Frankrikes fiender råka i oro för krigsutbrott i norden. Men underhandlingen om hjälpsändningen gaf de franska statsmännen en annan »syn på tingen». Den svenske sekreteraren Palmquist bidrog också för sin del härtill. Han framhöll för franske ministern Croissy, att den oro, som konflikten mellan Kristian V och hertigen af Gottorp hotade att uppväcka, ej vore till Frankrikes, utan fastmera till dess fienders nytta, särskildt Englands och Hollands, »som skulle igenom de nordiska kronornas osämja med dess mera framgång draga all handelen under sig. Eljest skulle de ock gärna se, att de af detta tillfälle finge draga K. M:t in i det allmänna kriget, och därföre betedde sig så mycket mera benägna att tillika hertigen understödja». Croissy försäkrade, att man i Paris insåg, det Frankrike ej skulle hafva nytta af ett krig i norden, »som ofelbart skulle lyktas till bundsförvanternas fördel». Ludvig XIV hade därför låtit befallning afgå till d'Avaux, att denne skulle hindra ett dylikt utslag af oenigheten och, om saken ej kunde biläggas, åtminstone laga så, att parterna ej måtte skrida till några fientligheter. Croissy framhöll, huru man i Paris sökte förmå Danmark till antagande af Karl XI:s medling; men danska sändebudet Meyercron invände alltid, att tvistefrågan var en »affaire de famille», från hvilken främmande makter borde utestängas. Detta bestredo emellertid de franska statsmännen, och Croissy förklarade för Palmquist, att om Kristian V ej kunde förmås till antagande af Karl XI:s medling, d'Avaux skulle erbjuda Ludvig XIV:s »bearbetande» hos Danmark samt anhålla, att Karl XI å sin sida måtte inverka på hertigen.[1] Så fredligt utläto sig nu de franska statsmännen med hänsyn till konflikten mellan Danmark och Gottorp. Men genom sina försök att gifva holsteinska tvistefrågan denna fredliga prägel satte de ju hertigen i tillfälle att

[1] Palmquist till K. M. $\frac{\text{31 jan.}}{\text{10 febr.}}$, $\frac{\text{21 febr.}}{\text{2 mars}}$ 1696. SRA.

lämna sitt värfvade manskap åt de allierade, då denne ej behöfde frukta aktualitet från Danmark. Visserligen, men man var i Paris klok nog att af två onda ting välja det minst farliga. Sveriges öfvergång till de allierade vid denna tid var naturligtvis mångdubbelt farligare, än om den i de stora europeiska frågorna jämförelsevis obetydlige hertigen ställde sig i deras led. Ej nog med, att Sverige skulle sända de allierade en långt betydligare hjälp än holsteinske hertigen var i stånd till; de franska statsmännen kunde äfven frukta, att Frankrikes aktier i Stockholm, som på sista tiden där visade sig stå ganska väl, skulle helt och hållet förändras till de allierades fördel, därest nämligen holsteinska tvistefrågan genom deras hjälp blefve afgjord till hertigens fromma. Och slutligen hade ju de franska statsmännen att frukta, såsom Croissy framhöll för Palmquist, att Kristian V, Frankrikes mångårige vän, skulle duka under i ett för de holsteinska irringarnes skull uppkommet krig.

De franska ministrarnes uppgifter inför Palmquist, det Ludvig XIV var hågad att uppträda såsom medlare mellan Danmark och Gottorp, visade sig snart vara sanna. D'Avaux framkom i Stockholm 10 febr. med ett medlingsförslag å sin konungs vägnar. Det hette häri, att Ludvig XIV förmärkt, huru oenigheten mellan Danmark och Holstein kunde förorsaka stora vidlyftigheter, om den ej i tid blefve bilagd. Ludvig XIV ville därför såsom garant af frederna i Köpenhamn och Fontainebleau tillbjuda sin medling. Om detta förslag antoges, skulle d'Avaux verka för, att tvistefrågan upptoges till afgörande i Stockholm, och tillråda regeringen i Köpenhamn att ej företaga några fientligheter mot hertigen. Kristian V borde härvid utnämna några fullmäktige, som kunde underhandla med Karl XI:s ombud. D'Avaux å sin sida ville bidraga med alla goda officia till ett lyckligt och berömligt slut. Detta var innehållet i Ludvig XIV:s medlingsförslag. Karl XI var emellertid ej hågad att i detta fall gå de franska statsmännens ärenden. Han lät för d'Avaux framhålla, huru han med nöje såg, att oenigheten mellan Danmark och Gottorp ej utbruste i vidlyftigheter. Det var K. M. kärt, att Ludvig XIV därpå ville använda sin flit och omsorg. Men hvad dennes bemedling anginge, kunde K. M. ej däröfver afgifva någon förklaring eller begära, att underhandlingen droges till Stockholm, ty svenska regeringen hade därtill allaredan föreslagit Hamburg både för de tvistande parterna och för garanterna af altonaiska fördraget.[1]

[1] Kopior af d'Avaux' andragande och K. M:ts svar därpå medfölja K. M:ts skrifvelse till Vellingk 19 febr. 1696. SRA.

Hvarför reflekterade Karl XI ej mera på Ludvig XIV:s medlingsförslag? I en skrifvelse till Vellingk ger han själf svar därpå. Han framhöll, huru detta förslag blott var en effekt af den underhandling, som fördes med de allierade i Stockholm. De franska statsmännen liksom Kristian V skulle gärna se de började förhandlingarna afbrutna; och det var i detta syfte, som Frankrike erbjudit sin medling.[1] Man ansåg följaktligen i Stockholm, att Ludvig XIV ej hade något verkligt allvar med sitt förslag. Han framkom med detsamma ej i den ärliga meningen att få tvisten mellan Danmark och Gottorp bilagd, utan för att få Sveriges underhandling med de allierade tillintetgjord.[2] Men äfven om Karl XI varit öfvertygad om Ludvig XIV:s ärliga uppsåt att få tvistefrågan löst, torde han likväl ej ha varit hågad att bifalla förslaget. Med Ludvig XIV som medlare mellan Danmark och Gottorp hade man i Sverige skäl att frukta, det de allierade skulle draga sig tillbaka som likgiltiga åskådare vid frågans afgörande, ja, att de till och med skulle motarbeta en fredlig lösning för att äfven i detta fall omintetgöra de franska statsmännens planer. Men det var just med de allierades hjälp, som Karl XI hoppades att få tvistefrågan afgjord, och han ansåg, att de, vare sig han gaf den begärda hjälpsändningen eller ej, såsom garanter voro skyldiga härtill. De allierade voro äfven i stånd att utöfva långt större tryck på Danmark än det mera aflägset belägna Frankrike, och man kunde äfven hoppas, att de verkligen voro sinnade att uppträda med långt större allvar emot Kristian V än dennes gamle bundsförvant Ludvig XIV, han måtte ha haft så mycket allvar som helst med sitt medlingsförslag.

I enlighet med den begäran, som de allierades ministrar 7 febr. framställt, att förhandlingarna öfver holsteinska saken och hjälpsändningen måtte fortsättas, trädde man 8 febr. åter i konferens häröfver. Oxenstierna framhöll, huru de svenska ombuden voro villiga att höra de allierades mening öfver projekten i holsteinska tvistefrågan och rörande hjälpsändningen. Stahremberg svarade, att de, hvad den förra frågan angick, voro fullkomligt ense med den svenska regeringen. Hvad åter den senare frågan beträffade, hade de af det svenska förslaget sett, huru ansenliga penningsummor fordrades till truppernas

---

[1] K. M. till Vellingk 19 febr. 1696. SRA.

[2] Bengt Oxenstierna yttrade i kanslikollegium, att Frankrikes medlingsförslag torde vara en invention af Danmark. Kanslikollegii prot. 11 febr. 1696. SRA.

underhåll och förplägning, ehuru Karl XI enligt pakterna var skyldig till hjälpsändning på egen bekostnad. Stahremberg hoppades emellertid, att den svenska regeringen skulle moderera sin fordran. Heckeren yttrade sig på samma sätt som den kejserlige ministern öfver båda frågorna. Angående hjälpsändningen voro de allierade, förklarade han, villiga att bevilja något till »sublevation och Beyhülfe», men ingalunda hvad Karl XI fordrade. Engelske residenten Robinson framhöll särskildt rörande de punkter i förslaget, som angingo handel och sjöfart, att hans konung, hvad den kommande tiden anginge, var af den meningen, att svenska undersåtar skulle njuta alla de friheter, som i traktaten mellan Sverige och England stipulerats. Angående satisfaktion för det förflutna hade Vilhelm III redan deklarerat, att de svenska undersåtarne skulle erhålla en billig och rättmätig sådan. Robinson hade också på grund häraf i enlighet med sin konungs befallning företagit en undersökning af en öfver denna fråga ingifven räkning och hade därvid hunnit så långt, att man hade kunnat hoppas ett lyckligt slut, om ej å svensk sida ett hinder hade förebragts rörande engelsmännens handel och uppehåll i landet. Detta hade man nämligen i England upptagit som ett stort besvär och såsom ej öfverensstämmande med gällande traktat.[1] På grund häraf hade undersökningen blifvit afbruten. Robinson hade nu order från sin konung att anhålla om ändring i denna sak; och så snart sådan

[1] Anledningen till Englands såväl som Hollands missnöje framgår af följande framställning: »Les anciennes loix de la Suède aussi bien que les nouveaux statuts et réglements qui de temps en temps ont été publiés touchant le commerce ordonnent expressément, que tous les étrangers ou même Suédois et bourgeois qui viennent traffiquer d'une ville à l'autre en Suède, jouiront d'une certaine liberté dans leur négoce deux mois, mais que ce temps estant ecoulé ils aijent aussitost sortir hors du Roijaume ou bien s'ils veulent rester se faire enroller parmi les bourgeois des lieux et participer aux charges aussi bien qu'aux émoluments qui suivent la bourgeoisie. Comme cette affaire touchoit le plus l'Angleterre et la Hollande, ces deux Estats exerçant le plus grand traffique en Suède, ils en furent aussi le plus allarmés. C'est pourquoij ils s'en plaignèrent hautement auprès du Ministre de sa Majesté dans leurs cours et ordonnèrent aussitost à leurs ministres en Suède, de représenter à sa Majesté que ces nouvelles ordonnances et innovations dans les affaires du Commerce estoient contraires aux anciennes pratiques et coutumes aussi bien qu'aux traittés solennellement conclus entre les deux Estats en vertu desquelles leur sujets devoient jouir d'une entière liberté dans leur négoce dans tous les ports de mer en Suède.» 1696. Mémoire de ce qui s'est passé »en Suède» l'an mil six cent quatre vingt seize. Memorialer och relationer i utrikes ärenden 1695—1697. SRA. — Engelske residenten Robin-

gifvits, ville han fortsätta med examinationen. Sedan de allierades ombud på detta sätt utlåtit sig och åt de svenska kommissarierna öfverlämnat sitt kontraprojekt, var konferensen slut.[1]

De allierades förslag i holsteinska saken skilde sig, såsom de redan i konferensen anmärkt, föga från det svenska projektet. Om Danmark oaktadt alla afrådanden skrede till fientligheter, skulle sjömakterna sända en ansenlig eskader krigsskepp till Östersjön för att samverka med Sverige, som härvid skulle uppträda med all sin makt; men huru stor denna eskader skulle vara, hade ej bestämts. Kejsaren, som var invecklad i ett svårt krig med Turkiet och Frankrike, skulle blott sörja för utfärdande af dehortatorier, mandatum och avocatorier. Rörande hjälpsändningen skilde sig emellertid de allierades projekt mera från det svenska förslaget. Karl XI, som sig »så högeligen låter angeläget vara» den holsteinske hertigens vidmakthållande, skulle förbinda sig att lämna den i traktaterna 1681 och 1683 lofvade hjälpen. Då denna öfverenskommelse blifvit undertecknad, skulle han gifva order åt sina trupper att hålla sig redo till uppbrott, så att de utan någon tidsförlust kunde begifva sig i marsch mot Rhen, »så snart de holsteinska differentier skola uti säkerhet och utan apparence till någon förvijdering vara bragte». De skulle vid den kejserliga armén brukas mot fienden, till dess man »effecten af förbemälte alliancer erhållandes varder, nämligen den fullkomliga retablissement af de vestfal. och nimv. tractater utan någon exception eller reservation», därest nämligen icke Karl XI befarade något fientligt infall i sitt eget land och högsta nöden således fordrade truppernas hemkallande. Äfven under vintern skulle de stanna för att användas vid posteringslinjen. Hjälpsändningen till lands borde utgöra 6,000 man. Såsom equivalent för hjälpen till sjös skulle Karl XI emot en tillbörlig värfningspenning i sina provinser låta uppsätta ett visst antal trupper för att därmed rekrytera de svenska

son, som underhandlat med Karl XI:s kommissarier om ersättning åt svenska undersåtar för uppbragta skepp, tog sig af ofvan skildrade förordning anledning att afbryta den påbörjade undersökningen. Innan denna förordning utkommit, hade han visat sig tillmötesgående. Man hade redan gjort undersökning om 41 poster, som stego till 83,821 rdr. De svenska kommissarierna menade, att det återstående skulle gå till lika mycket. Men i följd af den nya förordningen afbröt Robinson alltsamman och sade sig utan vidare order från sin konung ingenting kunna uträtta. Skeppskommissionens berättelse 21 dec. 1696. Utr. Reg. SRA.

[1] Konferensprotokoll 8 febr. 1696. Skrifvelser och memorial från kejserliga ministrar i Stockholm samt förhandlingar med dem. SRA.

regementen, som voro i Generalstaternas tjänst. På detta villkor skulle de allierade vara nöjda, utan att någon hjälp lämnades till sjös. Så vidt möjligt var, skulle de vid generalfreden befordra Sveriges intresse. I en tillfogad separatartikel hette det, att England och Holland till truppernas underhåll voro villiga att lämna en årlig bihjälp,[1] alldenstund tiderna nu mycket kostsammare och snart »en gång till så dyre äro» som 1681 och 1683. Af detta understöd skulle England betala ²/₃ och Holland ¹/₃.[2] Detta var innehållet i de allierades kontraprojekt, hvari holsteinska saken och frågan om hjälpsändningen voro förenade i ett förslag.

Sedan Karl XI hade tagit detta projekt i öfvervägande, fingo de allierades ministrar å sin sida 18 februari mottaga svenska regeringens kontraprojekt öfver de båda frågorna, hvilka liksom förut voro affattade hvar för sig, emedan K. M. syntes bäst, att de skildes åt, efter de i sig själfva voro särskilda. Och som K. M. ej hade någon allians med England om hjälpsändningen, så måste man hysa betänkande emot att under krigets-lopp häröfver sluta någon öfverenskommelse med konung Vilhelm. Denne kunde ju likväl taga sådan del i truppernas underhåll, som de allierade hade föreslagit, hvilket var en sak mellan dem själfva. Slutligen var till det svenska förslaget fogad en särskild akt rörande handelssaken, och denna ansåg K. M., att äfven konungen af England borde underskrifva.[3]

Det svenska förslaget öfver holsteinska saken skilde sig nu som förut föga från de allierades projekt. Karl XI biföll att vid krig för den holsteinske hertigens skull uppträda med hela sin makt till lands och sjös. England och Generalstaterna skulle härvid sända en eskader till Östersjön om 12 eller flere örlogsskepp, allt eftersom sakens beskaffenhet och faran fordrade detta. Om någon makt visade sig hågad att bistå Danmark och opponera sig mot det gemensamma företaget, skulle man vänligt afråda densamma. Hjälpte ej detta, borde man med väpnad hand afhålla denna makt från alla attentat i förevarande sak. Kontrahenterna borde äfven skaffa den ingångna öfverenskommelsen säkerhet för framtiden, så att man ej behöfde frukta nya öfvergrepp mot hertigen. Angående hjälpsändningen före-

[1] Huru stor hjälp, som skulle lämnas, står ej utsatt.

[2] Relationer med bifogade akter P, Q. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[3] Relation med bifogade akter. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

slog Karl XI som förut 6,000 man, som skulle kämpa i de allierades led, till dess konungen af Frankrike förklarat sig villig att återställa de vestfaliska och nimvegiska frederna.[1] Men K. M. förbehöll sig friheten att hemkalla dem vid slutet af hvarje års fälttåg samt äfven att återfordra dem eller behålla dem hemma, ifall Sverige hade att befara något fientligt infall. Som alliansen af 1683 stadgade, att hjälpsändningen skulle utgöras af 6,000 man fotfolk, men en del komme att lämnas i rytteri, borde en ryttare räknas lika med 3 fotsoldater. K. M. ville därför lofva att sända 2 regementen rytteri om 792 man, som enligt proportion blef lika med 2,376 fotsoldater, samt därtill 3,624 man fotfolk, hvilket allt tillsammans blef lika med de 6,000 man, som utlofvats. Kejsaren och Generalstaterna borde emellertid i betraktande af, att trupper nu voro mycket dyrare, än då förbunden ingingos, till nämnda 6,000 mans underhåll lämna en månatlig »Beyhülfe» af 27,451 1/5 rdr. Månaden borde härvid räknas i 4 veckor. Alla anspråk på hjälp för den gångna tiden skulle härmed upphöra, och hvad särskildt hjälpsändningen till sjös angick, borde densamma på grund af de hinder, som legat i vägen för den, ej fordras. Emedan den skada, som tillfogats svenska undersåtar i handel och sjöfart, varit en viktig orsak till hjälpens innehållande, hade man funnit för godt att öfver denna sak upprätta en specialakt. Enligt densamma skulle England och Holland medgifva Sverige fri handel och sjöfart och lämna satisfaktion, för hvad som häremot blifvit brutet.[2]

Den 20 februari anhöllo de allierades ministrar åter om konferens och inlämnade sina påminnelser öfver de undfångna projekten. Angående holsteinska saken anbragte de ej något skriftligt och hvad de muntligen föredrogo var ej af större vikt. Stahremberg framhöll, att avocatorier och dehortatorier borde utfärdas ej blott till Danmark, utan äfven till hertigen. Hvad den eskader angick, som sjömakterna skulle sända, ansåg Heckeren, att det vore bäst, om man ej fastställde något rörande skeppens antal, ty därom kunde man ju särskildt öfverenskomma i London eller Haag. Angående hjälpsändningen anbragte de däremot skriftligen sitt svar. Karl XI:s proposition, att hjälp skulle sändas mot Frankrike, först då holsteinska tvistefrågan blifvit full-

---

[1] »biss sich der König von Frankreich zu wiederherstellung der Westfalischen und Nimwegischen frieden erklähre».

[2] Relation med bifogade akter T U, W. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

komligt afgjord och satt i säkerhet, ville sändebuden ha så affattad, att hjälp skulle sändas, om Kristian förklarade sig ej skola företaga något fientligt mot hertigen eller med vapen hemsöka hans land. Med afseende på d'Avaux' förklaring framhärdade sändebuden vid sitt förra utlåtande, att Karl XI skulle sända hjälp, till dess att Ludvig XIV förklarat sig villig till vestfaliska och nimvegiska fredernas fullkomliga återställande. Ifall kejsaren och Generalstaterna aktade nödigt att hos K. M. göra instans om, att hjälptrupperna öfver vintern skulle stanna vid posteringslinjen, skulle man härom särskildt öfverenskomma.[1] Karl XI borde medgifva de allierade såsom en equivalent för hjälpen till sjös att i Lifland, Bremen och Pommern mot tillbörliga värfningspenningar värfva rekryter för de svenska regementen, som voro i deras tjänst. Heckeren framhöll under konferensen, att allt måste »accrochera», därest Karl XI ej bifölle denna punkt. Om Ludvig XIV gjorde fredspropositioner i öfverensstämmelse med K. M:s i pakterna uttalade garanti öfver vestfaliska och nimvegiska frederna, så skulle hjälpen upphöra och ej vidare begäras. Men om detta ej skedde, så borde de höga kontrahenterna ännu närmare förena sig med hvarandra, så att hjälpen ej blott fördubblades, utan, om så nödigt befunnes, enligt innehållet i 7 artikeln af traktaten 1683 blefve 3 gånger så stor. Emedan svenska undersåtar lidit intrång i sin handel och sjöfart, borde i denna traktat fastställas, att man däröfver skulle ingå en närmare öfverenskommelse, hvilket skulle ske så fort som möjligt. Men för tillfället kunde Heckeren och Robinson ej inlåta sig på denna fråga, ty de hade ej order därtill och kunde därför blott förbinda sig till goda officia. Ombuden fasthöllo vid sin förut yttrade mening, att den för hjälpen fordrade ersättningen var alltför odräglig och hög. De framdrogo som exempel härpå, hvad andra makter fingo i ersättning för sina hjälptrupper. De svenska kommissarierna, förklarade de, hvilka räknat ut, hvad underhållet för hjälptrupperna skulle gå till, måste ha misstagit sig, ty summan borde ej stiga till mera än 15,000 à 16,000 rdr i månaden. Emellertid voro de ej hågade att betala för månad, utan ville hellre lämna ersättning i ett för allt på en gång. Heckeren föreslog härvid för

[1] »und im fall Seine keyserl. Maij:t und die Herren General Staten nötig erachten möchten bey S. Königl. Maij:t nähern instancen machen zu lassen, umb diese 6000 man über winter an dem Rheinstrom in der postirungslinie zu behalten, so solle darüber zwischen diesen contrahenten wiederumb aufs neue zeitlich convenijret werden.»

hela årets fälttåg 100,000 rdr, hvilket Stahremberg ansåg vara ett resonabelt erbjudande.[1]

Samma dag, som konferensen med de allierades ministrar ägde rum, hölls åter en viktig öfverläggning i rådet. Karl XI framhöll härunder, att det borde bestämdt fastställas, med huru många skepp sjömakterna skulle biträda Sverige mot Danmark. Man fasthöll vid, att antalet skulle bestämmas till 12. Wallenstedt menade, att de allierades förslag om hjälpsändning, sedan Kristian V förklarat, att han ej skulle företaga något mot hertigen, vore en eftertänklig sak. Grefve Wrede var af samma åsikt och påpekade, att under sådana omständigheter skulle hertigen alltid vara utsatt för faran att bli anfallen af Danmark. Det var ej nog, att de denna gång hindrade danska regeringen därifrån, utan de måste sätta holsteinska saken för alltid i fullkomlig säkerhet. Karl XI yttrade sig på samma sätt. »De vilja göra oss här en tour och lämna Danmark alltid öppet hugg på hertigen, fast de för denna gången interponera, att ingen ruptur skall ske, men det är inte nog». Han framhöll, att bestämmelserna öfver denna sak i projektet »måste stå så klart utsatta, att de ej kunna göra någon uttydning därpå eller vrida den, hvart de ville; ty intet kan det kallas i fullkomlig säkerhet satt, som Danmark, när det vill och får lust till att bry hertigen, kan upprifva igen och i största osäkerhet ställa, hvilket ock vid andra tillfällen, där det nu litet skulle sitta stilla, väl vorde tagandes occasion i akt, emedan det aldrig gärna sådant plägar försumma, utan, såsom dess minister Jöns Juel uti en konferens med oss sig utlät, hålla detta alltid vara en rättmätig orsak nog till krig.» Det beslöts härpå, att man i denna punkt skulle blifva vid det förra förslaget. Vidare fasthöll man vid, att Karl XI skulle ha trupperna tillbaka vid fälttågets slut; och skulle detta vara ett conditio sine qua non. Heckerens förslag, att de allierade skulle betala 100,000 rdr för hela fälttåget, förkastades. Likaså afslogs deras anhållan att få värfva rekryter i de svenska provinserna. Att Heckeren för denna saks skull ville låta det hela afstanna, såsom han uttryckt sig, menade Karl XI vara ett bevis på, att han ej hade något allvar med underhandlingen eller var försedd med någon fullmakt. Slutligen kom man att diskutera handelssaken och förklaringen af sjömakternas ministrar, det de ej ville underskrifva något därom. Karl XI utlät sig mycket skarpt

[1] Konferensprotokoll 20 febr. 1696. Skrifvelser och memorial från kejserliga ministrar i Stockholm samt förhandlingar med dem. Cæsareana. — Relation med bifogade akter, Y. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

häröfver: »äro de intet beordrade att underskrifva denna specialakten, så hafva de intet heller order att skrifva något annat under och tyckes på detta sättet vara föga att lita uppå dem. Utan de hafva intet annat härmed velat söka än gifva anseende af en ny afhandling, draga oss vid näsan, göra våra undersåtar hvarjehanda intrång uti handeln och binda oss alldeles händerna, det vi aldrig undergå kunna, hvartill vi förmoda ingen rättsinnig patriot oss råda lärer, utan vilja hellre det yttersta våga, taga Gud till hjälp och se oss om andra utvägar, och måste vi nu intet låta bedraga oss, såsom tillförene skedt är.»[1]

Af öfverläggningen i rådet framgår det hufvudsakliga, men ej fullständiga innehållet af det motförslag, som de svenska kommissarierna öfverlämnade åt de allierades ministrar som svar på deras projekt. K. M. ville, hette det i detta förslag, gifva sitt bifall åt deras anhållan, att dehortatorier skulle utfärdas äfven till hertigen, blott man därvid tillsåge, huru detta efter sakernas förhållande bäst måtte försiggå. Emedan Danmark troligen skulle göra större reflexion på orden »en considerable escadre», kunde man på dylikt sätt intaga denna artikel i öfverenskommelsen. Men i sådant fall borde en separatartikel inrättas öfver denna punkt, i hvilken England och Holland skulle förbinda sig att sända 12 örlogsskepp, hvilket antal, om faran så fordrade, på K. M:s rekvisition borde ökas. Alldenstund hertigen aldrig skulle äga någon säkerhet mot Danmark, så länge holsteinska tvistefrågan ej var fullt afgjord, kunde K. M. ej bifalla de allierades förslag i denna punkt. Hvad deras fordran angick, att K. M. skulle sända dem hjälp, till dess att konungen af Frankrike utan någon exception och reservation förklarat sig villig att fullkomligt återställa de vestfaliska och nimvegiska frederna, ansåg K. M. densamma mycket betänklig. Härigenom skulle man nämligen godkänna bestämmelser, som ej innehöllos i de förra allianserna, och det skulle se ut, som om man ingått en alldeles ny öfverenskommelse. Men K. M. var villig att till sitt förra förslag foga: i enlighet med den öfverenskomna garantien 1681 och 1683, i hvilket tillägg ju allt vore inbegripet, som de allierade kunde fordra af Sverige. Att Sverige skulle sända hjälp, innan hindren för den svenska handeln och sjöfarten blifvit undanröjda, ansåg K. M. ej med fog kunna begäras. Det var hårdt att behöfva sända hjälp åt de

[1] Rådsprotokoll 20 febr. 1696. SRA.

allierade, då dessa till gengäld tillfogade Sverige orätt och skada. Följaktligen fanns det ej någon utsikt att komma någon väg med frågan om hjälpsändningen, därest icke öfverenskommelse samtidigt inginges rörande handelssaken.[1] Sådant var innehållet i svenska regeringens motförslag. Motsatserna mellan de båda parterna voro så stora och så många, att litet eller intet hopp förefanns om uppnående af någon enighet. De kommo också att göra ett helt hastigt slut på underhandlingen.

Den 22 februari hölls den sista konferensen. Man enades om, att dehortatorier skulle utfärdas äfven till hertigen af Holstein. Vidare blef man ense om, att en separatartikel öfver ett antal af 12 skepp från sjömakterna »nu genast här måtte förfärdigas.» Men Heckeren och Robinson ville ej lofva, att detta antal skulle ökas, om så behöfdes; utan om flere voro af nöden, kunde Karl XI själf öfverlägga därom med England och Holland. Då de svenska ombuden rörande de allierades förslag, att Sverige skulle sända hjälp, då Kristian V förklarat, att han ej ämnade företaga något fientligt mot hertigen, framhöllo, »att en sådan restriktion och explikation intet kunde admitteras», genmälte Heckeren, att han väl märkte, det ingenting torde blifva utaf den påtänkta hjälpsändningen. Han menade, att denna punkt var i stånd att kasta allt öfver ända. Därefter framhöllo de svenska ombuden, hvarför Karl XI ej kunde bifalla deras förslag rörande Frankrikes förklaring öfver vestfaliska och nimvegiska frederna om dessas »fullkomliga återställande utan någon exception eller reservation.» De allierades ministrar sökte förmå de svenska underhandlarne till eftergift i denna punkt, men förgäfves. Stahremberg förklarade då, sedan de allierades ministrar sinsemellan en kort stund öfverlagt med hvarandra, att de voro mycket förvånade öfver Karl XI:s svar på deras förslag, och de hade ej trott, att det skulle utfalla så. De hade med anledning af holsteinska tvisten för fredens bevarande avancerat något, dock utan order från deras principaler, men i hopp om deras ratifikation. Men nu var Karl XI:s svar på deras förslag sådant, att de icke vidare kunde fortsätta med någon underhandling. Ville svenska regeringen fortsätta förhandlingarna, kunde den genom sina ministrar göra detta vid deras principalers hof, men ombuden för sin del voro ej i stånd att företaga något vidare. De svenska kommissarierna sökte emellertid förekomma detta hastiga slut

[1] Relation med bifogade akter. A:a, memorial och Articuli separati. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

på underhandlingen. Karl XI, försäkrade Oxenstierna, hyste en uppriktig afsikt att hålla, hvad han lofvat. Det var ju en underhandling, som var å bane, och vid en sådan plägade man sinsemellan jämka både det ena och det andra. Om nu en och annan punkt ej var dem behaglig, kunde man ju med lämpa yttra sina tankar och tillse, huru långt man kunde komma. Hvad hjälpsändningen till sjös angick, så var det ju bekant, hvilka hinder som legat i vägen för den, nämligen vimpelföringen och segelstrykningen; och K. M. hade ej gifvit anledning till dessa hinder. Stahremberg svarade emellertid, att de ej kunde fortsätta förhandlingarna. Heckeren å sin sida förklarade, att han hellre ville låta »afhugga tvenne sine fingrer» än underteckna den tredje separatartikeln.[1] Robinson för sin del framhöll, huru han af anförda skäl ej kunde underteckna punkten rörande svenskarnes handel.[2] Detta var slutet på underhandlingen om hjälpsändningen och holsteinska tvistefrågan.

Karl XI blef mycket förbittrad öfver de tre sändebudens handlingssätt, om han också med en viss tillfredsställelse betraktade utgången på förhandlingarna, hvilken för en tid åtminstone fritog honom från alla bekymmer öfver den förhatliga hjälpsändningen. Detta framgår af hans uttalanden i rådet 26 februari. Man talade där om den senaste konferensen, och särskildt diskuterade man Heckerens yttrande, att han hellre ville låta afhugga två af sina fingrar än underteckna den tredje separatartikeln. Karl XI yttrade härvid: »vele de intet nu skrifva under, mycket mindre vorde de det görandes en annan gång. Detta verket föll oss genast mycket suspect, och läre de intet vara auktoriserade eller beordrade något utan sina principalers inhämtade samtycke att sluta och underskrifva, utan det var allt på skrufvar ställdt, och ville intet hafva den holsteinska saken fullkomligen afgjord, utan efter apparence i säkerhet ställd, varandes detta allenast ett grepp utaf dem att uppehålla oss och göra härmed ett anseende af en ny afhandling. Och är bäst att hålla sig allenast vid den holsteinska saken, hvilken de både för sin garanti och interesse skuld intet gerna kunna deserera. Med hjälpsändningen förblir såsom det är, ty hon hafver med den holsteinska ingen gemenskap,

---

[1] Den 8:e separatartikeln innehöll, att alla anspråk på hjälp pro preteritum skulle upphöra, och hvad särskildt hjälpen till sjös angick, borde denna på grund af de hinder, som lågo i vägen för densamma, ej pretenderas.

[2] Protokoll af 22 febr. 1696. Skrifvelser och memorial från kejserliga ministrar i Stockholm samt förhandlingar med dem. Cæsareana. SRA.

utan äre dessa tvenne separata ting, varandes vi väl nöjda att härmed förblifver såsom det är.» Grefve Falkenberg ansåg det sällsamt, att de allierades ministrar så hastigt afbrutit underhandlingen. Äfven Bengt Oxenstierna uttryckte sin förvåning häröfver. Grefve Stenbock uttalade farhågor för, att de allierade nu skulle släppa hertigen alldeles handlös och föga bekymra sig om sin garanti, då de ej fingo någon hjälp. Karl XI utlät sig åter: »Om de ej vilja efter denne dem åliggande garanti taga sig saken med större allvar an, så är det föga att lita uppå dem; och det är så godt, att de nu genast taga masquen utaf såsom en annan gång, och hvad de föregifva, att de nu ej hafva order, så synes det nogsamt, det de den icke heller tillförene haft: det är visst, att vi hafva upprättat Tractater med dem. Men de samma äre de så väl som vi förpliktade att hålla, och vore väl godt att hafva dem uppå sin sida, allenast de icke ville påbörda oss all lasten, så att vi af dem skole tåla lika, hvad de vele oss tillfoga...[1] Man ser väl, huru det hänger tillsammans, de hafva velat göra ett Misk Masch och göra stora promesser, till dess de kunnat erhålla hjälpsändningen, och sedan hafva de kunnat göra till saken, hvad de velat, och hafva de härmed velat göra ett anseende af en ny afhandling att ombragera Frankrike... Det är intet annat än bara bedrägeri med dem; först gifva de anledning och begynna härmed och sedan abrumpera de detsamma: det vore väl önskeligt att hafva dem på sin sida; Men förr än vi skole blifva deras trälar och således undergifva oss deras godtycke, så vele vi hellre befalla Gud saken och göra, hvad vi kunna. Ty är icke det den olidligaste ting i verlden, att de skola vilja föreskrifva oss en lag, disponera uti våre egna domestiques saker, hafva värfningar uti våra provincier, skjuta ihjäl våra officerare och sjöfolk och föröfva emot oss hvarjehanda violentier, dem vi skola tåleligen upptaga och där hos undergå allt, hvad de vele och dem i sinnet faller. Nej, den håller jag för ingen

---

[1] Att den dåliga utgången på förhandlingarna kunde skada holsteinska saken, insåg nämligen Karl XI tydligt nog. Samma dag, som underhandlingen med de allierade afbröts, lät han därför underrättelse därom afgå till sina sändebud vid de allierades hof med befallning att förebygga alla vrånga omdömen öfver det dåliga resultatet. Därjämte skulle sändebuden allvarligt drifva på garantiens prestation åt hertigen. Detta var så mycket nödigare, menade Karl XI, som Danmark såväl som Frankrike af underhandlingens plötsliga afbrytande utan allt tvifvel »mycket lärer styfvas». Liknande befallning afgick till Vellingk i Hamburg. K. M. till Gabriel Oxenstierna, Lillieroot och Leyoncrona 22 febr. 1696. Utr. Reg. K. M. till Vellingk 22 febr. 1696. SRA.

ärlig patriot, som härtill råder, ehvad utväg man finnandes varder, därom Gud en nådig försorg dragandes varder och lärer de utvägar vid handen gifva, att man dem på behörigt sätt bemöta kan. Ty hålla de intet sin garanti, som de tillförene gifvit, så varda de mindre hållandes den, de hädanefter gifvandes varde, varandes uti intet säkert att lita på dem, utan så godt nu som en annan gång, att detta blef till intet, och skall dem intet mera detta tillbudet öppet stå.»[1]

Hvarför aflopp underhandlingen så resultatlöst? Var orsaken den, att Karl XI vid denna tid gjorde en svängning åt Frankrike, lät han det s. k. franska partiet förmå sig att ändra sin förra politik, uppfyllde han denna gång mindre än förut sina plikter såsom garant af vestfaliska och nimvegiska frederna? Nej, det var nu som förut Karl XI:s fredskärlek, som fällde utslaget. Han ville nu lika litet som de föregående åren uppoffra sina trupper i ett krig, där ej några speciellt svenska intressen stodo på spel, han önskade fortfarande lika ifrigt som förut att i stället få intaga den opartiske medlarens rol. Denna rol var visserligen ej fullt förenlig med hans garanti af vestfaliska och nimvegiska frederna, men de allierade hade själfva genom sina öfvergrepp till sjös gifvit honom en tillräcklig orsak att, ehuru han var garant, fasthålla den medlande politiken. Därjämte gaf den uppkomna holsteinska konflikten, om den ock i viss mån manade till uppfyllande af de allierades önskningar,. Karl XI en viktig anledning att behålla sina trupper hemma. D'Avaux' afgifna förklaring åter synes ej ha spelat någon viktigare rol i Karl XI:s hållning vid denna underhandling. Den åberopades ingen gång vid rådssammankomsterna eller konferenserna såsom skäl för hjälpens innehållande. Hade Karl XI ansett denna förklaring fullkomligt tillfyllestgörande, borde han, sedan densamma afgafs, ej det ringaste ha underhandlat med de allierade om vidare hjälpsändning. Ty detta skulle ju varit att gå längre, än garantien bjöd honom. Men han lät ju underhandlingen härom fortgå, ända tills de allierade själfva afbröto den.

Kom emellertid ej Sverige vid denna tid att i viss mån intaga en förändrad ställning gent mot de allierade och Frankrike? Jo, detta torde knappast kunna bestridas, men det var ej Karl XI, som i sin egenskap af garant gjorde någon svängning åt den ena eller andra sidan, utan det var de allierade och ännu mer Frankrike, som

[1] Rådsprotokoll 26 februari 1696. SRA.

ändrade hållning. De allierade trodde sig på grund af den mellan Danmark och Gottorp uppkomna oenigheten kunna tvinga Karl XI att frångå den medlande, den passiva hållning i det stora europeiska kriget, som han de sista åren iakttagit. Robinsons skrifvelse till sin regering bestyrker detta. Men då Karl XI ingenting lifligare önskade än att slippa all hjälpsändning och de allierades anhängare allt häftigare ansatte honom därmed, var det ej så underligt, om han betraktade dessa med mindre blida ögon. Det franska partiets mening, som i fråga om hjälpsändningen öfverensstämde med hans egen, måste följaktligen vara honom långt angenämare än de allierades. Det var därför ej någon märkvärdig förändring, som hade skett uti den svenska politiken, då d'Avaux 19 febr. skref till Ludvig XIV, att »hela världen märker den förändring, som sedan en månad föregått i Sverige till E. M:s fördel».[1] Förändringen var ej någon annan än den, att Karl XI med långt större nöje hörde franska partiets bifall till den åsikt, som han för både en månad och ett år sedan hyst, än de allierades opposition däremot. Efter underhandlingens afbrytande förnams det ingalunda, att Sverige mer än förut gick Frankrikes ärenden eller gynnade Ludvig XIV:s sträfvanden gent mot de allierades jämviktspolitik. Tvärtom bemödade Karl XI sig fortfarande att förmå Frankrikes konung till de medgifvanden, som de allierade önskade. Han förkastade Ludvig XIV:s medlingsförslag uti holsteinska konflikten, och hans utlåtande till sina sändebud om detsamma röjer hvarken tillgifvenhet eller förtroende för franska regeringen, utan snarare motsatsen. Skedde något närmande mellan Frankrike och Sverige, var det ej Karl XI, som närmade sig Ludvig XIV, utan det var Ludvig XIV, som närmade sig Karl XI, hvilken stod kvar på sin gamla ståndpunkt. De franska statsmännen voro nämligen skarpsynta nog att foga sig efter omständigheterna, då de märkte, hvad som stod på spel. Genom d'Auvaux' förklaring gick Ludvig XIV längre i medgifvanden gent emot de allierade, än han någonsin förut gjort under krigets lopp, och på samma gång visade han sig tillmötesgående mot Karl XI genom att erbjuda Sverige medlingen vid den blifvande fredsunderhandlingen. Men Ludvig XIV gjorde ännu ett medgifvande. Efter det han vid början af tvisten mellan Danmark och Gottorp genom sina ministrar framhållit, huru han var föga vänligt stämd mot holsteinske hertigen och med nöje skulle »skaffa honom sysslor»,

---

[1] Carlson V: 389.

öfvertog han nu medlarens rol uti den uppkomna konflikten och manade Danmark till ett hofsamt uppträdande, ehuru resultatet häraf kunde bli, att hertigen skulle sända sina trupper till de allierades hjälp. Karl XI fullföljde vid denna Ludvig XIV:s förändrade hållning orubbligt och konsekvent sin förra medlings- och fredspolitik. Hvad som gör, att Sveriges hållning vid denna tid kan synas vacklande, är de allierades skarpa anlopp mot Karl XI:s fredspolitik med sitt tunga artilleri, den holsteinske hertigens behof af deras hjälp, ett anlopp, som till deras förbittring ej utöfvade den minsta förändring i Karl XI:s politik, men som på en annan plats i Europa visade sina följder, i Frankrike nämligen uti Ludvig XIV:s förklaring rörande fredssaken och i hans förändrade ställning till holsteinska tvistefrågan.

Hade Karl XI emellertid verkligen tillmötesgått de allierades önskningar, då kunde man med skäl påstått, att han gjort en mycket viktig förändring i sin politik. Hade de allierade fått den begärda hjälpen, oaktadt sjömakterna fortforo att göra intrång i Sveriges handel och sjöfart och ej för framtiden ville förbinda sig att upphöra därmed, oaktadt godtgörelse ej blifvit lämnad för de föregående öfvergreppen, oaktadt den uppkomna tvisten med England om segelstrykningen ej blifvit bilagd, då kunde det med full rätt ha kallats för en vändpunkt i Sveriges politik, ty Karl XI skulle härigenom ha handlat stick i stäf mot den hållning, han intagit de närmast föregående åren. Hvad som skulle kunnat åvägabringa eller åtminstone gynna en dylik vändpunkt, skulle just varit, att de allierade förvandlat det andra skälet till hjälpens innehållande, den holsteinska konflikten, till ett starkt skäl för hjälpsändningens utgörande, d. v. s., de skulle enligt Karl XI:s anhållan rådt fullkomlig bot på den holsteinska tvistefrågan. Men hvad de ville göra för denna var af litet eller intet värde, som Karl XI också med skärpa framhöll. Deras sätt att afgöra den var blott att tillse, det densamma för tillfället ej skadade deras egna intressen. Men den skulle stått lika oafgjord som förut, hertigen skulle befunnit sig i lika osäker ställning vid det stora europeiska krigets slut, då de allierade ej längre skulle haft någon orsak att beskydda honom, som nu var fallet; och den makt, som då fått på sin lott att lösa densamma, hade naturligtvis varit Sverige. Karl XI hade i detta fall fullt skäl att vara försiktig, att tillse, det han ej blef bedragen. Han märkte, att de allierade använde den uppkomna tvistefrågan som ett medel att nödga honom till hjälpsändning, han misstänkte, att de för framtiden — en misstanke, som var befogad

nog — ej heller ville ha, densamma fullt afgjord, utan i stället fortfarande använda den som ett bekvämt medel att få Sverige att foga sig efter deras önskningar. Detta var för öfrigt en åsikt, som ej var främmande för de svenska statsmännen; och man ansåg framför allt, att sjömakterna hyllade ett dylikt politiskt system i de nordiska orterna.[1] Att Karl XI ej ville främja dylika planer var föga att undra på.

Men var Karl XI:s hållning vid denna tid ett konsekvent fullföljande af Sveriges i flere år förda medlings- och fredspolitik, är det därför ej sagdt, att det var en klok och förutseende politik. Karl XI var ej lika stor statsman, som han var sträng och obeveklig domare i reduktionsfrågor. När det gällde någon viktig fråga i Sveriges utrikes politik, var han mera böjd för att öfverskatta de uppoffringar, som måste göras, än till sitt verkliga värde uppskatta de fördelar, som stodo att vinna. Han såg det närmare klart nog, men till det fjärmare nådde ej i motsvarande grad hans blick, han saknade de vyer, som tillhöra statsmannen. Dessa vyer ägde åtminstone till en viss grad hans kansler Bengt Oxenstierna. Denne såg nämligen, hvilken väg den svenska politiken i Europas allmänna frågor måste följa, så länge de svenska statsmännen fortforo att betrakta huset Gottorp »icke anderledes end som for Sverrig selff». Han insåg, att man måste våga något för att kunna hoppas på allvarligt bistånd från de allierade gent mot Danmark. Detta såg och ville Karl XI ej inse. Strax efter underhandlingens afbrytande skref han till sina utländska sändebud, huru densamma varit »föga nödig». Och dock visade han oupphörligt med sina ansökningar hos de allierade, huru angeläget det var, att dessa tillsammans med Sverige åtogo sig huset Gottorps beskydd.[2] Han hade från 1689 ett ypperligt exempel på, hvilka tjänster de allierade kunde göra Sverige i holsteinska tvistefrågan. Komme nu en dylik kongress som den altonaiska till stånd, något som Karl XI ifrigt åstundade, då behöfde ju Sverige lika så väl som

---

[1] Rådsprotokoll, hållna på Carlberg 31 maj, 3 och 17 juni 1697. SRA.

[2] En annan furste, som stod den uppkomna tvistefrågan lika nära som Karl XI, nämligen hertigen af Gottorp själf, ansåg ingalunda den inledda underhandlingen med de allierade »föga nödig». Han framhöll i en skrifvelse till Karl XI 26 febr., huru han från säker hand hade sig bekant, att om ett lyckligt resultat ej följde på de började förhandlingarna, skulle de allierade i förhållande till Gottorp lätt taga andra mesurer, hvarigenom han skulle gå miste om deras hjälp. Bref från de hertigliga holsteinska husen till K. M. SRA.

1689 de allierades bistånd mot Danmark. Men hvad ifver för hertigens sak skulle de allierade väl visa, då svenska regeringen ställt sig fullkomligt likgiltig vid deras böner om bistånd? Endast så mycket skulle de verka för hertigen, som de allmänna förhållandena nödgade dem till. Men hvad de allmänna förhållandena angick, tydde alla tecken på, att en snar fred skulle komma till stånd mellan Frankrike och de allierade, då deras hjälpkällor för en vidare krigföring voro så godt som utsinade. I detta afseende var ställningen 1696 helt annan än 1689, då man knappast kunde förmoda annat än ett flerårigt krig. Men blefve fred sluten mellan de stora krigförande partierna i Europa, då skulle samtidigt den holsteinska tvistefrågan från en europeisk angelägenhet öfvergå till en öfvervägande nordisk sådan, och de allierade, som förut likgiltigt behandlats af den svenska regeringen, hade då fullt skäl att vid Sveriges anhållan om hjälp för hertigen visa sig lika likgiltiga tillbaka. Äfven var det naturligt, att de, då de bemöttes med kallsinnighet af Karl XI, skulle mera än förut lyssna till Danmarks erbjudanden om vänskap och förbund.[1]

Skulle då Karl XI utan vidare bifallit de allierades fordringar? Nej, men han borde ha visat sig mera tillmötesgående vid deras an-

[1] De danska statsmännen insågo väl, att Karl XI:s ställning till de allierade blifvit förändrad, och underläto ej att visa sin tillfredsställelse däröfver. Detta framgår af åtskilliga uttalanden. Med anledning af Karl XI:s fasthållande vid sitt beslut om främmande expediters vistelse i Sverige skref Leijonclo till K. M., att man gladdes i Köpenhamn öfver Heckerens visade missnöje och man hoppades, att både Holland och England skulle blifva mera kallsinniga i holsteinska saken. Leijonclo till K. M. 13 april 1696. SRA. Danska sändebudet Luxdorph i Stockholm visade ock sin tillfredsställelse öfver de allierades missnöje med Sverige. Visserligen menade han, att det allarm och de grimaser, som man gjort i Sverige, blott haft till syfte att skrämma Danmark. Men, tillade han, svenskarne hade nog äfven förlitat sig på England och Holland. Nu skulle de emellertid, då de sågo, att de ej hade någon hjälp att förvänta af sjömakterna, tacka Gud, att de fingo blifva inom sina egna gränser. Vid samma tillfälle passar Luxdorph på att gifva en sorglustig skildring af den inre ställningen i Sverige för att visa, huru denna var gynnsam för Danmark. »Hvarförutan sitter konungen i ett land, hvarest han alldeles ingen affection har utom af en hop canaille, som finner på inventioner att taga från folk, allt hvad de hafver, och de blifva dagligen grefvar och baroner och hafva dock de flesta tillförene ej varit andra än lakejer, skrifvare, skolemästare och bokhållare. Däremot gå de andra, som tillförene hafva lidit väl, hos hvilka dessa hafva tjänt, och hafva ej brödet till munnen, men vänta Israels förlossning, så jag vill af mitt hjärta önska, att de ville begynna något och E. M. måtte råda allena med dem, det skulle nog snart blifva godt». Luxdorph till Kristian V 8 april 1696. Wahrenbergska samlingen 6,23. SRA.

hållan om hjälp i kriget. Då han uppställde såsom bestämdt villkor för hjälpens utgörande, att holsteinska saken skulle bli fullkomligt afgjord och fri handel och sjöfart medgifven svenska undersåtar, kunde och borde han ha nedsatt sina anspråk på ersättning för hjälptrupperna. Hans fordringar för dem voro nämligen särdeles drygt tilltagna. Likaså hade han haft skäl att visa sig mera medgörlig, hvad värfningen i Sveriges provinser angick. Särskildt hans fordran på den holsteinska tvistefrågans fullkomliga afgörande hade bort förmå honom att nedsätta sina anspråk i andra afseenden, alldenstund huset Gottorps upprätthållande var af långt större vikt för Sverige än för de allierade. Hade Karl XI på detta sätt visat sig mera medgörlig, hade härmed en utväg till en vänlig öfverenskommelse varit gifven; och om en sådan det oaktadt hade blifvit omöjlig, i det att de allierade ej gått in på att uppfylla de båda hufvudvillkoren för hjälpsändningen, skulle hans anseende hos dem ha lidit mindre afbräck, deras tro på Sveriges vänskap ej blifvit så rubbad och följderna ej heller blifvit så skadliga för Sveriges och Gottorps intressen. Voro emellertid Karl XI:s fordringar höga, så voro de allierades det ock. Utan att göra någon eftergift rörande handel och sjöfart, utan att utlofva någon godtgörelse för tillfogade oförrätter, utan att råda någon verklig bot på holsteinska tvistefrågan, påyrkade de ej blott en betydlig hjälpsändning om 6,000 man, utan äfven värfning i Sveriges provinser. Att denna senare begäran ej innebar ett så obetydligt medgifvande å svensk sida, som det kan förefalla, framgår både af Karl XI:s skarpa opposition däremot och Heckerens bestämda fordran på bifall till denna punkt. Hade de allierade visat sig mera tillmötesgående mot Karl XI, skulle denne för visso villigare lyssnat till Bengt Oxenstiernas råd, än nu skedde. Genom ömsesidiga eftergifter hade en öfverenskommelse ej varit omöjlig, om det också såg ganska mörkt ut. Men de allierade omintetgjorde själfva ett dylikt resultat genom att utan vidare afbryta underhandlingen, då deras fordringar ej genast uppfylldes. Karl XI:s djupa förbittring öfver deras förfarande visar tydligt nog, att han ej åsyftat eller väntat sig en dylik utgång på förhandlingarna.

6. Kejsar Leopolds medlingsförslag.

Kort efter det man i Stockholm börjat underhandlingen rörande hjälpsändningen och holsteinska saken, framkom ett nytt förslag till

den uppkomna konfliktens lösning. Vid kejserliga hofvet i Wien hade man ändtligen blifvit färdig med sin resolution i holsteinska tvistefrågan. I slutet af januari lät kejsaren skrifvelser afgå till hertigen af Gottorp, till Kristian V och till kurfursten af Sachsen. Hertigen och konungen erinrades om, huru de uppkomna stridigheterna kunde bli högst skadliga för riket och riksständerna, som hittills vändt sina krafter mot de yttre fienderna. Af riksfaderlig omsorg ville kejsaren göra allt för att bilägga tvisten, så att kriget mot Frankrike och turkarne måtte kunna fortsättas. Såväl hertigen som danska regeringen borde afhålla sig från alla våldsamheter, hvilka kunde gifva anledning till farliga strider. Kejsaren uppmanade särskildt hertigen att lyssna till de motiv och temperament, som kejserliga sändebudet grefve Eck hos honom skulle förebringa. Hos kurfursten af Sachsen anhöll kejsaren, att denne i patriotiskt intresse och för rikets välfärd måtte uppmana både Kristian V och hertigen att afhålla sig från alla fientligheter, alldenstund Frankrike till sin fördel skulle begagna sig af oroligheter inom riket.[1]

Med anledning af grefve Ecks mission till Gottorp frågade kurfurstens minister Canitz i Hamburg hertigens ombud Wedderkop, hvad hertigen åsyftade med det värfvade manskapet och den svenska bataljonen. Wedderkop svarade, att hertigen ämnade öfverlämna manskapet åt de allierade. Men hvad svenska bataljonen anginge, hade ingen någon orsak att för densammas skull visa något missnöje, emedan den helt och hållet stod i huset Gottorps tjänst. För öfrigt önskade hertigen ifrigt, fortsatte Wedderkop, att Brandenburg och Sverige ensamma åtoge sig att bilägga tvistefrågan. Men ville Kristian V ej erkänna Sverige såsom medlare, vore hertigen nöjd, om kurfursten i Berlin och kejsaren med uteslutande af Sachsen åtoge sig mediationsverket. Blefve ej heller detta bifallet, skulle hertigen nöja sig med den förra mediationen från altonaiska recessen, d. v. s. tillåta, att äfven Sachsen deltoge. Men Wolfenbüttel, som äfven ville åtaga sig medlareskapet, kunde hertigen under inga villkor erkänna. Inför grefve Eck utlät sig Wedderkop angående svenska bataljonen, att hertigen troligen till slut skulle medgifva, att densamma öfverlämnades åt de allierade, mot det att ett lika antal af det värfvade manskapet behölles hemma.[2]

---

[1] Kopior af kejsarens reskript af 28 januari n. st., bilagda Gabr. Oxenstiernas skrifvelse till K. M. 11 febr. 1696. SRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III 5/15 febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Emellertid hade grefve Eck audiens hos hertig Fredrik 2 februari för att uträtta det uppdrag, kejsaren ålagt honom. Han föreslog hertigen att till stridigheternas afgörande liksom 1689 medgifva en vänlig underhandling under kejsarens bemedling. Därjämte proponerade han, att hertigen äfven måtte erkänna Sachsen, Brandenburg och Wolfenbüttel som medlare. Detta tillbud antog hertigen, men gjorde den anmärkningen, att Wolfenbüttel ej varit med vid altonaiska kongressen samt för öfrigt stode i nära förbund med Danmark. Han menade därför, att Wolfenbüttel borde uteslutas. För att mildra sitt afslag rörande furstarne af Wolfenbüttel, som voro Danmarks goda vänner, föreslog hertigen, att äfven Celle, som han visste, att Danmark ej ville erkänna, måtte uteslutas. Detta biföll grefve Eck. Man framhöll som ett önskemål, att underhandlingarna måtte taga sin början i mars månad. För öfrigt föreslog Eck hertigen, att han ej skulle värfva mera folk och om möjligt skaffa svenska bataljonen ur landet för att betaga Kristian V alla farhågor. Hertigen förklarade häremot, att han hade rättighet både att värfva och upptaga främmande manskap i sin tjänst. Emellertid ämnade han ej fortsätta sin värfning;[1] och det redan värfvade manskapet, som bestod af 4 regementen, hvilka tillsammans utgjorde 2,800 man, var det hans mening att öfverlämna åt de allierade. Härvid skulle hertigen äfven öfverlämna den svenska bataljonen och i stället behålla i landet ett lika antal af det värfvade manskapet. Men hertigen fordrade, att grefve Eck skulle tills vidare »menagera» detta hans beslut och ej yppa detsamma, på det att danska regeringen ej skulle förmena, att den tvingat hertigen till denna eftergift. Slutligen önskade hertigen, att garanterna af altonaiska recessen, då han af omtanke för det allmänna bästa bifölle allt detta, måtte gifva honom en tillfyllestgörande försäkran gent emot Danmark.[2]

Å hertigens sida fruktade man emellertid, att rörande svenska bataljonen, huru försiktigt man än uttryckt sig, redan för mycket blifvit lofvadt; och man företog sig efteråt att reservera sig mot alla elaka uttydningar och följder. Wedderkop förklarade för grefve Eck, huru hertigen ingalunda absolute förbundit sig att helt och hållet sända bort de 500 man svenska trupper, som han hade hos sig.

---

[1] Utterklo till K. M. 12 febr. 1696. SRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III 12 febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Det förhöll sig nämligen så, förklarade Wedderkop, att en förändring skett med manskapets officerare. Nu vore det mycket möjligt, att en öfverflyttning och förändring af det gemena manskapet äfven komme att företagas. Emellertid ville man ej alls förbinda sig till något dylikt. Grefve Eck svarade Wedderkop på detta anförande, att detta meddelande hade gjorts honom i förtroende, och han bad Wedderkop att för Guds skull ej uppehålla sig vid detta, ty i så fall kunde af denna punkt lätt bli ett temperament och ett conditio sine qua non.[1] Med sin förklaring ansåg sig emellertid Wedderkop för visso åter ha räddat situationen. Rörande de osäkra förespeglingar, som hertigen gjort grefve Eck angående den svenska bataljonens bortsändande — förespeglingar, som aldrig ledde till något resultat — visste Utterklo ingenting att berätta för Karl XI. Säkerligen ansåg man vid hertigens hof, att man ej skulle skörda någon tack i Stockholm för de halfva löften, som gifvits grefve Eck, hvadan man teg därmed.

Sedan man i Gottorp antagit kejsarens medlingsförslag, kom turen till danska regeringen att yttra sig däröfver. Men Kristian V hade ju öfverallt låtit förklara, huru den uppkomna tvistefrågan enligt hans uppfattning endast var en res domestica. Följaktligen kunde han ej medgifva någon medling af främmande makter, som ej alls hade med saken att göra. Danska regeringen vågade emellertid ej längre fasthålla vid denna mening. Holsteinska konflikten hade redan varit föremål för många allvarliga öfverläggningar vid de flesta af Europas hof, hvaraf det tydligen framgick, att den i verkligheten ej var en sak, som blott rörde konungen och hertigen. Talrika påminnelser hade blifvit gjorda inför båda de tvistande parterna att icke med sin oenighet skada det allmännas intressen. Sverige, Lüneburg och Vilhelm III i England hade erbjudit sin bemedling. Så ock kurfursten af Brandenburg. Till och med Ludvig XIV, den regent som Danmark framför allt borde kunna räkna på, hade i Stockholm erbjudit Frankrikes mediation. Han hade därmed för sin del klart framhållit, att tvistefrågan mycket väl kunde blifva föremål för främmande makters inblandning. Danska regeringens ansökningar om hjälptrupper och subsidier, ifall öppet krig utbröte, hade i det stora hela mötts med afslag. Följaktligen fanns ej någon annan utväg för Kristian V — därest han ej på en gång ville bifalla

[1] Kopia af grefve Ecks skrifvelse till Canitz, bilagd Canitz' skrifvelse till kurfursten Fredrik III 12 febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

alla hertigens fordringar — än den att medgifva, det vänliga underhandlingar under främmande makters bemedling finge komma till stånd.

I Köpenhamn bestred man ej heller längre, att tvistefrågan kunde bli föremål för främmande makters medling. Men rörande åtskilliga af de föreslagna medlarne gjordes svårigheter. Karl XI:s mediation ville Kristian V ej antaga, emedan svenska regeringen vore partisk för hertigen. Likaså förkastades huset Lüneburgs medling, ty hertigen stod ju i förbund med de lüneburgska furstarne. Ej heller hade dessa varit medlare vid altonaiska kongressen.[1] Danska regeringen afslog äfven Vilhelm III:s bemedling. I England synes man emellertid utan någon ledsnad ha förnummit detta. Leyoncrona skrifver härom från London, att det föreföll honom, som om det engelska hofvet gladt sig öfver detta afslag, ty man kunde på grund däraf med så mycket mera fog förkasta Danmarks mediation, när det komme till fredsunderhandling mellan de allierade och Frankrike.[2]

Sedan det i Köpenhamn blifvit bekant, att hertigen antagit kejsarens medlingsförslag, anhöll kejserlige ministern Königsegg, som vistades vid danska hofvet, att Danmark också måtte yttra sig öfver förslaget. Till svar å kejserliga propositionen lät Kristian V då förklara, att han på följande villkor antoge kejsarens, Sachsens och Brandenburgs medling. Den underhandling, som skulle företagas, finge ej i något afseende bli till skada för de unionella bestämmelserna, som borde förbli i sin fulla kraft och verkan. För att betaga Danmark alla farhågor borde medlarne laga, att hertigen öfverlämnade sina trupper åt de allierade och ej före traktaternas slut företoge någon ny värfning. Det i furstendömena utan någon kommunikation med Kristian V intagna främmande manskapet skulle aflägsnas. På dessa villkor ville danska regeringen af hänsyn till medlarne och för det allmänna bästas skull förbinda sig att, därest hertigen afhölle sig från vidare öfvergrepp, ej skrida till någon aktualitet.[3] Det var Kristian V:s förra fordringar, som i dessa villkor repeterades, och de voro tillräckligt svåra för att komma preliminärförhandlingarna att dra ut på tiden. Att man i Gottorp ej ville bifalla dessa preten-

---

[1] Extractum Protocolli. Im Conseil den 10:ten Februari 1696. Geheime Reg. DRA.

[2] Leijonclo till K. M. 27 och 31 jan. 1696. SRA.

[3] Leyoncrona till K. M. 7 april 1696. SRA.

tioner är af det föregående klart. Hertigen lät också för kurfursten i Berlin framhålla detta. Han kunde ej utan att kränka sina regalia och jura ur hertigdömet aflägsna sina värfvade och öfvertagna trupper. Han hoppades, att kurfursten ej måtte approbera dessa villkor eller medgifva, att underhandlingen af desamma blefve förhindrad.[1]

7. Kurfursten Fredrik III:s försök att ensam lösa konflikten mellan Danmark och Gottorp.

Då kurfursten af Brandenburg helt och hållet drog sig undan den påtänkta alliansen med Sverige, Lüneburg och Gottorp, ja t. o. m. motarbetade densamma, hade han redan en annan plan färdig, som skulle råda bot på stridigheterna. Hertigen af Gottorp, som synes ha hyst rätt mycket förtroende till kurfurstens politik, hade genom Wedderkop i Hamburg låtit anhålla, att kurfursten jämte Karl XI måtte åtaga sig medlingen mellan honom och Danmark. Hertigen menade, att kurfursten borde lyckas däri, emedan han bättre än någon annan visste, att hertigen hade värfvat sina trupper ej i syfte att skada Danmark, utan till de allierades gagn och bästa.[2] Kurfursten lät på denna anhållan svara, att han gärna åtoge sig mediationen. Frågan var emellertid beroende däraf, att äfven Danmark gaf sitt bifall, något hvartill danska regeringen ännu ej kunnat förmås. Kurfursten skulle med nöje se, att Berlin blefve traktatsort, och han skulle hålla för en lycka, om man där kunde lösa den vidtutseende tvistefrågan.[3] För att ytterligare främja sin sak vid kurfurstens hof, hade hertigen redan i medlet af januari till honom afsändt sin minister du Cros.[4] Det mål, hvartill de brandenburgska statsmännen sträfvade, tvistefrågans handläggande vid kurfurstens hof, hade därmed ryckt betydligt närmare. Nu gällde det att äfven få en dansk underhandlare

---

[1] Kopia af hertig Fredriks skrifvelse till kurfursten Fredrik III i Berlin 1 mars, bilagd Vellingks skrifvelse till K. M. 3 mars 1696. SRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III 21 jan. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{26 \text{ jan.}}{5 \text{ febr.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Kreditiv för du Cros 13 jan. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

till Berlin. Detta sökte kurfursten utverka genom sitt ombud Falaiseau i Köpenhamn. Denne fick i uppdrag att framhålla, huru hertigen genom att sända en minister till Berlin bevisade, att han ej var så mycket emot en vänlig öfverenskommelse, som man i Köpenhamn inbillade sig. Falaiseau skulle för danska regeringen framhålla, huru dess eget intresse fordrade, att man gaf tvistefrågan något mera tid till utveckling och mognad. Hertigen var ju hågad för en vänlig förlikning, och man hade i Danmark all orsak att välja en dylik väg. Slutligen erinrade kurfursten om, huru det skulle vara honom synnerligen kärt, om danske ministern Lente ankomme till Berlin för tvistefrågans handläggande.[1] Denna vänliga öfverenskommelse, hvilken var den enda, som den brandenburgska politiken kunde bifalla, skulle ingås i Berlin, och kurfursten skulle ha äran af dess tillkomst. Således hade de brandenburgska statsmännen härigenom ännu ett skäl att motarbeta sammansättningen mellan Sverige, Lüneburg och Gottorp.

Kurfursten fortsatte ihärdigt att verka för sina planers framgång. Gång på gång lät han göra allvarliga påminnelser i Köpenhamn genom Falaiseau, att danska regeringen borde sända ett ombud till Berlin att underhandla. Samtidigt kritiserade han skarpt de villkor, hvarpå Kristian V antagit kejsarens medlingsförslag, och menade, att man i Köpenhamn borde betydligt moderera sina fordringar, om krig skulle kunna undvikas. Det bästa sättet att förebygga alla farliga följder vore därför, att de båda parterna afslöto en preliminärtraktat af det innehåll, att ingen af dem skulle skrida till några fientligheter. En dylik öfverenskommelse skulle danska regeringen med fördel kunna afsluta i Berlin, om den följde kurfurstens gifna råd. Hvad för öfrigt själfva tvistepunkterna mellan Danmark och

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{29\ \text{jan.}}{8\ \text{febr.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA. — Det var i denna skrifvelse, som kurfursten hotade med krig från Sverige och andra makter och fritog sig själf från att sända hjälp till Kristian V. Han hade således talande skäl för sitt förslag om en vänlig öfverenskommelse mellan Danmark och Gottorp. — För öfrigt visade sig kurfursten till att börja med hysa mycket optimistiska tankar om sin förmåga att genom en underhandling i Berlin lösa konflikten. Detta framgår af skrifvelser från honom till kejsaren och kurfursten af Sachsen vid denna tid. Kurfursten Fredrik III till kejsaren $^{1}/_{11}$ febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA. Kurfursten Fredrik III till kurfursten August i Sachsen $^{8}/_{18}$ febr. 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 59. DrSA.

hertigen anginge, borde deras afgörande uppskjutas till hufvudunderhandlingen.[1] Dessa skrifvelser från kurfursten visa, huru han inskränkt sina anspråk. Han fordrade ej längre, att tvistefrågan definitivt skulle hos honom och endast under hans bemedling biläggas. Han nöjde sig tills vidare med, att en preliminär öfverenskommelse inginges vid hans hof, hvilken skulle gifva konflikten ett fredligare utseende, och af hvars tillkomst han skulle hafva äran.

Det var kejsarens medlingsförslag, som nödgade kurfursten att nedsätta sina anspråk. Af en skrifvelse till Falaiseau framgår, att han ej var synnerligen förtjust i detsamma. Han framhöll, huru det visst inte var honom emot, att vid underhandlingen jämte honom äfven kurfursten i Sachsen och kejsaren blefvo medlare. Men som denna kombination skulle ha till följd, att det droge ut på tiden med förhandlingarnas början, och som det vore »periculum in mora», och då kejsaren själf förut uppmanat kurfursten att ensam åtaga sig bemedlingen, så hoppades han med Guds hjälp finna sådana medel, som utan tidsförlust skulle förebygga krig och trygga lugnet i norden.[2] Lika litet som kurfursten i Berlin fann sig uppbyggd af, att kejsaren och kurfursten i Sachsen ville dela äran med honom af konfliktens lösning, lika litet var man i Wien och Dresden nöjd med, att de brandenburgska statsmännen ville draga hela afgörandet till sig. Så visste svenska sändebudet Gabriel Oxenstierna att från Wien för Karl XI inberätta, huru kejsaren gent emot Brandenburg helst sett, att ledningen vid tvistefrågans biläggande hade stannat hos honom.[3] Rörande brandenburgska regeringens sträfvan att få tvistefrågan afgjord i Berlin — med eller utan andra medlare — berättade danska sändebudet Rumohr till sin regering, att man däröfver visade missnöje och afund i Dresden, och man syntes däraf sluta till, att det kurfurstliga hofvet i Sachsen ringaktades. Kurfursten August lät också Rumohr förstå, att han ej alls önskade underhandlingens företagande i Berlin.[4]

Kristian V tillmötesgick den brandenburgske kurfurstens önskan om en underhandling i Berlin. Danska regeringens ombud vid densamma blef J. H. von Lente, som i medlet af februari infann sig vid kurfurstens hof. Härmed hade de brandenburgska statsmännen

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 5/15, 9/19 febr. 1696. Dänemark. BSA.
[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 5/15 febr. 1696. Dänemark. BSA.
[3] Gabriel Oxenstierna till K. M. 3 mars 1696. SRA.
[4] Rumohr till Kristian V 21 febr. 1696. DRA.

kommit ännu ett steg närmare det åsyftade målet. Det gällde nu att förmå de båda parterna till antagande af preliminärtraktaten. Kurfursten gjorde sitt bästa därför och lade sig särskildt vinn om att bringa Danmark till medgörlighet. Han förespeglade de danska statsmännen, huru fördelaktigt hans förslag var, han varnade för dess tillbakavisande, emedan detta kunde ha stora olyckor till följd. Falaiseau fick order att använda all möda i Köpenhamn för att disponera danska regeringen för det påtänkta preliminärprojektet. Om Danmark icke genom detsammas antagande undanröjde den föreställningen, att man i Köpenhamn genom de uppkomna stridigheterna ville gynna Frankrikes intresse, fruktade kurfursten, att de allierade lätt skulle skrida till beslut, som vore oangenäma för danska regeringen, för att därigenom å ena sidan skaffa sig säkerhet mot ett krig i norden och å andra sidan förmå Sverige till den af dem fordrade hjälpsändningen. En dylik utgång kunde man så mycket mera förmoda, som det var bekant, hvilka förslag holländska sändebudet Heckeren gjort i denna sak. Denne hade nämligen redan talat om en eskader krigsskepp, som England och Holland skulle sända till Öresund. Både det ena och det andra gick ut på att försäkra hertigen om hans fria jus armorum gent mot Danmark. Genom kurfurstens preliminärtraktat skulle däremot punkten, om hertigen finge värfva trupper och öfvertaga dylika från andra makter, lämnas helt och hållet oafgjord. Kurfursten hoppades därför, att de danska ministrarne ej skulle göra några svårigheter med att antaga detta projekt. I detsamma var ej frågan om den svenska bataljonen intagen, emedan man från holsteinska sidan låtit märka, att förslaget aldrig skulle bifallas, om detsamma stadgade de svenska truppernas bortsändande. Danska regeringen borde så mycket hellre bifalla projektet, som man tydligen kunde märka, huru Sverige och Lüneburg ingenting mera önskade än brytning och därför använde den yttersta flit för att förmå hertigen att afstå från den vänliga underhandlingen. Om Kristian V ej bifölle preliminärtraktaten, skulle Sverige och Lüneburg däraf taga sig anledning att skrida till ytterligheter. Slutligen höll kurfursten före, att om konungen i Sverige tydligt såge, det hertigen ej hade att befara några fientligheter från Danmark, utan att allt ställdes till en vänlig underhandling, skulle han själfmant låta de svenska trupperna lämna Tönningen.[1] Som man ser, visste kurfursten att finna

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $^{12}/_{22}$ febr. 1696. Dänemark. BSA.

skäl, som voro talande nog, för att hans projekt skulle antagas, och hade han blott kunnat öfvertyga danska regeringen om, att ställningen var så farlig, som han utmålade den, skulle det antagligen ej dröjt särdeles länge, innan man i Köpenhamn bifallit förslaget.

Det af kurfursten så ifrigt rekommenderade preliminärprojektet fick följande lydelse. Bägge de tvistande parterna skulle förbinda sig att bilägga de uppkomna stridigheterna genom vänliga underhandlingar och ej låta det komma till några fientligheter. I förslagets andra artikel hette det, att konungen af Danmark dittills varit af de tankarne, att den af hertigen anställda värfningen och intagandet af de främmande trupperna i fästningen Tönningen varit något, som skett med hänsyn till danska staten. Men emedan hertigen ej haft någon annan afsikt därmed än att sörja för sin egen säkerhet, och då denna preliminärtraktats första artikel förebyggde all aktualitet, så förklarade hertigen, att han ingalunda hade anställt värfning för att väcka farhågor i Danmark, utan blott för att sörja för sin egen säkerhet. På grund däraf skulle han, så snart han erhållit en fullständig garanti mot alla fientligheter, gifva sina ministrar befallning att underhandla med de allierade om dessa truppers öfverlämnande åt dem. Slutligen hette det, att man skulle göra ansökan hos garanterna af altonaiska recessen att afgifva sin garanti öfver preliminärtraktaten.[1]

Kurfursten skulle emellertid snart få erfara, att ingendera parten ville bifalla det allra ringaste, som kunde utgöra ett medgifvande åt den andra utöfver hvad man förut ömsesidigt förklarat. Danska sändebudet Lente hade följande att anmärka mot projektet. Mellan konungen och hertigen hade allt inrättats al pari, och åt den förre hade intet företräde alls blifvit lämnadt. Man borde ej ha utelämnat frågan om den svenska bataljonen, ty dess närvaro i Gottorp var ju ett mycket svårt gravamen. Slutligen fordrade Lente, att traktaten skulle afslutas i Köpenhamn, och hertigen borde disponeras att sända dit någon underhandlare. I följd af dessa Lentes anmärkningar uppdrog kurfursten åt Falaiseau att i Köpenhamn framhålla, huru det ej var ett ringa medgifvande åt Danmark, att hertigen ville förbinda sig till det värfvade manskapets aflägsnande. Kurfursten hade i projektet ej velat omnämna den svenska bataljonen, emedan Sverige

---

[1] Projekt af den $^{13}/_{23}$ febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

däraf skulle göra en point d'honneur. Men Falaiseau skulle försäkra de danska ministrarne, det kurfursten trodde sig i stånd att utverka, att denna bataljon tillsammans med det värfvade manskapet öfverlämnades åt de allierade. Detta borde emellertid hållas hemligt, ty om Sverige eller Lüneburg finge veta, att kurfursten hade en dylik plan, skulle de göra allt för att omintetgöra densamma. Slutligen förklarade kurfursten, att han ville medgifva, det denna traktat afslötes i Köpenhamn, och att någon af hertigens ministrar sändes dit. I detta syfte hade man redan allvarligt talat med du Cros. Men denne hade alldeles förkastat ett dylikt förslag. Falaiseau skulle därför i Köpenhamn framhålla, att danska regeringen ej hade någon orsak att hålla på denna pretention, ty det var ju blott en formalitet saken gällde, hvilken blef så mycket mera betydelselös, som det blott var fråga om en preliminärtraktat.[1]

Det var emellertid ej blott danska regeringen, som kurfursten sökte förmå till medgörlighet. Äfven hos hertigen gjordes påminnelser. Kurfursten sökte i Gottorp utverka, hvad han förespeglade Kristian V rörande svenska bataljonen. Samma dag som ofvannämnda skrifvelse afsändes till Falaiseau, lät kurfursten befallning afgå till Canitz i Hamburg, att denne skulle för de furstliga ministrarne framställa, huru det i hög skulle främja underhandlingens lyckliga fortgång och slut, om hertigen blott en particulier och extra tractatum ville gifva kurfursten det löftet, att den svenska bataljonen skulle öfverlämnas åt de allierade jämte det öfriga värfvade manskapet.[2]

Hade kurfursten varit i stånd att utverka hertigens bifall både till preliminärtraktaten och till det senare förslaget rörande svenska bataljonen, skulle de viktigaste hindren för en hufvudunderhandlings början varit uudanröjda, liksom också själfva tvistefrågan genom den garanti, som af makterna skulle utverkas öfver preliminärtraktaten, skulle ha blifvit långt ofarligare än förut. Men hertigen var ej sinnad att tillmötesgå kurfurstens önskningar. När Canitz första gången i Hamburg talade med Wedderkop om denna sak, visade sig denne ohågad för hela projektet, och han trodde ej, att hertigen skulle bifalla detsamma, ty man hade redan å furstliga sidan tillräckligt tydligt förklarat, att man ej ämnade skrida till några våldsamheter. Då

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 16/26 febr. 1696. Dänemark. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Canitz 16/26 febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Canitz några dagar senare talade med Wedderkop rörande förslaget, svarade denne, att hertigen lät göra den ansökan hos kurfursten, det man ej vidare måtte söka förmå honom att antaga projektet, utan i stället befordra hufvudtraktatens början. Canitz tillade härvid i sin skrifvelse, att Sverige afrådde hertigen från att antaga projektet. Han hade af Vellingks tal tämligen tydligt förnummit detta. Emellertid förmodade han, att därunder ej doldes något farligt, utan troligen skedde sådant i det syfte, att Danmark ej måtte »glorijren», liksom om hertigen genom en formel traktat blifvit nödgad att inställa värfningen och aflägsna det svenska krigsfolket. Möjligen stack också uti svenskarnes handlingssätt en smula afund fram, menade Canitz, öfver den framstående rol, som kurfursten i denna underhandling spelade.[1]

Det var emellertid ej blott Sverige, som hade föga intresse af preliminärprojektets antagande. Äfven huset Lüneburg var däremot. Uti ett additamentum instructionis för von Hardenberg, utfärdadt vid dennes afresa till hertigen af Gottorp, gåfvo de lüneburgska furstarne hertigen att betänka, om det var nyttigt för honom att på sådant sätt binda sig genom en traktat och förpliktiga sig att öfverlämna det värfvade manskapet åt de allierade. Detta skulle nämligen kunna uttydas så, som om hertigen på Danmarks anhållan gått in på dessa villkor. Uti projektets andra artikel borde hertigen ej låta mera inflyta än det, att han ej alls värfvat sitt manskap för att förorsaka Danmark farhågor, utan blott till sin egen säkerhet och för att tjäna det allmänna. Härtill kunde också fogas, att hertigen för detta ändamål redan inlåtit sig i underhandling med de allierade.[2]

I början af mars inberättade Canitz för kurfursten, att han varit hos hertigen, som lät bedja kurfursten, det denne ej måtte ta illa upp, att man ännu ej beslutat sig för preliminärtraktatens undertecknande. Hertigen kunde nämligen ej inlåta sig därpå, förrän han hört den svenske konungens åsikt om förslaget. Men om kurfursten ville hos Karl XI däröfver förhöra sig, så skulle hertigen gärna bifalla, hvad Brandenburg och Sverige blefvo eniga om. Men med andra artikeln i projektet måste under alla omständigheter en förändring ske, emedan hertigen omöjligen utan skada för sitt furstliga hus

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III 18 och 25 febr. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Additamentum instructionis für... von Hardenberg bey seiner abschickung an Holstein-Gottorp 22 febr. 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

kunde förbinda sig att öfverlämna sina trupper åt de allierade såsom en skyldighet gent emot Danmark. Men hvad hertigen lofvat kurfursten, det skulle han orubbadt hålla, och kurfursten kunde för sin del, blott det ej skedde i hertigens namn, däröfver afgifva den kraftigaste försäkran. För öfrigt anhöll hertigen, att kurfursten måtte verka för, det hufvudhandlingen ju förr dess hellre toge sin början. Canitz framhöll för kurfursten, huru han så mycket mera förvånade sig öfver hertigens motstånd mot projektet, som det lüneburgska sändebudet Hardenberg rekommenderade dess antagande. Men huru mycket detsamma förordades, gafs alltid samma svar, att allt komme att bero på Sveriges samtycke. Af denna Canitz' framställning rörande Hardenbergs uttalanden öfver preliminärprojektet är tydligt, att den senare förde brandenburgske ministern bakom ljuset, hvad huset Lüneburgs förhållande till detta projekt angår. Canitz berättade vidare i sin skrifvelse, att han en gång frågat hertigens ministrar, huruvida man i Gottorp ville underteckna den andra punkten i projektet, om den ändrades efter hertigens önskan, äfven om Sverige ej bifölle. Man hade härtill svarat, att hertigen äfven i detta fall ej komme att underteckna, förrän han fått veta, om man i Sverige gillade denna punkt. Ytterligare hade Canitz enligt kurfurstens befallning frågat, om hertigen ej i förtroende ville afgifva det löfte, att den svenska bataljonen skulle sändas till de allierade, om hertigen i dess ställe finge behålla en del af sitt värfvade manskap. Härpå gafs till svar, att bataljonen helt och hållet stod i hertigens tjänst, och man kunde ej förbinda sig att sända bort densamma. Hertigen anhöll slutligen, det kurfursten måtte arbeta på, att det danska dragonregementet återkallades, innan den bestämda terminen var förfluten. Detta var allt, hvad Canitz hade att inberätta från sin mission hos hertigen. I slutet af sin skrifvelse framhöll han, huru han tydligt såg, att Sverige mer än någonsin förut i Gottorp ledde hertigens politik, samt att det drefs på hufvudtraktaten med sådan ifver blott därför att man hoppades, isynnerhet om England och Holland därvid deltoge, det ett tillfälle skulle yppa sig att kasta unionerna med Danmark öfver ända.[1]

Canitz' senaste skrifvelser äro af särskildt intresse, emedan de visa, huru Sveriges och Brandenburgs intressen bröto sig mot hvar-

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{3}/_{13}$ mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

andra i Gottorp, och huru både kurfursten och Karl XI sträfvade efter att utöfva inflytande på hertigens politik. I denna täflan drog kurfursten det kortaste strået, och hans ombud Canitz måste gång på gång höra, huru hertigen utan Karl XI:s bifall ej kunde gå in på kurfurstens ypperliga preliminärprojekt, han kunde ej annat inse, än att svenska regeringen motarbetade dess antagande, han måste erkänna, att Sverige mer än någonsin ledde Gottorps politik. Ifall kurfursten, då han mottog dessa underrättelser, erinrade sig, huru han inför de lüneburgska furstarne allvarligt låtit motarbeta den påtänkta sammanslutningen mellan Sverige, Lüneburg och Gottorp, så måste han nästan medgifva, att Karl XI i sitt förhållande till hans kära preliminärprojekt tagit revanche.

Då kurfursten af Canitz' skrifvelse såg, huru hertigen framför allt önskade, att man måtte drifva på med hufvudhandlingens början, förklarade han, att för detta måls uppnående fanns ingen bättre utväg än den att antaga preliminärtraktaten. Hertigen skulle därmed nödga Danmark att med det första låta hufvudtraktaten börja. Men som sakerna nu stode, hade Danmark allt fortfarande fria händer och kunde efter behag dra ut på tiden. Kurfursten lofvade emellertid att, hvad på honom ankom, verka för hufvudhandlingens början.[1]

Sedan kurfursten fått veta, att hertigen ej ville antaga andra punkten af hans preliminärprojekt, om densamma ej ändrades därhän, att medgifvandet rörande det värfvade manskapets öfverlämnande åt de allierade måtte synas ha skett fullt frivilligt å hertigens sida och ej som en förpliktelse gent mot Danmark, fick Falaiseau i Köpenhamn befallning att verka för det sålunda ändrade projektets antagande. På samma gång företog sig kurfursten att ånyo kritisera de villkor, på hvilka Danmark bifallit kejsarens medlingsförslag. Om danska regeringen allt fortfarande fasthölle sina fordringar, skulle alla menniskor anse, att Danmark ej ville någon vänlig förlikning, utan snarare krig till fromma för Frankrike och till skada för det allmänna. Förfarandet emot hertigen var en för Danmark mycket skadlig politik. Kristian V borde nämligen framför allt arbeta på att söndra hertigens intresse från Sveriges och Lüneburgs. Men fortsatte man i Danmark sin förra politik, skulle hertigen därigenom nödgas att helt och hållet kasta sig i armarne på Sverige. Af dessa

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $^{7}/_{17}$ mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

skäl hoppades kurfursten, att man i Köpenhamn skulle blifva något mera moderat och antaga preliminärtraktaten, som tillförsäkrade Kristian V allt, hvad han genom sina försiktighetsmått åsyftade.[1]

Slutligen blef man dock i Berlin öfvertygad om, att alla bemödanden voro förgäfves. Kurfursten underrättade Falaiseau — och det är ej utan, att en viss förtrytelse spåras i hans skrifvelse — hur det blifvit honom klart, att man i Köpenhamn ej alls hade någon afsikt att antaga preliminärtraktaten. Man skulle därför i Berlin ej längre hålla på densamma, och det vore kurfursten kärt, om något annat anständigt medel till förlikning kunde finnas. Men alldenstund den underhandling, som medlarne skulle leda, fordrade rätt lång tid och de allierade ej torde vilja förbli i osäkerhet rörande förhållandet i de nordiska orterna, utan önskade blifva fullt försäkrade om, att tvistefrågan åtminstone under årets fälttåg ej måtte förorsaka någon oro, så fruktade kurfursten, att man i Haag å nyo skulle skrida till allvarligare åtgärder. Kurfursten ville låta regeringen i Köpenhamn själf betänka, huruvida detta ej vore menligare för Danmark än preliminärtraktaten.[2]

Det var ej heller utan, att andra makter blefvo otåliga öfver den fruktlösa underhandlingen i Berlin. Det kejserliga ombudet grefve Eck i Hamburg skref i medlet af mars till kurfursten af Brandenburg, att därest man ej alls eller med det allra första erhölle bifall till den föreslagna preliminärtraktaten, påminnelser borde göras å behöriga orter rörande mediationsverket. Grefve Eck ville därför enligt kejsarens befallning anmoda kurfursten i Berlin — liksom han ock hade i uppdrag att göra detta inför kurfursten af Sachsen — att man måtte öfverenskomma om, när underhandlingen skulle börja.[3] Då kurfursten mottagit denna påminnelse, lät han skrifvelse afgå till kejsar Leopold, hvari han framhöll, att han ej vidare skulle hålla på preliminärprojektet. Men om kejsaren för sin del ville drifva på en förlikning med detta förslag som grundval, skulle kurfursten ej underlåta att därvid bistå honom.[4] Härmed var frågan om preliminär-

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $^{18}/_{28}$, $^{19}/_{29}$ febr. och $\frac{26 \text{ febr.}}{7 \text{ mars}}$ 1696. Dänemark. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $^{1}/_{11}$ mars 1696. Dänemark. BSA.

[3] Grefve Eck till kurfursten Fredrik III $^{10}/_{20}$ mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Kurfursten Fredrik III till kejsar Leopold $^{14}/_{24}$ mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

projektet af de brandenburgska statsmännen uppgifven. Orsaken därtill var icke den, förklarade kurfursten, att projektet innehöll saker, som någondera af parterna hade orsak att motsätta sig, utan man afstod ifrån att vidare påyrka detsamma, emedan man på något ställe möjligen skulle anse, att kurfursten ville draga hela underhandlingen till sitt hof.[1]

8. Hertigen öfverlämnar sina värfvade trupper åt de allierade.

Hvad som mer än något annat uppretat regeringen i Köpenhamn mot hertigen, var hans värfning af trupper. Kristian V befarade, att hertigen under gynnsamma konjunkturer skulle använda dessa trupper mot Danmark. Men en ännu viktigare orsak till den häftiga oppositionen var, att regeringen i Köpenhamn på inga villkor ville tillåta, det en praxis skulle utveckla sig, att hertigen utan medgifvande af Danmark efter behag finge föröka sina trupper. Ty blefve detta brukligt, kunde danska regeringen för framtiden aldrig vara säker för holsteinske hertigen. Han kunde ju då, när helst han behagade, med främmande understöd värfva stora truppmassor och i

[1] Kurfursten Fredrik till Danckelmann $^{15}/_{25}$ mars 1696. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA. I anslutning till preliminärförhandlingarna torde en episod böra framhållas, som visar, huru vid hertigens hof bland hans egna ministrar Sveriges och Brandenburgs intressen bröto sig mot hvarandra. Kurfursten skref, sedan han uppgifvit hoppet om att få preliminärprojektet antaget, till Canitz i Hamburg, att man i Gottorp och Sverige ej var fullt tillfredsställd med du Cros' uppförande vid den i Berlin förda underhandlingen. Kurfursten ville därför intyga, att denne hertigens minister i sin kommission visat en synnerlig ifver för svenske konungens ära och för hertigens intresse, och att det visst skedde honom orätt, om man påstode något annat. Kurfursten höll före, att hertigen ej bättre kunde göra än att låta du Cros, som hade god kännedom om Holstein-Gottorps förhållanden, äfven framdeles användas till fromma för desamma. Kurfursten ville för hertigen framhålla, huru detta skulle vara honom synnerligen angenämt. Han tog denna sak så allvarligt, att han befallde sitt ombud Bartholdi i Hannover, det denne skulle förmå kurfursten Ernst August att i Gottorp och Stockholm använda goda officia till du Cros förmån. Af dessa skrifvelser framgår, att du Cros var en representant för den medlande politik, som Brandenburg förfäktade. Detta bestyrkes senare bland annat af svenska sändebudet Utterklo i Gottorp. Kurfursten Fredrik III till Canitz i Hamburg och till Bartholdi i Hannover $^{14}/_{24}$ mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA. — Utterklo till K. M. 20 okt. 1696. SRA.

förbund med Danmarks fiender blifva en fruktansvärd motståndare till danska staten.[1] Följaktligen måste de danska statsmännen med självfbevarelsens rätt, om det också ej fullt öfverensstämde med affattade fredsparagrafer, bekämpa en dylik praxis. Hertigen däremot motsatte sig med en energi, som knappast något annat än öfvertygelsen om ens rättvisa sak kan uppväcka, Danmarks förbud rörande värfningen. Han ägde ju enligt de senaste fredssluten jus armorum, följaktligen kunde ej Danmark föreskrifva honom några lagar angående värfningen. Hvarje dylik påminnelse var ingenting annat än ett öfvergrepp å dansk sida, och den minsta eftergift af hertigen skulle ha inneburit ett medgifvande, att han haft orätt. Men ett dylikt medgifvande skulle blifvit ett farligt prejudikat för framtiden. Därför svarade hertigen nej till alla danska regeringens påminnelser, att han borde inställa värfningen eller aflägsna sitt krigsfolk ur furstendömena. Och detta nej var lika obevekligt ännu på en tid, då man hos hertigen allvarligt öfverlade om att öfverlämna de värfvade trupperna åt de allierade. Man ville ej hos hertigen låta det bli praxis, att danska öfvergrepp skulle ha till följd gottorpska eftergifter.

Redan i början af året 1696 var man i Gottorp betänkt på att öfverlämna de värfvade trupperna åt de allierade, och vid det klander, som mötte hertigen för denna hans armatur, lät han påskina, hur den skedde blott för det allmänna bästas skull. Emellertid dröjde det rätt länge, innan någon öfverenskommelse om truppernas öfverlåtande träffades. Orsaken därtill var dels att man fruktade för Danmarks öfvergrepp, dels att man ej kunde bli ense om de subsidier, som för dessa trupper skulle lämnas. Sålunda fann sig hertigen vid ett tillfälle föranlåten att för England och Generalstaterna, till hvilkas tjänst trupperna skulle öfverlämnas, förklara, att han ej såsom ämnadt var kunde öfverlåta dem, alldenstund han ej hade något godt att vänta af Danmark. Emellertid är det ej så säkert, att denna förklaring afgafs enbart af fruktan för Danmark, utan hertigen åsyftade tvifvelsutan också att därmed egga de allierade till att med större ifver sörja för de holsteinska stridigheternas biläggande. Han lät nämligen äfven anmoda de lüneburgska furstarne att behålla sitt krigsfolk hemma, ty de allierade skulle däraf förmås att med allvar och i tid vinnlägga sig om den holsteinska tvistens biläggande. Hade

---

[1] Dylika åsikter uttalade också danskarne rörande hertigen och Sverige vid de utländska hofven och sökte därigenom uppvisa det berättigade i sin opposition mot hertigens företag. Lillieroot till K. M. 14/24 mars 1696. SRA.

man i Gottorp verkligen hyst farhågor för danskt öfverfall, försvunno dock dessa rätt snart.[1] Sedan kejsarens medlingsförslag blifvit antaget, hade ju tvistefrågan — om den också ännu var oroväckande nog — fått ett lugnare utseende.

Rörande truppernas öfverlämnande åt de allierade hade hertigen rätt allvarliga förhandlingar med huset Lüneburg. De lüneburgska furstarne sände för denna orsaks skull ett särskildt ombud, von Hardenberg, till Gottorp i medlet af februari. Uti dennes instruktion, hette det, att underhandling varit å färde med England och Generalstaterna å ena sidan och kurfursten i Hannover och hans bror hertigen af Celle å den andra rörande afsändande af omkring 10,000 man till Rhen för nästa fälttåg, om förhållandena så tilläte och ingen oro uppstode i grannskapet. England och Generalstaterna hade därvid förklarat, att de skulle gifva 150,000 riksdaler i ersättning för dessa trupper. Ville därför hertigen af Gottorp öfverlämna 3,000 man åt de lüneburgska furstarne, skulle dessa därför betala 56,250 rdr. Europas allmänna förhållanden voro nu sådana, att man borde anstränga sig till det yttersta för att uppsätta hjälptrupper åt de allierade. Hertigen borde i detta fall ej enbart se på pekuniär fördel, ja, han borde t. o. m. ej bekymra sig öfver, om han också ej finge full valuta för sina omkostnader, ty den lilla olägenhet, som däraf kunde följa, skulle mångdubbelt uppvägas af en oskattbar fördel för honom och hans stat genom den säkerhet, den gaf honom, och därigenom att den befästade hans jus armorum. Men om hertigen ej ville öfverlämna sina 3,000 man på ofvannämnda villkor och han således ej blefve upptagen i den stora alliansen, kunde man lätt inse, hvad däraf skulle följa. Antingen måste han härvid upphöra med sin armatur, hvilket skulle blifva till stor skada för hans jus armorum, emedan detta skulle anses som ett medgifvande gent emot Danmark, eller också måste hertigen själf underhålla sina trupper, och detta skulle bli honom dyrare, än om han lämnade dem för ofvannämnda summa. Hertigen och hela grannskapet skulle förblifva i oro och osäkerhet, och det skulle ej tjäna till någonting att under dylika förhållanden anmoda de lüneburgska furstarne om något, då dessa ej kunde hoppas att därmed tjäna det allmänna. Hos de allierade och i hela Europa skulle hertigen till stor skada för huset Gottorps intressen förlora sin kredit och ej bli i tillfälle att återvinna densamma. Her-

[1] Utterklo till K. M. 12 febr., 11 och 18 mars 1696. SRA.

tigen borde därför med det första förklara, om han var villig att bifalla de lüneburgska furstarnes förslag. Skulle man i Gottorp begära, att hertigen af ofvannämnda subsidiesumma om 150,000 riksdaler erhölle något mera, än som utlofvats, skulle Hardenberg framhålla, att de lüneburgska furstarne redan förbundit sig till mera, än krafterna tilläto. Det vore dem omöjligt att gå längre, och man borde ej hysa någon förhoppning därom.[1]

Sådan var den instruktion, som von Hardenberg vid sin afresa till Gottorp erhöll. Den visar, huru de lüneburgska furstarne voro synnerligen angelägna att få öfvertaga hertigens värfvade manskap. Naturligtvis läto de därvid påskina, att orsaken endast och allenast var att tjäna det allmänna. Så fullt riktigt var nog ej detta påstående. För visso hade man ock pekuniära fördelar i sikte. Häremot kan ju invändas, att de lüneburgska furstarne enligt instruktionen läto nöja sig — proportionellt sedt — med långt mindre subsidier, än de erbjödo hertigen. Detta är sant, men härvid bör icke förglömmas, att huset Lüneburg stod i helt annat förhållande till de allierade än hertigen af Gottorp och hade helt andra förpliktelser gent emot dem att fylla. Den del af subsidierna, som de för sina trupper skulle mottaga, torde för dem ej ha varit till så ringa fördel.[2] Åtminstone fingo de mottaga dylika tillvitelser från Gottorp.

I Gottorp var man ej synnerligen intresserad af de lüneburgska furstarnes förslag, ty man ansåg, att dessa bjödo för litet för hertigens trupper. Hardenberg fick därför befallning att skaffa sig ett positivt utlåtande af hertigen, på det att huset Lüneburg därefter måtte rätta sig.[3] Detta positiva utlåtande blef emellertid ej så lätt att erhålla. Hardenberg underrättade om någon tid kurfursten, att han icke, huru mycket han än drifvit därpå, kunnat erhålla ett bestämdt svar. Wedderkop drog nämligen ut på tiden med frågan dag för dag i förhoppning, att man af England skulle bekomma de önskade subsidierna.[4] Hardenberg fick i följd däraf åter befallning att

---

[1] Additamentum Instructionis für.. von Hardenberg bey seiner abschickung an.. Holstein-Gottorp. 16 febr. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[2] Möjligt är ock, att England och Holland bjudit mera för dessa trupper än de 150,000 rdr., som lüneburgska furstarne uppgåfvo.

[3] Kurfursten Ernst August till Hardenberg 12 mars 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[4] Hardenberg till hertigen af Celle 23 mars 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

för hertigen framhålla, att subsidierna ej komme att ökas, hvarför ett bestämdt svar skyndsamt borde gifvas.[1]

Då hertigen af de lüneburgska furstarne icke kunde utverka sig de önskade subsidierna, sände han i medlet af april ett särskildt ombud, sekreteraren Huspen, till Haag att underhandla med sjömakterna själfva om truppernas öfverlåtande. Hertigen framhöll genom Huspen, huru han var villig att öfverlåta tre regementen åt de allierade. Vid fälttågets slut skulle de återlämnas åt honom, och ifall hans eget land råkade i fara, förbehöll han sig rättigheten att äfven dessförinnan återkalla dem. I subsidier fordrade han 75,000 écus. Äfven uppställde han som villkor att bli upptagen i den stora alliansen. För att ytterligare främja sin sak anhöll hertigen hos svenska sändebudet Lillieroot i Haag, att denne vid underhandlingen måtte verka för hans intresse hos rådspensionären.[2]

Hertigens underhandling i Haag resulterade i ett fördrag, som afslöts i medlet af maj och var af följande innehåll. Hertigen förband sig att till England och Generalstaterna öfverlämna sina regementen, ett till häst om 510 man och två till fot om 880 man hvardera. Dessa trupper skulle marschera, så snart underrättelse om alliansens afslutande hunnit fram till Gottorp, för att i förening med huset Lüneburgs trupper tjäna de allierade vid Rhen. Råkade hertigens land i fara, skulle trupperna på hans ansökan få tåga hem. Sjömakterna förbundo sig att i subsidier betala 75,000 écus, och hertigen skulle bli upptagen i den stora alliansen omedelbart efter fördragets undertecknande. Äfven skulle han till större säkerhet för sina stater åtnjuta Englands och Generalstaternas särskilda garanti mot all aktualitet.[3] Sådant var innehållet i den slutna alliansen. Hertigens värfvade trupper, som väckt så mycken ond blod i Danmark, hade sålunda gifvit den uppåtsträfvande gottorpske fursten ett kärkommet tillfälle att, oaktadt hertigdömets obetydlighet spela ett

---

[1] Kurfursten Ernst August till Hardenberg 25 mars 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[2] Instruktion för sekreteraren Huspen 17 april 1696. Hertig Fredrik af Holst.-Gott. till Lillieroot 17 april 1696. Gottorfer Archiv 312 camera V, pag. 256. DRA.

[3] Convention faite entre.. la Grande Bretagne, les.. États généraux des Provinces Unies.. et.. le Duc régnant de Slesvic-Holstein. Haag 14 mai 1696. Copia bilagd Miltitz' skrifvelse till kurf. Aug. 17 maj 1696. Differentien.. Loc. 8710, vol. II, pag. 41 och 44. DrSA.

slags europeisk rol, att göra i storpolitik, hvilket otvifvelaktigt smickrade egenkärleken hos de holsteinska statsmännen.

Frågan om dessa trupper hade emellertid väckt en viss missstämning hos de lüneburgska furstarne, isynnerhet som man å hertigens sida synes ha varit något för frispråkig rörande huset Lüneburgs planer. Kurfursten Ernst August underrättade i förra hälften af maj sitt ombud Hardenberg i Gottorp, huru brandenburgske sekreteraren på befallning hade anbragt, att hertigen af Gottorp besvärat sig i Berlin, emedan man å huset Lüneburgs sida mycket hårdt trakterade, i det att de lüneburgska furstarne vid den öfverenskommelse, som skulle slutas med England och Holland, ville taga alla subsidierna till sig[1] och gifva hertigen efter proportionen af hans trupper blott en ringa del.[2] Vidare ville kurfursten Ernst August påbörda hertigen att ha utspridt det ryktet, att de lüneburgska furstarne skulle ha sett den brandenburgske kurfurstens öfvertagande af hertigens trupper med oblida ögon. Kurfursten Ernst August kunde, isynnerhet hvad denna senare punkten angick, ej förstå, huru en dylik underrättelse kommit till hofvet i Berlin, då kurfursten aldrig låtit anbringa något därom. Hertigen af Gottorp borde därför låta de lüneburgska furstarne veta, om man äfven i Gottorp hade någon kunskap därom. Kurfursten visste med sig, det han aldrig hyst någon afsikt att gifva hertigen orsak att besvära sig öfver honom, utan han hade fastmer alltid velat befordra hans bästa.[3] Hertigen borde emellertid under-

---

[1] Äfven Utterklo visste, att från Gottorp till K. M. inberätta, huru de lüneburgska furstarne sökte betjäna sig af hertigens trupper mot för ringa afgift. Vid ett senare tillfälle framhöll han, huru de, om de fått sin vilja fram, på denna affär skulle förtjänat 30,000 riksdaler. Utterklo till K. M. 25 mars och 9 sept. 1696. SRA.

[2] Här torde antingen kurfursten i Berlin för att åvägabringa fiendskap mellan Lüneburg och Gottorp eller ock kurfursten Ernst August själf ha färglagt hertigens klagomål för att dess mera ha orsak att visa sitt missnöje, ty så oförståndig var väl ej hertigen, att han kunde till den grad glömma sig gent emot en af sina bundsförvanter, om han också i allmänhet gaf föga prof på ett försiktigt uppförande.

[3] Uti genomgångna handlingar har ingenstädes förekommit något om de värfvade truppernas öfverlämnande åt Brandenburg. Någon underhandling kan därför ej gärna ha förts öfver denna fråga, utan torde dylikt endast mera i förbigående varit på tal. Och ha de lüneburgska furstarne fått veta något därom, så ha de för visso sett detta med »oblida ögon», om de också kunde fritaga sig från att verkligen ha motarbetat de gottorpska truppernas öfverlämnande åt brandenburgske kurfursten.

rätta kurfursten, huru det förhöll sig med de i Berlin öfver lüneburgska furstarne anbragta besvären. Vidare hade kurfursten från Haag den underrättelsen, att den danske envoyén Lente där besvärat sig öfver en plan, som mellan kurfursten och Holstein-Gottorp vore å bane, nämligen att kurfursten, därest man ej ville bifalla kommunionens upphäfvande, skulle hjälpa hertigen att med våld genomdrifva detta. Som dylikt torde härröra ur Vellingks förslag, hvilket skulle vara sekret, så var detta ett bevis på, att holsteinska politiken ej sköttes, som den borde.[1] Detta var innehållet i kurfurstens skrifvelse till Hardenberg. Däraf framgår, att de lüneburgska furstarne för tillfället icke voro synnerligen vänligt stämda mot hertigen af Gottorp, och vidare kan man däraf se, huru hertigen icke ens mot sina naturliga bundsförvanter — låt vara att dessas egna egoistiska intressen stundom för starkt framlyste — visste att iakttaga en så pass försiktig politik, att han under sin farliga tvist med Danmark med säkerhet kunde räkna på deras vänskap.

De Gottorpska truppernas öfverlämnande åt de allierade höll äfven på att förorsaka disharmoni mellan Danmark och Frankrike. Svenske sekreteraren Palmqvist hade vid årets början för Karl XI framhållit, huru de franska statsmännen voro mycket missnöjda öfver, att hertigen ämnade öfverlämna sina trupper åt de allierade. Hvem var det emellertid, som mer än någon annan dref på, att dessa trupper skulle öfverlämnas åt Frankrikes fiender? Det var just Ludvig XIV:s gamle bundsförvant Kristian V, som på inga villkor ville tillåta, att dessa trupper finge stanna i hertigdömena. Först visade sig d'Avaux i Stockholm häröfver »allarmerad», men då man föreställt honom, att detta skedde på de allierades egen proposition, hade han låtit detta »allarm» fara, och danska regeringen hoppades, att han ej gjort någon för Danmark skadlig rapport därom till Paris. Denna förhoppning slog dock fel, ty de franska statsmännen fingo underrättelse om Danmarks hållning uti denna fråga och visade sig missnöjdare däröfver, än man i Köpenhamn förmodat. Kristian V lät därför genom Meyercron framhålla, att man så mycket mindre borde gifva danska regeringen skuld till truppernas öfverlåtande, som de allierade själfva gjort hertigen detta förslag. Men att begära, att Danmark skulle förhindra detta folks aflägsnande ur hertigdömena,

---

[1] Kurfursten Ernst August till von Hardenberg 11 maj 1696. Celle bedes. 42, Holstein. HSA.

det vore orimligt, ty Kristian V skulle därmed motarbeta sitt eget intresse, hvilket med så mycket mindre fog kunde begäras, som Ludvig XIV och danska regeringen ej hade tagit några gemensamma mått och steg uti holsteinska konflikten.[1] Denna missämja mellan Frankrike och Kristian V var emellertid ej af någon allvarligare art, och den omtalas ej heller vidare. Den visar dock, huru vänskapen mellan Ludvig XIV och danska regeringen ej var djupare, än att man i Köpenhamn, när det gällde Danmarks eget intresse, ej stort brydde sig om sin gamle bundsförvants fördel. De danska statsmännen hade för öfrigt skäl nog härtill, ty Ludvig XIV hade visat sig föga tillmötesgående vid Danmarks ansökningar om hjälp. Det dröjde också ej så länge, förrän danska regeringen på ännu tydligare sätt kom att gifva prof på, huru den ej drog i betänkande att uppoffra Ludvig XIV:s intresse, då större fördelar, än dem Frankrike var i tillfälle att erbjuda, stodo att vinna på andra håll.

[1] Konseljprotokoll 10 mars och 7 april 1696. DRA.

III.

Tiden för preliminärförhandlingarna vid pinnebergska kongressen.

1. Preliminärpunkternas afgörande.

Den allmänna meningen var, att Danmark tills vidare sökte uppskjuta förhandlingarna och ville hindra allt afgörande i tvistefrågan. Så skrifver Leijonclo härom från Köpenhamn, att danska regeringen sökte »vinna tiden, förmodandes någon förändring i konjunkturerna» genom någon framgång för Frankrike, »som det holsteinska väsendet befordra kunde». En annan gång utlät han sig: »Efter allt anseende torde det gå mycket långsamt med denna traktat och Danmark sitt ögonmärke vinna att utdraga tiden, och där det ske kan till dess kampagnen öfver är, så förmodar det, att de allierade icke skola taga sig så mycket af saken och skynda på något utslag däruti». Leijonclo frågar därför, alldenstund det gick så sakta med preliminärerna, »hvad vill det blifva, då man kommer till själfva traktaten och hufvudverket?»[1] På liknande sätt uttala sig andra svenska sändebud.[2]

Så litet hopp hade man i början af april om en snar början på underhandlingen, att Karl XI befallde Vellingk, det denne skulle begifva sig tillbaka till Stade för att sköta sina ordinarie sysslor, emedan det var ovisst, när förhandlingarna komme att öppnas.[3] Då Vellingk mottagit denna befallning, anhöll han om sex veckors permission för att på läkares inrådan göra en resa till de varma baden.[4]

[1] Leijonclo till K. M. 27 febr., 16 mars, 29 maj och 5 juni 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 31 mars och 23 juni och Utterklo till K. M. 1 april 1696. SRA.

[3] K. M. till Vellingk 4 april 1696. SRA.

[4] Vellingk till K. M. 17 april 1696. SRA.

Karl XI var emellertid ej synnerligen hågad att bevilja denna begäran. Man hade med bekymmer förnummit, hette det i den kungliga skrifvelsen, Vellingks anhållan, emedan hans närvaro i Hamburg var »fast omistandes» både för de grundliga insikter, som han ägde i holsteinska tvistefrågan och för de goda prof han gifvit på en försiktig hållning, hvilket man ej så lätt kunde förvänta af någon annan i detta målet. Tilläte därför hans hälsa honom att stanna i Hamburg, finge han med nöje inställa resan till Stade. Men vore han alldeles tvungen att taga permission, skulle von Lissenheim, Sveriges ombud i Hamburg, tills vidare öfvertaga hans syssla.[1] Vellingks sjukdom synes emellertid ej ha varit af farligare beskaffenhet. Inom kort underrättade han nämligen Karl XI, att han skulle stanna på sin post i Hamburg.[2]

Vellingks närvaro i Hamburg visade sig också snart nog vara nödvändig, ty det började så småningom arta sig till allvar med underhandlingens början. De tre medlarne gjorde hvarandra ömsesidiga påminnelser om, att förhandlingarna borde öppnas.[3] Till att börja med dref emellertid ingen af dem med större allvar på någon skyndsamhet. Då det emellertid snart visade sig, att tvistefrågan ännu var farlig nog, tog man saken allvarligare. Kristian V lät nämligen i Berlin framhålla, huru Karl XI företog stark krigsrustning till lands och vatten, hvadan danska regeringen fann sig nödgad att för statens säkerhets skull vidtaga motsvarande rustningar. Dessutom framhöll Kristian V ånyo, huru han hoppades, att kurfursten, om krig utbröte, skulle lämna den i alliansen bestämda hjälpen.[4] Då man i Berlin mottagit dessa oroande underrättelser, dref kurfursten med större allvar på underhandlingens början. Allvarliga påminnelser därom gjordes i Wien och Dresden. Ehuru man ännu ej var ense om underhandlingsorten, ansåg kurfursten, att medlarne dock till

---

[1] K. M. till Vellingk 4 och 29 april 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 5 och 8 maj. SRA. Fullmakten för Vellingk att såsom extra-ordinarie envoyé bevista den blifvande kongressen är utfärdad 19 maj 1696. Utr. Reg. SRA.

[3] Kejsar Leopold till kurfursten Fredrik III 4 mars n. st., grefve Eck till kurf. Fredr. III $^{10}/_{20}$ mars, kurf. Fredr. III till kurf. Fr. Aug. af Sachsen och till kejsaren $^{18}/_{28}$ mars, kurf. Fr. Aug. af Sachsen till kurf. Fr. III och till kejsaren 29 mars 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Konferensprotokoll 2 april 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

att börja med kunde låta sina ombud sammanträda i Hamburg.[1] Äfven lät kurfursten fortfarande allvarligt afråda danska regeringen från allt, som kunde leda till öppen brytning. Kristian V borde nedsätta sina fordringar och ej så hårdnackadt hålla på de uppställda preliminärvillkoren. Hertigen komme nämligen aldrig att förbinda sig till, att de värfvade trupperna skulle öfverlämnas åt de allierade och den svenska bataljonen aflägsnas. Sverige och Lüneburg ville ej tillåta något dylikt, och kurfursten själf komme ej att uppmana hertigen härtill, emedan han därigenom skulle löpa fara att förlora det lilla inflytande han ägde i Gottorp.[2] Äfven de sachsiska statsmännen gjorde ett svagt försök att förmå danska regeringen till eftergift. Men då danska sändebudet Rumohr i Dresden framhållit Kristian V:s skäl för de uppställda preliminärvillkoren, upphörde oppositionen, och man visade sig genast åter villig att på bästa sätt tjäna Danmarks intresse.[3]

Efter lång väntan ankommo ändtligen i slutet af april de tre medlarnes sändebud till Hamburg. Som ombud för kurfursten af Brandenburg infann sig von Canitz, å Sachsens vägnar kom von Miltitz och å kejsarens grefve Eck. Instruktionerna för de båda kurfurstliga ombuden äro synnerligen intressanta och gifva en god bild af Brandenburgs och Sachsens politik i holsteinska tvistefrågan. Särskildt är von Canitz' instruktion af intresse. Medlarne borde, hette det i densamma, allvarligt verka för hufvudhandlingens början och med ifver lägga sig vinn om att förmå både konungen och hertigen till ett hofsamt uppträdande, på det att ruptur ej måtte uppkomma af denna konflikt. Inför Englands och Hollands ministrar skulle Canitz uppträda som målsman för det allmänna bästa och följaktligen motarbeta krig i de nordiska orterna. Alldenstund de

---

Liksom det i Danmark sades, att svenska regeringen företog stark krigsrustning, kommo rykten till Stockholm om Kristian V:s armatur. Detta gaf Karl XI anledning att befalla Leijonclo att hålla ett vaksamt öga på danska regeringens företag. Leijonclo försäkrade emellertid Karl XI, att ingenting ovanligt hvarken till lands eller vatten företogs i Danmark. K. M. till Leijonclo 21 april och Leijonclo till K. M. 1 maj 1696. SRA.

[1] Kurfursten Fredrik III till kejsar Leopold och till kurfursten Fredrik August af Sachsen 7/17 april 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau i Köpenhamn 6/16, 15/25 mars, $\frac{28 \text{ mars}}{7 \text{ april}}$, 7/17 april 1696. Dänemark. BSA.

[3] Rumohr till Kristian V 17 april 1696. DRA.

båda partierna voro så olika starka, i det att Sverige, Lüneburg och hertigen af Holstein stodo tillsammans gent emot Danmark, så borde Canitz verka för, att sjömakternas ministrar rådde det starkare partiet till hofsamhet och gjorde allt för att förebygga krig. Medlarne borde söka bibehålla de främmande ministrarnes förtroende i Hamburg och förtroligt umgås med dem, särskildt med den svenske, som utan tvifvel med allvar komme att åtaga sig hertigens sak. Angående kommunionens upphäfvande skulle Canitz för sin del offentligen förklara, att det vore kurfursten kärt, om man kunde utverka denna förändring af Danmark. Men om ett sådant förslag gjordes af hertigen såsom ett conditio sine qua non, skulle Canitz jämte de öfriga medlarne på det ifrigaste afråda och afvända detta. Det vore nämligen för det allmänna bäst, att kommunionen fortfore, emedan hertigens ökade makt annars skulle bli en tillökning i Sveriges välde och den jämvikt, som herskade i norden, helt och hållet bli kastad öfver ända. Detta skulle Canitz framhålla för de engelska och holländska ministrarne, dock så att Sverige och hertigen ej finge någon aning om denna kurfurstens mening. I slutet af instruktionen framhölls i allmänna ordalag Brandenburgs politik i holsteinska tvistefrågan. Kurfursten ville å ena sidan ej, att Danmark anfäktade hertigens jura liquida et clara och kastade dem öfver ända; å andra sidan ville kurfursten ej, att hertigen blefve en dependent af Sverige och ännu mera förökade denna kronas makt, utan han borde stå i godt förhållande till båda de nordiska rikena.[1] Detta var innehållet af den instruktion, som von Canitz hade att följa. Den ger en ypperlig bild af Brandenburgs hållning i den holsteinska tvistefrågan och är intressant, emedan den så klart visar, hvilken politik kurfursten i Berlin följde i förhållande till Sverige och Danmark, huru han försiktigt sökte balansera makten mellan de båda nordiska rikena och förebygga, att någotdera blefve för mäktigt. De brandenburgska statsmännen sågo med tillfredsställelse rivaliteten och den dolda fiendskapen mellan de båda grannländerna, samt att motsatsen mellan deras intressen neutraliserade deras makt gent mot andra stater; ja, de funno helt enkelt för Brandenburgs intresse det politiska tillståndet i de nordiska länderna »ganska godt».

---

[1] Instruktion för von Canitz $\frac{21 \text{ april}}{1 \text{ maj}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Af lika stort intresse är ej den instruktion och det memorial, som sachsiske kurfursten gaf sitt ombud von Miltitz till ledning vid kongressen, liksom öfver hufvud taget Sachsens inflytande vid densamma, jämfördt med Brandenburgs, ej var särdeles stort. Det hette i denna instruktion, att frågan om hertigens rätt att hålja krigsfolk var det, som framför allt var orsak till striden mellan Danmark och Gottorp, Miltitz skulle därför hos hertigen anhålla, att detta hinder för hufvudtraktaten måtte undanrödjas, därigenom att trupperna genast öfverlämnades åt de allierade, så att medlingsverket kunde taga sin början. Om hertigen i denna punkt gaf efter, skulle man å kungliga sidan blifva mera tillmötesgående mot honom. Äfven skulle medlarne då bli i bättre tillfälle att lösa sin uppgift. Detta medgifvande skulle äfven bidraga till allmän fred och aflägsna Kristian V:s fattade farhågor. Om gynnsamma underrättelser rörande de furstliga truppernas borttågande afhördes, hoppades kurfursten, att Kristian V äfven för sin del skulle främja underhandlingens fortgång. Rörande unionen, kommunionen och pacta skulle Miltitz arbeta på, att dessa förblefvo i full kraft och verkan utan någon ändring. Öfver frågan om hertigens rätt att hålla trupper skulle Miltitz tillsammans med de andra medlarne grundligt öfverlägga, på det att framtida lugn måtte vinnas. Om öfverenskommelse därom ej kunde fattas vid preliminärerna, borde man dock efter förmåga verka för freden och i öfrigt hänskjuta frågan till hufvudtraktaten.[1]

Hurudan instruktion den tredje medlaren, kejsaren, utfärdat för sitt ombud vid underhandlingen, grefve Eck, är ej bekant. Ett par skrifvelser af kejsaren från denna tid visa dock, hvad man för tillfället ansåg böra göras i holsteinska tvistefrågan. Men någon totalbild af kejserliga politiken gent mot Danmark och Gottorp gifva de ej. I dessa skrifvelser hette det, att medlarnes första bemödanden borde gå ut på att med anslutning till det i Berlin proponerade preliminärprojektet, som kejsaren in substantia ansåg för godt och nyttigt, förmå båda parterna till den förklaringen, att förhandenvarande oenighet skulle afgöras genom en vänlig underhandling, och att det ej med anledning af densamma skulle komma till några fientligheter. Medlarne och garanterna, särskildt England och Holland borde därvid förklara, att de emot den, som först skrede till våld-

[1] Instruktion och memorial af den 15 april 1696 för friherre Moritz Heinrich von Miltitz. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 172 och 175. DrSA.

samheter, skulle med makt bistå den angripne och skydda honom mot alla öfvergrepp. Kejsaren vore i förening med Holland och England beredd att afgifva en dylik förklaring. Sverige skulle antagligen under sådana förhållanden låta förmå sig att inställa sin värfning. Hvad de danska preliminärpunkterna angick, ansåg kejsaren, att de egentligen hörde till hufvudhandlingen. Ej heller kunde man gärna tvinga hertigen, därest den underhandling, som han förde med sjömakterna, ej finge önskadt resultat, till att helt och hållet göra sig af med sina trupper och skänka bort dem utan någon ersättning, innan man företagit någon undersökning rörande hans rättigheter att hålla krigsfolk. Om därför de öfriga medlarne voro eniga med kejsaren, borde Danmark förmås att inlåta sig på hufvudhandlingen, utan att uppehålla sig vid preliminärerna.[1]

Någon tid efter medlarnes ankomst till Hamburg infann sig där å de lüneburgska furstarnes vägnar vicekanslern Ludvig Fabricius för att vid underhandlingen bevaka huset Lüneburgs intresse. I dennes instruktion framhölls, att hertigen af Gottorp ej borde låta binda sina händer genom någon preliminär öfverenskommelse, sådan som kurfursten i Berlin föreslagit. Danska regeringen kunde nämligen däraf taga sig anledning till nya våldsamheter mot hertigen. Alldenstund det ej var så säkert, att hertigen kunde lita på medlarnes opartiskhet, utan fastmer borde hysa misstroende till en och annan af dem, så borde han väl akta sig för att låta sina rättigheter bli beroende af deras afgörande. Rörande kommunionen skulle Fabricius erinra de gottorpska ministrarne, att de borde hålla på dess fulla upphäfvande. Om emellertid detta vid underhandlingen ej fullt kunde utverkas, borde det åtminstone stadgas, att kommunionen ej finge gifva anledning till något intrång i hertigens rättigheter. Därjämte skulle Fabricius tillse, att hertigen, om han beslöte sig för eftergift i någon punkt, ej läte märka detta för tidigt, utan först, då det blefve nödvändigt. Gent emot Sveriges ombud baron Vellingk skulle Fabricius erbjuda sig till en förtrolig samverkan och flitigt rådföra sig med honom.[2]

Redan innan de tre medlarnes ombud hunno infinna sig i Ham-

---

[1] Kopior af kejsarens reskript af 10 och 28 april n. st., bilagda Canitz' skrifvelse till kurfursten Fredrik III 2 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Instruktion för vicekanslern Ludvig Fabricius 18 maj 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

burg, hade hertigen skridit till ett nytt företag, som åter gaf danska regeringen anledning till klagomål, och som blef till hinder för hufvudhandlingens skyndsamma företagande. Svenska sändebudet Utterklo berättar härom följande från Gottorp i början af april. »I förgår begyntes med uppbyggande af Holmerskans, hvilken af de danske i senaste kriget blef nedkastad. Denna skans betäcker en tillgång till Tönningen och anlägges tre mil från bemälta fästning, hvartill ock en annan väg löper vid Husum, som ock skall med en skans förvaras. All anstalt är gjord, att med arbetet kan skyndas.» Utterklo spådde därpå, att detta i Danmark torde gifva anledning till en ny besvärspunkt emot hertigen och tvifvelsutan komme att uttydas till det värsta, liksom om hertigen hade något ondt och oroligt i sinnet. Dock, menade Utterklo, var hertigen fullt berättigad till sitt handlingssätt, emedan han ägde befogenheten att bygga fästningar. För öfrigt låge dessa skansar i Schleswig på hertigens egen grund och ej på privat och adlig grund såsom Kristianpries, hvilken konungen låtit uppbygga vid Kiel. Man dref ifrigt på med arbetet, och i medlet af april skref Utterklo, att Holmerskans om en 14 dagars tid skulle vara färdig och satt i nödig defension.[1]

Hertigen insåg själf, att hans nya företag kunde väcka misstankar, och han företog sig därför att på olika ställen rättfärdiga detsamma. Genom holsteinske sekreteraren Callisen i Köpenhamn lät han för danska regeringen framhålla, huru uppbyggandet af Holmerskans blott åsyftade att sätta landet Stapelholm i större säkerhet, hindra besättningen på Tönningen från att desertera och förebygga åtskilliga ofog af landtbefolkningen. Hertigen förmodade, att Kristian V ej skulle hafva något emot skansarbetet, då det ju var bekant, att han ägde full rättighet att bygga fästningar.[2] Liknande förklaring angående skansbyggandet lät hertigen göra genom Du Cros i Dresden.[3] Äfven underrättade han Gabriel Oxenstierna i Wien därom och bad denne, att han vid kejserliga hofvet måtte framhålla orsakerna till fortifikationsarbetet och försvara detsamma, om någon komme att klandra det.[4]

---

[1] Utterklo till K. M. 8 och 15 april 1696. SRA.

[2] Hertigen af Holstein-Gottorp till sekreteraren Callisen i Köpenhamn 4 april 1696. Archivalia Exotica 403, 13. DRA.

[3] Kopia af hertig Fredriks skrifvelse till du Cros 6 april 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 139. DrSA.

[4] Hertig Fredrik III af Gottorp till Gabriel Oxenstierna 6 april 1696. Archivalia Exotica 403, 11. DRA.

Hertigen hade fullt skäl till sin förmodan, att hans nya företag skulle komma att klandras både på det ena och det andra stället. Så snart Kristian V fick underrättelse om skansbyggandet, uppdrog han åt geheimerådet Ehrenschildt, som han utsett till sitt ombud vid den blifvande underhandlingen, att yrka på dess inställande och att erinra om, huru danska regeringens preliminärpostulata voro, att inga ändringar alls finge företagas.[1] Dessutom ställde Kristian V hertigens handlingssätt i en ofördelaktig dager vid de utländska hofven. Lillieroot skref därom från Haag, att Danmarks ombud därstädes gjorde stort oväsen af hertigens fästningsbyggande.[2]

Äfven å medlarnes sida visade man sig missnöjd med hertigens tilltag. I deras intresse låg naturligtvis, då de genom sin förmedling skulle verka för en fredlig biläggning af stridigheterna, att söka förebygga allt, som kunde förorsaka oroligheter. I en skrifvelse till hertigen sökte kejsaren öfvertala honom att innehålla med sitt skansbyggande. Fortifikationsarbetet var ju under dåvarande förhållanden ej alls nödvändigt och förorsakade endast anstötligheter i medlingsverket. Att hertigen såsom riksfurste var berättigad att bygga fästningar betviflades ej. Men för tillfället var ett dylikt företag ingalunda lämpligt, emedan det såg ut, som om hertigen misstrodde medlarne. Tvärtom borde han ju inse, att utan deras bistånd skulle det vara svårt att komma ur de vidlyftigheter, hvari han råkat att inveckla sig.[3] På liknande sätt uttalade sig kurfursten af Sachsen. Hertigen hade ju ingen orsak att frukta några oförmodade fientligheter från Danmarks sida. För Kristian V däremot måste skansarbetet förefalla mycket betänkligt. Äfven skulle det komma att försvåra medlingsverket i Hamburg. Kurfursten ville därför råda hertigen att på någon tid uppskjuta med detta arbete. Han hade så mycket mera orsak att inställa detsamma, som man kunde hoppas, att pinnebergska underhandlingen skulle förskaffa honom all den säkerhet, han behöfde.[4]

Ännu allvarligare tog kurfursten af Brandenburg denna sak. Då han mottagit underrättelse om fästningsbyggandet, lät han skrif-

---

[1] Kristian V till Ehrenschildt 21 april 1696. Geheime Reg. DRA.

[2] Lillieroot till K. M. $\frac{25 \text{ april}}{5 \text{ maj}}$ 1696. SRA.

[3] Gabriel Oxenstierna till K. M. 19 Maj 1696. SRA.

[4] Kurfursten August af Sachsen från Wien till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 8/18 maj 1696. Differentien.. Loc. 8710, vol. II, pag. 30. DrSA.

velse afgå till sitt sändebud Winkler i Stockholm, hvari han framhöll, att man dittills i Berlin ej betviflat, att kurfurstens bemödanden till en fredlig lösning af tvistefrågan slutligen skulle lyckas. Men nu hade hertigen företagit sig något, som kunde omintetgöra all sträfvan i denna riktning. Winkler skulle därför inför Bengt Oxenstierna framhålla, huru kurfursten af åtskilliga skäl, men framför allt på grund af Karl XI:s vänskap med hertigen aldrig tänkt att ifrågasätta dennes jura eller hans rätt att bygga fästningar; ja, han ville tro, att denna rätt fullkomligt tillhörde hertigen, och han kom väl ihåg, hvad altonaiska traktaten därom bestämde. Men kurfursten ville dock låta Oxenstierna betänka, om det var en lämplig tid att företaga denna befästning. Hertigen hade ju ej det minsta att befara af Danmark. För öfrigt var ju Sveriges stora makt, för att icke tala om den af Kristian V utfärdade förklaringen, att Danmark ej ämnade skrida till några fientligheter, och den hjälp, som hertigen hade att vänta af garanterna, för huset Gottorp en fast sköld, som betydde mera än alla de fästningar, han var i stånd att uppbygga. Under alla förhållanden innebar det ett ringaktande utaf både konungen i Danmark och medlarne, att hertigen just vid denna tidpunkt, då förhandlingarna skulle börja, rörande frågan jus armorum, som var det egentliga objektet för denna underhandling, företog sig en dylik nyhet, som ej annorlunda kunde uttydas, än att man i Gottorp blott skenbart antagit medlingsförslaget. Hertigens verkliga mål syntes vara, att genom vapen och med Sveriges hjälp aftvinga Danmark hårda villkor, och det föreföll, som om man i Gottorp föga bekymrade sig om, hvad skada detta skulle förorsaka det allmänna. Danmark måste under sådana förhållanden vara betänkt på andra medel. I den strid, som då uppkomme, skulle hertigens land, utgången måtte blifva hurudan som helst, råka ut för sådana olyckor, att det kanske under flere mansåldrar ej skulle bli möjligt att reparera de lidna skadorna. Kurfursten hoppades, att Karl XI måtte taga detta i behörigt öfvervägande och ej tillåta, att hertigen själf störtade sig i fördärfvet. Karl XI borde därför disponera hertigen därhän, att denne, om han också ej helt och hållet inställde skansbyggandet, dock uppsköte detsamma tills underhandlingen tagit sin början. Vid denna skulle man då genast söka få förevarande fråga klar. Till hertigen af Gottorp lät kurfursten samtidigt skrifvelse afgå, som innehöll liknande varningar och allvarliga påminnelser.[1]

---

[1] Kopior af kurfursten Fredrik III:s skrifvelser till Winkler i Stockholm $^{19}/_{29}$

Då hertigen mottagit kurfurstens skrifvelse, lät han till svar på densamma framhålla, huru han ägde full rätt att fortfara med sitt skansarbete.[1] Han lät äfven genom du Cros i Berlin försvara sitt handlingssätt. Då man i Gottorp ej motsatte sig konungens fästningsarbete, som var långt mera betydande, så hade regeringen i Köpenhamn ej den minsta orsak att visa missnöje öfver hertigens skansbyggande.[2] Sedan kurfursten fått del af hertigens utlåtanden, framhöll han i en skrifvelse för sitt ombud Canitz, att han ej ville yttra något hvarken för eller mot, huru mycket de anförda skälen tjänade att rättfärdiga fortifikationsarbetet. Canitz borde emellertid verka för, att Kristian V toge så mycken hänsyn till dessa skäl, att han ej skrede till några fientligheter mot hertigen eller af skansarbetet toge sig anledning att ej deltaga i underhandlingen.[3]

De tre medlarnes första bemödanden efter sin ankomst till Hamburg gingo ut på att söka förebygga, det ingen oro måtte uppkomma för skansbyggandets skull. När de därför 1 maj å sina principalers vägnar anmälde sig hos hertigen på Reinbeck,[4] anhöllo de allvarligt, att fortifikationsarbetet måtte inställas. Hertigen visade sig vid deras begäran helt medgörlig och förklarade, att han för att göra medlarne till viljes från den dagen skulle upphöra med arbetet. Men han hoppades, att Kristian V också å sin sida skulle visa sig tillmötesgående mot honom och, då det värfvade manskapet tågat bort, låta hemkalla det danska dragonregemente, som hertigen hade i sin tjänst, oaktadt den bestämda tiden ännu ej var inne. Komme emellertid danska regeringen ej att medgifva detta, så ville hertigen förbehålla sig rättigheten att efter behag återupptaga sitt skansarbete.[5]

Kristian V:s sändebud Ehrenschildt i Hamburg var emellertid ej nöjd med det, medlarne utverkat af hertigen, nämligen att denne skulle upphöra med fortifikationsarbetet. Han förklarade, att hertigen borde sätta allt i sitt förra stånd, d. v. s. rasera de uppbyggda fäst-

april och till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 18/28 april 1696. Missverständnisse.. Loc. 8710, vol. I, pag. 193 och 194. DrSA.

[1] Hertig Fredrik af Holstein-Gottorp till kurfursten Fredrik III 27 april 1696. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Protokoll af den 28 april 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Kurfursten Fredrik III till Canitz 28 april 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Utterklo till K. M. 5 maj 1696. SRA.

[5] Canitz till kurfursten Fredrik III 2 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

ningsverken. Medlarne genmälte häremot, att detta svårligen skulle kunna utverkas af hertigen. Det var tillräckligt, att han efterkommit uppmaningen att inställa arbetet.[1] Ehrenschildt anförde emellertid inom kort klagomål öfver, att hertigen oaktadt det gifna löftet ej upphört med skansbyggandet. Medlarne förhörde sig då hos hertigens ministrar rörande denna sak. Dessa medgåfvo då, att arbetet ej alldeles genast efter löftets afgifvande upphört, men detta berodde därpå, att den utgångna ordern därom ej fortare hade kunnat hinna fram till sin bestämmelseort. Då medlarne inhämtat denna upplysning, framhöllo de för Ehrenschildt, huru det var önskligt, att man ej satte tro till alla kringflygande rykten, emedan missnöjet därigenom ökades å båda sidor, hvilket kunde ha till följd, att medlarne ej blefvo i stånd att bilägga tvistefrågan.[2]

Regeringen i Köpenhamn visade sig ej mera belåten än Ehrenschildt i Hamburg. Att hertigen lofvat hålla inne med skansarbetet, var visserligen godt och väl, men då skansarne redan voro satta i fullt försvarstillstånd, kunde man ej anse det gjorda medgifvandet för annat än en illusion. Medlarne borde därför förmå hertigen till den förklaringen, att de uppförda skansarne före underhandlingens slut ej skulle förses hvarken med ammunition, stycken eller garnison. Skedde nämligen något dylikt, borde detta anses som ett afbrytande af underhandlingen. Äfven medlarne borde gifva konungen en liknande försäkran. Hvad för öfrigt hertigens begäran anginge, att konungen skulle återtaga sitt dragonregemente, så hörde detta ej till förhandlingarna och hade ingen gemenskap med den uppkomna konflikten. Men om hertigen uppförde sig så, att Kristian V finge anledning att framdeles blifva mera tillfredsställd med honom än dittills varit fallet, kunde man ju lätt komma öfverens om denna punkt. Emellertid föreföll det, som om hertigen önskade att blifva fri från detta regemente för att i stället komma i tillfälle att upptaga andra trupper och så mycket lättare kunna underhålla dem jämte de svenska.[3]

Sedan hertigen gjort det viktiga medgifvandet om skansarbetets inställande, sökte man förmå Danmark till medgörlighet. Särskildt de brandenburgska statsmännen, som vid underhandlingen kommo att spela hufvudrolen, verkade härför. Både kurfursten och hans

---

[1] Ehrenschildt till Kristian V 5 och 8 maj 1696. DRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III 5 och 12 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Kristian V till Ehrenschildt 9 maj 1696. Geheime Reg. DRA.

sändebud Canitz i Hamburg kritiserade Ehrenschildts uppträdande och uttalade farhågor för, att han förvärrade hertigens sak i Köpenhamn.[1] Kurfursten lät därför genom Falaiseau göra allvarliga föreställningar inför danska regeringen. Då hertigen inställt sitt skansarbete, borde Kristian V till gengäld återkalla dragonregementet. Kurfursten gjorde upprepade påminnelser härom och hotade åter med Sveriges ingripande. Uttalanden af Vellingk i Hamburg inför Canitz ökade de brandenburgska statsmännens farhågor. Vellingk framhöll nämligen, att skansarbetet ej var något, som i ringaste mån anginge danska regeringen, och hertigen hade upphört därmed blott för att göra medlarne till viljes. Men om man i Danmark fortsatte med sitt halsstarriga uppförande, menade Vellingk, att arbetet ofördröjligen komme att upptagas. I följd af dessa underrättelser sökte kurfursten åter förmå Kristian V till eftergift. Man borde i Köpenhamn betänka, att ehuru tiden för dragonregementets hemkallande ännu ej var inne, det dock var mycket hårdt, att hertigen skulle gifva detta regemente fullt underhåll, då det ej gjorde det ringaste nytta.[2] Alla kurfurstens påminnelser voro dock förgäfves.

Då medlarne i Hamburg i följd af de uppkomna ryktena, att skansarbetet åter skulle upptagas, sökte förmå hertigen att afstå från denna plan, gaf han till svar, att ehuru ej ett ord om dragonregementets tillbakakallande afhörts, ville han dock ännu några veckor låta arbetet hvila. Men om dragonregementet ej under tiden hemkallades, hyste han den förhoppningen, att det ej skulle uttydas illa, om skansbyggandet åter började.[3] Något öfver en månad efter det hertigen afgifvit denna förklaring, infann sig Ehrenschildt åter hos medlarne och klagade öfver, att skansarbetet fortsattes. Då man härom förhörde sig hos Wedderkop, försäkrade denne heligt, att ej det ringaste företagits utvändigt på skansarne, om det också invändigt arbetades på baracker och dylikt. Han bad härvid medlarne

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III 5 maj och kurfursten till Canitz $^{9}/_{19}$ maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{24\ \text{maj}}{3\ \text{juni}}$, $^{13}/_{23}$ juni och Canitz till kurfursten 8 och 30 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. — Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $^{9}/_{19}$ maj 1696. Dänemark. BSA.

[3] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{12}/_{22}$ juni 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

sända någon person till berörda skansar för att öfvertyga sig om sanningen af hans uppgift.[1]

Oaktadt regeringen i Köpenhamn ej uppfyllde hertigens villkor för upphörandet med fortifikationsarbetet, blef detta ej återupptaget. I början af juli skref Utterklo, att skansbyggandet hade hvilat 8 veckors tid, men att man i augusti månad ämnade fortsätta detsamma. Hertigens afsikt blef emellertid icke verkställd. Man fann i Gottorp nödigt, att på medlarnes och andras inrådan fortfarande låta arbetet ligga nere. Särskildt synes härtill ha bidragit, att kejsaren i en skrifvelse till hertigen allvarligt uppmanade denne att ej fortsätta med detta arbete under pågående förhandlingar. Utterklo förmodade därför, att man ej ämnade företaga något därmed under årets lopp. Dock hade man för afsikt att förse skansarne med några »stycken» och att sätta palissader kring dem.[2]

Då hertigen gjort det medgifvandet, att skansarbetet skulle inställas, och då de värfvade trupperna begifvit sig på väg till de allierade, förklarade medlarne, att hufvudhandlingen borde taga sin början. Ehrenschildt genmälte emellertid, att villkoret rörande den svenska bataljonen ännu ej blifvit uppfylldt. Medlarne svarade, att denna bataljon helt och hållet utgjordes af hertigens eget folk och stode ej i något beroende af Sverige. De lofvade emellertid på Ehrenschildts anhållan, det de ännu en gång skulle söka förmå hertigen att aflägsna detta manskap. Men de hyste ej någon förhoppning om att lyckas, ty de hade förgäfves föreslagit hertigen detta förut. Man var nämligen i Gottorp af den meningen, att denna bataljons aflägsnande skulle bli till stor skada för hertigens rättigheter.[3] Medlarnes förnyade framställning i Gottorp om manskapets aflägsnande möttes naturligtvis denna gång som förut med afslag.

Sedan Kristian V fått underrättelse om medlarnes mening rörande den svenska bataljonen, lät han genom Ehrenschildt framhålla, huru han ej kunde nöja sig med hertigens förklaring, att detta folk var hans eget och ej stode i något beroende af Sverige. Medlarne borde själfva betänka, huru litet man kunde lita på her-

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{17}/_{27}$ juli 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Utterklo till K. M. 8 juli och 19 aug. 1696. Kopia af kejsarens reskript af 24 juli n. st., bilagd den senare skrifvelsen. SRA.

[3] Ehrenschildt till Kristian V 15 maj 1696. DRA.

tigens försäkringar.[1] Ehrenschildt underrättade medlarne om sin konungs åsikt. Dessa genmälte, att hertigens ministrar hade på sitt hedersord försäkrat, det bataljonen ej stode i svensk tjänst. Vellingk hade äfven erbjudit sig till en skriftlig förklaring, att han själf frisagt dessa trupper från deras tjänstskyldighet till Sverige. Då Ehrenschildt hårdnackadt fasthöll vid sin fordran, förklarade kejserliga och brandenburgska medlarne, huru de från sina principaler hade uttrycklig befallning att tillkännagifva, det man ej med fog kunde yrka på svenska bataljonens aflägsnande eller för densammas skull uppskjuta hufvudhandlingen, då detta manskap ej längre stod i Sveriges tjänst. Danska regeringens urgerande häraf såg endast ut som en önskan att uppskjuta underhandlingen. Men detta kunde få sorgliga följder, därest någon intresserad makt alldeles skulle förlora hoppet om något resultat på dessa förhandlingar. Medlarne måste därför obevekligt fasthålla vid, att hertigen för den svenska bataljonens skull ej vidare måtte besväras af konungen.[2]

Hertigen af Gottorp började nu bli otålig öfver de svårigheter, som danska regeringen gjorde rörande både det ena och det andra. Han lät därför mot slutet af maj för Karl XI framhålla, att medlingsverket hade ett utseende, som om Danmark med afsikt sökte dra ut på tiden för att slippa skrida till någon underhandling, innan man fick se, huru årets fälttåg komme att aflöpa. Som hertigen insåg, att medlingsverket ej utan Karl XI:s eftertryckliga ingripande skulle få ett lyckligt slut, så skulle han vara Karl XI oändligt förbunden, om denne läte företaga en trupptransport af 400 à 500 man till sina tyska provinser. Hertigen lofvade sig däraf det resultat, att medlarne skulle uppträda med mera allvar mot Danmark, hvarigenom tvisten skyndsammare skulle blifva bilagd.[3] Karl XI var emellertid ej hågad att tillmötesgå hertigens begäran. En dylik trupptransport var en betänklig sak och kunde på många orter uppväcka missnöje och farhågor. Danska regeringen skulle däraf få anledning att bearbeta sinnena under föregifvande, att man umgicks med farliga planer. Den skulle med så mycket större framgång kunna göra detta, som en dylik transport skulle väcka den föreställningen, att man ej ville afvänta utgången på medlingsverket. Något verkligt

---

[1] Kristian V till Ehrenschildt 19 maj 1696. Geheime Reg. DRA.
[2] Ehrenschildt till Kristian V 26 maj 1696. DRA.
[3] Hertig Fredrik till Karl XI 24 maj 1696. Bref från de hertigliga holsteinska husen till K. M. SRA.

gagn skulle hertigen under inga omständigheter få däraf, ty man skulle göra föga reflexion på en 400 à 500 man.[1]

Om Karl XI således ej var villig att tillmötesgå hertigens begäran rörande trupptransporten, visade han på annat sätt sin önskan att tjäna hertigens intresse. Några dagar innan svaret till hertigen afgick, lät Karl XI gifva befallning åt sina sändebud på skilda orter att göra allvarliga påminnelser uti holsteinska tvistefrågan. Denna var nämligen af den beskaffenhet, att man ej finge dra ut på tiden med dess afgörande, ty däraf kunde lätt svårigheter uppstå för det allmänna. De svenska ombuden borde därför inför medlarne göra en eftertrycklig anhållan, att man måtte lägga sig vinn om konfliktens lösning med all flit och skyndsamhet. Man borde uppträda med allvar och eftertryck vid alla hinder, som lades i vägen, ty det förhalande med afgörandet, som dittills användts, förefölle mycket misstänkt. Man kunde befara att härunder doldes syften, som voro på det högsta skadliga för det allmänna. Ej heller kunde Sverige för denna tvistefrågas skull fortfarande förblifva i ovisshet eller beständigt underkasta sig en så dyrbar krigsförfattning. De svenska sändebuden skulle därför använda all möjlig flit att främja underhandlingens lyckliga fortgång.[2]

Äfven hvad tvistefrågan om svenska bataljonen angick, var kurfursten i Berlin den bland medlarne, som allvarligare än någon annan manade danska regeringen till eftergift. Som alltid hotade han med Sveriges ingripande, om Kristian V fortfore att visa sig omedgörlig. Om Danmark droge ut på tiden med afgörandet, till dess Karl XI hade fått allt färdigt till krig, så skulle svenska regeringens lust att verkligen låta det bryta löst däraf ökas. Denna fara kunde bäst undvikas genom att skyndsamt afgöra preliminärpunkterna. Då Kristian V emellertid fortfor att göra svårigheter, framhöll kurfursten för Canitz, att det ej skulle skada, om medlarne förklarade för Ehrenschildt, att de, därest ingen eftergift afhördes, gjorde bäst uti att nedlägga sitt uppdrag och ej vidare onödigt använda tid och om-

---

[1] K. M. till hertig Fredrik af Gottorp 9 juni 1696. Utr. Reg. SRA.

[2] K. M. till Vellingk, Storren, Snoilsky och Gabriel Oxenstierna 6 juni 1696. Utr. Reg. SRA. Därjämte afgingo samma dag skrifvelser till Lillieroot, Leijonclo, Leyoncrona och Palmquist med kopia af ofvannämnda skrifvelse och order att å respektive orter betjäna sig af dess innehåll för holsteinska sakens befrämjande.

kostnad därpå. Liknande allvarliga påminnelser gjorde kurfursten genom Falaiseau i Köpenhamn.[1]

Efter lång tidsutdräkt lät Kristian V ändtligen förmå sig till eftergift. Medlarne hade ihärdigt fortsatt att yrka på preliminärernas afgörande och äfven låtit Ehrenschildt förstå, att de, därest Kristian V gaf med sig rörande sin fordran på svenska bataljonens aflägsnande, skulle utställa en särskild försäkringsakt, eller ock kunde danska regeringen själf reservera sig sina rättigheter orubbade.[2] Enligt Canitz' uppgift för kurfursten Fredrik III var det den sachsiske medlaren Miltitz, som kommit upp med detta förslag. Kurfursten gaf Canitz i uppdrag att bifalla detsamma, om grefve Eck var med därom.[3] Det ena med det andra medverkade till, att danska regeringen i medlet af juni förklarade, det den svenska bataljonen finge kvarstanna mot en särskild försäkran af medlarne, att detta ej skulle lända Danmark till någon skada för framtiden.[4]

På samma gång som regeringen i Köpenhamn tillkännagaf, att underhandlingen finge taga sin början, äfven om svenska bataljonen kvarstannade, gaf den också ett tillfredsställande svar på en annan tvistefråga, nämligen den rörande underhandlingsorten. Härom hade man länge resultatlöst öfverlagt. Vid antagandet af det kejserliga medlingsförslaget lät danska regeringen föreslå Lübeck i stället för Hamburg, som Karl XI, då han föreslog Sveriges medling, nämnt som en passande underhandlingsort. Orsaken till Danmarks motvilja mot Hamburg förklarade svenska sändebudet Leijonclo i Köpenhamn vara, att hertigarne af Lüneburg där dagligen kunde få kunskap om, hvad som tilldroge sig vid underhandlingen och därefter fatta sina beslut. Därjämte uppehöllo sig ej i Lübeck såsom i Hamburg några främmande ordinarie ministrar. Man hoppades därför i Danmark, att endast medlarnes ombud skulle infinna sig i Lübeck.[5]

Medlarne förhöllo sig olika till frågan om underhandlingsorten. Grefve Eck yrkade ifrigt, att man liksom 1689 måtte förlägga under-

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{18}{28}$, $\frac{19}{29}$ maj, $\frac{31 \text{ maj}}{10 \text{ juni}}$, $\frac{9}{19}$ juni 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{9}{19}$, $\frac{14}{24}$ juni 1696. Dänemark. BSA.

[2] Ehrenschildt till Kristian V 9 juni 1696. DRA.

[3] Canitz till kurfursten Fredrik III 26 maj 1696. Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{31 \text{ maj}}{10 \text{ juni}}$, 1696. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Kristian V till Ehrenschildt 13 juni 1696. Geheime Reg. DRA.

[5] Leijonclo till K. M. 31 jan., 21 och 24 febr. 1696. SRA.

handlingen till Altona eller någon annan ort i dess närhet, och föreslog bland andra Pinneberg.[1] Af instruktionen för Canitz framgår, huru kurfursten i Berlin förhöll sig indifferent till frågan om underhandlingsorten; instruktionen för sachsiske medlaren Miltitz ålade däremot denne att föreslå Lübeck. Då de danska ombuden höllo på denna stad, emedan inga främmande ministrar där störande skulle ingripa, lät Vellingk förklara för Canitz, att danska regeringen med denna plats, åtminstone hvad honom angick, ej skulle vinna sitt syftemål, ty blefve Lübeck underhandlingsort, skulle han begifva sig dit förr än någon af medlarnes ombud.[2] För öfrigt sökte Vellingk hos mediationen motarbeta Lübeck, i det att han förklarade, huru Karl XI skulle taga det mycket hårdt, om Lübeck blefve underhandlingsort, alldenstund han själf föreslagit Hamburg. Vellingk började därpå tala om Bergedorf och menade, att konferenserna kunde hållas där. Men man borde ej låta förstå, att förslaget härrörde från honom, på det att man i Köpenhamn ej skulle göra några svårigheter med denna plats. I följd af detta Vellingks utlåtande började Canitz och Eck att arbeta för Bergedorf. Den brandenburgske medlaren tillade i slutet af sin relation till kurfursten, att det vore väl, om Danmark bifölle detta förslag, emedan Sverige eljest däraf kunde göra en »affaire».[3]

Liksom rörande de öfriga preliminärpunkterna gjorde kurfursten i Berlin äfven i fråga om underhandlingsorten sina påminnelser. Då du Cros i Berlin förklarat, huru hertigen och Sverige af kärlek till freden ej längre höllo på Hamburg som underhandlingsort, framhöll kurfursten, att danska regeringen i sin tur borde afstå från Lübeck. Han föreslog därför, och detta innan han fått underrättelse om Vellingks mening, Bergedorf som underhandlingsort och menade, att denna stad borde vara tjänlig, emedan den hörde både under Hamburg och Lübeck. Canitz skulle därför med ifver verka för denna plats och söka vinna grefve Eck för densamma. Då kurfursten därpå fick veta, att äfven Vellingk föreslagit Bergedorf, uttalade han däröfver sin tillfredsställelse och menade, att man däraf åtminstone

---

[1] Ehrenschildt till Kristian V 5 maj 1696. DRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III 5 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Canitz till kurfursten Fredrik III 19 maj 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

kunde vara säker på, det förslaget ej skulle möta något motstånd i Sverige eller Gottorp.[1]

Förslaget med Bergedorf hade emellertid ej någon framgång hos regeringen i Köpenhamn. Kristian V förklarade, att staden Bergedorf var så beskaffad, att den var bekväm till allehanda intriger ännu mer än Hamburg och Altona.[2] Då man således i Köpenhamn förkastade Bergedorf, yrkade både kejserliga och brandenburgska medlarne i Hamburg, att Altona måtte antagas till underhandlingsort. Äfven den sachsiske förklarade nu, att han gärna skulle bifalla förslaget om Altona. Han vore visserligen instruerad att hålla på Lübeck, men hans herre kurfursten skulle ej ogärna se, att regeringen i Köpenhamn bifölle de två andra medlarnes förslag.[3]

Det blef nu tydligt för danska regeringen, att den gjort svårigheter med underhandlingsorten så länge, som det var rådligt. Miltitz' sista förklaring tydde på, att kurfursten af Sachsen snart lika ifrigt som de andra medlarne skulle tala för Altona. På samma gång som Kristian V gjorde sitt medgifvande rörande svenska bataljonen, lät han därför ock förklara, att man i Köpenhamn ej vidare skulle yrka på Lübeck såsom underhandlingsort. Danska regeringen ville medlarne till behag tillåta, att hufvudhandlingen företoges i Pinneberg.[4] Denna plats var redan föreslagen af grefve Eck. Också bifölla medlarne utan motsägelse, att Pinneberg blef underhandlingsort.[5] Hertigen af Holstein gaf likaledes sitt samtycke åt Pinneberg, så mycket mer som han förut hemställt åt medlarne att själfva bestämma om platsen.[6]

Det var emellertid ej tillräckligt för hufvudhandlingens början, att det värfvade folket aflägsnats, skansarbetet upphört, medgifvande om svenska bataljonens kvarstannande blifvit lämnadt och plats för underhandlingen bestämd, vissa försäkringar, som skulle trygga Danmark för nya företag å hertigens sida, måste också afgifvas. Härom hade man ej heller så lätt att bli ense. Då det värfvade manskapet öfverlämnats åt de allierade, förklarade Ehrenschildt för mediationen,

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{24 \text{ maj}}{3 \text{ juni}}$ och $\frac{26 \text{ maj}}{5 \text{ juni}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kristian V till Ehrenschildt 23 maj. Geheime Reg. DRA.

[3] Ehrenschildt till Kristian V 9 juni 1696. DRA.

[4] Kristian V till Ehrenschildt 13 juni 1696. Geheime Reg. DRA.

[5] Ehrenschildt till Kristian V 19 juni 1696. DRA.

[6] Utterklo till K. M. 24 juni. SRA.

att dessa trupper till vintern efter ändadt fälttåg ej finge återkomma in i furstendömena.[1] Kristian V befallde ytterligare Ehrenschildt att tillkännagifva för medlarne, huru dessa borde afgifva en särskild deklaration, innan man kunde skrida till hufvudhandlingen. Ty om händerna lämnades hertigen fria, skulle han fortsätta med sina värfningar. Man vore då i Danmark föga tjänt med, att han öfverlämnat det redan värfvade manskapet. Detta vore tvärtom till skada, ty hertigen fick häraf medel att underhålla en ännu större styrka. Hvad som skett vore följaktligen ej till Danmarks, utan till hertigens fördel, ty han erhöll ju för sitt manskap goda subsidier och hade blifvit upptagen i den stora alliansen. En särskild försäkran fordrade man också rörande fortifikationsarbetet. Både mediationen och hertigen borde lofva, att de uppförda skansarne ej skulle förses med ammunition, »stycken» eller garnison. Angående det intagna främmande krigsfolket skulle den försäkring afgifvas, att hertigen ej under någon förevändning skulle få intaga en enda man i hertigdömena före underhandlingens slut.[2]

Dessa fordringar framställde danska regeringen före 13 juni, då Kristian V gjorde sina viktiga medgifvanden rörande svenska bataljonen och underhandlingsorten. Den mest inflytelserike medlaren, kurfursten i Berlin, var föga nöjd med de försäkringar, som danska regeringen fordrade, och med den reservation, som Kristian V själf ämnade göra. Kurfursten framhöll, hur han var mycket bekymrad öfver den s. k. eventuela protestation och reservation, som danska regeringen ville afgifva, hvarigenom Kristian V förbehöll sig att skrida till verklig ruptur, ifall hertigen under pågående förhandlingar företoge några värfningar, införde främmande trupper i sitt land eller fortsatte fortifikationsarbetet. Kurfursten menade, att hertigen, hvad värfningen och upptagandet af främmande trupper angick, förmodligen ej skulle låta binda sina händer, ej heller skulle man gärna se något dylikt i Sverige. Rörande fortifikationsarbetet åter var det bekant, att hertigen enligt altonaiska fördraget därtill var fullt berättigad, och vidare, att han lofvat hålla inne med detta arbete endast under det uttryckliga villkoret, att konungen återtoge sitt dragonregemente. Det skulle emellertid vara kurfursten kärt, om hertigen ville låta

[1] Ehrenschildt till Kristian V 8 maj 1696. DRA.

[2] Kristian V till Ehrenschildt 9, 19 och 23 maj. Geheime Reg. DRA.

sig nöja med den deklaration däröfver, som konungen afgifvit, och han ville söka förmå honom därtill.[1]

Då kurfursten lät denna sista skrifvelse afgå till Hamburg, voro redan de försäkringar och reservationer utfärdade, som skulle gifva Danmark förevändning att antasta hertigen, därest han företoge sig aldrig så litet mot danska regeringens uppfattning af union och kommunion. Att man å hertigens sida ej opponerade sig häremot, berodde naturligtvis på, att man önskade skrida till hufvudhandlingens början. Af densamma hoppades man ju i Gottorp, att hertigen genom vänligt sinnade makters bistånd skulle få sig de rättigheter tillförsäkrade och garanterade, som Danmark nu ville bestrida honom. Men skulle resultatet för hertigen bli så fördelaktigt, som man önskade, måste hufvudhandlingen taga sin början, innan de europeiska konjunkturerna förändrat sig till fördel för Danmark. En dylik förändring kunde man emellertid, snart sagdt, med hvarje dag befara, emedan det var allmänt bekant, att flertalet af de makter, som kämpade i det stora kriget, längtade efter och arbetade för fred. Denna fred skulle emellertid i hög grad förändra hertigens konjunkturer till det sämre, emedan de allierade efter krigets slut ej behöfde bry sig så mycket om, ifall krig utbröte i de nordiska orterna. Detta måste ha varit den förnämsta och enda egentliga orsaken till, att man å hertigens sida ej gjorde starkare motstånd mot af Danmark pretenderade deklarationer och reservationer.

Medlarne förklarade, att den underhandling, som under deras mediation skulle företagas, i intet afseende skulle blifva till skada för arfsfördragen och unionsbestämmelserna, utan dessa skulle för framtiden som dittills bli i sin fulla kraft och verkan. Hvad hertigens värfning af trupper, skansarbetet och det införda främmande folket anginge, skulle medlarne därhän kraftigt använda sitt officium mediatorum, att allt blefve in statu quo till traktaternas slut utan någon slags förändring.[2] Därjämte afgaf mediationen angående den svenska bataljonen den försäkran, att såväl hertigens ministrar som äfven Vellingk förklarat, det detta manskap fullständigt lämnat Sveriges tjänst och var alldeles beroende af hertigen. Medlarne förklarade, att Kristian V:s eftergift rörande denna preliminärpunkt ej

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $^{6}/_{16}$ juni, $^{4}/_{14}$ juli 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] So geschehen in Hamburg $\frac{10\text{ juli}}{30\text{ juni}}$ 1696. Akter angående pinnebergska negociationen. SRA.

skulle betaga någon hans rätt, och följaktligen ej blifva Danmark till någon skada för framtiden.[1]

Till yttermera säkerhet reserverade sig Kristian V sina rättigheter uti en till medlarne inlämnad protest, ehuru han ej betviflade, att mediationen enligt sin afgifna försäkran skulle förmå hertigen att låta allt förblifva in statu quo till underhandlingens slut. Han förklarade, att, därest hertigen skrede till några nya företag, som strede emot medlarnes afgifna förklaring, regeringen i Köpenhamn skulle anse detta som ett fullständigt afbrytande af den företagna underhandlingen. Kristian V skulle därför vara fullkomligt oskyldig till allt det, som däraf kunde följa.[2]

Härmed voro preliminärpunkterna afgjorda. I följd af den politik, som danska regeringen vid denna tid följde, att söka »vinna tiden, förmodandes någon förändring i konjukturerna», kom det emellertid att dröja länge nog, innan hufvudhandlingen tog sin början.

2. Sveriges förhållande till Brandenburg och de allierade under sommaren 1696.

Kurfursten af Brandenburg visade sig under sommaren 1696 ganska tillmötesgående mot Sverige och hertigen af Gottorp. Nils Bielke i Pommern inberättade i början af juni till Karl XI, huru han fått bref från ministerpresidenten Danckelmann i Berlin, som underrättade honom om, huru kurfursten önskade, att Bielke måtte infinna sig hos honom för att träffa aftal om åtskilliga saker och därvid öfverlägga om ett och annat, som kunde befordra hertigens af Holstein nytta och intresse. Danckelmann framhöll äfven, huru han hoppades, att Bielke skulle ha fullmakt med sig att förnya alliansen af år 1686 mellan Sverige och Brandenburg. Därjämte förklarade han, att kurfursten, sedan Danmark och hertigen af Gottorp ingått förlikning, vore villig att med Karl XI taga sådana mått och steg och sluta en sådan traktat, som skulle utgöra en fullkomligt säker garanti af hertigens rättigheter, så att Danmark aldrig skulle våga

[1] Acte wie solche der Chron Dennemark wegen des ab seiten Gottorfs von der Chron Schweden übernommenen Bataillon von der Mediation den $\frac{10 \text{ juli}}{30 \text{ juni}}$ 1696 ausgestellet worden. Differentien.. Loc. 8710, vol. II, pag. 147. DrSA.

[2] Declaration oder Protestation von Ihr. Königl. Mt. der Mediation insinuiret.. in Hamburg d. $\frac{10 \text{ juli}}{30 \text{ juni}}$ 1696. Akter angående pinnebergska negociationen. SRA.

att göra honom det minsta intrång. Ytterligare lät kurfursten försäkra, att han på hertigens ansökan förenat sig med kurfursten af Sachsen till att förskaffa hertigen ett fullkomligt nöje i följande 4 punkter: att det danska dragonregementet strax skulle tagas tillbaka; att kommunionen skulle fullkomligen afskaffas, så att den ej vidare måtte gifva anledning till någon vidlyftighet; att det altonaiska fördraget i alla sina klausuler fullkomligen skulle bringas till verkställighet och slutligen, att hertigen skulle erhålla full satisfaktion rörande alla sina besvär och njuta alla de rättigheter, som enligt de nordiska och de sedermera slutna frederna tillkomme honom.[1] Detta var, hvad Bielke hade att inberätta till Karl XI om kurfurstens goda afsikter. Dennes försäkringar voro också i så fall sanna, att han vid denna tid uppriktigt önskade stå i godt förhållande till Sverige och få den gamla alliansen prolongerad, men säkert är, att icke så få af de vackra saker, som kurfursten lofvade hertigen af Gottorp, egentligen blott voro ett lockbete, som hade till syfte att göra Karl XI villigare till de gamla förbindelsernas förnyande. De brandenburgska statsmännens hållning gent emot Danmark och Gottorp, deras balanserande politik i holsteinska tvistefrågan bestrida nämligen på det allra bestämdaste, att alla dessa försäkringar voro ärligt menade. Framför allt var ju kurfursten emot kommunionens upphäfvande, hvilket han i instruktionen för Canitz uttryckligen framhöll.

Karl XI biföll, att Bielke enligt kurfurstens önskan begaf sig till Berlin. Vid sin ankomst dit skulle han tillkännagifva, att svenska regeringen önskade, det alliansen af 1686 ju förr dess hellre måtte bli prolongerad. Kurfurstens förslag att med Sverige sluta en sådan traktat, som för all framtid kunde garantera hertigen hans jura, var Karl XI mycket angenämt. Angående de fyra punkterna, som kurfursten omnämnt, önskade Karl XI, att man i Berlin ytterligare måtte förmå kurfursten af Sachsen att taga allvarliga mått och steg med Brandenburg till holsteinske hertigens fromma. Slutligen fick Bielke i uppdrag att understödja hertigen af Gottorp vid hofvet i Berlin.[2]

Mot slutet af juni begaf sig Bielke till Berlin och fann där kurfursten väl disponerad för Sverige och Gottorp. Han skulle ej försumma, förklarade han, att söka få konflikten löst till hertigens nöje. Men man borde ej mena, att det, som kurfursten gjorde för huset

[1] Nils Bielke till K. M. 6 juni 1696. SRA.
[2] K. M. till Nils Bielke 17 juni 1696. Utr. Reg. SRA.

Gottorp, skedde just för hertigens skull, eller att Brandenburg hade af nöden att beskydda honom. Kurfurstens förfäder hade nämligen alltid varit angelägnare om Danmarks vänskap än om Gottorps. Hvad man därför i Berlin gjorde för hertigen skedde blott af hänsyn till Karl XI, och emedan kurfursten ville gifva dennes vänskap företräde framför alla andras. Kurfursten ville göra allt, som kunde vara till gagn för Sveriges intresse, och förmodade, att Karl XI i lika måtto skulle befordra hans bästa.[1]

Man blef snart ense om alliansens prolongation och de nya bestämmelser, som däri intogos. Det stadgades, att en uppriktig vänskap skulle råda mellan Sverige och Brandenburg. Ingen af de båda staterna finge sluta något förbund, som kunde bli till skada för den andra. Karl XI och kurfursten lofvade hvarandra ömsesidig hjälp till holsteinska tvistens biläggande och mot hvarje fientligt angrepp eller kränkning. I en sekret artikel förband sig kurfursten att sätta altonafördraget i alla dess punkter i verkställighet. I egenskap af medlare lofvade han att på allt sätt medverka till, det hertigen finge en så fullständig godtgörelse, som han enligt förut slutna öfverenskommelser kunde fordra, samt att han måtte få utöfva alla sina rättigheter. På det att den kommande traktaten skulle få dess större kraft, lofvade kurfursten att garantera densamma och att, när helst detta befunnes nödigt, förena sina krafter med Sverige och andra, som lämnat sin garanti, för att skydda hertigens rätt. Sådana voro de viktigaste bestämmelserna i den förlängda alliansen. Den 11 juli undertecknades traktaten af de båda regeringarnes representanter.[2]

Den som vid hofvet i Berlin var den egentlige upphofsmannen till den förlängda traktaten med dess delvis nya bestämmelser, var

---

[1] N. Bielke till K. M. 27 juni 1696. SRA.

[2] Traktatsamlingen. SRA. Nils Bielke såsom generalguvernör i Pommern 1687—1697 af D:r Oscar Malmström. Nils Bielke ansåg kurfurstens medgifvanden för Gottorp ganska värdefulla. »Jag skulle ock tro, att där Eders Kongl. Maij:t eller hertigen veterligt vore, någon af de andra mediatorerna ett sådant engagement med Danmark till dess bästa tagit, som Brandenburg med hertigen gjort, att densamma hellre ifrån mediationsverket än dervid ses och önskas skulle.» Nils Bielke till K. M. 29 augusti 1696. SRA. Äfven i Stockholm visade man sig ganska nöjd öfver Brandenburgs hållning. Gyldenstolpe ansåg, att det var en lycklig »destin» för hertigen, att när Lüneburg, som man mest litat på, gick långsamt, utfäste Brandenburg ej blott officia mediatoris, utan äfven en fullkomlig garanti. Den försiktige Bengt Oxenstierna anmärkte härvid, att ingenting kunde vara bättre för hertigen, blott nu allt blef hållet, som det var utfäst — en anmärkning, som var befogad nog. Rådsprotokoll 22 sept. 1696. SRA.

otvifvelaktigt ministerpresidenten Danckelmann. Detta framgår af Nils Bielkes relationer till Karl XI. På tal om bestämmelserna till hertigens förmån skref Bielke: »Herr von Danckelmann gjorde fuller ingen difficultet därmed, emedan jag intet nogsampt kan berömma den facilitet och goda intention, jag hos honom finner till att befordra allt hvad Eders M:t kan behagligt vara och tjäna till att befästa mer och mer den vänskap, som han af allt hjärta önskar måtte blifva evigvarande emellan Sveriges krona och Kur-Brandenburg, låtsandes sig vid alla tillfällen förmärka, att hans oppinion är, att så länge de stå väl med hvarandra för de åtskilliga intressen, de hafva tillsammans, så är ingen puissance så mäktig, som dem skada kan. Men Herr von Fuchs ville intet gärna, att kurfursten skulle utlofva allt det, som till hertigens avantage infördt var. Dock som Herr von Danckelmanns ord mest hos Kurfursten gäller, så är intet svårt att obteniera, hvad han approberar». Det synes ock, som om kurfursten för egen del af misstroende mot sina bundsförvanter och framför allt mot katolikernas planer varit särdeles ifrig för att genom den förlängda alliansen blifva försäkrad om Sveriges vänskap. Bielke skref: »så mycket jag kunde döma af hans tal, så är han öfvermåttan missnöjd med de hemliga underhandlingar, som förhanden äro om fredsverket, befruktandes mycket, att de katolska presterna, som till sådant mest skola upphof vara, stämpla något, som kan större oreda än detta kriget af sig föda, men allenast träffa de evangeliske, hvilkas välfärd allenast och endast består uti Eders M:ts och hans konservation, såsom de där sig allena låta vårda att maintenera den rätta läran, hvar uti sitt rike och land.»[1]

Oaktadt de brandenburgska statsmännen visat sig ganska tillmötesgående vid prolongationen af alliansen och de utsedda kommissarierna å ömse sidor snart nog blefvo ense, dröjde det rätt länge med alliansens ratifikation. Skulden härtill synes till en god del ha legat hos Karl XI, som samtidigt med det förnyade förbundet sökte få äfven andra frågor afgjorda. Det var först in på det följande året, som ratifikationerna utväxlades.[2]

Under det att Sveriges förhållande till Brandenburg sålunda visade sig särdeles godt, var däremot vänskapen mellan Sverige och sjömakterna mer än vanligt ljum. Den i Stockholm afbrutna underhandlingen om hjälpsändningen väckte mycken ond blod. Stort miss-

[1] Nils Bielke till K. M. 27 juni och 25 juli 1696. SRA.

[2] Nils Bielke till K. M. 5 dec. 1696, 19 jan., 6 febr. och 11 mars 1697. SRA.

nöje visade man också i England och Holland öfver Karl XI:s utfärdade förordningar rörande handeln på Sverige. Uti ett samtal som Lillieroot hade med Vilhelm III:s förtrogne vän Dykvelt, förklarade denne, att man både i England och Holland var mycket bekymrad, emedan Karl XI ej lämnat den väntade hjälpen. Uteblifvandet af Sveriges 6,000 man var visserligen ej en så oersättlig förlust, men själfva afslaget var däremot till sina verkningar så mycket mera fördärfligt. Man hade säkra underrättelser från Frankrike, att därest Karl XI lämnat de allierade hjälp, skulle dessa haft freden så godt som i sina händer. Men nu toge de genom svenska regeringens handlingssätt skada för många millioner. Hvad åter Karl XI:s beslut om handelssaken angick, fälldes däröfver i Holland många omilda omdömen. Rådspensionären beklagade sig inför Lillieroot däröfver, att Holland skulle få afslag på alla sina ansökningar i Sverige. Men för öfrigt var rådspensionären enligt Lillieroots mening uti sitt omdöme om Karl XI:s handlingssätt mycket beskedligare än alla andra och talade med foglighet om Sveriges för sjömakterna skadliga beslut. Under den misstämning, som rådde öfver Sverige i Holland, gjorde emellertid Danmark allt för att bearbeta sinnena till sin fördel. Man bemötte också i Haag synnerligen förekommande danske ministern, och det ryktet gick, att England och Holland ämnade återupptaga den förbundsunderhandling, som förra året Sverige till behag afbrutits.[1]

Leyoncrona hade liknande underrättelser att lämna från England. Han hade för ministern Portland å Karl XI:s vägnar förklarat, att Sverige, ehuru underhandlingen med de allierade ej ledt till önskadt resultat, likväl skulle visa sig som en uppriktig bundsförvant. Karl XI hoppades å sin sida, att de allierade skulle hålla sin garanti för huset Gottorp. Grefve Portland svarade på dessa meddelanden, att han ej förstode, hvad dylika försäkringar från Sverige tjänade till, då man afslog hjälpen. De allierade hade ingen nytta endast af tomma ord. Det var beklagligt, fortfor han, att Frankrike vunnit så mycket inflytande i Sverige, och det föreföll rätt besynnerligt, att svenska regeringen anmodade de allierade att fullgöra sin garanti af holsteinska saken, då den själf så fullständigt afslog att uppfylla, hvad man enligt garantier och traktater var skyldig till. För öfrigt var konungen i England ej garant endast för hertigen af Holstein,

---

[1] Lillieroot till K. M. $^{11}/_{21}$ och $^{18}/_{28}$ april, $^{2}/_{12}$ maj 1696. SRA.

utan äfven för Danmark och var skyldig att vända sig mot den, som befunnes hafva brutit mot altonaiska fördraget. Hvilken af de två parterna som gjort sig skyldig till fördragsbrott, var emellertid ännu omtvistadt, och för Danmark talade åtskilliga saker, som ej utan vidare finge förkastas eller anses vara utan värde. Grefve Portlands yttranden visade, huru det var rätt dåligt beställdt med vänskapen mellan Sverige och England. Också arbetade danska ombuden i London liksom i Haag ifrigt på att ställa sig in hos de allierade. Deras verksamhet var ej utan framgång, och man visade sig särdeles gynnsamt stämd mot dem. Regeringen i Köpenhamn lofprisades, därför att den i all måtto visade sig villig att göra, hvad de allierade åstundade. Särskildt ådagalade man å dansk sida sin benägenhet att blifva upptagen i den stora alliansen, och Leyoncrona förmodade, att en underhandling däröfver inom kort skulle företagas. Dock lät Vilhelm III förklara för Leyoncrona, att han ville fullgöra garantien i holsteinska saken och med makt sätta sig mot den, som började fientligheter. »Märkes det nogsamt», slutar Leyoncrona en skrifvelse, »att man här hade kunnat något godt uträtta, om hjälpsändningens uteblifvande hade ej gjort detta hofvet något kallt».[1]

Då svenska regeringen mottagit den skrifvelse, hvari Leyoncrona skildrade grefve Portlands missnöje, aflät Karl XI en allvarlig förklaring mot de gjorda beskyllningarna. Det förekom K. M. något eftertänkligt, att man vid engelska hofvet fällde sådana omdömen om Sveriges görande och låtande. K. M:ts skäl och föreställningar hade ej förtjänt att bemötas med misstankar och beskyllningar. Svenska regeringen hade uti intet afseende gifvit Frankrike några försäkringar. Om Frankrike i kriget blefve öfvermäktigt, borde detta ej tillvitas Sverige. De allierade borde hellre besinna, hvad styrka de haft därutaf, att Sverige hållit dem ryggen fri. Om England och Holland ej ville fullgöra den garanti, som de lofvat hertigen af Holstein, hade de ej heller skäl att begära, det andra skulle hålla några löften till dem. Så länge holsteinska stridigheterna ej vore afgjorda och Sverige sålunda ej för egen del kunde vara säkert för krig, var K. M. ingalunda förbunden att sända hjälp till andra och blotta sina egna länder. Detta skulle Leyoncrona å Karl XI:s vägnar förklara, därest någon ånyo yttrade sig öfver hjälpsändningen, men annars

---

[1] Leyoncrona till K. M. 10, 13, 27 mars och 7 april 1696. SRA.

icke.[1] Huruvida han fick orsak att afgifva denna förklaring, förmäles ej.

Då Vilhelm III förlorade hoppet om understöd från Sverige, upptog han åter sin hemliga underhandling med Frankrike, vid hvilken han fästade stora förhoppningar. Förgäfves sökte Karl XI bryta denna underhandling. Huru skickligt Lillieroot än uppträdde i Haag, lyckades han dock ej uppfylla sin konungs önskan. Vilhelm III fasthöll energiskt sin mening att drifva den hemliga underhandlingen i Haag och den offentliga i Stockholm. På den förra hvilade allt hans hopp om framgång. Men följden af denna hemliga underhandling hotade att helt och hållet omintetgöra Sveriges inflytande på de europeiska ärendenas gång. Detta var ock, hvad flere af de allierades statsmän sträfvade efter, ty de ansågo sig ej längre kunna lita på Sverige.[2]

Af de allierade var kejsaren den, som minst visade sitt missnöje öfver den i Stockholm afbrutna underhandlingen om hjälpsändningen. Åtminstone omtalar G. Oxenstierna ej, att han i Wien förnummit några dylika bittra förebråelser mot svenska regeringen, som Sveriges sändebud i Haag och London fått mottaga. Hvad garantien af altonaiska fördraget angick, förklarade kejsaren, att han liksom Vilhelm III skulle vända sig emot den, som visade sig ha brutit mot fördragets bestämmelser.[3] För öfrigt fortfor kejsaren att arbeta på holsteinska frågans fredliga lösning. Kejserlige ministern grefve Stahremberg androg inför Karl XI, huru hans herre var benägen att använda alla goda officia till ett skyndsamt slut på de holsteinska stridigheterna. Karl befallde därför G. Oxenstierna att i Wien betyga svenska regeringens synnerliga nöje öfver kejsarens förklaring.[4]

Karl XI fortfor med konsekvent fasthållande af sin förra medlingspolitik att söka förmå Frankrike till den närmare förklaring, som de allierade åstundade. Dessas ombud i Stockholm inlämnade 22 maj ett memorial till svenska regeringen[5] med anhållan, att Karl XI antingen måtte förmå Ludvig XIV till vestfaliska och nimvegiska fredernas »retablissement», hvarefter äfven de ville lämna Sverige

---

[1] K. M. till Leyoncrona 18 april 1696. Utr. Reg. SRA.
[2] Carlson V: 391—395.
[3] G. Oxenstierna till K. M. 17 mars. SRA.
[4] K. M. till G. Oxenstierna 9 juni 1696. Utr. Reg. SRA.
[5] K. M:s svar till Stahremberg och Heckeren 29 maj på deras memorial af 22 maj 1696. Utr. Reg. SRA.

medlingsverket i hand, eller ock, om Frankrike ej kunde förmås härtill, sända hjälp enligt pakterna. I följd häraf lät Karl XI uti en konferens med d'Avaux 25 maj anmoda denne, det Ludvig XIV måtte afgifva en sådan förklaring, att svenska regeringen kunde bli befriad från de allierades ifriga anhållan om hjälp. D'Avaux började då åter beklaga sig öfver de höga fordringar, som de allierade hade på Frankrike, utan att de själfva ville afgifva den minsta försäkran. Till slut utlät han sig emellertid i konferensen, att som de allierade själfva ofelbart önskade ändringar i vestfaliska och nimvegiska fredssluten, »så ville han nu till öfverflöd göra den avancen, att hans konung inga andra ändringar pretenderar än sådana, som Kongl. May:t alldeles skulle hafva att decidera».[1]

De svenska statsmännen synas ha varit rätt nöjda med d'Avaux' afgifna förklaring, som ju innebar ett ganska viktigt medgifvande. Grefve Wrede[2] yttrade angående densamma: »han kan intet bättre och klarare sig utlåta och vore önskligt, att mediationen så klart på deras (de allierades) sida blefve antagen, som han af konungen i Frankrike är accepterad vorden». Karl XI ansåg, att d'Avaux' afgifna deklaration var så tydlig, att den gaf skäl nog för hjälpens afslående. »Att sända dem någon hjälp, när Frankrike offererar allt, hvad som billigt och skäligt är till fredernas restitution, äre vi intet förpliktade, särdeles för detta conduite de härtill fört, och ännu dagligen höras af rapporterna deras hotelser».[3] Liksom d'Avaux genom sin förklaring gjort en »avance» gent emot de allierade, så gjorde nu Karl XI detta också. Han lät 29 maj för deras ombud framhålla, att han ej skulle anse några ändringar lämpliga eller tillbörliga, som voro emot vestfaliska och nimvegiska fredernas innehåll.[4] De allierades ombud voro emellertid ej heller fullt nöjda med denna förklaring, utan anhöllo i ett memorial af 30 maj om en närmare explikation af K. M:ts åt dem öfverlämnade deklaration. Karl XI svarade härpå, att han utlåtit sig så klart och tydligt, att de borde vara nöjda, och han hoppades, att kejsaren och Generalstaterna

---

[1] Konferensprotokoll 25 maj 1696. Protokoll vtd konferenser med Ambassad. Gr. d'Avaux 1694—96. SRA.

[2] Erinras bör kanske, att han tillhörde det s. k. franska partiet.

[3] Rådsprotokoll 27 och 28 maj 1696. SRA.

[4] »Et quo minus dubitatione qualicunque hic locus supersit, hoc ipso declarat Sacra regia Majestas non habituram se ullas mutationes pro idoneis et congruis, quæ dictis pacificationibus adversari vel repugnare possint». Utr. Reg. SRA.

nu måtte antaga Sveriges medling. Halfannan månad senare lät Karl XI åter framhålla, huru svenska regeringen, sedan den utverkat det senaste utlåtandet af Frankrike och själf härtill fogat en förklaring, som de allierade ansett nöjaktig, ansåg betänkligt att genom ytterligare ansökningar hos Ludvig XIV liksom ställa sin egen förklaring i tvifvelsmål.[1]

De allierade fortsatte emellertid med sina ansökningar. Kejserlige ministern Stahremberg anhöll 13 augusti åter hos Karl XI om ett ännu tydligare utlåtande och förklarade, att kejsaren, då ett dylikt utverkats, ej skulle dröja att antaga Sveriges bemedling, men i annat fall måste han fortfarande yrka på hjälpsändning.[2] Karl XI lät slutligen förmå sig att å nyo inför d'Avaux göra ansökan om en närmare förklaring af Frankrike. Denne framhöll då, huru han fann det underligt, att de allierade begärde flere »avancer», ehuru han nyligen gifvit en deklaration så ampel och skälig, som de kunde begära. Emellertid lofvade han att skrifva till Ludvig XIV om denna ansökan. I en konferens några dagar senare förklarade han, att han skulle hemställa till Karl XI:s godtfinnande att efter behag göra fredspropositioner, så snart de allierade formelt antogo Sveriges medling.[3] Karl XI lät därpå för Stahremberg framhålla, huru han hoppades, att kejsaren i följd af Frankrikes gjorda förklaringar ej längre skulle uppskjuta att antaga Sveriges medling.[4] Emellertid hade vid underhandlingen i Holland franska sändebudet Calliers »avancerat» betydligt längre än d'Avaux i Stockholm. Heckeren tillkännagaf i början af september för Bengt Oxenstierna, att hans principaler af Frankrike erhållit en fullt nöjaktig förklaring angående fredsverket. Vidare förklarade Heckeren, att både Holland och England ville tillbjuda Sverige medlingen vid den blifvande fredsunderhandlingen, så snart de fått veta, att kejsaren, Spanien och de andra i kriget inveckla de ville göra detsamma.[5] Halfannan månad senare, 25 november, lät

---

[1] Beslut i rådet 8 juni och 22 juli 1696. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[2] Bengt Oxenstierna till Karl XI 22 aug. 1696. Skrifvelser till K. M. från riksråd. SRA.

[3] Konferensprotokoll 18 och 28 sept. 1696. Protokoll vid konferenser med Ambassad. Gr. d'Avaux 1694—96. SRA.

[4] K. M:s svar till Stahremberg 22 sept. 1696. Memorialer och relationer i utrikes ärenden. SRA.

[5] Bengt Oxenstierna till Karl XI 9 sept. 1696. Skrifvelser till K. M. från riksråd. SRA.

kejsaren genom sin minister Stahremberg i Stockholm erbjuda Sverige medlingen vid fredsverket.[1] Det mål, för hvilket Karl XI så länge arbetat, att erkännas för medlare af de krigförande, ryckte således allt närmare. I detta fall hade hans under senare åren förda fredspolitik fullkomlig framgång. Men om denna medlande hållning gaf Sverige lika stora verkliga fördelar, som man kunde vänta af ett något verksammare ingripande i öfverensstämmelse med Bengt Oxenstiernas åsikter, kan dragas i tvifvelsmål.

[1] Carlson V: 400.

IV.

Första skedet af pinnebergska kongressen till Karl XI:s död.

1. Dröjsmål med förhandlingarnas början.

För att närmare förstå danska regeringens hållning under konfliktens fortgång, torde inledningsvis en blick böra kastas på Frankrikes politik, som vid denna tid, hvad oenigheten mellan Kristian V och hertigen angick, var fullkomligt samstämmig med Danmarks. Af redan framhållna skäl iakttog Ludvig XIV efter Sveriges underhandling med de allierade om hjälpsändning gent mot Danmark och Gottorp den passive åskådarens rol, om han också hade intresse af, att tvistefrågan till men för de allierade fortfarande blefve oafgjord. För någon dylik politik behöfdes emellertid ej alls något aktivt ingripande från Frankrikes sida, ty all oenighet mellan Danmark och Gottorp var, så snart den kom att röra sig på de principiella motsatsernas område, af den karakter, att den höll sig själf vid lif. Ludvig XIV:s hållning vid denna tid uti konflikten framgår klart och tydligt af en skrifvelse från danska sändebudet i Paris Meyercron till Kristian V i medlet af maj. Den franske ministern Croissy hade i ett samtal med Meyercron framhållit, huru han ansåg, att det ej var förenligt med Danmarks intresse, det Kristian V under dåvarande förhållanden komme i krig för Gottorps skull. Den hjälp, som Frankrike i ett krig kunde lämna, skulle nämligen ej vara tillfyllestgörande. Croissy ansåg därför, att det vore att välja en lycklig medelväg, om man läte hertigen vänta på afgörandet och droge ut på tiden, uttröttade och utmattade honom[1], nu då han redan började hysa bekymmer för,

[1] »de traisner, de temporiser et lasser et fatiguer le Duc de Gottorp».

huru han skulle underhålla sina trupper. Han ansåg ej, att Sveriges intresse vid denna tid manade till krig för hertigens skull; men om Karl XI det oaktadt toge saken ifrigare, än han borde, var det alldeles säkert, att Danmark bland Tysklands furstar skulle finna bundsförvanter. Croissy var öfvertygad om, att Kristian V, om han valde denna medelväg, till slut skulle draga sig ur konflikten med heder; och om afgörandet blefve uppskjutet till det allmänna fredsslutet, skulle en ännu större framgång vara att vänta. Danska regeringen kunde under tiden med sig förena några tyska furstar till ett oppositionsparti mot Gottorp och Sverige. Ludvig XIV för sin del skulle ej försumma att verka för Danmarks bästa. Vid slutet af samtalet framhöll Croissy, att han ej gifvit dessa råd i egenskap af fransk statsman, utan som privat person.[1] Detta var, hvad Meyercron hade att inberätta till Kristian V om sitt samtal med Croissy. Vare sig nu denne senare yttrade sig som privat person eller som fransk minister, säkert är, att hans utlåtanden lämna en fullkomligt riktig framställning af den hållning, som de franska statsmännen före det europeiska krigets slut intogo, och som de önskade, att Danmark måtte intaga uti den holsteinska konflikten. Då Kristian V mottagit denna skrifvelse från Meyercron, lät han svara, att han ej skulle underlåta att göra reflexion på de gifna råden.[2] Säkert är också, att de föllo i god jord, och att man i Danmark troget följde dem. Men därför bör man ej lägga för stor vikt vid desamma eller anse, att det var de franska statsmännen, som härmed gåfvo riktning åt och ledde Kristian V:s politik. Långt därifrån! Förhållandet mellan Danmark och Frankrike blef snart i följd af danska regeringens nya politiska förbindelser kyligt nog, hvadan regeringen i Köpenhamn ej af någon varmare vänskap för Ludvig XIV hade någon anledning att följa dennes gifna anvisningar i sin politik. Att man det oaktadt i Köpenhamn troget kom att följa de gifna råden, berodde därpå, att dessa under dåvarande konjunkturer fullt öfverensstämde med Danmarks fromma och fördel. Den väg, som Ludvig XIV rådde Kristian V att slå in på, låg i öppen dag; det var den enda förnuftiga och möjliga för den danska politiken, och man skulle i Köpenhamn ha valt densamma, om också de franska statsmännen aldrig gifvit den minsta anvisning därom. Ja, Danmark hade för resten, långt innan Ludvig XIV gifvit sitt ofvannämnda råd, börjat denna politik »att utdraga

[1] Meyercron till Kristian V $^{15}/_{25}$ maj 1696. DRA

[2] Konseljprotokoll 26 maj 1696. DRA.

tiden det längsta det kunde».[1] Ludvig XIV:s råd kunna emellertid sägas ha gifvit ökad styrka åt en mening, som redan förefanns vid danska hofvet.[2]

Danska regeringens »cunctators» politik framstår tydligt i Kristian V:s hållning redan straxt efter preliminärernas afgörande. Då hertigen allvarligt önskade, att hufvudhandlingen måtte taga sin början, sökte de danska statsmännen efter förmåga lägga hinder i vägen för densamma och, då den en gång verkligen började, foga det så, att ingenting med allvar blefve handlagdt eller bragt till afgörande. Till att börja med förhindrades traktaternas öppnande därigenom, att Ehrenschildts medkommitterade, landtrådet Blom och konferensrådet Lente, ej infunno sig i Hamburg. Vellingk uttalade fruktan för, att Ehrenschildt skulle finna på någon ny »chiquane».[3] Brandenburgske medlaren Canitz hade ej heller stort förtroende för danska regeringens planer och gaf Ehrenschildt det vitsordet, att han var en obeskrifligt »difficil» man. Han skref till kurfursten, hur han fann nödvändigt att tillkännagifva, det svenska regeringen, om man ej snart gjorde slut på alla hinder och dröjsmål, skulle gripa till allvarligare medel.[4] Kurfursten i Berlin hyste ej heller några ljusare förhoppningar rörande Kristian V:s allvar med underhandlingen. Han fruktade, att man skulle komma fram med nya preliminärpostulata, och befallde

---

[1] Leijonclo till K. M. 16 mars 1696. SRA.

[2] Hvad Frankrikes politik i holsteinska konflikten angår, bestyrkas Meyercrons uppgifter af svenska sändebudet Palmquist i Paris. Palmquist framhöll för Karl XI, huru numera liten eller ingen hjälp var att vänta af Frankrike för holsteinska tvistefrågans lösning. Palmquist hade påmint Croissy om dennes förut gifna löfte att främja en förlikning. Croissy svarade emellertid, att Frankrike ej längre hade någon orsak därtill. Den skada, som Ludvig XIV hade haft att frukta, hade han redan lidit. Hertigen hade ju öfverlämnat sina trupper åt de allierade och visat sig vara Frankrikes uppenbare fiende. I stället för att främja hertigens väl hade nu Ludvig XIV orsak att arbeta på hans undergång. I verkligheten brydde sig dock franska regeringen ej stort om hertigens hållning, ty vana est sine viribus ira, yttrade Croissy. Emellertid skulle likväl hertigens handlingssätt bekommit honom illa nog, därest han ej haft Karl XI till beskyddare. För denna senare orsaks skull ville Ludvig XIV ej tillfoga hertigen något ondt. Han skulle ej ingripa hvarken för den ena eller andra parten, utan låta danska regeringen sköta denna affär, som den för sig ansåg rådligt. Palmquist till K. M. 10/20 juli 1696. SRA.

[3] Vellingk till K. M. 14 juli 1696. SRA.

[4] Canitz till kurfursten Fredrik III 1/11, 4/14 juli 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

därför Canitz, det denne hos de andra medlarne skulle verka därhän, att dessa för Ehrenschildt förklarade, huru man ej alls komme att befatta sig med något dylikt.[1]

Under det man i Hamburg inväntade de två andra danska sändebuden, började Ehrenschildt inför Canitz att orera om ett och annat. Han hade ur säker källa förnummit, huru de gottorpska ministrarne utlåtit sig, att mellan kejsaren, England och Sverige redan var öfverenskommet, det ett oinskränkt jus armorum skulle tillerkännas hertigen. Vidare beklagade Ehrenschildt, att främmande potentater för mycket inblandade sig i förevarande underhandling. Slutligen frågade han Canitz, om det ej vore denne behagligt att med den kejserlige och sachsiske ministern ingå aftal om en viss plan, efter hvilken en blifvande mediationsrecess skulle uppgöras, och till hvilkens antagande man på allt sätt och på alla orter skulle söka disponera hertigen.[2]

Då kurfursten mottagit dessa relationer, utlät han sig rörande Ehrenschildts påstående om en öfverenskommelse mellan Sverige, England och kejsaren, att intet beslut ännu torde ha fattats. Om Danmark emellertid fortsatte med att dra ut på tiden och ej visade något allvar med förlikningen, så ville kurfursten ej gå i godo för, det dessa makter ej komme på dylika tankar, eller att Sverige ej skulle förena sig med andra stater för att främja hertigens intresse. Men om Ehrenschildt häraf ville skapa nya preliminärpunkter eller af medlarne fordra någon ny försäkran, borde detta alldeles afslås. Angående Ehrenschildts klagomål öfver främmande makters inblandning i underhandlingen kunde kurfursten ej annat inse, än att danska regeringen själf vore skuld härtill genom den stora långsamhet, som den brukade vid dessa traktater. Det bästa medel till undvikande af främmande makters inblandning vore att utan dröjsmål skrida till hufvudhandlingen. Hvad slutligen Ehrenschildts förslag om en särskild underhandling med medlarne] angick, förklarade kurfursten, huru det var för tidigt att tänka på något dylikt, ty parternas postulata hade ju ännu ej öfverlämnats till medlarne, och följaktligen fanns intet ämne eller objekt för en dylik underhandling.[3]

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $^{11}/_{21}$ juli 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{17}/_{27}$ juli, $\frac{24 \text{ juli}}{3 \text{ aug.}}$ 1696. Dänemark. Strei mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{28 \text{ juli}}{7 \text{ aug.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

Ungefär vid samma tid, som Ehrenschildt gjorde sitt förslag inför Canitz om en underhandling mellan medlarne för uppsättande af ett förlikningsprojekt, började äfven Vellingk att inför den brandenburgske medlaren orda om något dylikt. Han framhöll för Canitz, huru Carl XI troligen skulle söka förena sig med kurfursten om ett visst projekt och anmoda honom att rekommendera detta i England och Holland. Karl XI skulle själf vid kejserliga hofvet göra ansökning i samma riktning. Hannover och Celle vore man försäkrad om, och ifall Sachsen ej ville biträda, vore därmed ej stort förloradt. Vellingk förmodade, att Karl XI själf skulle göra förslag därom hos kurfursten, emedan intet bättre medel funnes att göra slut på den danska långsamheten och befästa lugnet i norden. Han ansåg, att en dylik utväg borde vara antaglig nog, då Sverige ej annat ville till hertigens fördel, än hvad de förra traktaterna tillförsäkrade honom.[1] Då kurfursten i Berlin fick underrättelse om, huru Vellingk utlåtit sig, skref han till Canitz, att han ej var obenägen för något dylikt, i synnerhet som han i sin senaste allians med Sverige förbundit sig till allt, hvad som med hänsyn till hertigens fördel kunde fordras af honom. Följaktligen var man redan i sak ense med svenska regeringen, och det återstod därför endast att förnimma Karl XI:s mening om det egentliga sättet för och ingredienserna till förbemälta projekt för att under förhandlingarnas lopp i Hamburg, så vidt möjligt vore, lämpa sig därefter. Emellertid borde denna öfverläggning vara fullkomligt hemlig, ty man kunde lätt inse, hvad danska regeringen skulle tänka om kurfurstens medling, om den finge aning om något dylikt.[2]

Af kurfurstens svar till Canitz föreföll det, som om man i Berlin med nöje skulle gått in på en underhandling med Sverige i syfte att trygga hertigens jura. Sedan de brandenburgska statsmännen emellertid närmare tänkt på saken, syntes dem en dylik underhandling föga efterssträfvansvärd. Kurfursten framhöll inom kort för Canitz, huru man kunde befara, att svenska regeringen vid uppsättandet af ett dylikt förlikningsprojekt skulle komma med sådana förslag, hvilka kurfursten i sin egenskap af medlare och på grund af sitt intresse för det allmänna bästa ej kunde bifalla. Canitz skulle därför inför Vellingk rörande detta projekt ej själf bringa något på

[1] Canitz till kurfursten $\frac{31 \text{ juli}}{10 \text{ aug.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Canitz 4/14 aug. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

tal, utan invänta tiden för att höra, om denne hade något vidare att andraga. Gjorde Vellingk några nya påminnelser, skulle Canitz taga dessa ad referendum, men ej utlåta sig det ringaste däröfver, på det att kurfursten ej måtte förlora allt förtroende hos Danmark och aldrig kunna uträtta någonting till hertigens bästa i Köpenhamn.[1] Så lät det nu i kurfurstens skrifvelse. Och då Canitz mottagit sin principals order, repeterade han kurfurstens farhågor och menade, att Sverige skulle spänna bågen för hårdt och uti odrägliga villkor söka sin egen fördel.[2]

Eljest lät Canitz från Hamburg ett par gånger vid denna tid förmärka, huru den allmänna meningen visst icke var, att Sverige med för stor ifver verkade för hertigens intresse. Så skref han i medlet af augusti på tal om de danska sändebudens dröjsmål och underhandlingens uppskjutande, hur man i Hamburg rätt mycket förundrade sig öfver, att Sverige med sådant tålamod åsåg detta. Man drog häraf den slutsatsen, att svenska regeringen troligen ej hoppades något slut på underhandlingen före mars 1697. En fjorton dagar senare inberättade han åter, hur han förnummit, att Sverige började traktera i de gottorpska affärerna tämligen kallsinnigt, och hur det nästan syntes, som svenska regeringen ej synnerligen bekymrade sig öfver, om också underhandlingen droge ut på följande året. Värfningen af matroser bedrefs ej heller nu så ifrigt som förut; detta ansåg emellertid Canitz ha sin grund i sparsamhetsskäl.[3]

Canitz' mera i förbigående gjorda anmärkningar innehålla för visso, hvad Sveriges politik vid denna och den närmast följande tiden angår, sanningar, som voro djupa och allvarliga nog. Det var ej alls underligt, att den tidens statsmän funno det egendomligt, att svenska regeringen utvecklade så liten energi uti holsteinska tvistefrågan under en tid, som var särdeles gynnsam för dess lösning. Att konjunkturerna voro för Sverige och hertigen fördelaktiga, det visa tydligt nog de brandenburgska statsmännens oupphörligen uttalade farhågor för, att det allmänna skulle taga stor skada, om svenska

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $\frac{22 \text{ aug.}}{1 \text{ sept.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III $\frac{29 \text{ aug.}}{8 \text{ sept.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Canitz till kurfursten Fredrik III. $^{14}/_{24}$ aug., $\frac{29 \text{ aug.}}{8 \text{ sept.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

regeringen skrede till allvarliga åtgärder, det visa äfven andra statsmäns uttalanden i samma riktning. Det enda, som vid denna tid kunnat till hertigens och Sveriges fördel gifva en lycklig lösning, skulle varit ett särdeles allvarligt och energiskt uppträdande å svensk sida gent mot Danmark under dess oupphörliga försök att dra ut på tiden med afgörandet. Därmed är emellertid ej sagdt, att den tidens svenska statsmän nödvändigt borde ha handlat så, ej heller påstådt, att det för Sverige skulle varit bäst och nyttigast, om man för den gottorpske hertigens intresse kastat alla andra intressen öfver bord. Långt därifrån! Kanske hade det varit bäst för Sverige både då och framdeles att låta den uppåtsträfvande gottorpske fursten sköta sina affärer med Danmark, bäst han kunde och gitte. Men då den tidens svenska statsmän ej alls visade några tendenser till förändring af Sveriges gamla politik gent mot Holstein-Gottorp, då de lika strängt höllo på hertigens rättigheter gent mot Danmark som de holsteinska statsmännen själfva, då de vid hvarje försök från dansk sida att göra intrång på hertigens pretenderade jura visade en nervositet, som om det gällt Sverige självt, hade man kunnat fordra, att de bättre begagnat sig af de gynnsamma konjunkturer, som den stora striden mellan Frankrike och de allierade skänkt hertigen af Gottorp och hans beskyddare. Man hade så mycket mera kunnat fordra detta, som det borde ha varit klart för dem som för andra, att det gynnsamma tillfället till frågans lösning med hvar dag gled dem alltmera ur händerna. De svenska statsmännen nöjde sig med att i lugn vänta på, det andra makter skulle till Sveriges och Gottorps fromma lösa den uppkomna tvistefrågan, då det i verkligheten var deras plikt att själfva lösa den, alldenstund Sverige af gammalt förvandlat densamma från en holsteinsk-dansk till en svensk-dansk angelägenhet. Om denna lösning genom andra makter drömde man allt för länge i Sverige; och då Danmark längre fram väckte de svenska statsmännen ur deras slummer, voro konjunkturerna i hög grad förändrade till det sämre för Sverige och Gottorp. Karl XI har mot slutet af sin regering i Sveriges utrikespolitik glömt att tillämpa, hvad det gamla ordspråket sant nog säger: den som något vill vinna, måste något våga.

Vid det kejserliga hofvet i Wien gjorde man vid denna tid ett nytt försök för uppnående af ett lyckligt resultat vid underhandlingen. Kejsaren framställde i ett reskript till grefve Eck, huru Danmarks handlingssätt förekomme honom helt betänkligt, hvadan man allvar-

ligt borde verka för, att inga oroligheter utbröte. Medlarne borde nu för bägge parterna förklara, att icke blott den, som skrede till någon aktualitet, utan äfven den, som föranledde någon slags förändring af det bestående, skulle hållas pro agressore. Kejsaren fruktade emellertid, att Sverige, om Danmark fortfore att dra ut på tiden med underhandlingen, skulle förlora tålamodet och följden blifva öppet krig. Därför borde grefve Eck öfverlägga med Canitz, Miltitz samt Englands och Hollands ministrar, huruvida det ej vore möjligt att öfverenskomma om en viss termin, före hvars utgång tvistefrågan måtte afgöras. Detta borde ej vara Kristian V emot, emedan eljest svenska regeringen själf ofelbart skulle utsätta en viss termin för underhandlingen. Grefve Eck lät äfven Ehrenschildt förstå, huru en dylik plan var å färde, ty den senare framhöll, då han träffade Canitz, att han af den kejserlige ministern förnummit detta. Han ansåg emellertid, att kurfursten i Berlin ej torde ha reda därpå eller komme att bifalla en dylik underhandling, som ej var förenlig med en medlares plikt och uppgift. Emellertid ville han förklara, att danska regeringen visserligen skulle göra allt för att underlätta förhandlingarnas fortgång, men den skulle aldrig låta föreskrifva sig en viss termin.[1]

De danska ombuden ankommo slutligen efter lång väntan till Hamburg. I slutet af juli infann sig landtrådet Blom. Lente dröjde dock ännu en tid, hvilket gaf Canitz och Vellingk anledning att ännu en gång uttala sitt missnöje öfver, det danska regeringen med afsikt drog ut på tiden för att skada underhandlingen. Ehrenschildt visade sig otålig öfver dröjsmålet, men man trodde ej på denna otålighet, utan ansåg, att han tvärtom skulle blifva mycket missnöjd, om Lente gjorde sig brådtom. Vellingk menade, att då Lente infunnit sig, skulle Ehrenschildt nog finna på någon annan orsak att draga ut på tiden. Slutligen infann sig dock äfven Lente 16 Augusti i Hamburg och nu fanns ej längre något hinder för underhandlingens början.[2]

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III $\frac{31 \text{ juli}}{10 \text{ aug.}}$ och 7 aug. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Vellingk till K. M. 31 juli, 11 och 18 aug. 1696. SRA. — Canitz till kurfursten Fredrik III $^{14}/_{24}$ aug. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

2. Förhandlingarnas början.

Det var en talrik samling af sändebud, som vid pinnebergska kongressens öppnande i medlet af augusti vistades i Hamburg. Där voro de tre medlarnes ombud, som hade till uppgift att opartiskt söka lösa konflikten. Efter hvad man från preliminärförhandlingarna erfarit, hade kejserlige medlaren grefve Eck och den brandenburgske grefve Canitz ärligt fyllt denna uppgift, utan att ensidigt främja hvarken Danmarks eller hertigens intresse. Med den sachsiske medlaren Miltitz var förhållandet annorlunda. Han hade blifvit sänd till Hamburg på rekommendation af änkekurfurstinnan i Sachsen, Kristian V:s syster,[1] han hade för Ehrenschildt förklarat, det han ej önskade bli annorlunda betraktad än som en dansk »domestique»,[2] hvadan Kristian V funnit sig föranlåten att genom Ehrenschildt för honom uttrycka sitt synnerliga nöje, emedan han visat sig väl intentionerad.[3] I Hamburg vistades vidare Kristian V:s och hertigens ombud. Den förnämste bland de förra var geheimerådet Ehrenschildt. Han var en förskräckelse för alla, som ville hertigens bästa. Till och med den kejserlige ministern Königsegg i Köpenhamn, som enligt Leijonclos uppgifter ej ogärna gick Danmarks ärenden, förklarade, »att det skulle mycket facilitera verket, om Danmark i stället för geheimerådet Ehrenschildt ville förordna någon annan till traktaten, eftersom han mycket difficil vore och svår att komma till rätta med.» Men Königsegg ansåg det omöjligt att få någon annan förordnad, alldenstund han gynnades af hertigens bittre motståndare, öfversekreteraren von Jessen, hvilkens svärfader Ehrenschildt var.[4] Den förnämste af hertigens ombud var geheimerådet Wedderkop. Denne var synnerligen hatad och afskydd i Danmark. Målet för Wedderkops politik var att mellan konungen och hertigen få upphäfd den gemensamma regeringen i furstendömena. Dessutom ville han en nära anslutning mellan Sverige och huset Gottorp.[5] Bengt Oxenstierna dömde om honom, att han var mycket böjd för skarpa expressioner.[6] Utom

[1] Gabriel Oxenstierna till K. M. 16 juni 1696. SRA.
[2] Ehrenschildt till Kristian V 28 april 1696. DRA.
[3] Kristian V till Ehrenschildt 9 maj 1696, Geheime Reg. DRA.
[4] Leijonclo till K. M. 20 april 1696. SRA.
[5] Kobbe: Schleswig-Holsteinische Geschichte.
[6] Kanslikoll. prot. 9 jan. 1696. SRA.

Ehrenschildt och Wedderkop hade Danmark och hertigen äfven andra ombud i Hamburg, men dessa hade mindre inflytande. Slutligen fanns en tredje kategori af sändebud vid kongressen, nämligen garanternas ministrar. Bland dem märktes främst den skarpsynte och skicklige diplomaten Vellingk. »Äregirig och slipad, föga mån om medlen och enträgen i fullföljandet af sina syften, var han synnerligen ägnad att sköta svårare diplomatiska förhandlingar i denna intrigfulla tid. Vellingk delade med lif och själ Bengt Oxenstiernas politiska system, hatet mot Danmark och det holsteinska husets upprätthållande såsom en af hörnstenarne för Sveriges makt.»[1] Huset Lüneburgs sändebud — vanligen vicekanslern Fabricius — vistades i Hamburg, då hans närvaro där var nödvändig. Då hufvudhandlingen började, hade ännu ej sjömakternas ombud infunnit sig vid kongressorten, men kommo straxt efter förhandlingarnas öppnande. I början af september infann sig å Vilhelm III:s vägnar engelska sändebudet vid celliska hofvet, envoyén Cresset; samtidigt kom å Hollands vägnar envoyén Hoppe. Danska regeringen såg dessa två ministrars ankomst med oblida ögon, ty den ansåg dem vara föga gynnsamt stämda för Danmarks intresse.[2] Det var denna samling af ombud från olika makter, som skulle utjämna de skarpa motsatserna mellan Kristian V och hertigen. Huruvida det skulle blifva dem möjligt att under den förändring från en krigisk till en fredlig karakter, som Europas allmänna förhållanden så småningom undergingo, nå detta mål, var det framtiden förbehållet att utvisa.

Den instruktion, som de danska ombuden Lente och Blom medförde till Hamburg, var föga lofvande för hertigens intressen. Om hertigen i något afseende, hette det, visade sig sinnad att genom främmande makters hjälp göra sig lös från unionen och kommunionen, så vore det bättre, att underhandlingen aldrig företagits. Kristian V hade redan framhållit detta för medlarne och ville ha det återupprepadt i protokollet. Därför befallde Kristian V sina ombud att ej lyssna till och mycket mindre inlåta sig med motparten öfver något dylikt. Om medlarne önskade se ett godt slut på underhandlingen, borde de använda sina kraftiga officia därhän, att hertigen måtte bringas från sina dittills varande rådslag, som voro till fosterlandets skada. Utverkade medlarnes ombud detta, skulle danska

[1] Stavenow: Sveriges politik vid tiden för altonakongressen 1686—1689, Hist. Tidskr. 1895 s. 185.

[2] Leijonclo till K. M. 4 sept. 1696. SRA.

regeringen till gengäld gifva deras principaler alla möjliga prof på sin vänskap. Äfven mot ombuden själfva skulle Kristian V i sådant fall visa sin kungliga erkänsla, hvilket de danska sändebuden skulle försäkra hvar och en af dem särskildt. I Köpenhamn ansåg man emellertid, att den närmaste vägen till ett godt slut på förhandlingarna skulle vara, att en hemlig underhandling mellan Danmark och medlarne företoges. Man hade därför beslutat att efter pinnebergska negociationens öppnande, sedan man fått se, hvilket utseende den komme att taga, sända Lente eller någon annan till Berlin i detta ärende. På samma sätt ville man förhandla med kejsaren och kurfursten af Sachsen.

Därpå följde i instruktionen bestämmelser rörande hufvudhandlingen vid kongressen i Pinneberg. Då underhandlingen öppnats, skulle konungens ministrar fordra, att kommunionen, unionen och arfsfördragen förnyades och bekräftades. Men som skilda åsikter förefunnos om andemeningen i de gamla öfverenskommelserna, borde man söka få följande stadgadt och fastställdt. Kommunionen och den därpå grundade gemensamma regeringen skulle vara universell och angå alla undersåtarne i furstendömena, så vidt icke ett eller annat i delningsrecesserna speciellt blifvit undantaget. Hertigen finge efter innehållet i altonaiska recessen sluta förbund med andra makter. Men härvid borde den klausul inryckas, att dessa förbund ej finge sträcka sig längre än de unionella bestämmelserna och den i altonaiska recessen bekräftade kommunionen tilläte. Unionen hade afseende lika väl på försvars- som anfallskrig. Enligt unionens och kommunionens natur finge hvarken konungen eller hertigen öfvertaga och införa främmande makters trupper i furstendömena. Den ena parten skulle ej äga rätt att bygga fästningar utan den andras samtycke, och de af hertigen uppförda skansarne borde skyndsamt till borttagande af allt missförstånd nedrifvas och jämnas med jorden. Till förekommande af vidare misshälligheter mellan Danmark och Gottorp öfver ensidigt företagna värfningar skulle konungen och hertigen uppsätta och underhålla trupper gemensamt. Hvardera parten borde emellertid ha rätt att hålla eget folk till garnison på sina fästningar, och det skulle vara hertigen tillåtet, att till sitt skydd hafva ett eget garde. Hertigdömenas skatter borde åter bringas i en gemensam kassa. Alla öfriga besvär borde afgöras utaf en af bägge parterna godkänd kommission, och kunde man ej i denna inom en viss tid bli enig, skulle man skrida till afgörande enligt de unionella

bestämmelserna. Slutligen tillades det, att den aflidne hertig Albrekts testamente borde öppnas.[1]

Sedan Lente ankommit till Hamburg, dröjde det ej länge, innan förhandlingarna öppnades. Den 24 augusti öfverlämnade de danska ministrarne i Pinneberg sina postulata till medlarne. Innehållet i desamma framgår af instruktionen för de danska ombuden. Emellertid utlät man sig i dessa postulata något allmännare öfver ett och annat än uti instruktionen. De danska ombuden anhöllo, att medlarne måtte förmå hertigen att foga sig efter gamla öfverenskommelser och fördrag och rätta, hvad som emot dem blifvit brutet.[2]

Några dagar efter det de danska ombuden framställt sina fordringar, öfverlämnades hertigens postulata till medlarne. Någon svårighet uppstod härvid, i det att de danska ministrarne påstodo, att hertigens postulata skulle inlämnas i Pinneberg. För att undvika tidsutdräkt beslöto emellertid medlarne att mottaga dem i Hamburg, som skedde 31 augusti. De danska ministrarne fordrade då, att postulata åtminstone skulle dateras i Pinneberg. Man fann rådligast att tillmötesgå dessa fordringar, och medlarne afgåfvo den förklaringen, att alla inlagor och akter skulle dateras i Pinneberg, oaktadt man underhandlade i Hamburg.[3]

Hertigen klagade i sina postulata öfver danska regeringens förfarande emot honom alltsedan konfliktens uppkomst, huru Kristian V förorsakat honom många svårigheter och ville bestrida honom de rättigheter, som han ägde. Han anhöll därför, att medlarne måtte åvägabringa, att alla hans jura särskildt enligt altonaiska traktatens bestämmelser måtte blifva klart och tydligt bekräftade, och att han måtte lämnas i oförhindrad utöfning af dem. Efter att ha framställt sina hufvudgravamina, uppräknade han åtskilliga mindre besvärspunkter, som han önskade få afgjorda, men ej enligt danska regeringens förslag af en gemensam kommission eller enligt de unionella bestämmelserna, utan genom medlarnes försorg.[4]

Så stodo de båda motståndarne uti sina postulata inför de

---

[1] Instruktion för Ehrenschildt, Lente och Blom 31 juli 1696. Geheime Reg. DRA.

[2] Kopia af danska regeringens postulata, bifogad Vellingks skrifvelse till K. M. 8 sept. 1696. SRA.

[3] Vellingk till K. M. 1 och 8 sept. 1696. SRA.

[4] Kopia af hertigens postulata, bilagd Vellingks skrifvelse till K. M. 8 sept. 1696. SRA.

samlade makternas sändebud skarpt emot hvarandra och gåfvo föga hopp om en lycklig sammanjämkning genom medlarne. Men ännu skarpare än i postulata framträda motsatserna mellan Danmark och Gottorp uti de ömsesidiga svar, som afgåfvos. Det dröjde emellertid rätt länge, innan Kristian V:s ombud blefvo färdiga med sitt svar. Ehrenschildt sade sig vara sjuk, och under denna förevändning, menade Vellingk, sökte han vinna tid, på det att danska regeringen härigenom skulle nå sitt mål att få allt afgörande uppskjutet till det stora europeiska krigets slut. Vellingk uttalade emellertid den förhoppningen, att Karl XI skulle finna på utvägar att omintetgöra denna af danska regeringen uppgjorda plan.[1]

Mot slutet af september voro Danmarks ombud färdiga med sitt svar. De fordrade emellertid, att hertigen först skulle inlämna sitt till dem. Detta skedde. Hertigen förklarade, huru han var villig att enligt glückstadtska och altonaiska recesserna förnya unionerna, därest Kristian V äfven gjorde detta, och om hans framställda besvär blefve afgjorda. Hvad kommunionen angick, sträckte den sig endast till ridderskap och prelater, och den borde ej betraktas som något för all tid oföränderligt. Rörande hertigdömenas försvar borde en gemensam öfverenskommelse fattas. Hertigen ägde full rätt att sluta förbund, bygga fästningar och hålla krigsfolk utan någon inskränkning alls, och han hade ej sig veterligt företagit det ringaste hvarken mot union eller kommunion. Att skatterna skulle bringas i en gemensam kassa, ville han ej bifalla. Likaledes bestred han fortfarande, att hertig Albrekts testamente borde öppnas. Hvad specialgravamina angick, kunde hertigen ej bifalla, att de hänvisades till den föreslagna kommissionen. Endast de ej specificerade gravamina var hertigen villig att på detta sätt afgöra.[2]

Dagen efter det hertigen afgifvit ofvannämnda förklaring, öfverlämnade de danska sändebuden Kristian V:s svar på hertigens postulata. Däri repeteras danska regeringens föregående klagomål mot hertigen och försvar för Danmarks åtgöranden. All oenighet mellan konungen och hertigen hade sin grund däri, att den senare angrep själfva grundfästena för hertigdömena Schleswig-Holstein, nämligen unionerna, kommunionen och arfsfördragen. Emot deras klara inne-

[1] Vellingk till K. M. 22 sept. 1696. SRA.

[2] Fürstliche Antwort auf die von Königl. Seiten den 24 Aug. 1696 zu Pinneberg übergebene Postulata, welche der hohen Mediation zu Pinneberg den 14/24 Septemb. 1696 insinuiret worden. Samtida broschyrer. Kongliga biblioteket. Sthm.

håll hade hertigen inlåtit sig i farliga företag, som det var Kristian V:s plikt att motarbeta, emedan de hotade icke blott furstendömena, utan hela riket med ständig osäkerhet och fara. Det framgick tydligt af hertigens handlingssätt, att han ville upphäfva den gemensamma regeringen i hertigdömena. Denna afsikt hade han troligen framställt ännu tydligare, om han ej fruktat att mot sig uppreta garanterna af altonaiska fördraget, uti hvilket kommunionen, som sträckte sig öfver hela hertigdömena, blifvit stadfästad. Slutligen framhölls i det kungliga svaret, att medlarne borde förskonas från att befatta sig med specialgravamina.[1]

Både i Köpenhamn och Gottorp måste det af de ömsesidiga postulata och svaren på dem blifva klart, att ett tillfredsställande slut på förhandlingarna skulle blifva synnerligen svårt att uppnå. Detta hade till följd, att danska regeringen med ännu större allvar fasthöll vid planen att »utdraga tiden det längsta» man kunde för att invänta det allmänna fredsslutet. Samma skäl, som förmådde danska regeringen att uppskjuta allt afgörande, eggade åter hertigen att arbeta på en skyndsam lösning af konflikten, innan den allmänna freden komme att göra de allierade likgiltiga för hans öde. De båda parterna arbetade hvar för sig att nå sitt mål på sätt, som syntes dem bäst.

Sedan de ömsesidiga svaren på båda parternas postulata blifvit öfverlämnade, öfverlade man om, huruvida förhandlingarna skulle föras muntligen eller skriftligen. Hertigens ministrar önskade det förra, och medlarne gåfvo sitt bifall åt denna mening. De danska ombuden utläto sig rörande denna sak, att muntliga förhandlingar visserligen ej vore dem emot, men de funno sig nödgade att, innan de kunde bifalla dem, inhämta sin regerings åsikt därom. Nu dröjde det åter en tid, innan svaret från Köpenhamn anlände. Ändtligen kom dock bifall till de muntliga förhandlingarna, som man nu hoppades skulle taga sin början. Men ett nytt hinder härför hade redan kommit i vägen. Den brandenburgske ministern grefve Canitz lämnade i början af oktober pinnebergska kongressen och begaf sig hem. I hans ställe förordnade hofvet i Berlin geheimerådet Danckelmann till sitt ombud vid kongressen. Danska regeringen sades ha

---

[1] Kopia af danska regeringens svar, bilagd Vellingks skrifvelse till K. M. 29 sept. 1696. SRA.

föranledt denna förändring.[1] Det dröjde i åtskilliga dagar innan kurfurstens nye minister infann sig i Hamburg; och under denna tid måste underhandlingen hvila, ty den sachsiske medlaren Miltitz förklarade, att mediationen måste vara fulltalig, innan något kunde företagas. Slutligen infann sig dock Danckelmann, hvarpå de muntliga förhandlingarna 22 oktober togo sin början.[2] De hunno emellertid knappast att taga sin början, innan mångdubbelt svårare hinder för deras lyckliga fortgång än något af de föregående kommo i vägen.

3. Förberedelser till en separatunderhandling.

Kurfursten af Brandenburg började vid denna tid visa mindre intresse för underhandlingen i Hamburg än förut. Och då han vid mediationen egentligen var den pådrifvande kraften, var det ej underligt, att ingenting blef utaf. Orsaken till kurfurstens slappade intresse berodde emellertid ej därpå, att man i Berlin blifvit likgiltig för tvistefrågans lösning. Med lika eller rättare med ännu större ifver än förut lade sig de brandenburgska statsmännen i slutet af år 1696 och början af år 1697 vinn om, att stridigheterna måtte blifva bilagda. Kurfursten i Berlin stod nämligen vid denna tid i begrepp att göra tvistefrågans lösning till, snart sagdt, sin och de brandenburgska statsmännens ensak. Huru man vid kurfurstens hof kom att slå in på denna politik, visar brefväxlingen mellan kurfursten och Canitz i Hamburg under september och oktober 1696.

Canitz hade i slutet af juli för kurfursten framhållit, huru Ehrenschildt i Hamburg föreslagit en underhandling mellan medlarne och danska regeringen i syfte att uppgöra ett förlikningsprojekt, till

---

[1] Bland genomgångna handlingar i Berlin finns ej den ringaste antydan om, att Danmark föranledt detta ombyte af sändebud. Canitz synes själf ha gett anledning till denna förändring. Första gången hans afresa omnämnes, är i en skrifvelse från kurfursten till Canitz i slutet af september. Kurfursten framhöll häri, huru han sett, att Canitz önskade komma tillbaka till Berlin. Han fick löfte härom, men borde invänta nästa post, emedan en efterträdare måste utnämnas i Hamburg. Några dagar senare underrättade kurfursten ministrarne i Hamburg, att han på Canitz' underdåniga ansökan tillåtit denne att lämna kongressen och bege sig till Berlin för att sköta sina domestika affärer. Kurfursten Fredrik III till Canitz 26 och till ministrarne i Hamburg 29 sept. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Vellingk till K. M. 15 och 29 sept., 6, 13, 20 och 23 okt. 1696. SRA.

hvars antagande man sedan skulle förmå hertigen. Kurfursten hade då afvisat detta förslag med den förklaringen, att det var alldeles för tidigt att tänka på en dylik underhandling, innan de båda parterna öfverlämnat sina postulata.[1] Det föreföll till att börja med, som om man i Berlin var föga hågad att bifalla det danska förslaget. Men någon tid senare, då postulata verkligen blifvit öfverlämnade och man fått tänka på saken, omfattade kurfursten med ifver det gjorda förslaget, som emellertid framträdde betydligt förändradt. Det blef nämligen framför allt fråga om en underhandling mellan Brandenburg å ena sidan samt Danmark och hertigen å den andra, och denna underhandling skulle företagas i Berlin. Kurfursten skulle följaktligen spela hufvudrolen vid tvistefrågans biläggande och ensam ha äran däraf, något som i särdeles hög grad smickrade de brandenburgska statsmännen. Och lyckades han att till båda parternas belåtenhet bilägga den farliga tvisten, var det tydligt, att han framdeles skulle få stort inflytande hos både konungen och hertigen, kanske till och med uttränga både Sveriges och Lüneburgs inflytande hos den senare. Detta var en uppgift, värdig de vakna och energiska statsmännen i Berlin. Huruvida det åter var en uppgift för en skarpsynt och förutseende politik eller ej fastmer för en något för optimistisk sådan, skulle utgången komma att bevisa.

I medlet af september inberättade Canitz för kurfursten, huru både danska ombudet Lente och hertigens minister Wedderkop började komma på de tankarne, att om något verkligt skulle kunna väntas af medlarnes arbete, borde detta först handläggas och utarbetas hos kurfursten i Berlin. Canitz framhöll därefter, att de gottorpska statsmännen, om han ej mycket misstoge sig, funno beroendet af Sverige något svårt. De öfverlade nämligen angående de likgiltigaste saker med Vellingk och måste rätta sig efter hans vilja. Canitz tviflade därför ej på, att de hädanefter skulle liksom danska regeringen vara betänkta på att bringa saken till mognad genom kurfurstens särskilda förmedling. I dessa tankar skulle man framför allt stärkas i Köpenhamn, om Sverige hos England och Holland sökte bringa det därhän, att beslut fattades öfver de stridiga punkterna om jus armorum och fortifikationsverket »à la dernière rigueur» och utan godkännande af någon medelväg. Skulle en dylik underhand-

[1] Canitz till kurfursten $\frac{24 \text{ juli}}{3 \text{ aug.}}$ och kurfursten till Canitz $\frac{28 \text{ juli}}{7 \text{ aug.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

ling komma till stånd i Berlin, ansåg Canitz, att danska regeringen därför som sitt ombud borde utse Lente och hertigen sin minister du Cros.[1]

Canitz' skrifvelse till kurfursten visar, huru man i Gottorp ej var fullt tillfreds med Sveriges politik. Den egentliga orsaken därtill var emellertid för visso ej den, som Canitz uppgaf, att de gottorpska statsmännen måste foga sig efter svenska ombudet Vellingks önskningar, utan orsaken var, att svenska regeringen ej med tillräcklig energi uppträdde mot Danmark. Hade man å Sveriges sida uppträdt med mera kraft uti tvistefrågan, så att ett för hertigen lyckligt resultat varit att vänta, skulle man i Gottorp ej visat något missnöje öfver den svenska regeringens ledarerol. Att hertigen vid denna tid vände sig till Brandenburg, berodde därpå, att han med kurfurstens bistånd hoppades lättare nå sitt mål än med Karl XI:s. Det var nämligen ej obekant för de gottorpska statsmännen, med hvilket allvar kurfursten i Berlin vid både det ena och det andra tillfället uppträdt emot Danmark, huru han visat sig ifrigare än någon annan att få tvistefrågan skyndsamt och lyckligt löst. Och kurfursten hade härvid ingalunda ådagalagt någon särskild partiskhet för Danmark. Tvärtom hade han oupphörligen riktat skarpa påminnelser till danska regeringen, under det att hertigen af Gottorp mera sällan fått höra uttalanden af misshag från Berlin. Det ena med det andra bidrog till, att den föreställningen slog rot i Gottorp, det kurfursten af Brandenburg mer än någon annan var den rätta personen att göra slut på stridigheterna mellan Danmark och hertigen.

Det dröjde ej länge, förrän man i Berlin hade svaret på Canitz' plan om en särskild underhandling med Danmark och hertigen färdigt. Kurfursten förklarade, att han med synnerlig tillfredsställelse skulle se, att de båda parterna i Berlin utarbetade och öfverenskommo om förlikningspunkterna, som sedan inför mediationen kunde offentligen antagas. Emedan nu detta skulle tjäna att öka kurfurstens anseende och auktoritet, skulle Canitz använda all möjlig flit därhän, att det ju förr dess hellre med denna underhandling blefve en verklighet.[2] Han skulle lofva både de danska och gottorpska ombuden,

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{15}/_{25}$ sept. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Att kurfursten af Brandenburg hade god lust att tillvälla sig afgörandet vid förhandlingarna mellan Danmark och Gottorp, blef snart klart för de svenska statsmännen. Så skref Utterklo från Hamburg, huru det syntes, att kurfursten af

att man i Berlin uti denna sak skulle förfara med stor flit, ifver och uppriktighet. Dessutom borde det framhållas inför Lente och du Cros, hvilken ära de för sin del skulle hafva däraf, att verket blefve på ett dylikt sätt fullbordadt. Emellertid var det nödvändigt, att en dylik underhandling hölles fullkomligt hemlig, emedan man kunde befara, att andra makter af afund och enskildt intresse skulle motsätta sig planen.[1]

Canitz blef snart i tillfälle att å nyo gifva kurfursten förhoppning om, det den åtrådda underhandlingen skulle komma till stånd. Mot slutet af september kunde han meddela säkra underrättelser om, huru både konungens och hertigens ombud önskade, att de stridiga punkterna blefvo handlagda i Berlin. Wedderkop och Pincier visade sig särdeles gynnsamt stämda för den påtänkta underhandlingen. Wedderkop hade framhållit, huru han ansåg, att England och Holland och de andra garanterna gärna skulle se och vara tillfreds med, om saken på detta sätt blefve företagen.[2] Canitz framhöll för kurfursten som sin åsikt, att Danmark, om man öfvervägde alla förhandenvarande omständigheter, hade mera orsak än Gottorp att söka en utväg, genom hvilken det med ära kunde komma ur denna tvistefråga.[3]

Canitz lyckades snart finna skäl, som inför de danska ombuden voro talande nog för en underhandling i Berlin. Under öfverläggningen om, huruvida förhandlingarna skulle föras muntligen eller skriftligen vid kongressen, visade sig garanternas ombud otåliga öfver tidsutdräkten och drefvo på en skyndsam handläggning af ärendena. Canitz opponerade sig häremot och menade, att medlarne, om de ej ville förfara partiskt och på en gång mista allt förtroende, för tillfället ej kunde med tvångsåtgärder uppträda mot Danmark. Det var särskildt med Hoppe, som Canitz diskuterat denna sak. Efter hvad han förmärkt, var emellertid den svenske ministern Vellingk primum

---

Brandenburg ej nöjde sig med att blott hafva del uti förevarande underhandling, utan han ville så godt som föra direktorium och lämpa allt efter sitt eget intresse. Utterklo till K. M. 20 okt. 1696. SRA.

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz 23 sept. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Enligt Canitz' relation framhöll Wedderkop härvid särskildt England och Holland, men nämnde hvarken Sverige eller Lüneburg vid namn. Han var nämligen för visso öfvertygad om, att bifallet från dessa senare makter ej skulle blifva synnerligen lifligt, hvadan han med tystnad förbigick dem.

[3] Canitz till kurfursten Fredrik III 26 sept., $\frac{29 \text{ sept.}}{9 \text{ okt.}}$ 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

mobile i hela verket, och dennes afsikt ginge därhän, att garantministrarne måtte tillvälla sig herraväldet och utslagsrösten vid kongressen, och medlarne skulle endast verkställa, hvad de förra sinsemellan öfverenskommo. Härtill menade Canitz, att mediationen, emedan det skulle skada principalernas anseende, ej torde vara villig. I sin skrifvelse framhöll Canitz vidare, huru Hoppe i förtroende omtalat, det man anmodat honom och den engelske ministern att utfärda en skriftlig deklaration för hertigen. Uti denna skulle garanterna explicera altonaiska traktaten därhän, att hertigen ägde ett oinskränkt jus armorum samt rättighet att bygga fästningar utan någon begränsning alls eller någon kommunikation med Danmark. Denna förklaring skulle afgifvas under den förevändningen, att kurfursten i Berlin genom Falaiseau i Köpenhamn redan hade uttalat sig på detta sätt om hertigens jura. Både den engelske och den holländske ministern hade emellertid afslagit detta under det föregifvandet, att det ännu var för tidigt att skrida till ett dylikt beslut. De ansågo äfven, att kurfursten i Berlin ej skulle erkänna en dylik order till Falaiseau för en »solenne Declaration.» Angående deras mening om kurfurstens afgifna förklaring hade Canitz försäkrat, att de hade fullkomligt rätt uti sin åsikt.[1]

Jämföres nu denna relation med en ungefär samtidig dylik från de danska ombuden i Hamburg till Kristian V, kan man lätt finna, på hvad sätt Canitz utförde det uppdrag, som kurfursten gifvit honom, att använda all möjlig flit därhän, det en underhandling i Berlin komme till stånd. I början af oktober erhöll danska regeringen den underrättelsen, att ett tredje parti fanns vid kongressen, som ville draga afgörandet vid de förhandenvarande traktaterna till sig. Baron Vellingk var efter allt utseende upphofsmannen därtill, Hoppe uppträdde ifrigt för denna plan, och båda sökte att draga på sin sida den engelske ministern, som eljest dittills visat sig moderat.[2] Detta partis afsikt var att gifva lagar för, huru traktaterna skulle sluta. Hoppe

---

[1] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{8}/_{18}$ okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Flere skrifvelser från Brandenburgs sändebud i Hamburg visa, huru det särskildt var Hoppe, som öppet framträdde som representant för den påtryckningspolitik af garanterna, öfver hvilken Canitz hade beklagat sig inför kurfursten. De brandenburgska statsmännen voro föga nöjda härmed och funno sig föranledda att påminna Hoppe, huru sjömakternas intressen i holsteinska tvistefrågan voro samstämmiga med Brandenburgs, hvadan han borde ta sig i akt för andra »artifices» och ej låta leda sig af dem. Danckelmann till kurfursten Fredrik III $^{19}/_{29}$, $^{21}/_{31}$ okt. och kurfursten Fredrik III till Danckelmann 24 okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

hade rent ut förklarat, att afgörandet, om Danmark och hertigen ej kunde bli eniga, skulle gå till garanterna, som borde säga sin mening om den altonaiska förlikningen. Men att denna förklaring skulle bli till skada för Danmark, det var redan fullt tydligt. Inför en af medlarnes ombud hade man nämligen gifvit tillkänna, att garanterna skulle förklara den andra artikeln af altonaiska traktaten därhän, att hertigen finge oinskränkt makt att värfva och hålla krigsfolk samt bygga fästningar. Hoppe hade visserligen förut medgifvit, att det ej kunde annat än väcka farhågor i Danmark, om hertigen hade en stark här. Men senare hade han öppet förklarat, att hertigen gärna kunde hålla 6,000 à 7,000 man, utan att det borde gifva Danmark någon anledning till oro. Danska sändebuden i Hamburg hade emellertid för medlarne framställt, huru skadligt och föga hedrande det skulle vara för deras principaler, om garanterna drogo underhandlingen till sig. Sändebuden föreslogo därför danska regeringen att i Sverige göra föreställningar emot Vellingks uppförande, så att hans skadliga afsikter måtte blifva omintetgjorda.[1]

Källan till denna relation kan ej gärna ha varit någon annan än meddelanden af Canitz till de danska ombuden. Men genom dylika underrättelser väckte ju den fredsstiftande brandenburgske medlaren endast ond blod i Köpenhamn? Detta är sant, men Canitz hade ju vid detta tillfälle en annan mission att fylla än sitt medlarevärf. Han skulle af alla krafter arbeta därhän, att en underhandling komme till stånd i Berlin, som skulle öka kurfurstens ära och inflytande. Canitz hade ju för kort tid sedan förklarat, huru Danmark med större lätthet skulle bifalla en dylik underhandling, om Sverige hos England och Holland sökte utverka en för hertigen gynnsam förklaring af dennes jus armorum.[2] Nu hade Canitz af holländske ministern Hoppe fått denna under dåvarande omständigheter för honom högst kärkomna underrättelse, som han ansåg vara så lämplig att använda för att disponera regeringen i Köpenhamn för underhandlingen i Berlin. Men han hade ännu ett medel att egga danska regeringen till antagande af en dylik underhandling. Garanternas ministrar med Vellingk i spetsen ville föreskrifva Danmark och mediationen lagar. Hvad denna »historia» angår, synes den till en god

---

[1] De danska ombuden vid pinnebergska kongressen till Kristian V 6 okt. 1696. DRA.

[2] Canitz till kurfursten Fredrik III $^{15}/_{25}$ sept. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

del ha skapats just därför, att den för tillfället skulle gagna den brandenburgska politiken. Ty nog var det väl axiomatiskt klart så väl för de brandenburgska statsmännen som för de andra medlarne, att garanternas ministrar hade infunnit sig i Hamburg ej för att där ligga overksamma och ingenting uträtta, utan för att utöfva inflytande på underhandlingen, för att inverka såväl på den ena parten som den andra, för att tillgodose sina principalers intressen och följaktligen för att göra påminnelser äfven inför mediationen, om så behöfdes. Detta borde ju de brandenburgska statsmännen ha insett långt före denna tid, så snart de fingo veta, att garanterna tänkte infinna sig vid kongressen. Och hade man verkligen i Berlin försummat att tänka därpå, så vore ju de danska statsmännen af den godheten att för kurfursten och andra framhålla, huru Hamburg var en mycket olämplig underhandlingsort just därför, att så många främmande ministrar skulle infinna sig där och inverka på traktaterna. Men därför hade hvarken Canitz eller någon annan brandenburgsk statsman förut visat något särskildt bekymmer. Man insåg nämligen mer än väl i Berlin, att en dylik inblandning af garanterna var oundviklig; det var helt enkelt ej värdt att opponera sig däremot. Hvem skulle väl ha vågat att förmena Karl XI:s sändebud att närvara vid en underhandling, som gällde Holstein-Gottorp, under en tid, då detta område »icke anderledes end som for Sverrig selff maa considereres»? Åtminstone skulle kurfursten i Berlin ej velat åtaga sig ett dylikt uppdrag, ty om ingenting annat, så skulle åtminstone en dylik uteslutning nödgat Karl XI att gripa till vapen. För öfrigt hade ju ingen ifrigare än kurfursten i Berlin för danska regeringen framhållit, att garanternas inblandning hvarken i Lübeck eller annorstädes skulle kunna undvikas.[1] Men då de brandenburgska statsmännen så tydligt insågo, att man under alla förhållanden måste fördraga närvaron af garanternas ombud, insågo de naturligtvis lika tydligt, att dessa infunnit sig vid kongressen för att där någonting uträtta. Det ena med det andra torde bevisa, hur det plötsliga och starka missnöjet å Canitz' sida med garanterna och särskildt det, att han inberättade det ena som det andra för de danska ombuden, framför allt var en fint af den brandenburgska politiken att spela kurfursten afgörandet i händerna. Härmed är naturligtvis ej förnekadt, att garanterna och särskildt Vellingk vid denna tid verkligen tenderade åt »att gifva

[1] Detta framhålles särskildt i instruktionen för von Canitz.

lagar för, huru traktaterna skulle sluta.» Hvarje försök af garanterna att få inflytande på underhandlingen kunde ju genast af dem, som däraf hade intresse, gifvas denna benämning. Tydligen fann man härvid i Berlin det inflytande, som den ena eller andra makten sökte utöfva på underhandlingen, obehagligt, då detsamma korsade det uppåtsträfvande Brandenburgs politik i Nordtyskland. Men som de andra makterna voro lika mycket berättigade att bevaka sina intressen i den holsteinska tvistefrågan som kurfursten i Berlin att verka för sin stats fromma och fördel, så hade dessa, just därför att Brandenburgs politik alltid visade sig så vaken, energisk och konsekvent fullföljande sitt mål, nästan ännu större skäl än kurfursten till klagomål öfver, att man i Berlin sökte skrifva lagar för dem.

Att man i Berlin insåg, hur en dylik framställning, att garanterna ville skrifva lagar för traktaterna, var ett godt medel att förmå Danmark att bifalla den önskade underhandlingen, visar en skrifvelse från kurfursten i början af oktober. Canitz fick befallning att för de danska ombuden framhålla, det hvarken den svenske eller lüneburgske ministern skulle få något inflytande på underhandlingen, ifall denna företoges vid kurfurstens hof. Om saken däremot företogs principaliter i Hamburg, skulle dessa båda ministrar förorsaka många svårigheter. Men i Berlin behöfde man ej befara något dylikt, ty där uppehöllo sig inga ombud från Sverige eller Lüneburg, och då underhandlingen skulle föras hemligt, kunde all inblandning undvikas.[1]

Emellertid blef det ej den beramade underhandlingen i Berlin, som under den närmaste tiden mest inverkade på förhandlingarna i Hamburg och gjorde, att man där ej kom ur stället. Danska regeringen sörjde för, att ett annat hinder kom i vägen för en lycklig fortgång af pinnebergska kongressen. Genom att neka genomtåg för hertigens trupper, som på hösten vände tillbaka från fälttåget mot Frankrike, lyckades man i Köpenhamn att för en ganska lång tid draga uppmärksamheten från underhandlingen i Hamburg.

4. Tvisten om fritt genomtåg för hertigens trupper.

Danska politiken hade vid denna tid många järn i elden, och efter de senaste underrättelserna från pinnebergska kongressen för-

[1] Kurfursten Fredrik III till Canitz $^{4}/_{14}$ okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

dubblade regeringen i Köpenhamn sina bemödanden på alla håll till främjande af Danmarks planer gent emot hertigen af Holstein-Gottorp. Kristian V nekade hertigen genomtåg för hans hemvändande trupper och föranledde härigenom en skarp och långvarig konflikt, som drog uppmärksamheten från pinnebergska kongressen; han sökte sätta Vellingk och Hoppe i misskredit i Stockholm och Haag, han förde sin underhandling med de allierade om förbund med dem till ett lyckligt slut och bragte till verkställighet sin förut uttalade afsikt att företaga en hemlig underhandling med medlarne för att gendrifva hertigens planer.

Då den muntliga underhandlingen vid kongressen 22 oktober tog sin början, fordrade de danska ombuden, att hertigen skulle lofva att förnya unionerna, innan något företoges. Hertigen svarade, att han ej var emot ett förnyande på grundvalen af glückstadtska recessen, men alla stridiga punkter borde dessförinnan afgöras. Medlarne förmådde slutligen de danska ombuden att samtycka till hertigens mening. Man hoppades nu, att den viktiga frågan om hertigens jus armorum skulle företagas.[1] Men detta måste man å dansk sida till hvad pris som helst förhindra, ty man fruktade, att garanterna skulle till Danmarks nackdel, därest man ej i tid blef ense, afgifva sin förklaring öfver denna punkt. Och på någon snar öfverenskommelse var knappast att tänka. Under dessa förhållanden var det synnerligen lyckligt för de danska statsmännen, att hertigen genom det värfvade krigsfolkets återkomst gaf dem tillfälle att vända uppmärksamheten från underhandlingen till frågan om truppernas genomtåg.

Det var 23 oktober, som Vellingk skref till Karl XI, hur han hoppades, att den viktiga frågan om jus armorum skulle den följande dagen företagas till behandling. Men samma dag 23 förklarade de danska ombuden i Hamburg, hur deras konung befallt sitt generalitet på orten att draga några regementen tillsamman för att förhindra hertigens trupper att komma öfver älfven in i Holstein.[2] Härmed var uppmärksamheten vänd från förhandlingarna vid kongressen till frågan om genomtåget. Alla uti det allmännas väl intresserade makter måste nu med ifver verka för, det de hemkomna trupperna ej måtte ge anledning till någon brytning i de nordiska orterna.

Så snart danska regeringen fått underrättelse om, att hertigen

---

[1] Vellingk till K. M. 23 okt. 1696. SRA.
[2] Vellingk till K. M. 23 okt. 1696. SRA.

efter fälttågets slut ämnade låta de värfvade trupperna återvända hem, började den att motarbeta denna plan. I slutet af augusti uppdrog Kristian V åt von Plessen i Holland att verka för, det dessa trupper komme att taga vinterkvarter hos de allierade. Att danska regeringen önskade detta, skulle Plessen förklara därmed, att man å furstliga sidan till försvar för värfningen hade förebragt, huru den skedde till de allierades tjänst. Hertigen hade ju lofvat, att hans värfvade regementen, så snart de blifvit fulltaliga, genast skulle lämna furstendömena. Men komme de nu tillbaka om några månader, innebar det ingen fördel, att de öfverlämnats åt de allierade. Detta var tvärtom till skada, ty hos de allierade hade de först riktigt fått sin militära utbildning. Det kunde ej annat än väcka farhågor i Danmark, om de komme tillbaka, och Kristian V blef i sådant fall tvungen att gripa till alla nödiga åtgärder för sin stats säkerhet. Han skulle bli nödgad att besätta passen med danska trupper för att hindra genomtåget, följden däraf måtte bli hvilken som helst. Danska regeringen var så mycket mera befogad att handla på detta sätt, som hertigen till Danmarks skada toge hemliga mått och steg med Sverige och andra makter, som önskade Danmarks fullständiga undergång. England och Holland borde därför behålla hertigens trupper hos sig, ty då de ändock behöfde en del krigsfolk för vintern, kunde de lika gärna hafva hertigens som någon annans.[1]

Att hertigen ej af hänsyn till Danmark ville låta sina trupper taga vinterkvarter hos de allierade, finner sin förklaring uti hans förra görande och låtande. Han hade aldrig gjort något medgifvande åt Kristian V rörande sina påstådda rättigheter. Då han öfverlämnade det värfvade manskapet åt sjömakterna, skedde detta ej för att göra danska regeringen till viljes. Hertigen hade ju förklarat för kurfursten af Brandenburg, huru han aldrig skulle öfverlåta sina trupper åt de allierade såsom en skyldighet gent mot Kristian V.[2] Hellre än att hans handlingssätt skulle få utseende af någon eftergift, ville han våga hvad som helst. Det är emellertid möjligt, att man i Gottorp hyst den förhoppningen, det truppernas hemkomst skulle bringa frågan om hertigens jus armorum i ett så allvarligt läge, att en förklaring af garanterna öfver denna fråga däraf skulle främjas. Åtminstone lät hertigen, någon tid innan trupperna anlände, göra ansökan hos

---

[1] Kristian V till Plessen och Lente i Holland 31 aug. 1696. Geheime Reg. DRA.
[2] Utterklo till K. M. 3 mars 1696. SRA.

Karl XI, att denne allvarligt måtte främja en dylik förklaring.[1] Förnämsta motivet till hertigens handlingssätt torde emellertid denna gång som alltid vara att söka i hans halsstarriga begär att gent mot Danmark få utöfva sina pretenderade rättigheter.

Då hertigen genom sin sekreterare i Köpenhamn hos Kristian V anhöll om fritt genomtåg för sina trupper, blef detta afslaget.[2] Och det var ej endast på Danmarks område, som man i Köpenhamn lade hinder i vägen för genomtåget. I en skrifvelse af 17 oktober framhöll Kristian V för magistraten i Lübeck, att densamma ej borde tillåta hertigens trupper att passera öfver stadens distrikt. Fogade man sig ej efter konungens fordran, skulle det lända Lübeck till stor skada.[3] Kristian V uppdrog åt generalmajor Rantzou att af magistraten skaffa sig ett kategoriskt svar, huru den komme att förhålla sig till förevarande fråga. Svaret lydde, att staden ej skulle bevilja genomtåget öfver sitt område. Häröfver visade emellertid kretsdirektorernas ombud i Hamburg stort missnöje. Vellingk, Danckelmann och Fabricius läto för magistraten framhålla, att Kristian V:s fordringar voro obefogade, och staden borde bevilja genomtåget, ty annars skulle den ådraga sig stort ansvar.[4] I följd af både det ena och det andra blef magistraten mycket bekymrad och beklagade sig öfver sin olyckliga ställning.[5]

Äfven för Hamburg lät Kristian V tillkännagifva, att den borde motsätta sig genomtåget. Hvad denna stad angick, var förhållandet mellan Danmark och densamma ej synnerligen godt. Det herskade gammal fiendskap mellan de danska konungarne och den fria riksstaden. Vid denna tid ägde en häftig oenighet rum mellan magistraten och borgerskapet i Hamburg, och som vanligt passade Kristian V på att inblanda sig i stadens angelägenheter. Svenske residenten Rothlieb i Hamburg skref till Karl XI, att stadens tillstånd var mycket farligt. Om ej Sverige och andra makter kunde finna någon utväg att försona magistraten och borgerskapet, så hade Kri-

[1] Hertig Fredrik till K. M. 2 okt. 1696. SRA.

[2] Utterklo till K. M. 20 och 27 okt. 1696. SRA.

[3] Kopia af Kristian V:s skrifvelse till magistraten i Lübeck 17 okt. bilagd Danckelmanns skrifvelse till kurfursten Fredrik III 4/14 okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[4] Kopior af Rantzous skrifvelser till magistraten i Lübeck 30 okt. och 7 nov. och af kretsministrarnes skrifvelse 6 nov., bilagd Vellingks skrifvelser till K. M. 6 och 13 nov. 1696. SRA.

[5] Vellingk till K. M. 10 nov. 1696. SRA.

stian V nu fått ett bättre tillfälle än någonsin förut att lyckas uti de planer, som han så många år hyst, att bringa staden till undergång.[1] Danska regeringens förfarande mot Hamburg väckte också oro på skilda orter. Kurfursten af Brandenburg lät allvarligt tillråda Kristian V att ej inblanda sig i stadens angelägenheter och ännu mindre att anfalla densamma eller tänka på dess annektering, ty Danmark skulle då få emot sig kejsaren och hela riket för att icke tala om England, Holland och Sverige.[2] Äfven kejsaren och kretsministrarne i Hamburg läto göra allvarliga påminnelser inför danska regeringen.[3] De danska sändebuden vid pinnebergska kongressen bedyrade emellertid heligt, att deras konung denna gång ej ämnade företaga något emot Hamburg, ehuru han nog hade skäl att tukta staden.[4] Oroligheterna fortforo ännu en tid bortåt, men till något mera öppet ingripande vågade danska regeringen ej skrida. Dock är det troligt, att de danska intrigerna i Hamburg just vid denna tid, då pinnebergska kongressen där pågick, utgjorde ett moment af danska regeringens många försök att skada och draga ut på tiden med förhandlingarna vid kongressen.

Emellertid hade förhandlingarna rörande genomtåget tagit sin början i Hamburg. Garanternas ombud opponerade sig allvarligt mot danska regeringens tillvägagående, men medlarne visade en vacklande hållning. Bland annat framhöllo de för hertigen, att de allierade skulle räkna honom till stor förtjänst, om han ej hölle så hårdt på sin fordran om genomtåg, utan i stället bifölle att förlägga trupperna i sina fyra amt mellan Hamburg och Lübeck. Men om utrymme där ej funnes för dem alla, kunde ju en del föras sjöledes till Tönningen. Sedan hertigen rådfört sig med garantiministrarne öfver detta förslag, lät han för medlarne framhålla, att han ej kunde antaga detsamma. De danska sändebuden, som till att börja med läto förljuda, att inga af hertigens trupper finge komma in i hertigdömet, gjorde emellertid snart det medgifvandet, att rikskontingenten, som bestod af 600 man, skulle få fritt genomtåg. Men de öfriga borde stanna i de fyra amten eller ock föras sjövägen hem. Naturligtvis förkastade hertigen äfven detta förslag, som endast till en ringa del tillmötesgick hans fordringar.

---

[1] Presidenten Rothlieb till K. M. 6 okt. 1696. SRA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $^{10}/_{20}$, $^{17}/_{27}$ okt. och $\frac{28 \text{ okt.}}{7 \text{ nov.}}$ 1696. Dänemark. BSA.

[3] Presidenten Rothlieb till K. M. 10 och 13 nov. 1696. SRA.

[4] Vellingk till K. M. 30 okt. 1696. SRA.

Kristian V tog då sina mått och steg i öfverensstämmelse härmed. De uppbådade danska trupperna fortsatte marschen, occuperade passagen och tågade utan föregående rekvisition genom hertigens land. Bland de församlade sändebuden i Hamburg voro meningarna olika rörande tvistefrågans utgång. Somliga hoppades, att Danmark skulle gifva med sig, andra befarade öppen brytning.[1]

Emellertid fann danska regeringen sig nödgad att inför hertigens beskyddare Karl XI försvara sitt åtgörande mot de hemkomna trupperna. Kristian V lät genom Luxdorph i Stockholm framhålla, huru han hoppades, att svenska regeringen skulle afråda hertigen från att med våld söka skaffa sig genomtåg. Trupperna kunde ju mycket väl förläggas i de fyra amten mellan Hamburg och Lübeck. Kristian V ägde full rätt att under pågående traktater förbjuda genomtåget, ty han hade ju ej gifvit sitt bifall till underhandlingen, innan trupperna verkligen blifvit öfverlämnade åt de allierade. Ifall hertigen sökte att med våld rödja sig väg, skulle danska regeringen veta att sörja för statens säkerhet.[2] Karl XI lät genom Leijonclo på detta meddelande för Kristian V tillkännagifva, att han ville låta hertigen själf svara på de anbragta skälen, ehuru K. M. kunde hafva orsak nog att åtaga sig denna sak, alldenstund man i Danmark ej velat antaga Sverige till medlare. Emellertid kunde K. M. ej underlåta att göra en vänlig ansökan inför regeringen i Köpenhamn, det man ej måtte vägra genomtåget eller bruka våld för att förhindra detsamma. Om de danska statsmännen ställde sig afvisande mot Leijonclo vid denna anhållan, skulle han tala allvarsammare och förklara, att K. M. ej kunde anse de skäl, som Kristian V låtit anföra, för billiga och tillräckliga att betaga hertigen den rätt, som tillkom honom. Danska regeringens förfarande vore att anse som en våldsamhet, hvaraf oro och vidlyftighet lätteligen kunde förorsakas. Därför skulle hertigen och alla de, som komme att åtaga sig hans sak, ej alls hafva någon skuld uti det, som kunde bli en följd af Danmarks handlingssätt.[3] Leijonclo framhöll enligt erhållen befallning Karl XI:s skäl för genomtågets beviljande. De danska ministrarne utläto sig emel-

---

[1] Kopia af Luxdorphs i Stockholm inlämnade memorial, bilagd K. M:s skrifvelse till Vellingk 14 nov. 1696. — Vellingk till K. M. 27 okt. och 3 nov. — Leijonclo till K. M. 2 och 9 nov. — Utterklo till K. M. 3 nov. 1696. SRA.

[2] Kopia af Luxdorphs notifikation medföljer K. M:s skrifvelse till Vellingk 31 okt. 1696. SRA.

[3] K. M. till Leijonclo 31 okt. 1696.

lertid, att endast rikskontingenten finge lof att passera. De tadlade dessutom hertigen för hans häftighet och omedgörlighet.[1] Detta var hvad Leijonclo hade att inberätta rörande sin konferens med de danska ministrarne. Hans föreställningar hade — åtminstone för tillfället — ingen eftergift till följd. Hertigen själf lät genom sina ministrar i Hamburg vederlägga danska regeringens skäl för genomtågets förhindrande och häfdade lika trotsigt som vanligt sina rättigheter gent mot Danmark.[2]

Det var ej blott i Köpenhamn, som Karl XI gjorde påminnelser med anledning af Kristian V:s svårigheter rörande genomtåget. Han lät äfven genom sina ombud hos de allierade verka för hertigens bästa. I Wien och Haag framhöll han, huru hertigen såsom riksfurste och suverän i Schleswig obestridligen ägde jus armorum och rätt till fritt genomtåg för sina trupper. Danska regeringens förbud häremot var ett våldsamt ingrepp i hertigens rättigheter, hvadan garanterna ej borde undandraga sig att skydda honom. Det var särskildt de allierade, som borde lägga sig ut för hertigen, alldenstund det var i deras tjänst, som han haft sitt krigsfolk. Att trupperna vid sin återmarsch från kriget mot Frankrike nekades genomtåg, var liksom en revanche af Danmark på Ludvig XIV:s vägnar. Svenska regeringen kunde under dylika förhållanden ej öfvergifva hertigen, och Karl XI väntade, att de öfriga garanterna skulle biträda Sverige. Då Kristian V ej visade tecken till eftergift, förnyade Karl XI sina yrkanden och föreslog, att alla garanterna måtte förena sig att vidtaga sådana mått och steg, som kunde afvända all våldsamhet.[3] Äfven Vellingk fick order härom. Han skulle, därest danska regeringen fortfarande visade sig omedgörlig, med garanternas ombud i Hamburg öfverlägga om behöriga åtgärder till hertigens försvar. Karl XI skulle, så snart han fick underrättelse om, att Vellingk med dem träffat någon öfverenskommelse i detta afseende, utfärda behöriga order till sina generalguvernörer och fältmarskalkar i provinserna, det dessa skulle hålla trupperna i beredskap.[4] Svenska regeringen visade genom dessa order, huru den ej var likgiltig för frågan om genomtåget, utan med

---

[1] Leijonclo till K. M. 9 och 13 nov. 1696. SRA.

[2] Kopia af hertigens svar bifogad Vellingks skrifvelse till K. M. 24 nov. 1696. SRA.

[3] K. M. till Gabriel Oxenstierna och Lillieroot 31 okt. och 14 nov. 1696. Utr. Reg. SRA.

[4] K. M. till Vellingk 31 okt. och 14 nov. 1696. SRA.

allvar ämnade åtaga sig hertigens sak. Att man i Stockholm vid denna tid höll före, att ett aktivt ingripande kunde blifva af nöden, framgår af en befallning, som Karl XI vid denna tid lät afgå till generalguvernören Nils Bielke i Pommern. K. M. hade förnummit, huru åtskilliga officerare önskade permission för att resa dels hit, dels dit, »men som närvarande konjunkturer hafva något tvifvelaktigt utseende, och således officerarne vid regementena och garnisonerna måste vara tillstädes«, kunde deras ansökningar ej beviljas.[1]

De lüneburgska furstarne läto nu åter, då frågan om genomtåget gaf den holsteinska tvistefrågan ett farligt utseende, hos Karl XI — liksom i början af året — framhålla, att Sverige med allvar borde uppträda mot Danmark. Kurfursten Ernst August skref till lüneburgska ombudet Schmidt i Stockholm, huru det var önskvärdt, att Karl XI gjorde allvarliga föreställningar inför danska regeringen, alldenstund man i Köpenhamn, efter hvad alla underrättelser hade att förmäla, gjorde föga reflexion på Sverige. Orsaken därtill, menade kurfursten, var dels Karl XI:s dittills visade saktmodiga förfarande mot Danmark, dels medlarnes uppförande, ty dessa visade sig än obeslutsamma, än partiska. Hvad sjömakternas ministrar angick, visade de sig visserligen icke illasinnade uti tvistefrågan, men deras principaler rättade sig efter Karl XI och skulle ej gå längre, än denne med sitt exempel ginge före. Om därför ej den svenska regeringen med särskildt allvar åtoge sig saken, skulle Danmark framhärda såsom förut, så att hertigen måste göra eftergifter rörande sina jura; eller ock skulle Kristian V, innan man visste ordet af, anfalla honom och kasta hans makt öfver ända. Saken skulle därvid bli mycket svårare att bota och hertigens makt endast med vapen kunna återställas, hvarvid det allmänna skulle lida stor skada. För att förekomma detta, såg kurfursten ej något bättre medel, än att Karl XI förmådde samtliga garanterna till den förklaringen, att Danmark orättvist och emot rikskonstitutionen förvägrade hertigen genomtåget, och att de därför på grund af sin garanti af altonaiska fördraget komme att biträda honom och lämna all behöflig hjälp. Om en dylik deklaration afgafs, trodde kurfursten, att Danmark skulle gifva vika.[2] Redan innan kurfurstens skrifvelse hade afgått till Stockholm, hade hans broder Georg Vilhelm underrättat Fabricius i Hamburg, huru

---

[1] K. M. till generalguvernören Nils Bielke 14 nov. 1696. RReg. SRA.

[2] Kurfursten Ernst August till Schmidt i Stockholm 3 nov. 1696. Celle bes. 42, Holstein. HSA.

både han och kurfursten voro villiga att bifalla hvarje deklaration, som ministrarne i Hamburg till hertigens försvar ville afgifva och detta särskildt, hvad genomtåget för hertigens trupper angick.[1]

Kurfursten af Brandenburg rådde nu som så mången gång förut Danmark till hofsamhet. Sedan Canitz fått löfte att lämna kongressen, gaf han Danckelmann i Minden befallning att skyndsamt begifva sig till Hamburg och där flitigt afråda de danska ombuden från att för hårdt ansätta hertigens trupper. Danckelmann skulle, så vidt han förmådde, söka förebygga, att det med anledning af tvisten om genomtåget komme till öppen brytning mellan Kristian V och hertigen. Om krig utbröte, skulle Danmark säkerligen komma till korta på grund af det stora anhang, som hertigen ägde. Denne hade ju, då trupperna värfvades, rönt bifall från alla håll. Däraf var det ju tydligt, att ingen vore af den meningen, det man i Gottorp handlade orätt, då man nu ville låta dessa trupper komma hem igen. Af uppriktig vänskap för Kristian V ville därför kurfursten råda denne att ej för genomtågets skull låta det komma till någon aktualitet. Hade man i Köpenhamn ej dragit ut på tiden med förhandlingarna, kunde punkten om genomtåget redan varit afgjord och klar.[2]

Någon tid efter den senaste påminnelsen i Köpenhamn lät kurfursten emellertid skrifvelse afgå till Danckelmann, hvari han ej gaf Danmark så alldeles orätt i dess handlingssätt. Om man betraktade förevarande sak på det rätta sättet och utan all ensidighet, så var det ej så märkvärdigt och kunde ej heller anses för något, som var stridande emot folkrätten, om Kristian V i den ställning, i hvilken han nu befann sig, då han ej visste, huruvida konflikten skulle förorsaka krig eller kunde biläggas genom en vänlig förlikning, drog i betänkande att låta de holsteinska trupperna inrycka i sitt land. Man hade så mycket större skäl att betrakta saken på detta sätt, som nödvändigheten ej alls fordrade, att hertigen finge det begärda genomtåget beviljadt, ty han kunde på annat sätt, utan att taga vägen genom det kungliga området få sina trupper hem. Han kunde nämligen föra dem direkt från det bremiska området till Norder-Ditmarchen samt låta inlogera en mindre del i sina fyra amt i när-

---

[1] Georg Vilhelm till Fabricius i Hamburg 25 okt. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Danckelmann 10, 24 och 27 okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 8/18 okt. och $\frac{24 \text{ okt.}}{3 \text{ nov.}}$ 1696. Dänemark. BSA.

heten af Hamburg. Danckelmann skulle allvarligt söka förmå hertigen att gå in på detta förslag. Det borde ju vara honom likgiltigt, hvilken väg de färdades, blott han fick dem hem igen. Det skulle räknas hertigen till en stor förtjänst, om han till lugnets bibehållande antoge detta förslag.[1]

Hertigen af Gottorp lämnade 1 november Reinbeck och reste i tysthet åt Tönningen till för att vistas i denna fästning, tills han finge se, hvilken utgång frågan om genomtåget komme att taga. Under det oroliga utseende, som hans tvist med konungen för tillfället hade, ansåg han sig nämligen säkrare i sin hufvudfästning än annorstädes. Emellertid inställdes resan, innan hertigen hunnit sin bestämmelseort. Man ville därigenom betaga danska regeringen allt elakt tal och omdöme öfver hertigens handlingssätt. I stället för att begifva sig till Tönningen reste hertigen därför till Gottorp. För att vara beredd på alla eventualiteter lät han emellertid i hast förse sina skansar med manskap, »stycken» och nödiga tillbehör.[2]

Förhandlingarna i Hamburg om truppernas genomtåg fortgingo. Den 6 nov. begåfvo sig alla medlarnes och garanternas ministrar till de danska ombuden och föreställde dem, hvilka ledsamma följder Danmarks handlingssätt kunde få. Kort därpå fingo sjömakternas sändebud befallning att allvarligt afråda danska regeringen från dess åtgörande. Af de främmande ministrarne i Hamburg var det endast Miltitz, som icke öppet ogillade Danmarks handlingssätt. De öfriga, säger Vellingk, höllo med rättvisan. Då det drog ut på tiden, läto garanterna och medlarne föreslå, att hertigen mot fritt genomtåg borde afgifva en försäkran, att han ej skulle bruka sina hemkomna trupper mot Kristian V eller med dem störa landets lugn. På detta förslag svarade de danska ombuden, att hertigens försäkringar ej voro något att bygga på, ty han hade förut afgifvit dylika deklarationer, men ändock brutit sitt ord. Man kunde i Danmark så mycket mindre lita på hertigen, som en af hans ministrar — Vellingk ansåg, att de åsyftade Wedderkop — helt och hållet var beroende af Sverige och fullständigt gick Karl XI:s ärenden. Vid detta utlåtande af de danska ombuden förklarade nästan alla ministrarne i Hamburg, att hertigen omöjligen kunde gå in på Danmarks fordringar. Sjövägen var så sent på året allt för farlig för hertigens trupper. De fyra

[1] Kurfursten Fredrik III till Danckelmann $^{8}/_{18}$ nov. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Utterklo till K. M. 3 och 11 nov. 1696. Vellingk till K. M. 3 nov. 1696. SRA.

amten utgjorde ett alldeles för litet område, för att så mycket manskap där skulle kunna taga vinterkvarter. Danska regeringens handlingssätt var i hög grad egendomligt. Man nekade hertigens trupper genomtåg på det kungliga området, men konungens trupper marscherade utan någon ansökan genom hertigens land. Sällsammast var det dock, att Kristian V låtit sina trupper i ett fullkomligt främmande land, nämligen på staden Lübecks område, bemäktiga sig åtskilliga pass. Sändebudens föreställningar hade emellertid ingen eftergift till följd. Alla ministrarne förklarade därför »nästan utur en mun» för de danska ombuden, att de intet annat kunde göra än framhålla för sina höga herrar hertigens rätt och Danmarks ofog. Om någon oro utbröte rörande frågan om genomtåget, vore Kristian V och ej hertigen härtill skuld. Å dansk sida lät man emellertid utsprida, att ingen fara vore för handen, emedan Karl XI skulle ha utlåtit sig, att han ville bistå hertigen blott med goda officia och bref. Men Vellingk hade i Hamburg en kopia af Karl XI:s allvarliga förklaring till danska regeringen angående genomtåget. Denna uppvisade han och betog därigenom de danska ombuden deras oriktiga — eller kanske endast låtsade — föreställning om Sveriges hållning.[1]

Att Danmark så länge vågade spärra vägen för hertigens trupper, berodde otvifvelaktigt på medlarnes hållning. De uppträdde nämligen med föga energi vid frågan om genomtåget. Garanterna ensamma fingo på sin lott att bevaka hertigens intresse gent mot Danmark. Särskildt var Vellingk verksam. Han höll ständiga öfverläggningar med de andra garanternas ombud. Resultatet af en dylik öfverläggning var, att Vellingk jämte sjömakternas och Lüneburgs ministrar lät tillställa medlarne följande förklaring. Garanterna kunde ej hålla någon annan utväg för skälig än den, att hertigens trupper finge utan något hinder passera, mot det att antingen konungen afgåfve en protest, hvari han reserverade sig sin rätt, eller hertigen afgåfve en förklaring, att de hemkomna trupperna ej skulle störa lugnet i Kristian V:s länder. Medlarne framställde detta förslag för de danska sändebuden, men dessa kunde som vanligt intet yttrande afgifva, utan måste invänta regeringens svar från Köpenhamn. Så förflöt tiden. Under de långvariga öfverläggningarna om genomtåget uppehöllo sig både hertigens och Kristian V:s trupper på

---

[1] Vellingk till K. M. 6, 10 och 13 nov. 1696. SRA.

Lübecks och Hamburgs område, och de två städerna fingo lida en svår inkvartering på grund af Danmarks »chicane».[1]

Hertigens inkvartering af sina trupper på Lübecks område föranledde klagomål af stadens råd inför kretsöfversten Georg Vilhelm i Celle. Rådet klagade öfver, hvilken skada som därigenom förorsakades, och anhöll, att trupperna åter måtte begifva sig in på hertigens område. Denna påminnelse från Lübeck föranledde Georg Vilhelm att i skrifvelse till Fabricius i Hamburg befalla denne att för Vellingk och de holsteinska ministrarne framhålla, huru dessa, om också Lübeck och Hamburg enligt rikskonstitutionen borde medgifva genomtåget, själfva borde betänka, att de båda städerna icke med fog kunde anmodas att lämna lifsmedel åt trupperna utan någon betalning. Georg Vilhelm erinrade därvid, huru dessa båda städer utan egen förskyllan råkat i denna belägenhet. Hertigens trupper borde därför åter begifva sig in i de furstliga amten och full betalning erläggas, för hvad de under sin vistelse på de båda städernas område bekommit. Då trupperna emellertid kvarstannade, förnyade staden Lübeck sina klagomål. I följd häraf lät Georg Vilhelm åter genom Fabricius i Hamburg framhålla för hertigens ministrar, det man i Gottorp borde göra sådan anstalt, att trupperna toges in i hertigens fyra amt, så att staden Lübeck blefve befriad från den last, som tryckte den.[2] Att hertigen ställde sig de gifna råden till efterrättelse förspörjes emellertid ej.

Brandenburgske medlaren föranledde vid denna tid i Hamburg ett förslag, som just icke var till hertigens fromma. Ehrenschildt hade vid samtal med Danckelmann framhållit, huru Kristian V ej kunde bevilja genomtåget för hertigens trupper endast på grund af dennes förklaring de non præjudicando. Han brukade ju ej hålla sina löften. Han hade för länge sedan lofvat att aflägsna svenska bataljonen, men detta hade ännu ej skett, utan den fortfor att vistas hos hertigen och underhållas af Sverige, något som för Danmark var en betänklig sak. Danckelmann svarade därpå, att alldenstund han hade sig bekant, huru hertigen redan så godt som slutit en ny öfverenskommelse med England och Holland om truppernas öfverlämnande för nästa fälttåg, han höll före, det man skulle kunna bringa

---

[1] Vellingk till K. M. 17 nov. SRA.

[2] Lübecks råd till Georg Vilhelm 16 nov. och 1 dec. 1696. Georg Vilhelm till Fabricius 19 nov. och 5 dec. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

det därhän, att denna bataljon öfverlämnades åt de allierade. Ehrenschildt fann detta förslag så ypperligt, skref Danckelmann, att han ej kunde dölja sin glädje däröfver. Äfven regeringen i Köpenhamn gaf utan svårighet sitt bifall åt Danckelmanns proposition.[1]

Kurfursten i Berlin var ej synnerligen förtjust i denna Danckelmanns operation. Han framhöll, huru man af dennes kända klokhet hoppades, att han, innan man vore försäkrad om, att hertigen bifölle något dylikt, ej skulle göra förslag därom, ty medlarnes anseende skulle lida däraf och danska regeringen få orsak till klagomål öfver, att man ingifvit den förhoppning om något, som ej kunde utverkas. Kurfursten betviflade mycket, att hertigen skulle låta förmå sig till bataljonens aflägsnande. Det vore därför bäst att lämpa det så, att hertigen öfverlämnade en del af sina trupper åt de allierade och därvid minst lika många som det föregående året. Men det behöfde ej bestämmas, hvad det skulle vara för trupper. Följaktligen borde intet förslag rörande svenska bataljonen göras. Med en dylik utväg borde man äfven vara till freds i Köpenhamn.[2]

I Hamburg hade medlarne emellertid redan föreslagit hertigen, att alla hans trupper kunde få fritt genomtåg, därest svenska bataljonen genast blefve aflägsnad. Mediationen sökte förmå sjömakternas sändebud att råda hertigen till antagande af detta förslag. Men dessa förklarade, att de ej kunde tillstyrka något dylikt, då deras instruktion bjöd dem att skydda hertigens rätt enligt den garanti, som England och Holland hade utfäst öfver det altonaiska fördraget. Men ville hertigen själf uppgifva sin rätt och antaga några dylika villkor, så skulle de ej vara däremot. Hertigen var emellertid till ingenting mindre hågad än att bifalla detta. Han lät svara medlarne, att det senaste förslaget var orimligare än de föregående, och han kunde ej antaga något annat villkor än det, som garanternas ombud med medlarnes samtycke redan föreslagit.[3]

---

[1] Danckelmann till kurfursten Fredrik III $^{20}/_{30}$ nov. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Danckelmann 25 nov. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[3] Sedan hertigen afvisat förslaget, föregåfvo både medlarne och de danska sändebuden, att denna proposition ej kommit från dem, och ingen ville kännas vid densamma. Slutligen utspriddes det, att förslaget var en spekulation af Falaiseau i Köpenhamn, och Danckelmann hade bragt det till formell proposition. Vellingk till K. M. 24 nov. 1696. SRA.

Ju längre Danmark drog ut på tiden med att förhindra truppernas genomtåg, dess oroligare blef man i Berlin, och kurfurstens varningar till danska regeringen blefvo därför allt allvarligare. Danckelmann fick order att för de danska ombuden i Hamburg framhålla, huru man hade den säkra underrättelse, att Sverige, om danska regeringen med våld förhindrade genomtåget eller skrede till några fientligheter mot hertigen, helt säkert skulle låta det bryta löst. Danmark hade sålunda att välja emellan att antingen börja krig med Sverige eller bevilja genomtåget. Man borde betänka, om det senare var lika skadligt för Kristian V som det förra. Af andra makter skulle danska regeringen få ringa bifall, om den fortfore med sitt handlingssätt. Ännu kunde krig undvikas, om man ej visade sig omedgörlig. Ett antagligt villkor vore det gjorda förslaget om en förklaring af hertigen, att hans trupper ej skulle brukas mot Danmark. Väntade man tills Sverige blandade sig i leken, skulle Kristian V:s respekt lida mycket mera däraf.[1] Då ingen eftergift afhördes, förnyade kurfursten åter sina varningar. Som alla gjorda föreställningar hittills varit utan något resultat och man å Danmarks sida uti tvistefrågan invecklat andra riksständer, ja, t. o. m. låtit införa danska trupper på tyska rikets område och där liksom valde platsen, hvarest saken skulle med öppet krig afgöras, så ville kurfursten ännu en gång anmoda danska regeringen att afstå från detta förfaringssätt och att antaga det villkor, som medlarne föreslagit. Men om Danmark ej brydde sig om kurfurstens varningar och det för genomtågets skull komme till någon aktualitet, så var man i Berlin besluten att ej låta detta gälla som casus uti det mellan Danmark och Brandenburg upprättade förbundet, hvadan kurfursten ej komme att lämna Kristian V någon hjälp emot hertigen eller emot dem, som biträdde honom. Detta skulle Danckelmann framhålla för de danska ombuden i Hamburg och söka disponera de andra medlarne att uppträda allvarligt emot dem.[2] Vidare borde medlarne i allvarliga termer tilltala staden Lübeck och andra riksständer i grannskapet, som i denna sak voro invecklade med Danmark, och föreställa dem, huru de hos kejsaren och riket skulle blifva ansvariga, för hvad som af

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Danckelmann $^{18}/_{28}$ nov. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Samma förklaring afgafs genom Falaiseau i Köpenhamn. Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{25 \text{ nov.}}{5 \text{ dec.}}$ 1696. BSA.

denna tvistefråga kunde följa och draga olycka öfver sig och sina länder, om de lämnade hjälp åt Danmark i förevarande fall och därigenom bragte kriget i norden till utbrott.[1]

Af de skrifvelser, danska sändebudet Meuschen sände till Kristian V, framgår, att man i Dresden, så vidt möjligt var, sökte tillmötesgå danska regeringens önskningar. Så äfven i fråga om genomtåget. Fullt bifall rönte dock Kristian V:s handlingssätt ej ens af de sachsiska statsmännen. Då det drog ut för långt på tiden med denna tvistefrågas afgörande, besvärade man sig vid sachsiska hofvet inför Meuschen däröfver, att danska regeringen opponerade sig mot genomtåget öfver det gemensamma området, oaktadt den själf låtit sina trupper tåga där. Kristian V tillvällade sig ju därigenom större rättigheter, än han ville medgifva hertigen. Genom Danmarks fordringar beröfvades hertigen rättigheten att hålla trupper, ehuru denna fråga var den förnämsta punkten för underhandlingen. Danmarks handlingssätt var så mycket mera oberättigadt, som det ej vid truppernas borttåg framhållits med ett enda ord, att de ej skulle få återkomma. Själf framhöll kurfursten, huru de danska truppernas intåg på Lübecks område lätt kunde leda till öppen brytning.[2] Äfven kejsaren synes slutligen med allvar ha verkat för ett fritt genomtåg för hertigens trupper. Gabriel Oxenstierna skref från Wien mot slutet af november, att kejsaren, ehuru Kristian V gjort det yttersta för att motarbeta ett dylikt beslut, låtit bestämda order afgå till grefve Eck. Denne hade fått befallning att förklara, det kejsaren var fullt besluten att i denna punkt upprätthålla altonaiska fördraget. Skrede man till några fientligheter, skulle detta anses pro agressione.[3]

Mot slutet af november tillkännagåfvo sjömakternas ombud inför de danska ministrarne, huru de på sina höga herrars uttryckliga befallning måste fordra, att hertigen skyndsamt bekomme fritt genomtåg för sina trupper. Efter att ha afgifvit denna förklaring, anhöllo Hoppe och Cresset om en konferens med Vellingk samt Brandenburgs och Lüneburgs ministrar. Sedan denna beviljats, meddelade sjömakternas sändebud, huru de funno nödigt att göra ansökan hos nedersachsiska kretsens direktorialämbete, det man måtte sörja för ett obehindradt

---

[1] Kurfursten Fredrik III till Danckelmann 22 nov. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Meuschen till Kristian V 6, 13, 20, 27 nov., 4 och 11 dec. 1696. DRA.

[3] Gabriel Oxenstierna till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 21 nov. 1696 Archivalia Exotica 403, 11. DRA.

genomtåg för hertigens trupper uti kretsens länder och särskildt på staden Lübecks område. Efter konferensens slut begaf sig Danckelmann till de danska ombuden och fordrade, att man skulle öppna de på Lübecks distrikt af danska trupper besatta passen. Han förklarade, att de danska truppernas inmarsch på Lübecks gebit ej annorlunda kunde betraktas än som en på kretsens område föröfvad våldsamhet, som ett kränkande ingrepp uti kretsens direktorialämbete och som en formel aggression. Sedan Danckelmann så allvarsamt tilltalat de danska ombuden, uppmanade han Vellingk och lüneburgska geheimerådet Fabricius att rörande Danmarks intrång på Lübecks område afgifva en liknande förklaring. Med nöje efterkommo dessa Danckelmanns uppmaning. De danska sändebuden visade sig ganska öfverraskade i följd af de hotande deklarationerna. De lofvade att anmäla föreställningarna vid sitt hof, men sade sig ej känna till, att några våldsamheter föröfvats i nedersachsiska kretsen, emedan Rantzou höll god ordning och disciplin. För öfrigt hade de danska trupperna, då de ryckte in på Lübecks område, endast följt hertigens exempel. Deras konung hade ingalunda för afsikt att träda kretsämbetet för när eller störa kretsens lugn och säkerhet. Vellingk och Fabricius genmälte härvid, att danska regeringen kunde bäst bevisa, huru den ej ville störa lugnet, genom att trupperna skyndsamt droge sig tillbaka.[1] Till dessa allvarliga förklaringar kom slutligen den, att Danckelmann å kurfurstens vägnar lät framhålla, det regeringen i Berlin, därest oroligheter utbröte för genomtågets skull, ej komme att anse, att den enligt fördraget mellan Brandenburg och Danmark vore skyldig till hjälpsändning. Danska ombuden togo denna förklaring ganska hårdt och svarade Danckelmann, att om Danmarks bästa vänner lämnade danska regeringen utan hjälp och stöd, skulle den dock aldrig öfvergifva och svika sig själf.[2]

Äfven i Köpenhamn gjorde kurfurstens förklaring djupt intryck. Kristian V befallde sina ministrar vid pinnebergska kongressen att rörande Danckelmanns hårda deklaration meddela, hur man i Köpenhamn varit fullt öfvertygad, att kurfursten skulle lämna den i fördraget lofvade hjälpen, därest vidlyftigheter uppkommit för genomtågets skull. Danska regeringen hade ju befallt sina trupper att icke föröfva någon våldsamhet mot hertigens folk, så vida detta ej med våld

[1] Vellingk till K. M. 24 nov. 1696. SRA.

[2] De danska ombuden vid pinnebergska kongressen till Kristian V 1 dec. 1696. DRA.

sökte tränga sig fram. De danska trupperna hade ej ryckt in på Lübecks område före hertigens trupper, och de hade erlagt betalning för allt, som de mottagit. Äfven i Berlin lät Kristian V genom Lente förmärka sitt djupa missnöje med den hårda och oförmodade deklaration, som utan att nöd varit på färde blifvit afgifven. Lente skulle till förekommande af flere dylika ovänliga förklaringar tillkännagifva för de kurfurstliga ministrarne, huru regeringen i Köpenhamn ville låta dem själfva bedöma, om den afgifna förklaringen var öfverensstämmande med innehållet i alliansen eller med kurfurstens sanna intresse, samt huruvida det ej, om ingen annan orsak förefunnits, varit billigt att hålla inne med deklarationen.[1]

Efter de allvarsamma deklarationerna af makternas ombud i Hamburg var det att hoppas, att danska regeringen ändtligen skulle gifva med sig i frågan om genomtåget. Ännu ett försök att befria Kristian V från skammen af en fullständig eftergift skulle emellertid göras. Det var medlarne, som åter visade sig ridderliga mot Danmark. De hade föreslagit Ehrenschildt, att dragonregementet och tre bataljoner infanteri skulle släppas igenom och förläggas en del på Femern och resten på andra ställen, men att fjärde bataljonen skulle kvarstanna i de fyra amten. Danske konungen lät svara, att han vore nöjd därmed och öfverlämnade åt medlarne *således och på den foten* att träffa öfverenskommelse med hertigen. Men då medlarne infunnit sig hos hertigens sändebud, förklarade de, hur regeringen i Köpenhamn utan något förbehåll alls öfverlämnat åt dem att ordna frågan om genomtåget. När Kristian V hade medgifvit detta, menade de, att hertigen borde visa sig lika tillmötesgående. Det var en ganska farlig snara, som mediationen genom detta föregifvande utställde för hertigen. Svarade han ja till förslaget, kunde han med kännedom om medlarnes förra handlingssätt vara säker på,

---

[1] Kristian V till ombuden vid pinnebergska traktaten 8 dec. och till Lente i Berlin 12 dec. Geheime Reg. DRA. I följd däraf att Kristian V tog kurfurstens förklaring så allvarligt, försvarade denne sitt handlingssätt i Köpenhamn. Han hade varit alldeles tvungen att utlåta sig på detta sätt, alldenstund öppen brytning hvilket ögonblick som helst kunde uppkommit i följd af tvisten om genomtåget. Det var därför kurfurstens skyldighet att i tid underrätta Kristian V, huru ingen hjälp var att förvänta från Brandenburg, på det att man i Köpenhamn måtte handla därefter. Emellertid hade han ogärna skridit till denna deklaration, och han hade afgifvit densamma, så att hvarken Sverige eller hertigen visste något därom. Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{26 \text{ dec.}}{5 \text{ jan.}}$. Dänemark. BSA.

att frågan om genomtåget skulle bli afgjord till hans nackdel. Svarade han nej, skulle hans fiender med sken af sanning kunna föregifva, att det ej var konungen utan hertigen, som i frågan om genomtåget var omöjlig. Hertigen räddade sig emellertid med den förklaringen, att han fått underrättelse om, huru England och Generalstaterna gillat den af garanternas ministrar i Hamburg nyligen föreslagna utvägen till tvistefrågans lösning. Vidare hade han fått höra, att sjömakternas ombud meddelat sina principalers beslut till den danska regeringen och i sina höga herrars namn däröfver utlofvat sin garanti. Därför ansåg hertigen nödigt att invänta danske konungens svar på sjömakternas förklaring, innan han fattade något annat beslut.[1] Med detta svar afböjde hertigen att förklara sig öfver mediationens listiga förslag, som lätt hade kunnat komma honom att gå i fällan. Snart fick man också reda på det rätta sammanhanget med förslaget, som sedan ej vidare kom på tal. Vellingk klandrar skarpt medlarnes handlingssätt, som tydligen röjde deras partiskhet för Danmark, i det att de ej föreslogo annat, än konungen åstundade, och som syftade till inskränkande af hertigens jus armorum.[2]

Slutligen följde efter många om och men Danmarks eftergift rörande trupp-passagen. Vellingk skrifver till Karl XI härom 11 dec.: »Ändtligen har man å danska sidan alldeles relacherat utaf de pretentioner, man en tid bortåt formerat angående passagen för hertigens trupper. Mediationen hafver i afton gifvit oss andra garanternas ministrar i en formell konferens sådant till känna med den deklarationen, att Hans Maj:t konungen af Danmark hade tillstått Hans Durchl. en olimiterad passage och inkvartering efter hertigens eget behag, ämnande H. M. allenast lägga ad Acta Mediatorum en Acte de non præjudicando». Sålunda hade den stridiga punkten omsider blifvit häfd och hertigen hade — enligt Vellingk — intet annat därvid förlorat än tiden, i det att själfva hufvudhandlingen under öfverläggningarna om genomtåget hade hvilat. Å danska sidan hade man däremot fåfängt användt 80,000 rdr, som de danska ombuden själfva medgåfvo, till truppernas underhåll. Danmark hade genom sitt handlingssätt gjort sig mera förhatligt och föranlåtit, att England och Holland

---

[1] Kopia af hertigens svar, bilagd Vellingks skrifvelse till K. M. 8 dec. 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 27 nov., 1 och 4 dec. 1696. SRA. Med Vellingks framställning af denna tilldragelse öfverensstämmer Danckelmanns relation till kurfursten Fredrik III $^{3}/_{12}$? dec. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

mycket mera antagit sig hertigens sak än eljest torde ha skett.[1] Så dömde Vellingk om frågan rörande genomtåget. Tidsförlusten tog han ganska lätt. De följande händelserna visade emellertid, att hertigens förlust ej var betydelselös. Danmarks utbetalta 80,000 rdr voro väl använda. Danska regeringen hade genom sitt åtgörande lyckats undvika en allvarlig underhandling på en tid, då Europas allmänna förhållanden för dess intressen ännu ej voro så gynnsamma, som de under de närmast följande åren blefvo. Konjunkturerna för hertigen och Sverige skulle nämligen snart genom olika tilldragelser betydligt försämras, och därigenom blef den tidspillan, som tvisten om genomtåget förorsakat, för hertigens intresse till stor skada.

Till och med sedan Danmark genom mediationen afgifvit ofvannämnda tydliga förklaring, att hertigen skulle få fritt genomtåg för sina trupper, gjordes ett sista försök att inskränka hertigens rätt i denna fråga. Den 13 dec. tillkännagåfvo oförmodadt medlarne för garanternas ombud, huru de danske ministrarne meddelat, att de ej ämnade låta konungens trupper marschera, förrän man å hertigens vägnar försäkrat, att en del af manskapet skulle kvarlämnas i de fyra amten. Huru många trupper, som där skulle förläggas, borde man fatta närmare öfverenskommelse om. Medlarne menade, att sådant väl kunde ske utan någon skada för hertigens rätt, och de sparade inga skäl att förmå garanternas ministrar att gå in på detta förslag. Men dessa voro säkra på, att de danska ombuden ej hunnit få nya order från Köpenhamn, och betviflade ej, att det, som föreslogs, endast var en öfverenskommelse mellan danska ministrarne och mediationen, som hade till syfte att på ett svekfullt sätt begränsa hertigens rätt. De svarade därför afvisande och framhöllo, huru det skulle lända medlarnes ombud till föga heder, om de nu måste berätta hem till sina herrar, att de danske »désavouerat» mediationen. De förklarade sig ej kunna godkänna någon ändring i den först gjorda deklarationen, men sade, att hertigen torde af fri vilja lämna något folk i de fyra amten, men ej för konsekvensens skull kunde förbinda sig därtill i förväg. Om mediationen styrkte de danska ombuden i deras mening, skulle den själf bära ansvaret för följderna. Denna förklaring hade den goda verkan, att medlarne följande dagen tillkännagåfvo, huru allt skulle så förblifva, som de i sin första konferens meddelat. Härmed var det definitiva medgifvandet gjordt. Inom kort bröto de danska trupperna upp och tågade hem. Vägen

[1] Vellingk till K. M. 11 dec. 1696. SRA.

för hertigens trupper stod ändtligen öppen, och de begåfvo sig nu till sina vinterkvarter.[1] De kungliga ombuden reserverade sig danska regeringens rättigheter med den förklaringen, att eftergiften ej skulle lända Danmark till något men för framtiden.[2]

Medlarne hade emellertid hos Wedderkop anhållit, att hertigen mediationen till behag måtte inkvartera några af sina trupper i de fyra amten. Wedderkop beviljade denna begäran. Härmed var man emellertid föga nöjd i Gottorp. Hertigen lät förmärka, att denna anhållan ej borde ha följt strax efter det genomtåget blifvit beviljadt, emedan en del af manskapets förläggande i de fyra amten skulle få utseendet af, att man blifvit tvingad till denna eftergift. Dock lät han enligt Wedderkops löfte två kompanier stanna kvar. Vellingk försåg å garanternas vägnar hertigen med en deklaration, att ingen elak uttydning till förfång för huset Gottorps rättigheter af detta medgifvande skulle kunna göras.[3] Länge kommo emellertid de två kompanierna ej att stanna i de fyra amten. Danska regeringen utspred nämligen med hänsyftning på dessa trupper, att konungen beviljat genomtåget endast under vissa villkor. Hade hertigen ej bifallit dessa villkor, skulle hans manskap ej erhållit det begärda genomtåget. Därutaf tog sig hertigen tvärt emot Wedderkops afgifna löfte anledning att förflytta de i amten kvarvarande trupperna till staden Kiel.[4] Då hertigens åtgörande blef bekant i Danmark, väckte detsamma ny förbittring mot Gottorp, och de danska statsmännen togo framdeles detta som ett exempel på, huru man ej alls kunde lita på hertigens försäkringar.[5]

Hvad för öfrigt hertigens värfvade trupper angick, sökte de allierade att få dem i sin tjänst äfven det följande året. Mot slutet af december anhöllo Generalstaterna i en skrifvelse till hertigen, det denne måtte gifva fullmakt åt någon att underhandla om truppernas öfverlåtande för nästa fälttåg.[6] Hertigen visade sig genast villig härtill. Han förklarade, att han utom de förra regementena äfven var

---

[1] Vellingk till K. M. 15 och 18 dec. 1696. SRA.

[2] De danska ombuden vid pinnebergska traktaten till Kristian V 15 dec. 1696. Geh. Reg. DRA.

[3] Vellingk till K. M. 29 dec. 1696. SRA.

[4] Utterklo till K. M. 16 och 30 dec. 1696, 3 febr. 1697. SRA.

[5] De danska ombuden vid pinnebergska traktaten till Kristian V 25 maj 1697. SRA.

[6] Generalstaterna till hertigen 28 dec. 1696. Gottorper Archiv, camera V, pag. 221—225. DRA.

villig att lämna ännu ett regemente infanteri, som han ämnade värfva. Då Generalstaterna mottagit denna underrättelse, läto de för hertigen framhålla, att de önskade förlänga det gångna årets traktat på ännu ett år, men ej kunde antaga det omnämnda fjärde regementet. Förnämsta skälet till, att man i Holland ej ville bifalla hertigens förslag, det ännu ett regemente skulle öfverlåtas, var nog, att Generalstaterna ej genom en förnyad värfning ville ytterligare öka fiendskapen mellan Danmark och Gottorp. Hertigen gaf emellertid, oaktadt hans proposition ej i sin helhet antogs, sitt bifall till den förra traktatens förnyande.[1]

En efterdyning till Danmarks förhindrande af genomtåget fanns ännu i Hamburg och sysselsatte en kortare tid därstädes garanternas ombud. Karl XI hade i en skrifvelse af den 14 november befallt Vellingk att, därest man ännu ej träffat någon öfverenskommelse om truppernas genomtåg, öfverlägga med de andra garantministrarne om behöriga mått och steg till hertigens skydd mot allt öfvervåld. I medlet af december framhöll Karl XI å nyo för Vellingk, att samtliga garanterna, emedan de hade enahanda och lika förpliktelser och intresse i detta verk, borde förena sig om, på hvad sätt ett skyndsamt slut på förhandlingarna måtte kunna åvägabringas. De borde därför öfverenskomma, huru stor makt till lands och vatten som kunde behöfvas till garantiens exekution. Därefter kunde man lätt bli ense om, huru stort antal trupper hvar och en af garanterna skulle anskaffa, och huru de fattade besluten skulle utföras. Å svenska regeringens sida skulle man ej låta något felas uti den andel, som på Sverige ankomme. Så snart en sådan öfverenskommelse blifvit träffad, borde man tillkännagifva detta för Kristian V för att därmed försöka, om man ej utan vapen kunde hinna ett godt slut. Blefve man emellertid tvungen att företaga rustningar, borde det förut vara fastställdt, att ingen af garanterna skulle nedlägga vapen eller skilja sig ifrån de öfriga, förrän Danmark gifvit såväl hertigen som dem full godtgörelse för all omkostnad. Särskildt skulle Vellingk härom öfverlägga med de lüneburgska ministrarne, så att dessa måtte jämte Sverige arbeta på detta verket.[2] Liknande befallningar lät Karl XI afgå till sina ombud hos sjömakterna och kejsaren.[3]

[1] Hertig Fredrik till Generalstaterna 4 jan. och 24 febr. 1697; Generalstaterna till hertigen 4 febr. 1697. Gottorper Archiv, camera V, pag. 211—220. DRA.

[2] K. M. till Vellingk 14 nov. och 19 dec. 1696. SRA.

[3] K. M. till Lillieroot och Gabriel Oxenstierna 14 nov. och 19 dec. 1696. Utr. Reg. SRA.

Vellingk verkade i Hamburg i öfverensstämmelse med erhållna order. Lüneburgs sändebud Fabricius och sjömakternas ombud utläto sig välvilligt öfver den af svenska regeringen uppgjorda planen. Hoppe menade, att England och Holland väl kunde med en eskader skepp utgöra den lofvade garantien. Cresset berömde mycket Karl XI:s plan om en sammansättning mellan garanterna. Han ansåg, att Kristian V:s görande och låtande endast gick ut på att uppehålla verket, tills konjunkturerna blefve gynnsammare för Danmark.[1] Af de beramade allvarsamma demonstrationerna blef emellertid ingenting. Då Karl XI fick veta, att punkten om truppernas genomtåg och inkvartering som var den förnämsta orsaken till Vellingks underhandling med garanterna var afgjord, förklarade han, att man ej längre fann nödigt fullfölja de omtalta konferenserna. Vellingk skulle därför på sin ort låta det något anstå med bemälta underhandling, tills man finge se, hvad som till det öfriga hufvudverkets befordran kunde behöfvas.[2] Vellingk måste foga sig efter den gifna befallningen. Det ligger en känsla af missräkning i hans svar till Karl XI, hvari det heter, att svenska regeringens fattade nya beslut hade vederkvickt »de danske» och gifvit dem hopp om vidare tidspillan.[3]

Om man undantager den allvarliga förklaring, som brandenburgske kurfursten af fruktan för krig i norden lät afgifva, uppträdde medlarne med föga energi i fråga om genomtåget. Vellingk visar sig ock vid denna tid synnerligen missnöjd med dem. Han lämnar af mediationen följande teckning, som i sin mån kan bidraga till förklaring af de resultatlösa förhandlingarna i Hamburg. »Den kursachsiske är uppenbar dansk; den kurbrandenburgske i hjärtat efter hans herres naturliga intresse, oaktadt han då och då till att salvera apparencerna de danske hårdt tilltalar. Han är allt för crédule och hafver 5 gånger på en kort tid blifvit förledder med fåfänga apparencer, som de danske honom gifvit till truppernas passage. Uti själfva hufvudsaken går han mäkta långsamt till verket, helst eftersom kurfursten söker draga hela affären med stor sekretesse utur mediationens händer till Berlin. Den kejserlige kan hafva en god intention, men han har ett ostadigt sinne; där till med fruktar han, om han sig ej efter kurfurstarnes mening rättar, att han alldeles

[1] Vellingk till K. M. 29 dec. och 5. jan. SRA.
[2] K. M. till Vellingk 23 dec. 1696. SRA.
[3] Vellingk till K. M. 5 jan. 1697. SRA.

kunde blifva avocerad, helst kurfursten af Brandenburg hafver låtit hota honom för andra orsakers skull därmed.[1] Den kurbrandenburgske pretenderar ex pacto skrifva under i lika linje med den kejserlige, den kursachsiske per consequentiam som äldre kurfurste, och hafver jag varit tillstädes, då den kursachsiske den kejserlige declarerade, att om traktaten en gång blefve här sluten och man skulle neka honom underskrifva på sådant sätt, att han ville rifva alla papperen sönder och kasta dem den kejserlige för fötterna. Så vänligen umgås de med hvarandra.»[2] En månad senare framhöll Vellingk rörande den kejserlige ministern, huru denne sedan en viss tid endast lade sig vinn om att gynna Danmark, hvadan Vellingk fruktade, att han blifvit mutad. I början, menade Vellingk, var han tämligen god, »oaktadt han är en stackare i sjelfva handtverket, men nu gör han allt hvad han kan för att skada hertigen».[3]

Då Danmarks förnämsta syfte var att dra ut på tiden med underhandlingen, var det tydligt, att denna med en mediation, sådan som Vellingk skildrar den — låt vara att hans skildring möjligen är något färglagd — ej skulle komma att gå ur fläcken, därest ej någon pådrifvande kraft bredvid medlarne funnits. En dylik kraft existerade emellertid till lycka för hertigen tills vidare i Hamburg, och den utgjordes af garanternas ombud. Dessa uppträdde under tvisten om genomtåget som allvarliga förespråkare för hertigens rätt. Hvarken före denna tvist eller efter densamma visade de en sådan villighet att skydda hertigen mot Danmark. Fruktan för, att danska regeringens aggressiva uppträdande skulle förorsaka oroligheter i norden, var förnämsta orsaken till, att särskildt sjömakternas sändebud visade sig så redobogna att samverka med Vellingk till hertigens fördel. En annan orsak var nog, att Danmark genom sitt förbud rörande genomtåget just hindrade de trupper att komma i vinterkvarter, som under det senaste fälttåget tjänat de allierades intressen i striden mot Frankrike. Vellingk ger i korthet följande skildring af garanternas hållning vid pinnebergska kongressen. »England och Holland hafva hit till stått hertigen väl bi». Om Fabricius utlät han sig: »Den lüneburgske går väl till, men för 9de mössan skull haltar

[1] Grefve Eck synes ha varit de båda andra medlarnes »syndabock», ty han fick beständigt skulden, då något klandrades hos mediationen. Så var det alltid, skref Vellingk, uti angelägna mål. Vellingk till K. M. 1 dec. 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 27 nov. 1696. SRA.

[3] Vellingk till Gabriel Oxenstierna 26 dec. 1696. Vellingkska samlingen. SRA.

han ibland».[1] Det skulle emellertid ej dröja så länge, förrän flertalet af garantministrarne i Hamburg till följd af danska regeringens förändrade hållning gent emot de allierade började att tydligt nog »halta».

5. Danska regeringens klagomål mot garanternas ombud.

Garantministrarnes allvarliga uppträdande mot Danmark hade väckt förbittring i Köpenhamn, och danska regeringen sökte att få slut på deras obehagliga påtryckning. De danska ombuden i Hamburg hade 6 oktober till regeringen i Köpenhamn inberättat, att ett tredje parti fanns vid kongressen, som ville draga till sig hela underhandlingen. Vellingk var själfva ledaren, och Hoppe gick ifrigt hans ärenden. Denna underrättelse väckte ond blod i Köpenhamn. Oviljan mot det tredje partiet, som egentligen utgjordes af alla garanternas ombud, ökades, då dessa vid tvisten om genomtåget gent mot Danmark och mediationen med allvar åtogo sig hertigens sak. Vid alla danska regeringens försök att med våld eller list göra intrång på hertigens rätt stod detta tredje parti med Vellingk i spetsen Danmark alltid i vägen. Förbittringen i Köpenhamn däröfver blef så stor, att danska regeringen riktade skarpa angrepp mot två af garanternas ombud i Hamburg, Vellingk och Hoppe, inför deras respektive principaler.

Danska ombudet Luxdorph inlämnade 13 november å sin regerings vägnar till Karl. XI ett memorial, uti hvilket Vellingks förseelser uppräknas. Han inte allenast förde åtskilliga hårda och all respekt åsidosättande tal och expressioner mot Danmark, utan han använde ook all flit att med sina vidriga inspirationer draga de andra tillstädesvarande ministrarne på sin sida, hvilket skadade hela underhandlingen. Då medlarne sökt förmå hertigen att inkvartera sina trupper i de fyra amten, var det framför allt Vellingk, som intalat honom att gifva ett nekande svar, hvilket mera syftade på vidlyftigheter än fredens bevarande; och Vellingk hade äfven förmått hertigen att förklara, att intet i fråga om genomtåget kunde beslutas utan garanternas samtycke. Därigenom tillfogades medlarne ej liten skada, i det att mediationsverket å herti-

[1] Vellingk till Gabriel Oxenstierna 26 dec. 1696. Vellingkska samlingen. SRA.

gens sida liksom spelades garanterna i händerna. Huru detta skulle upptagas af mediationen, var tydligt nog. Det var att befara, att om hertigen genom dylika vedervärdiga inspirationer förkastade alla mediationens förslag, traktaterna snart skulle bli upphäfda, då medlarne insågo, att man å furstliga sidan tog så liten hänsyn till dem. Hela Vellingks uppförande gaf korteligen tillkänna, hur han arbetade mera för att uppehålla än befordra underhandlingen, och hur han sträfvade efter att tillintetgöra det under dåvarande konjunkturer mellan nordiska kronorna nödvändiga goda förhållandet. Danska regeringen hoppades, att Karl XI ej skulle approbera Vellingks passionerade och till vidlyftigheter syftande förehafvande, utan i stället måtte befalla honom att vid traktaterna visa sig mera foglig och hofsam.[1] Sådana voro anklagelserna mot Vellingk. De innebära en förtäckt klagan öfver, att garanterna lade så stark hämsko på Danmarks planer mot hertigen.

Danska regeringen lät äfven anklaga Hoppe inför rådspensionären i Haag genom sitt ombud von Plessen därstädes. Vid kongressen, hette det i den kungliga skrifvelsen, fanns ett tredje parti, som under förevändning af sin garanti öfver altonaiska recessen sökte draga afgörandet till sig. Vellingk var upphofsman till denna plan, men Hoppe var den, som mest verkade för densamma, och han sökte att äfven få den engelske ministern på sin sida. Danska regeringen kunde ej tro, att Hoppe hade order att handla på dylikt sätt. Fastmer måste man anse, att planen var en komplott och intrig mellan Vellingk och Hoppe, som i privata syften sökte få del i underhandlingen. Plessen skulle därför tala med rådspensionären och den engelske envoyén och inför dem på det eftertryckligaste göra föreställningar mot Hoppes oregelmässighet och mot det otillbörliga i själfva saken. Danska regeringen hade så mycket större skäl att göra föreställningar mot Vellingks och Hoppes handlingssätt, som förlikningen mellan Danmark och hertigen därigenom ingalunda främjades, utan tvärtom toge stor skada.[2]

Karl XI lät svara Luxdorph på hans memorial rörande Vellingks uppförande, att det ej vore K. M. behagligt, om någon svensk minister så uppförde sig, att han ej iakttoge den respekt och anstän-

---

[1] Kopia af Luxdorphs memorial, bilagd K. M:s skrifvelse till Vellingk 14 nov. 1696. SRA.

[2] Kristian V till Plessen i Holland 13 okt. 1696. Geheime Reg. DRA.

dighet, som han var skyldig. Karl XI lofvade därför att infordra förklaring af Vellingk öfver hans handlingssätt. Emellertid hade K. M. ej utaf hans skrifvelse funnit honom skyldig till något, som danska regeringen lade honom till last. Det var ju möjligt, att någon illasinnad person hade uttydt hans tal och uppförande värre, än som med verkligheten vore öfverensstämmande. Uti hertigens svar torde han ej ha mera del än de andra garanternas ministrar. Hertigen ägde ju för öfrigt full rätt att efter eget behag fatta sina beslut. Men om hertigen i någon punkt, som hade sammanhang med föregående fördrag, hörde sig för om garanternas mening, innan han afgaf sina svar, kunde väl detta sägas syfta lika mycket till fred och lugn som till vidlyftigheter. K. M. för sin del och förmodligen samtliga garanterna kunde försäkra, det något uppsåt att uppväcka oroligheter ej förefanns, utan man ville fastmer använda all flit därpå, att de tvistiga sakerna måtte i all vänlighet afgöras. K. M. å sin sida anhöll, att regeringen i Köpenhamn så väl rörande truppernas genomtåg som andra punkter måtte befrämja verket, så att det ej måtte komma till någon våldsamhet. Slutligen ville K. M. hafva sin extra ordinarie envoyé Vellingk försäkrad om den danske konungens ynnest och benägenhet.[1]

Karl XI underrättade Vellingk om Danmarks anklagelser mot honom och fordrade, att han skulle inkomma med en behörig förklaring. Emellertid framhölls i den kungliga skrifvelsen, hur man ej annat funnit, än att Vellingk handlat som han borde. Hertigen hade haft stor orsak att i den af danska regeringen omnämnda viktiga frågan öfverlägga med garanternas ministrar. Karl XI hyste om Vellingk den nådiga tanken, att han i sina tal, expressioner och procedurer brukat ett sådant manér, som var en minister anständigt, och som kunde fordras för ett skäligt bifallande af hertigens rätt.[2]

Vellingk inkom snart med sin förklaring öfver Danmarks klagomål. Han menade, att de danskes åtgörande var ett försök att betala honom för hans verksamhet i Altona och för annan gammal gäld. Hvad hans hårda tal och expressioner anginge, hade de danska ministrarne i Hamburg i stället för att tadla berömt hans uppförande. För öfrigt ville Vellingk åberopa sig på de därvarande främmande

---

[1] Kopia af K. M:s svar på Luxdorphs memorial, bilagd K. M:s skrifvelse till Vellingk 14 nov. 1696. SRA.

[2] K. M. till Vellingk 14 nov. 1696. SRA.

opartiska ministrarne, som kunde gifva de säkraste upplysningarna uti denna sak. Om han användt elaka inspirationer, som naturligtvis måste hindra fredsverket, var det ju alldeles klart, att han ej hade kunnat få Englands och Hollands ministrar på sin sida, ty deras principalers intresse var just fredens bevarande i de nordiska orterna. Hvad som förmått hertigen att ej bifalla mediationens förslag var tillräckligt bekant. Genom Wedderkop hade han för öfrigt gifvit mediationen sitt svar på dess förslag, innan garanterna rådfrågats. Att Vellingk sökte spela verket i händerna på garanterna ägde ej den minsta grund till sanning. Däremot var det bekant, att man å danska sidan både arbetat på att störa förbindelsen mellan mediationen och garanterna och sökt inbilla medlarne, att garanterna ville draga afgörandet vid underhandlingen till sig, hvilket försök emellertid ej fullt lyckats. Om det vore sant, att Vellingks plan var att åvägabringa brytning mellan Sverige och Danmark, då var det ju mycket oförståndigt af honom att så klart gifva sin afsikt till känna. Att hemligen sträfva efter något dylikt var emellertid omöjligt, ty det måste ske med de i Hamburg varande ministrarnes vetskap och samverkan. Men att England och Holland ej skulle vara med om en dylik plan, var klart nog. Detta var Vellingks försvar för sitt handlingssätt. Till sin förklaring fogade han en anklagelse mot de danska ministrarne i Hamburg, att det just var dessa, som felat i tillbörlig höflighet emot honom och följaktligen mot Karl XI, hvars representant Vellingk var.[1]

Karl XI visade sig fullkomligt nöjd med den af Vellingk afgifna förklaringen. Bästa beviset på, att man i Stockholm gillade Vellingks handlingssätt, var, att Karl XI befallde honom fortsätta med ett sådant förhållande vid kongressen, som han dittills till K. M:s nådiga nöje brukat.[2] Samtidigt med att Vellingk fick mottaga detta erkännande för sitt uppförande, fick Leijonclo af Karl XI befallning att för regeringen i Köpenhamn tillkännagifva, huru K. M. ej annat funnit, än att Vellingk följt erhållna order. Tvärt emot danska regeringens påstående, att Vellingk förgått sig mot konungen i Danmark, hade det af hans förklaring framgått, huru det just var de danska ministrarne, geheimerådet Ehrenschildt och regeringsrådet Hansen, som genom sitt handlingssätt felat i respekt mot K. M. i Sverige. Karl XI hop-

[1] Vellingks förklaring, bilagd hans skrifvelse till K. M. 27 nov. 1696. SRA
[2] K. M. till Vellingk 9 dec. 1696. SRA.

pades, att man i Danmark ej skulle gilla detta.[1] Leijonclo föredrog inför danske ministern Reventlow Karl XI:s förklaring. Reventlow lofvade, att danska regeringen skulle föreställa sina ministrar i Hamburg det oriktiga uti deras handlingssätt.[2] Så slutade skriftväxlingen rörande den svenske ministerns felaktiga uppförande vid kongressen. Vinsten af angreppet mot Vellingk var följaktligen för de danske ganska ringa.

Hoppe fick liksom Vellingk från sin regering underrättelse om Kristian V:s klagomål öfver hans förhållande vid kongressen. Hoppe gaf — enligt Vellingks uppgift — rådspensionären till svar, att danskarne, i detta målet liknade vissa advokater, som uti en orättfärdig sak mera beflita sig om att traktera personalier än själfva realiteten. Utaf lång erfarenhet hade Hoppe sig bekant, att man i Danmark höll den för fiende, som icke talade danska regeringen till behag.[3] I Holland uppgaf emellertid Kristian V ej så lätt som i Stockholm sitt försök att frambringa en moderatare hållning å garanternas sida. Till Danmarks ombud i Haag afgick i medlet af januari 1697 order att hos rådspensionären anhålla, det Hoppe antingen ej mer måtte blifva brukad vid pinnebergska kongressen, eller ock att han måtte ådagalägga ett uppförande, som vore konformt med de mellan Holland och Danmark upprättade traktaterna. Han borde ej vidare såsom dittills viljelöst låta leda sig af den svenske eller andra makters illasinnade ministrar. Danska regeringen komme nämligen ej att göra några eftergifter rörande unionen, kommunionen eller arfsfördragen hvarken i följd af Sveriges eller andra makters hotelser.[4]

Om Danmarks klagomål öfver Vellingk till inga åtgärder föranledde, uppnådde man däremot i Haag slutligen det önskade resultatet. De holländska statsmännen visade från 1697 års början en uppenbar likgiltighet för hertigens intressen. Den egentliga orsaken härtill var emellertid ej de erinringar, som danska regeringen lät göra i Haag emot Hoppe, utan orsaken var den, att en viktig förändring på sista tiden ägt rum uti förhållandet mellan Danmark och sjömakterna, en förändring, som har sin egentliga grund uti den hållning, som svenska regeringen i början af år 1696 iakttog gent emot England och Holland.

---

[1] Kopia af K. M:s skr. till Leijonclo, bilagd K. M:s skrifvelse till Vellingk 9 dec. 1696. SRA.

[2] Leijonclo till K. M. 18 dec. 1696. SRA.

[3] Vellingk till K. M. 24 nov. 1696. SRA.

[4] Kristian V till Lente i Holland 19 januari 1697. Geheime Reg. DRA.

6. Danmarks allians med sjömakterna.

Lillieroot och Leyoncrona inberättade på försommaren 1696 till svenska regeringen, huru de danska ministrarne med välvilja bemöttes i London och Haag, och huru rykte där gick, att de allierade ämnade med Danmark återupptaga den förbundsunderhandling, som de förra året Sverige till behag hade afbrutit. Detta var dåliga nyheter för de svenska statsmännen, som i följd af Karl XI:s visade liknöjdhet vid de allierades anhållan om hjälp knappast längre kunde hoppas, att man fortfarande af hänsyn till svenska regeringen skulle tillbakavisa Danmarks alliansanbud. Som ett uttryck för de tankar, sjömakternas statsmän nu hyste angående ett närmande till Danmark, torde engelske ministern Cressets samtal med Kristian V:s ombud von Mencken i Wolfenbüttel kunna gälla. Cresset framhöll, huru det numera var det bästa tillfälle i världen för en allians mellan England och Danmark, nu sedan Sverige just vid den tiden, då konspirationen mot konung Vilhelm upptäcktes, på ett så opassande sätt liksom brutit med England, i det att Karl XI å ena sidan deklarerat, att engelska köpmän i Stockholm antingen måste lämna landet eller låta naturalisera sig och å den andra sidan afslagit de allierades anhållan om den hjälp, som han enligt traktaterna var skyldig att lämna.[1] I följd af de gynnsamma utsikterna att ändtligen få den så länge åtrådda förbindelsen med de allierade till stånd, sände danska regeringen på våren 1696 von Plessen till Holland för att underhandla med sjömakterna. Det var en ganska tvetydig politik, som Danmark härmed inledde. Kristian V sökte skaffa sig nya bundsförvanter, men ville samtidigt behålla de gamla genom att föra dem bakom ljuset, hvad de nya förbindelserna angick. Det dröjde ej länge, förrän man i Frankrike visade sig orolig öfver Plessens resa. Danska sändebudet Meyercron i Paris fick emellertid af sin regering befallning att tillkännagifva, att von Plessen begifvit sig till Holland i rent privata angelägenheter. När emellertid von Plessens förhandlingar med de holländska statsmännen ej kunde döljas, lät Kristian V några månader senare försäkra, att hans konferenser blott rörde handelsärenden och danska undersåtars pretentioner på godtgörelse

---

[1] Residenten Mencken till Kristian V 6 maj 1696. DRA.

för öfvergrepp till sjös, hvadan Frankrike ej hade orsak till missnöje. Det var så långt ifrån, att Kristian V, såsom ryktet berättat, ingått i det stora förbundet och lofvat de allierade hjälptrupper, att icke ens något dylikt i Plessens konferenser hade varit på tal. En månad innan alliansen mellan Danmark och sjömakterna verkligen afslöts, lät Kristian V genom Meyercron framhålla, huru det på det högsta förvånade honom, att man i Frankrike vid blotta ryktet om en sekret allians mellan Danmark och sjömakterna visade sig orolig. Det var fredens närmande, som nödgade Kristian V att inlåta sig i underhandling med de allierade, ty annars hade han ingen godtgörelse att hoppas af sjömakterna. Men hans afsikt var ingalunda att frångå sin neutralitet med Frankrike eller lofva de allierade något, som var stridande emot densamma.[1]

Oaktadt alla gjorda försäkringar ingick Kristian V i början af december med sjömakterna en allians, som var ganska menlig för Frankrikes intresse. Densamma afslöts i Haag 3 december (n. st.). Förbundet af 1690 förnyades, och åtskilliga nya artiklar tillades. Alliansen skulle tillämpas, om Ludvig XIV efter ingången fred anfölle England eller Holland. Kristian V förband sig att verka för ett allmänt fredsslut genom att med allvar söka förebygga all oenighet och aktualitet mellan tyska rikets furstar. Han lofvade att ej ingå något förbund, som hindrade detta måls uppnående, utan skulle tvärtom motverka alla sammanslutningar, som syftade till att söndra riksfurstarne. Danska regeringen skulle ej utan Englands och Hollands samtycke ingå någon öfverenskommelse, som rörde ett allmänt fredsslut, och skulle, så vidt möjligt var, söka förhindra, att någon furste utan sjömakternas deltagande slöte särskild fred. Med anledning af misshälligheterna till sjös borde en särskild öfverenskommelse ingås, hvilken skulle ha samma kraft och verkan som själfva traktaten. Alliansen skulle gälla i 10 år.

Till dessa mera allmänna bestämmelser anslöt sig den långt viktigare sekreta artikeln. Det hette i densamma, att konungen af Danmark vid strängt straff skulle förbjuda all handelsförbindelse mellan sina undersåtar och Frankrike samt förordna, att beslag lades på alla varor, som fördes från Danmark till franskt område eller tvärtom. På det att detta emellertid ej skulle bli till förfång för Danmarks handel på andra orter, skulle sjömakternas konvojskepp

---

[1] Konseljprotokoll 26 maj, 25 aug., 1 sept. och 3 nov. 1696. DRA.

lämna skydd åt de danska fartyg, som önskade detta.[1] Kristian V förband sig äfven att, så länge innevarande krig räckte, stänga sina hamnar för alla franska örlogsskepp och kapare. På det att danska regeringen skulle få någon ersättning för den förlust, som genom handelsförbindelsernas upphörande med Frankrike tillfogades den danska statskassan, lofvade England och Generalstaterna att till Danmark i årliga subsidier under krigets lopp utbetala 200,000 kejserliga thaler. Dessutom förbundo de sig att ytterligare utbetala till Kristian V 300,000 kejserliga thaler i tre terminer med 100,000 thaler hvarje år, och första terminen skulle räknas från traktatens ratifikation. Men om fred inginges redan under första året och de ordinära subsidierna komme att upphöra, skulle under det följande året utbetalas 200,000 thaler, som återstodo af de utlofvade 300,000. England och Generalstaterna skulle lägga sig vinn om, att kejsaren biträdde detta förbund, och allvarligt söka förmå honom att åt Kristian V betala én million thaler antingen i reda penningar eller ock genom tullafgifter på floden Elbe. Om man blef ense härom, skulle Kristian V förbinda sig att sända 3,000 man till Rhen eller Flandern, nämligen 2,000 ryttare och 1,000 man fotfolk.[2] Som oenigheten mellan Tysklands furstar med anledning af nionde kurvärdigheten kunde väcka oro i riket och hindra ett allmänt fredsslut, så lofvade Kristian V att hädanefter förhålla sig passiv till denna fråga och ej vidare motsätta sig hannoveranska kursaken. Äfven skulle man i Danmark söka förhindra, att andra furstar för denna frågas skull skrede till aktualitet. Danska regeringen skulle ej göra några svårigheter med att erkänna kurfursten i hans nya värdighet, då denne komme att introduceras i kurfurstekollegiet. Men då Kristian V sålunda af hänsyn till England och Generalstaterna främjade Hannovers kurvärdighet, så lofvade dessa å sin sida att allvarligt verka för, det de lüneburgska furstarne för framtiden måtte gynna Danmarks intresse och förnya den forna vänskapen och förbindelsen med den danska staten. Slutligen lofvade sjömakterna att allvarligt verka för, det Kristian V erhölle godtgörelse

---

[1] De danska skepp, som före ratifikationen af denna traktat seglat till Frankrike, skulle äga tre månaders frist att återvända.

[2] Kristian V skulle göra detta på det villkor, att för hvarje ryttare i sold betalades 80 och för hvarje fotsoldat 30 kejserliga thaler. Att kejsaren har biträdt denna allians, förmäles ej. Orsaken härtill torde förnämligast ha varit danska regeringens dryga fordringar, de alltmera ljusnande fredsutsikterna och Sveriges opposition mot alliansen.

af Spanien i öfverensstämmelse med de yrkanden och fordringar, han hade skäl att göra. Sådant var innehållet i den slutna alliansen.[1] Danska regeringen hade ändtligen fått den så länge åtrådda förbindelsen med de allierade till stånd. Och genom att samtidigt söka hålla vänskapen med sina forna bundsförvanter vid makt, skulle den vid Danmarks intresse fästa de flesta af Europas makter och isolera Sverige och Gottorp. Denna politik blef också ganska menlig för den holsteinska tvistefrågans lyckliga lösning. Den gjorde, att flere af garanterna — enligt Vellingks uttryck — i sitt förhållande till hertigen började »halta». Men fullt lyckades den ingalunda. Det gick för Kristian V som för Karl XI. Båda ville skänka sina vänner en vänskap, som endast var half, båda fingo också, när det verkligen gällde, endast röna halfva väntjänster.

Sjömakternas sammansättning med Danmark väckte ej ringa missnöje i Stockholm, där man ganska långt före alliansens afslutande hade fått underrättelse om, på hvilka villkor England och Generalstaterna ämnade förena sig med Kristian V. Karl XI lät för svenska ombudet Lillieroot i Haag framhålla, hur man i Sverige visserligen ej kunde ogilla, att sjömakterna satte sig i godt förstånd med Danmark. Men likväl förekom alliansen K. M. eftertänklig på grund af det uppförande, som man visat vid dess afslutande, och i följd af åtskilliga stadganden i densamma. Det kunde ej förekomma K. M. annat än misstänkt, att sjömakterna med flit hemlighållit denna underhandling, ehuru Sverige stod i förbund med dem. För öfrigt var Elbetullens uppdragande åt Danmark alldeles mot Sveriges och flere andra makters intresse. Så var det ock till skada för Sverige, att man med subsidier, utom dem som speciellt anginge hjälpsändningen, ville sätta Danmark i stånd att utföra sina enskilda afsikter, medan holsteinska saken ännu vore oafgjord. Den vänskap, man sökte få till stånd mellan Danmark och Lüneburg, vore ock menlig för Sverige och torde lända hertigen af Holstein till skada. Lillieroot borde framhålla, huru litet gagn de allierade skulle hafva af förbundet med Danmark, om Sverige satte sig i författning att hindra alla elaka afsikter. I sådant fall skulle de allierade mista både Sveriges och Danmarks hjälp. Det vore mycket troligt, att detta förbund ingåtts af Danmark med Frankrikes vetskap och samtycke, ty Ludvig XIV skulle ha fördel af oroligheter i de nordiska orterna. Karl XI för-

[1] Originalurkund i DRA. Sjömakterna ratificerade traktaten 19 januari 1697.

modade, att Generalstaterna och England på en vänlig och förtrolig föreställning af K. M. skulle ytterligare taga saken i öfvervägande och ej förhasta sig med ratifikationen, åtminstone ej utfärda den på några för Sverige skadliga villkor.[1]

Det var emellertid ej blott Sverige, som visade missnöje öfver den mellan Danmark och sjömakterna ingångna förbindelsen. Frankrike och Danmarks bundsförvanter i Tyskland, framför allt furstarne af Wolfenbüttel, huset Lüneburgs och 9:de kurvärdighetens bittra motståndare, blefvo oroliga och missnöjda öfver den gamle bundsförvantens handlingssätt. Visserligen sökte de danska statsmännen att fortfarande hålla sina förra vänner vid godt humör genom att förneka den verkliga innebörden af alliansen, men de hade ej full framgång med denna politik, framför allt icke i Frankrike. Detta visade sig i Ludvig XIV:s hållning gent mot Danmark tydligt nog däri, att Frankrike från denna tid underlät att utbetala de i alliansen mellan de båda staterna stadgade subsidierna.[2] Förgäfves gjorde danska regeringen sina påminnelser. Ludvig XIV fordrade, att Kristian V först skulle kommunicera honom innehållet af den slutna alliansen. Danska regeringen åter förklarade, att subsidierna först borde utbetalas, hvarefter den var villig att af alliansens bestämmelser yppa, hvad som ytterligare kunde fordras. Kristian V gjorde de franska statsmännen oupphörliga förebråelser däröfver, att dessa på blotta misstankar, på falska, ogrundade berättelser och dylikt höllo inne med subsidierna. Att man endast af dylika skäl underlät att uppfylla villkoren i en offentlig traktat var ett hårdt och ovanligt handlingssätt, som kunde ha farliga konsekvenser. Meyercron fick därför order att framhålla, att Kristian V, därest man gjorde vidare svårigheter, ej kunde förstå annat, än att Frankrike ej längre ville efterlefva det ingångna förbundet och ämnade att sätta sig i godt förstånd med andra. Äfven sedan verkningarna af den slutna

---

[1] K. M. till Lillieroot 14 okt. 1696. Utr. Reg. SRA.

[2] Svenske sekreteraren Palmquists relationer från Paris bestyrka, att förhållandet mellan Frankrike och Danmark ej var synnerligen godt vid denna tid. Han framhöll till och med i slutet af året, huru det gick ett starkt rykte om ofred mellan Frankrike och Danmark på grund af å ömse sidor uppbragta fartyg. För öfrigt berättar han om Meyercrons oupphörliga försäkringar, att den ingångna alliansen blott rörde handelsärenden; den hade ej något att göra med det pågående kriget o. s. v. Palmquist till K. M. $\frac{27 \text{ nov.}}{7 \text{ dec.}}$, $^{4}/_{14}$ dec. 1696, $\frac{24 \text{ dec.}}{4 \text{ jan.}}$, $^{1}/_{11}$ jan. och $^{12}/_{22}$ febr. 1697. SRA.

alliansen öppet började skönjas, förhöll sig danska regeringen lika oskyldig. Så angående handeln på Frankrike. Meyercron fick order att underrätta franska regeringen, huru Kristian V funnit sig föranlåten att på en tid afbryta handeln med Frankrike, emedan det för tillfället på grund af varornas höga pris i detta land ej var förenligt med Danmarks fördel att fortsätta densamma. Då de franska statsmännen visade missnöje häröfver, lät man å nyo genom Meyercron framhålla, huru danska regeringen förmodade, att Ludvig XIV ej på grund af blotta misstankar skulle skrida till någon prejudicerlig resolution, då det ju stod Kristian V fritt att efter behag förfoga öfver Danmarks handel. Suspensionen af sjöfarten på Frankrike kunde ej gifva någon skälig orsak att gå ifrån alliansens bestämmelser eller afbryta vänskapen mellan de båda landen.[1]

Äfven inför furstarne af Wolfenbüttel lät danska regeringen både före och efter alliansens afslutande försäkra, att den troget skulle hålla sina gamla förbindelser. Man fick emellertid i Wolfenbüttel kunskap om, att Kristian V lofvat att upphöra med sin opposition mot den nionde kurvärdigheten. Detta kunde ej annat än väcka oro, då huset Wolfenbüttel var själen i motståndet mot den nye kurfursten. Danske residenten Mencken gjorde emellertid allt, hvad han förmådde, för att kväfva alla misstankar. Dock vågade man ej fullt lita på dennes försäkringar. Sålunda inberättar Mencken till regeringen i Köpenhamn, än huru man visade sig lugnad af hans försäkringar, än huru man åter var lika orolig. Huru osäkra furstarne af Wolfenbüttel i följd af Danmarks nya förbindelse kände sig, framgår däraf, att de hos andra furstar, som äfven voro afvoga mot nionde kurvärdigheten, gjorde förfrågan om, huruvida man ej borde, därest Kristian V öfvergaf dem, förhöra sig hos Vellingk, om Sverige ej ville antaga sig deras sak. Härpå fingo de dock afrådande svar. Mencken fortfor också att lugna dem och bedyrade, att det ej fanns minsta grund för de rykten rörande denna sak, som illvilliga personer utspridt. Han medgaf visserligen, att en allians blifvit ingången mellan Danmark och sjömakterna, men ingenting hade i densamma influtit, som var stridande emot traktaten mellan Danmark och Wolfenbüttel. Det var så långt ifrån, att det nya förbundet skadade det gemensamma intresset, att Kristian V genom detsamma fastmera blif-

[1] Konseljprotokoll 19 och 26 jan., 8 febr., 8 mars, 3 och 6 april 1697. DRA.

vit satt i tillfälle att verka för Wolfenbüttels bästa.[1] För tillfället lyckades Mencken lugna de båda furstarne, men det dröjde ej länge, förrän de åter visade sig bekymrade.

Menckens relationer från Wolfenbüttel innehålla liknande meddelanden under året 1697. Han sökte på allt sätt skingra de båda furstarnes misstankar, men det hjälpte föga. Man visste i Wolfenbüttel ej, hvad man skulle företaga sig. Kristian V försummade emellertid ej att fortfarande afgifva försäkringar om sin orubbliga vänskap. Han lät förklara, att Danmark, hvad som än måtte ha influtit i alliansen, dock skulle framhärda i sin öfverenskommelse med de unierade furstarne emot det nionde elektoratet. Ehuru hertigarne af Wolfenbüttel aldrig vågade sätta full tro till Kristian V:s försäkringar, nödgade förhållandena dem dock att troget stå kvar vid sina förbindelser med Danmark. Hvarje öfverenskommelse med huset Lüneburg måste nämligen bli till deras nackdel, emedan de lüneburgska furstarne ej skulle bifalla något, som var till fromma för Wolfenbüttel. De båda hertigarne insågo därför, att de nödvändigt måste »cultivera Kristian V:s höga vänskap, emedan Danmarks protektion och Brandenburgs assistens var det enda hopp de ägde, om Hannover och Celle försökte att underkufva dem».[2] Så yttrar sig Mencken om huset Wolfenbüttels politik vid denna tid, och de orsaker, han uppgifver, hvarför de båda furstarne oaktadt all misstro fortfarande slöto sig till Danmark, torde vara tämligen riktiga.

7. Separatunderhandlingen i Berlin.

Under det att man i Hamburg tvistade om genomtåget, lyckades kurfursten af Brandenburg att i all hemlighet få till stånd den efterlängtade underhandlingen i Berlin. I medlet af oktober fick Lente, som vistades vid kongressen i Pinneberg, af regeringen i Köpenhamn befallning att begifva sig till kurfurstens hof. Uti dennes instruktion hette det, att han skulle söka förmå kurfursten att bifalla danska regeringens bekanta fordringar gent emot hertigen och att börja underhandling rörande desamma. Vidare skulle han framhålla, att

---

[1] Residenten Mencken till Kristian V 25, 28 nov., 2, 5, 9, 12, 16, 23 och 26 dec. 1696. DRA.

[2] Residenten Mencken till Kristian V 9, 13, 27 jan., 3, 6, 10, 17 febr., 20 april, 6 och 9 okt., 13 nov. 1697. DRA.

vid pinnebergska kongressen de s. k. garanterna eller, rättare sagdt, deras egenmäktiga passionerade ministrar godtyckligt framkommo med nya stridiga punkter, så att något lyckligt slut ej kunde förväntas på traktaterna, utan tvärtom deras fullständiga afbrytande. Om dessa framställningar af Lente hade god verkan, skulle han ytterligare förklara, huru Kristian V:s mening vore, att man i hemlighet måtte förhandla om en blifvande förlikning. Sedan man blifvit ense om villkoren härför, skulle desamma föreslås vid kongressen, där mediationen då skulle medla mellan de båda parterna. Danska regeringen tillkännagaf först sin plan för kurfursten af Brandenburg, emedan man redan förut vid traktaterna sett prof på dennes vänskap för Danmark. Därjämte hade ju kurfursten på grund af alliansen med Kristian V och i följd af de gemensamma intressen, som förenade Danmark och Brandenburg med hvarandra, orsak att förmedla en förlikning af den beskaffenhet, att hertigens land icke fullständigt blefve beroende af Sverige. Man hoppades i Köpenhamn, att kurfursten skulle främja en hemlig underhandling äfven hos de andra medlarne, då dessa redan från början gifvit till känna, att en dylik utväg till tvistefrågans lösning vore den bästa. Villkoren för förlikningen vore att finna i Danmarks förut framställda fordringar till hertigen, som ej innehöllo något nytt eller obilligt, utan syftade blott till unionens och kommunionens upprätthållande. Lente skulle arbeta för, att kurfursten förklarade dessa fordringar för billiga, föresloge dem genom sina ministrar vid kongressen i Hamburg och hos medlarne kraftigt främjade deras antagande. Om hertigen, eggad af sina medhållare, vägrade att ingå förlikning på en dylik skälig grundval och vidlyftigheter därför komme att uppstå, skulle detta hållas pro casu fœderis, hvadan kurfursten då borde lämna den i alliansen bestämda hjälpen.[1] Om Brandenburg bidroge till en önskad utgång på kongressen i Pinneberg, skulle man i Köpenhamn betrakta kurfurstens och Danmarks intressen såsom fullständigt samstämmiga.[2]

Inom kort sände äfven hertigen ett ombud till Berlin. I slutet af oktober framhöll han i en skrifvelse till kurfursten, huru under-

---

[1] I fall Lente ansåge det för ett godt medel till befordran af underhandlingen att lofva en eller annan af de kurfurstliga ministrarne en present, vore det honom medgifvet att i Kristian V:s namn utlofva ända till 20,000 riksdaler. Betalningen skulle följa vid det lyckliga slutet på underhandlingen.

[2] Memorial für h. geheimer Rath von Lente, was Er am Chur-Brandenburg. hoffe verrichten soll. Copenhagen den 17 octobris, A:o 1696. Geh. Reg. DRA.

handlingen i Hamburg dittills föga avancerat och dagligen nya stridigheter uppstode, i det att den ena rättigheten efter den andra bestreds honom. Då nu danska geheimerådet Lente säkerligen på grund af tvistefrågan mellan Danmark och Gottorp blifvit beordrad att resa till Berlin, och då hertigen hyste en uppriktig önskan, att en förlikning ju förr dess hellre komme till stånd, så fann han å sin sida för godt att till kurfursten sända sin fullmäktige i Hamburg Joseph du Cros. Det stora förtroende, som hertigen satte till kurfurstens bepröfvade och opassionerade tänkesätt, och hans välmening för den rättvisa saken läte honom med full tillförsikt hoppas, att kurfursten skulle använda sina officia till befästande af lugnet i norden.[1]

Uti instruktionen för du Cros repeterar hertigen utan några ändringar i sak sina förut framställda fordringar, men utvecklar i en och annan punkt något närmare sina åsikter om ett och annat. Som vanligt hette det, att unionerna, pacta familæ och arfsfördragen, så vidt de enligt de senaste fredssluten voro gällande, samtidigt skulle förnyas af båda parterna. Uppkomme oenighet öfver någon punkt, borde denna biläggas af konungens och hertigens ministrar, och kunde ej dessa bli ense, borde den hänskjutas till någon grannmakts afgörande, utan att det finge komma till någon aktualitet. Kommunionen skulle vara partikulär och gälla blott för prelater och ridderskap. Ifall man å den ena eller andra sidan skulle finna lämpligt att ändra eller helt och hållet upphäfva densamma, skulle detta i öfverensstämmelse med nordiska frederna och Glückstadtska recessen vara tillåtet. Om någondera parten i följd af kommunionen bestrede den andra dess regalia och rättigheter, då skulle densamma ipso facto afskaffas och de gemensamma rättigheterna delas. Fredssluten skulle bli i sin fulla kraft och verkan, och hertigens rätt att enligt altonaiska fördraget hålla krigsfolk, bygga fästningar, sluta allianser skulle jämte öfriga regalia utan någon begränsning alls förbli orubbad. Hvad försvarsförbundet mellan Danmark och Gottorp angick, skulle det förbli i sin fulla kraft. Rörande anfallsförbundet åter borde det stadgas, att båda parterna, när den ena ville börja anfallskrig, skulle skicka tillsammans sina rådsherrar, som borde undersöka skälen för ett dylikt krig. Blefvo de härvid ense om, att anfallskriget vore befogadt, då skulle de båda parterna bistå hvarandra. Kunde man

[1] Hertig Fredrik till kurfursten Fredrik III 30 okt. 1696. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

åter ej bli öfverens om, att skälen voro tillräckliga, då skulle den parten, som anmodades om hjälp, ha rätt att bli neutral. Härvid skulle ej den andra parten ha någon rättighet att besvära det gemensamma och ännu mindre det privata området med några kontributioner, inkvarteringar eller dylikt. Hade den ena parten af nöden att låta sina trupper tåga öfver den andras område, skulle det vara den förras plikt att därom göra ansökan enligt rikskonstitutionen. Bägge parterna skulle ha rättighet att sluta allianser med andra makter, blott desamma ej voro emot unionerna och arfsfördragen. Likaledes skulle de båda ha rätt att värfva trupper och mottaga krigsfolk af andra furstar samt för öfrigt äga, hvad som hörde till jus armorum. Det som återstod af altonaiska recessen att fullgöra, skulle bringas till full exekution. Hertigens öfriga besvär, både de som blifvit uppräknade och ej uppräknats i hans förut framställda postulata, borde afgöras af mediationen vid pinnebergska kongressen.[1]

Då Lente och du Cros ankommit till Berlin, lät kurfursten åt dem öfverlämna ett förlikningsprojekt af följande innehåll. Till återställande af den förra vänskapen borde bägge parterna öfverenskomma, att unionerna, pacta familiæ och arfsfördragen bekräftades. Om misshälligheter komme att uppstå rörande ett och annat, som fördragen innehöllo, borde dessa afgöras af konungens och hertigens rådsherrar. Kunde ej dessa bli ense, borde afgörandet öfverlämnas åt en af bägge parterna utsedd skiljedomare, så att det ej komme till någon aktualitet. Kommunionen skulle förbli i sitt förra tillstånd. Men för att undvika tvister och misshälligheter, som brukade uppstå rörande kommunionen, skulle det stå båda parterna fritt att antingen ändra eller fullständigt upphäfva densamma. Hvad som fastställts i de senaste fredssluten och i altonaiska recessen, borde förbli i sin fulla kraft och verkan. Det i följd af unionerna och arfsfördragen upprättade ständiga förbundet skulle likaledes fortfarande ega giltighet. Allt, som hörde till försvarsförbundet, borde utan något undantag uppfyllas. Hvad anfallsförbundet åter anginge, hade visserligen den unionella förbindelsen afseende äfven därpå; men då unionen åsyftade ett rättmätigt anfallskrig, så borde bägge parterna i händelse af dylikt krigstillbud sända sina rådsherrar tillsamman att undersöka, om någondera parten var berättigad att börja

[1] Les points préliminaires sur lesquels Monsieur du Cros a ordre d'insister à Berlin. Akter angående pinnebergska negociationen. SRA.

ett sådant krig. Blef man ense om, att full orsak till anfallskrig förefunnes, borde den ena parten bispringa den andra i enlighet med unionernas innehåll. Men skulle man ej bli öfverens angående de rättmätiga orsakerna, så skulle det stå den parten, hvilkens hjälp rekvirerades, fritt att hålla sig neutral. Men den neutrala parten finge ej förena sig med den krigförande partens fiender. Den neutrala partens land skulle ej betungas med någon kontribution eller några krigsbördor. Både konungen och hertigen skulle det stå fritt att sluta förbund med främmande makter. Men dessa förbund finge ej vara riktade mot unionerna eller arfsfördragen, ej heller mot det ständiga förbund, som var upprättadt mellan Danmark och hertigen. På det att det ömsesidiga förtroendet desto mer måtte befästas, borde den ena parten meddela den andra innehållet af de slutna traktaterna. Både konungen och hertigen skulle det vara medgifvet att till besättning på sina fästningar och till skydd och säkerhet för sina personer och länder samt till utgörande af unionshjälpen värfva och antaga krigsfolk samt för öfrigt besörja, hvad som hörde till jus armorum. Det skulle stå dem båda fritt att öfverlägga om, huruvida den ene skulle hafva ett bestämdt och lika antal trupper som den andre i hertigdömena eller de båda skulle hålla krigsfolk gemensamt. Främmande trupper finge ingen af de två furstarne intaga i landet utan den andres vetskap och samtycke. Både konungen och hertigen skulle det vara obetaget att på sina områden bygga fästningar och förse dem med garnison. Det som ännu återstode att fullgöra af altonaiska recessen och öfriga besvärspunkter borde skyndsamt afgöras genom de båda parternas rådsherrar. Ifall man därvid ej blef enig i alla punkter, borde afgörandet lämnas åt medlarne vid altonaiska recessen och vid förhandenvarande traktater, kejsaren, Sachsen och Brandenburg. Både konungen och hertigen borde då foga sig efter, hvad dessa bestämde.[1] Sådant var Brandenburgs förslag till förlikning. Det håller ganska opartiskt en medelväg mellan Danmarks och hertigens fordringar.

Oaktadt kurfursten således i sitt förslag sökt att, så vidt möjligt var, tillgodose båda parternas rättmätiga anspråk, skulle detsamma dock komma att mötas af skarpt motstånd. Kristian V:s instruktion för Lente ålade ju denne att söka utverka

---

[1] »Gehöret zu des h. geh. Raths von Lente Relation aus Berlin von 22 nov. 1696;» finnes intaget i en bundt »projekt». DRA.

kurfurstens bifall till Danmarks förut framställda fordringar. Följaktligen måste han i mångt och mycket förkasta det uppsatta förslaget. Rörande unionen förklarade han, att man ej borde gifva hertigen anledning att skaffa sig garanternas förklaring af densamma, ifall rådsherrarne ej blefvo eniga. Andra punkten förkastade Lente, emedan den kunde gifva hertigen anledning till kommunionens upphäfvande. Hvad anfallskrig anginge, borde man ej lämna åt de furstliges godtycke att afgöra, när sådant var berättigadt eller ej. I femte artikeln skulle utsättas, att förbunden ej finge slutas emot kommunionen. Bestämmelserna om rättigheten att hålla krigsfolk väckte mest strid. Lente föreslog, att konungen och hertigen borde hålla krigsfolk gemensamt. Kurfurstens ministrar svarade, att de för sin del gärna skulle bifalla denna mening, men hertigen skulle aldrig antaga ett dylikt förslag. Hans fader och farfader hade ju haft ett oinskränkt jus armorum. De brandenburgska ministrarne föreslogo därför den utvägen, att utom den nödiga garnisonen på fästningarna ett visst antal trupper skulle bestämmas, som konungen och hertigen finge ha i hertigdömena. De ville, att Lente skulle yttra sig öfver detta antal, och ansågo för sin del, att hvarje part kunde få hålla 6000 man. Konungen skulle ändock alltid blifva den mäktigaste i furstendömena, emedan han hade mycket större garnison i Rendsburg än hertigen i Tönningen, och han kunde ju dessutom ha en dylik äfven i Glückstadt.[1]

I Köpenhamn fann man sig föga uppbyggd af brandenburgska projektet. Befallning afgick genast till Lente, att han hos kurfursten i tid borde förebygga, det den brandenburgske ministern Fuchs' oriktiga mening, att hertigen finge hålla ända till 6000 man, ej måtte vinna bifall. Det var ju omöjligt, att hertigen utan främmande hjälp kunde underhålla så mycket krigsfolk. I Danmark ville man hellre riskera ett krig i norden än gifva bifall till något dylikt. Att man vid kurbrandenburgska hofvet inlåtit sig så mycket med Sverige och syntes helt och hållet ha kommit på de tankarne, att Danmarks hjälp ej var synnerligen af nöden, ville Kristian V ej närmare inlåta sig öfver. Lente skulle emellertid närmare underrätta sig om, huru härmed förhölle sig, så att danska regeringen därefter måtte ställa sitt handlingssätt.[2] Om någon tid hade danska sändebudet en ny öfverläggning med de brandenburgske statsmännen.

[1] Lentes anmärkningar äro bifogade ofvannämnda brandenburgska projekt.
[2] Kristian V till Lente 28 nov. 1696. Geheime Reg. DRA.

Kurfurstens minister Fuchs upprepade åter, att hertigen aldrig skulle gå in på att hålla krigsfolk tillsammans med Kristian V. Men som man i Köpenhamn ansåg 6000 man vara för mycket, föreslog han, att hertigen åtminstone borde få hålla 4000 man. Lente förfrågade sig nu hos regeringen i Köpenhamn, huru han skulle förhålla sig till detta förslag.[1] Han fick till svar, att Kristian V lika litet kunde tillåta hertigen att hålla 4000 man som 6000.[1]

Man var vid denna tid i Köpenhamn föga nöjd med hofvet i Berlin. En orsak därtill var, att Danckelmann i Hamburg aflåtit sin »hårda deklaration» rörande genomtåget för hertigens trupper. En annan orsak var, att Lente hade så liten framgång med sin underhandling hos de kurfurstliga ministrarne. Man var i Köpenhamn äfven missnöjd med brandenburgska sändebudet därstädes, Falaiseau. Denne hade till hofvet i Berlin inberättat, att man i Danmark var ganska nöjd med kurfurstens projekt. Däröfver förargade man sig mycket i Köpenhamn. Kristian V förklarade för Lente, att man på det högsta måste förundra sig öfver, att Falaiseau berättat till sin herre, det man i Köpenhamn vore fullt tillfredsställd med berlinska projektet, ehuru ingen konferens rörande detsamma hade hållits med honom. Och hvad man i allmänhet utlåtit sig om projektet, hade varit tvärt emot Falaiseaus uppgift, ty man hade förklarat, att Danmark aldrig skulle gå in på, det hertigen finge hålla 6,000 man, utan hellre ville låta det komma till alla ytterligheter. Det var emellertid ej första gången Falaiseau visat sig otillförlitlig. Han hade redan vid altonaiska traktaten skadat Danmark genom sina mot hvarandra löpande uppgifter. Lente skulle därför i Berlin förklara, hur Kristian V ansåg nödigt, att kurfursten skickade ett »annat subjekt» af mera allvar och bättre uppsåt än Falaiseau till Köpenhamn.[2] Man finner af dessa utlåtanden, att regeringen i Köpenhamn fann sig bedragen i sina förhoppningar på hofvet i Berlin.

Kristian V hade dock ännu ej uppgifvit hoppet om ett gynnsamt resultat af den påtänkta hemliga underhandlingen med medlarne. Geheimerådet Rumohr skickades till sachsiska hofvet för att disponera kurfursten för Danmarks intressen. Instruktionen — utfärdad den 12 december — ålade honom att söka förmå kurfursten att börja underhandling med de andra mediatorerna, särskildt Brandenburg öfver de villkor, på hvilka Danmark ville förlika sig med

[1] Kristian V till Lente 22 dec. 1696. Geheime Reg. DRA.

[2] Kristian V till Lente 12 dec. 1696. Geheime Reg. DRA.

hertigen. Rumohr skulle vid sachsiska hofvet ej försumma att begagna sig af den hjälp, som Kristian V:s syster därstädes kunde lämna honom.[1] Alldenstund Miltitz vid pinnebergska traktaten ådagalagt ett sådant uppförande, att man i Danmark hade orsak att berömma hans redlighet och goda afsikter, såge Kristian V gärna, att han finge kvarstanna till förhandlingarnas slut. Rumohr skulle därför motarbeta de intriger vid sachsiska hofvet, som ginge ut på att få Miltitz hemkallad.[2]

Oaktadt danska regeringen visade sig föga tillmötesgående mot de brandenburgska statsmännens förlikningsprojekt, gjorde dock kurfursten allt, hvad i hans förmåga stod, att förmå Kristian V till moderation. Genom Falaiseau lät han gång på gång i Köpenhamn göra allvarliga påminnelser. Som vanligt framhöll han, att Danmark riskerade ett farligt krig med hertigen och hans bundsförvanter, om man ej gjorde några eftergifter.[3] Oaktadt kurfurstens varningar, visade sig emellertid Kristian V lika omedgörlig som vanligt. Dock fortgingo förhandlingarna vid kurfurstens hof mellan Lente och de brandenburgska ministrarne tills vidare. Fuchs framhöll under en konferens, att han visserligen en tid hållit på 6,000 man; men han hade ju snart gått in på 4,000, och nyligen hade han skrifvit till Falaiseau, att antalet kunde nedsättas till 3,000. Han tillade, att kurfursten gärna vore nöjd med, om hertigen också ej finge ha mer än 50 man, blott någon utsikt funnes, att man kunde förmå honom därtill. Men då en förlikning på dylika villkor vore omöjlig att få till stånd, måste man naturligtvis gå en medelväg. Fuchs uppmanade därför ånyo Lente att uppgifva ett visst antal trupper, som hertigen finge hålla. Han förklarade, att de flesta makterna i Europa voro af den meningen, det hertigen ägde full rätt att hålla eget krigsfolk. Denna åsikt ansåg dock Lente vara af mindre betydelse, emedan

---

[1] Om nödigt blefve att lofva en eller annan present, förband sig danska regeringen att utbetala några tusen riksdaler, då underhandlingen hunnit till ett lyckligt slut.

[2] Memorial för geheimerådet Rumohr vid hans resa till sachsiska hofvet 12 dec. 1696. Geh. Reg. DRA. Af samma datum är ett kreditiv för Lente rörande en afsedd resa till Dresden, där han skulle verka i samma syfte som i Brandenburg. Denna resa blef dock ej af i följd af det dåliga utslaget på underhandlingen i Berlin.

[3] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 2/12 5/15 och 19/29 dec. 1696. Dänemark. BSA.

Fuchs såsom exempel på den allmänna meningen framdrog garanternas uttalande.[1]

Det var emellertid ej blott danska regeringen, som opponerade sig mot kurfurstens förlikningsprojekt, äfven hertigen ställde sig afvisande mot detsamma, ehuru hans opposition ej förefaller ha varit så skarp som de danska statsmännens. Detta framgår ju redan af hans instruktion för du Cros. Äfven framhåller han i en skrifvelse till rikskansleren Bengt Oxenstierna 2 december, huru hans mening var, att kurfursten ej gjort tillräckligt stora medgifvanden åt Gottorp. Han utlåter sig häri, att han ej fann det uppsatta projektet i alla afseenden så inrättadt, som var öfverensstämmande med hans intresse. Hvad som särskildt var honom emot, var punkten om kommunionen. För dess skull hade både främmande makter under krigstid och danska regeringen själf under fredstid uppträdt som fiender till hertigen och förhärjat hans land. Sista exemplet på, hvad frågan om kommunionen kunde förorsaka honom, var Kristian V:s försök att hindra genomtåget för hertigens trupper. Häraf kunde Bengt Oxenstierna inse, att danska regeringen, när det så behagade densamma, under förevändning af kommunion kunde låta hvad som helst öfvergå hertigen och göra honom oförmögen att cum effectu ingå allians med någon makt. Man hade därför vid föregående tillfällen förhandlat om kommunionens afskaffande, ehuru detta blifvit uppskjutet till en närmare öfverenskommelse. Följaktligen var det ej något nytt, som hertigen fordrade, då han föreslog, att den gemensamma regeringen måtte upphäfvas. Han hoppades, att Karl XI, som var garant af de nordiska fredssluten, skulle gynna denna hans sträfvan, och han anhöll, att Bengt Oxenstierna måtte föra hans talan i denna sak. Han var nämligen öfvertygad om, att Karl XI:s andragande inför brandenburgske sekreteraren i Stockholm skulle ha mycket större verkan, än om han själf gjorde ansökan i denna riktning hos medlarne i Hamburg. Med denna skrifvelse till den svenske rikskansleren följde ett projekt, enligt hvilket hertigen önskade få tvisten mellan sig och Danmark bilagd. Dess innehåll framgår af instruktionen för du Cros.[2]

Sedan du Cros i Berlin hade mottagit kurfurstens förlikningsprojekt, förmådde han de brandenburgska ministrarne till åtskilliga

---

[1] Lente till Kristian V 19 och 23 dec. 1696. DRA.

[2] Kopior af hertigens skrifvelse till Bengt Oxenstierna 2 dec. 1696 och af det bifogade projektet uti akter angående pinnebergska negociationen. SRA.

ändringar i detsamma. Därefter reste han hem till Gottorp och sökte förmå hertigen att antaga det. Hertigen fann emellertid ej det förändrade projektet tillfredsställande, hvarför ett kontraprojekt uppsattes, som du Cros fick i uppdrag att inlämna till de kurfurstliga ministrarne.[1] Detta skilde sig emellertid ej i sak det ringaste från instruktionen för du Cros. Hertigen höll lika strängt som förut på sina pretenderade jura.[2] På samma gång, som du Cros öfverlämnade kontraprojektet, lät hertigen i en skrifvelse till kurfursten anmoda denne att vid underhandlingen bevaka huset Gottorps intresse. Liksom för Bengt Oxenstierna framhöll hertigen för kurfursten, att kommunionen var den egentliga anledningen till stridigheterna mellan Danmark och Gottorp, hvadan någon säker fred ej var att hoppas, så länge densamma ej blifvit upphäfd. Som nu Karl XI i Sverige hyste samma åsikt om kommunionen och dess afskaffande var en i sig välberättigad begäran, skulle hertigen stå i stor förbindelse till kurfursten, om denne ville bifalla en sådan mening och däröfver koncertera med svenska regeringen. Hertigen fann nämligen, att hans stats säkerhet fordrade den gemensamma regeringens afskaffande.[3]

Af Danmarks och hertigens svar på kurfurstens förlikningsprojekt framgick det tydligt nog, huru det skulle blifva hart nära omöjligt för de brandenburgska statsmännen att åvägabringa en förlikning mellan de båda parterna. Men om man också i Berlin lyckats att jämka så mellan de danska och gottorpska fordringarna, att ett för både konungen och hertigen antagbart projekt kommit till stånd, så hade därmed ej svårigheterna för en vänlig öfverenskommelse varit undanröjda. Andra makter motarbetade nämligen den förlikning, som hofvet i Berlin på egen hand sökte åvägabringa. Särskildt voro svenska statsmännen missnöjda öfver Brandenburgs försök att draga afgörandet utaf de holsteinska stridigheterna till sig.

Brandenburgska regeringen hade meddelat Karl XI sitt uppsatta förlikningsprojekt och sökt vinna hans bifall till detsamma. Kurfurstens sekreterare Winkler inlämnade projektet i Stockholm och menade, att bägge de tvistande parterna i det närmaste torde vara till freds med detsamma. Han anhöll å kurfurstens vägnar, att Karl XI »ville

---

[1] Utterklo till K. M. 30 dec. 1696 och 6 jan. 1697. SRA.
[2] Detta projekt inlämnades 15 jan. 1697 i Berlin. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.
[3] Hertig Fredrik till kurfursten Fredrik III 5 jan. 1697. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

låta råda hertigen att ej spänna bågen för högt.»[1] Hade kurfursten verkligen hoppats, att man i Stockholm skulle gifva bifall åt hans förslag till förlikning, så misstog han sig grundligt. Svenska regeringens tankar om Brandenburgs förlikningsprojekt framgår af en skrifvelse från Karl XI till Vellingk i Hamburg. Det hette häri, att man för det första ej kunde bifalla förslaget, emedan det var så inrättadt, som om hertigen själf proponerat detsamma. Men man kunde af dess innehåll döma, att det måste ha kommit från någon annan. Visserligen tycktes det att börja med angående jus armorum klinga mycket behagligt för hertigen, men hans händer bundes däremot i andra punkter. Hvad den så vackert utmålade alliansen med Danmark anginge jämte neutraliteten för hertigdömet och likställigheten uti rättigheten att hålla trupper m. m., som i projektet anfördes, torde detta för hertigen medföra samma tvång och svårigheter, som Danmark hade besvärat de föregående hertigarne med. K. M. kunde därför ej anse, att projektet vore hertigen anständigt eller sådant, att det öfverensstämde med de nordiska frederna, eftersom det syftade till inskränkning af den suveränitet, som var hertigen i dessa freder betingad. Karl XI befallde därför Vellingk att hos ministrarne där å orten söka förhindra antagandet af projektet. Särskildt borde Vellingk låta Brandenburgs sändebud förmärka, att då man förut med synnerligt nöje förnummit hans goda uppsåt, det ej kunde förmodas, att ett sådant förslag skulle bli understödt af honom.[2]

I januari gaf Karl XI befallning åt generalguvernören Nils Bjelke i Pommern att för kurfursten förklara, hur K. M. efter närmare öfvervägande utaf det brandenburgska projektet alltmer blifvit styrkt i sina förra tankar, att detsamma vore helt skadligt och eftertänkligt.[3] Vid ett sammanträffande mellan Bielke och ministerpresidenten Danckelmann, hvilken förut kände till svenska regeringens afvisande hållning gent mot projektet, förklarade denne, att det ginge kurfursten mycket till sinnes, att hans förslag så illa och obenäget uttyddes. Nils Bielke lät Danckelmann ytterligare förstå, hur han fruktade, att därest Brandenburg vidare skulle urgera projektets antagande, Karl XI skulle upptaga detta mycket illa, och att sådant därpå torde följa, som man icke gärna skulle önska. Danckelmann försäkrade emellertid, att hvad

[1] Kanslikoll. prot. 2 dec. 1696. SRA.
[2] K. M. till Vellingk 23 dec. 1696. SRA.
[3] K. M. till Nils Bielke 8 jan. 1697. Utr. Reg. SRA.

kurfursten anginge, skulle han ej vidare yrka, att projektet blefve antaget, och kunde någon annan uppsätta ett annat och bättre projekt, skulle man med nöje se detta i Berlin.[1]

Hvad som gjorde brandenburgska projektet ännu mera förhatligt i Sverige var, att man ej ville tro, det kurfursten och hans ministrar voro upphofsmän därtill. Man lutade åt den åsikten, att det helt enkelt var ett danskt projekt. Bengt Oxenstierna yttrade i kanslikollegium, att holsteinske ministern du Cros i Berlin skulle ha varit den, som först uppsatt och gjort utkast till detta projekt, hvarvid de danska ombuden tvifvelsutan gifvit honom ingredienserna. Oxenstierna framhöll som sin mening om denne minister: »Det är visst, att denne du Cros är en samvetslös och lättfärdig karl, som i förstone på en och annan ort, där han varit i tjänst, särdeles har vetat att insinuera sig, men ingenstädes, sedan man har lärt känna honom, länge har kunnat trifvas. Då han var här som hertigens minister, har han verkligen allaredan varit engagerad uti konungens af Danmark tjänst, hvilken han ock kort därpå uppenbarligen har anträdt.»[2] Då Nils Bielke under sitt sammanträffande med Danckelmann lät förstå, hvad man tänkte om projektets tillkomst, försäkrade denne på sin salighet, att detsamma ej var uppsatt af någon annan än geheimerådet Fuchs. Sedan denne utarbetat det, hade man föreslagit detsamma för hertigen. Danckelmann medgaf emellertid, att man till öfverflöd informerats af där vid hofvet sig uppehållande ministrar för att så mycket bättre kunna författa projektet.[3]

Orsaken, hvarför man i Sverige med sådan ovilja betraktade brandenburgska förlikningsprojektet, berodde följaktligen framför allt på den åsikten, att Brandenburg gick Danmarks ärenden. Men Sverige stod ju på vänskaplig fot med Brandenburg och hade nyligen slutit förbund med kurfursten, som därvid visat sig ganska tillmötesgående! Visserligen, men de svenska statsmännen insågo mer än väl, att kurfursten därför ingalunda främjade Sveriges intressen gent mot Danmark. Oxenstierna utlåter sig i början af februari om Brandenburgs politik: »Det är säkert nog, att Chur-Brandenburg och Danmark lära alltid blifva fasta tillsammans i regard till oss, Churfursten må låta kontestera om sin oskrymtade vänskap med Kongl. May:t så högt,

---

[1] Nils Bielke till K. M. 6 febr. 1697. SRA.
[2] Kanslikoll. prot. 12 jan. 1697. SRA.
[3] Nils Bielke till K. M. 6 febr. 1697. SRA.

som han vill.»[1] Man misstänkte vidare, att kurfursten ville tränga ut det svenska inflytandet i Gottorp. Sekreteraren Åkerhielm fäller därom vid tal om brandenburgska projektet det yttrandet i kanslikollegium: »Därom är ej att tvifla, att man ju lärer göra sin flit att hindra Sveriges och Holsteins union så mycket man kan».[1] Alldenstund man i Stockholm å ena sidan ansåg, att Brandenburg gick Danmarks ärenden, å andra sidan var af den åsikten, att om kurfursten också ville förhjälpa hertigen till en god förlikning, han dock samtidigt ville uttränga svenska inflytandet i Gottorp och skaffa sig själf Sveriges gamla plats där, så var det ej underligt, att man ställde sig så afvisande mot berlinska förlikningsprojektet. Vare sig utslaget blefve bättre eller sämre för hertigen, alltid skulle det ju bli skadligt för Sveriges intressen.

Att kurfursten meddelat Karl XI innehållet af det berlinska förlikningsprojektet, väckte missnöje i Köpenhamn. Då man i Berlin fick veta detta, lät kurfursten inför Kristian V genom Falaiseau framhålla, huru man till en början endast meddelat Lente och du Cros förlikningsprojektet. Men sedan man efter närmare öfvervägande insett, att hertigen icke skulle antaga detsamma, innan svenska regeringen fått del af dess innehåll, hade man 8 dagar efter projektets öfverlämnande åt Lente och du Cros sändt en kopia däraf till Winkler i Stockholm. Kurfursten hade därvid gifvit denne befallning att så länge hålla projektet hemligt, tills han förmärkte, att svenska regeringen fått kännedom därom. Han skulle då på tjänligt sätt meddela dess innehåll. Kurfursten ville lämna åt opartiska domare att afgöra, om detta hans handlingssätt borde illa uttydas, eller om han ej fastmer förtjänat tack, då han på ett sådant sätt bemödat sig vid det svenska hofvet, af hvilket hertigen helt och hållet berodde.[2]

Utom Sverige var det särskildt de lüneburgska furstarne, som med ovilja måste se Brandenburgs försök att bilägga tvisten mellan Danmark och hertigen. Danckelmann berättade för Nils Bielke i sitt förut skildrade sammanträffande med honom, att huset Lüneburg mycket illa uttydde det uppsatta projektet. Han menade emellertid, att detta skedde mera af afund öfver, att kurfursten skulle göra något, som kunde fästa hertigens af Holstein vänskap vid honom, än därför att de lüneburgska furstarne eljest hade något direkt att

---

[1] Kanslikoll. prot. 8 febr. 1697. SRA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau $\frac{26 \text{ dec.}}{5 \text{ jan.}}$ 1696. Dänemark. BSA.

anmärka mot projektet.[1] Så uttalade sig Danckelmann inför Bielke. Äfven inför de lüneburgska statsmännen själfva klandrade han huset Lüneburgs hållning i denna fråga. Han framhöll för den lüneburgske sekreteraren i Berlin, huru han hade säker underrättelse om, att Hannover och Celle uppeggade Sverige till fientligheter mot Danmark för att därmed omintetgöra antagandet af det berlinska förlikningsprojektet. Danckelmann framhöll, att kurfursten af denna huset Lüneburgs hållning kunde få orsak att visa sig kallsinnig mot Hannovers kurvärdighet. Om krig utbröte i följd af oppositionen mot den nionde kurfursten, kunde det därför hända, att man i Berlin toge andra mått och steg, än man förut hade ämnat. Detta kunde emellertid bli till obotlig skada för huset Lüneburgs elektoratsak.[2] I följd af Danckelmanns visade missnöje lät kurfursten Ernst August genom sin sekreterare framhålla, att han med stor förvåning försport dennes uttalanden. Man hade nämligen skrifvit till Fabricius, att huset Lüneburg ej skulle motsätta sig projektet, om hertigen var villig att bifalla detsamma. Det var fullkomligt falskt, att de lüneburgska furstarne eggade Sverige till fientligheter mot Danmark. Det var antingen Lüneburgs fiender, som kommo upp med dylika rykten, eller ock personer, som trodde, att de skulle göra sin lycka med sådana berättelser inför kurfursten. Danckelmann borde därför ej, om sådant å nyo inberättades, genast antaga det vara öfverensstämmande med sanningen.[3] Detta var kurfursten Ernst Augusts svar

---

[1] Nils Bielke till K. M. 6 febr. 1697. SRA.

[2] Af i Hannover genomgångna handlingar framgår ej, att huset Lüneburg direkt motarbetat berlinernegociationen. Fabricius omtalar förlikningsprojektet på flere ställen, men utan någon märkbar ovilja. Man kunde visserligen, utlät han sig på ett ställe, tro, att Brandenburg till sin avantage ville lösa konflikten, men detta torde ej vara så lätt. På ett annat ställe framhöll han som sin åsikt, att ej kurfursten, utan danska och gottorpska ministrar gett anledning till projektet. Af dessa skrifvelser kan man finna, att Fabricius ej var någon egentlig vän af underhandlingen i Berlin; men att han inför Vellingk eller de gottorpska ministrarne motarbetat den, framgår ej. De lüneburgska furstarne voro nu som alltid försiktiga nog att låta Sverige först rycka fram i elden, och denna gång synas de verkligen ej ha behöft att särskildt uppmuntra svenska regeringen därtill. Själfva visade de däremot en mera oskyldig uppsyn. Men öfvertygad kan man vara, att de med nöje sågo, huru negociationen i Berlin resultatlöst afbröts. Fabricius till Georg Vilhelm i Celle 12, 23 dec. 1696, 17 och 24 febr. 1697. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

[3] Kurfursten Ernst August till lüneburgske sekreteraren i Berlin 3 febr. 1697. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

på Danckelmanns anbragta klagomål. Hans genmäle synes i förevarande fall ha varit tämligen väl öfverensstämmande med sanningen, ty det förspörjes ej, att de lüneburgska furstarne denna gång eggat Sverige hvarken till det ena eller andra. Att de däremot vid föregående tillfällen ifrigt manat svenska regeringen till mera allvar för hertigens sak och skarpare opposition mot Danmark — och likväl bedyrat sin ytterst fredliga hållning — är af det föregående klart.

Äfven kejsaren, England och Holland synas ha varit föga tilltalade af berlinerhofvets försök att ensamt bilägga tvisten mellan Danmark och hertigen. Gabriel Oxenstierna skrifver från Wien, huru det föreföll honom, att det brandenburgska förlikningsprojektet ej var det kejserliga hofvet särdeles anständigt, helst som man ansåge, att kurfursten gjorde detta af en ensidig nytta eller af äregirighet, på det att han ensam skulle få äran af stridigheternas biläggande.[1] Man var i Wien ej vidare nöjd med, att det uppåtsträfvande Brandenburg sökte beröfva kejsaren en ära, som tillkom honom såsom tyska rikets öfverhufvud. Det herskade rivalitet mellan det kejserliga och kurfurstliga hofvet, något som mer än en gång framgår af Oxenstiernas skrifvelser. Äfven sjömakterna yttrade sitt missnöje öfver underhandlingen i Berlin.[2] Holländske ministern i Stockholm klandrade hertigen, emedan han genom sin underhandling med kurfursten skadade pinnebergska kongressen. Han förklarade, att sedan England och Holland sändt sina ombud till Hamburg och man där hade börjat öfverläggningar, så gick hertigen åstad och lät traktera om föreningspunkterna i Berlin och betjänade sig därvid af en man, som man ej stort kunde lita på. Efter hertigen handlade på detta sätt, kunde England och Holland ej vidare befatta sig med hans angelägenheter, utan deras ministrar torde snart bortresa och lämna hertigen att sköta sitt verk bäst han behagade.[3] Särskildt skall holländska ombudet Hoppe med ifver ha motarbetat underhandlingen i Berlin.[4] Vellingk skrifver från Hamburg om den engelske ministern, att denne visade sig mycket otålig öfver traktaternas gång och tyckte, att det var emot hans konungs respekt att där uppehålla sig fåfängt.[5]

---

[1] G. Oxenstierna till K. M. 26 jan. 1697. SRA.

[2] Detta framgår bland annat af en skrifvelse från Bengt Oxenstierna till Karl XI 17 febr. 1697. Skrifvelser till K. M. fr. riksråd. SRA.

[3] Kanslikoll. prot. 12 jan. 1697. SRA.

[4] Lente till Kristian V 19 dec. 1696, 26 jan. 1697. DRA.

[5] Vellingk till K. M. 29 jan. 1697. SRA.

På ett allt för djupt missnöje i England och Holland med underhandlingen i Berlin torde man emellertid ej böra tro, låt vara, att sjömakternas statsmän inför svenska regeringen funno med sitt intresse förenligt att göra allehanda fula grimaser däröfver. Denna underhandling gaf nämligen, som strax skall visas, sjömakterna en kärkommen förevändning att ej uppträda så allvarligt för hertigens sak, som Karl XI önskade.

Äfven i Sachsen fann man sig föga uppbyggd af underhandlingen i Berlin. Danska sändebudet Meuschen i Dresden skref till Kristian V, att de sachsiska statsmännen, om de också ej öppet uttalade sitt ogillande af berlinernegociationen, likväl ej kunde dölja sitt missnöje däröfver. Då emellertid förhandlingarna i Berlin en tid resultatlöst fortgått, framhöll Meuschen, att det brandenburgska projektet var oantagligt, och att Kristian V ämnade låta någon dansk minister infinna sig i Dresden, i fall man där kunde hoppas något bättre. Men härför visade sig de sachsiska ministrarne ingalunda hågade. Då Meuschen sökte utforska deras verkliga mening om berlinerprojektet, undveko de försiktigt att därpå gifva något bestämdt svar. Meuschen drog häraf den slutsatsen, det de sachsiska statsmännen helst sågo, att Kristian V ej antoge det föreslagna förlikningsprojektet, utan åter läte saken företagas af mediationen i Hamburg.[1] Af Meuschens relationer till Kristan V framgår, huru de sachsiska statsmännen af afundsjuka mot kurfursten i Berlin ej önskade, att denne fick äran af holsteinska tvistefrågans lösning. För att emellertid ej stöta sig med Brandenburg uppträdde de mycket försiktigt på tal om underhandlingen i Berlin.

Då de brandenburgska statsmännen mottagit hertigens kontraprojekt, sökte de med hänvisning till detsamma förmå Lente till moderation. De framhöllo, hur det var omöjligt att af hertigen utverka sig Danmarks ultimatum. Lente genmälte, att hertigens projekt hade blifvit uppsatt efter främmande makters intressen, som danska regeringen ej kunde taga någon hänsyn till. Särskildt påpekade han, att konungen af Sverige traktade efter att få kommunionen afskaffad. De kurfurstliga ministrarne sökte nu genom att uppsätta ett nytt projekt ena de båda parterna. Hertigens minister du Cros hade emellertid knappast mottagit detsamma, förrän han återlämnade det med den förklaringen, att det skulle bli hans ruin,

---

[1] Meuschen till Kristian V 20 nov. och 18 dec. 1696, 15 jan. 1697. DRA.

om han sände projektet till hertigen, emedan Sverige, Hannover och holländska sändebudet Hoppe voro mycket uppretade på honom och hade beslutat hans fördärf. Därjämte förklarade du Cros, att han mottagit bestämda order att aldrig bifalla några sådana villkor, som föreslogos i projektet.[1] Så liten framgång hade de brandenburgska statsmännens försök att förlika Danmark och Gottorp.

Oaktadt danska regeringen från första början ställt sig skarpt afvisande mot berlinska förlikningsprojektet, fortfor kurfursten att genom Falaiseau göra oupphörliga påminnelser inför regeringen i Köpenhamn. De danska statsmännen borde ej påstå, att projektet var till hertigens fördel eller affattadt Sverige till behag, ty man hade från Stockholm den säkra underrättelsen, att svenska regeringen ingalunda ville gifva sitt bifall däråt. Men då man i Sverige ställde sig afvisande mot detta förslag, var det ju fullkomligt klart, att Kristian V:s fordringar ej kunde genomdrifvas. Det torde kosta möda nog, menade kurfursten, att förmå Sverige och hertigen till antagande af hans förslag. Kristian V hade allt skäl att bifalla detsamma, ty stridigheterna mellan Danmark och Gottorp skulle aldrig kunna biläggas på fördelaktigare villkor för danska regeringen. De danska statsmännen borde ej fortfara att göra svårigheter med förlikningen, ty man skulle i Sverige, därom var kurfursten säker, ej längre vara nöjd med denna osäkerhet, utan låta det bryta löst, om man i Danmark ej inom kort ändrade sitt handlingssätt. Men ett krig med Sverige vid denna tiden var det olyckligaste som kunde hända Danmark. Kristian V borde därför visa mera moderation.[2]

Alla kurfurstens förmaningar och varningar voro dock förgäfves. Danska regeringen gaf Lente i uppdrag att taga kurfursten ur den oriktiga föreställningen, att Danmark genom idkeliga upprepanden om faran från Sverige skulle kunna förmås till några medgifvanden gent emot hertigen utöfver altonaiska recessens bestämmelser. Man förundrade sig i Köpenhamn ej litet öfver, att kurfursten talte så mycket om svenska krigsrörelser. För danska regeringen var ju det inre tillståndet i Sverige bättre bekant än för någon annan. Det var visserligen sant, att Sverige ville börja krig med Danmark, men

---

[1] Lente till Kristian V 16 och 26 jan. 1697. DRA.

[2] Kurfursten Fredrik III till Falaiseau 3/13, 18/21, 26 och 30 jan. 1697. DRA.

under året 1697 skulle detta vara svårt, ja, nästan omöjligt på grund af den utrustning, som måste föregå detsamma.[1]

I början af februari förlorade man i Köpenhamn allt hopp om ett lyckligt resultat af Lentes vistelse i Berlin. Ej nog med att kurfursten ej ville gifva sitt bifall åt danska regeringens fordringar, han hade till och med ganska skarpt kritiserat dem och gifvit Danmark skulden till de svårigheter och dröjsmål, som dittills blifvit gjorda vid försöken till en vänlig förlikning. Kristian V lät därför inför Lente framhålla, att det visserligen kunde vara honom likgiltigt, hvad framgång underhandlingen i Berlin hade, men att han dock hade fullt skäl att vara missnöjd öfver de brandenburgska statsmännens uttalanden, då man å Danmarks sida hittills visat sig så tillmötesgående. Det hade på det högsta förvånat honom, att man å kurfurstens sida aflägsnat sig från Danmarks förlikningsprojekt, som ägde stöd i landets fundamentalförfattning och i altonaiska recessen. Kristian V insåg af kurfurstens hållning, att Lentes närvaro i Berlin ej längre var nödvändig. Han skulle därför, om saken ej finge ett bättre utseende, så att man kunde förvänta ett lyckligt slut på underhandlingen, utan vidare order lämna Berlin och begifva sig tillbaka till Hamburg. Alldenstund man å kurfurstens sida så litet brydde sig om Danmarks och Brandenburgs gemensamma allians och intresse, skulle Lente ej vidare anhålla om någon hjälp, utan blott i allmänna ordalag erinra om innehållet i alliansen. Det öfriga borde man anbefalla Gud och tiden att gifva lösning på. Några dagar efter det Lente mottagit denna skrifvelse, fick han bestämd order att lämna Berlin och skyndsamt begifva sig till pinnebergska kongressen för att betaga de öfriga medlarne deras oro öfver en dylik separatunderhandling.[2]

Kurfursten i Berlin tog underhandlingens misslyckande ganska hårdt, hvilket både nu och senare visade sig. Detta framgår särskildt af en skrifvelse ifrån honom till hertigen af Gottorp, då han mottagit hertigens kontraprojekt. Af detta, jämfördt med Lentes utlåtande öfver kurfurstens förlikningsförslag, framgick det tydligt nog, att underhandlingen i Berlin skulle komma att stranda. Därom kunde kurfursten vara så mycket säkrare, som han äfven fått under-

---

[1] Kristian V till Lente 23 jan. 1697. Geheime Reg. DRA.

[2] Kristian V till Lente 2 och 6 febr. 1697. Geheime Reg. DRA.

rättelse om den häftiga oppositionen från Sverige emot sitt projekt. Kurfursten framhöll i sin skrifvelse till hertigen, att det varit önskligt, det man i Gottorp ej hyst något betänkande att antaga de villkor, som han framställt i sitt förslag. Han försäkrade vid sin kurfurstliga ära, att han vid dess affattande uppriktigt och ärligt haft hertigens bästa för ögonen, och han ville låta det vara ställdt därhän, om de, som påstått, att projektet var skadligt för huset Gottorp, haft hertigens verkliga intresse för ögonen eller ej fastmera sitt eget. Det skulle göra kurfursten ett synnerligt nöje, om någon annan, hvem det vara månde, lyckades bättre i ett dylikt medlingsverk och kunde föreslå något, som vore båda parterna angenämt och ledde till förlikning. Det var så långt ifrån, att sådant skulle förorsaka kurfursten något missnöje, hvilket däremot hans projekt på flere orter hade väckt, att han tvärtom skulle vara den förste att bifalla och främja ett dylikt förslag. Kurfursten beklagade, att konungens och hertigens olika uppfattningar af tvistefrågan röjde en motsats så skarp, att den syntes leda till ett blodigt, för båda parterna ruinerande krig, om man ej i tid förenade sig om ett förslag, som höll medelvägen. Att huset Gottorp borde behålla sina jura och rättigheter okränkta, var fullkomligt billigt, och kurfursten ville själf troget verka därhän, att hertigens kontraprojekt i hufvudsak följdes. Kurfursten var också för sin del af den åsikten, att en förlikning på dylik fot skulle kunna erhållas, blott främmande intressen härvid ej inblandades. Men kommunionen borde ej afskaffas, i synnerhet som den bibehållits i altonaiska recessen och Kristian V aldrig skulle låta förmå sig till dess upphäfvande. För öfrigt, äfven om kommunionen blefve upphäfd, vore ju Danmark och hertigen i förbund med hvarandra genom de mer än 200 år gamla unionerna och pacta familiæ, hvadan förbindelsen mellan de båda parterna ej kunde upplösas på annat sätt, än att unionerna helt och hållet upphäfdes och söndersletos, något som ju hvarken vore hertigens afsikt eller låge i hans intresse. Slutligen bad kurfursten, att hertigen vid detta viktiga verk allena måtte ha sitt eget intresse för ögonen och ej däri inblanda andra och främmande intressen. Om hertigen ej sorgfälligt iakttoge detta, skulle ett förödande krig ej kunna undvikas. Men ett sådant krig skulle under dåvarande förhållanden bli till olycka ej blott för det allmänna och det välsinnade partiet, till hvilket hertigen anslutit sig, utan äfven draga öfver hertigen och

hans land en fullkomlig ruin, äfven om han med andras hjälp slutligen segrade och behölle öfverhanden.[1]

Sådant blef slutet på underhandlingen i Berlin. Holsteinska tvistefrågan var lika olöst och invecklad som någonsin förut. Kurfursten hade ej lyckats att jämka motsatserna mellan Danmark och hertigen så, att vänskap och försoning dem emellan blifvit möjliga. Men otvifvelaktigt var det kurfurstens ärliga mening att nå detta mål, och den brandenburgska regeringens handlingssätt kan omöjligen, såsom många påstodo, förklaras endast ur begäret att tjäna Danmarks intressen. De förslag, hvarmed kurfurstens ministrar framkommit, kunna lika gärna sägas ha åsyftat att gynna hertigen. Regeringen i Köpenhamn var ju på det högsta missnöjd med de brandenburgska förlikningsprojekten. Men om också kurfursten var villig att ganska betydligt tillmötesgå hertigens fordringar, så stod han dock långt efter Sverige och Lüneburg i medgifvanden åt huset Gottorp. Detta var också orsaken dels till Sveriges och Lüneburgs fiendskap mot Brandenburgs förlikningsförsök, dels till beskyllningarna mot kurfursten, att han enbart gick Danmarks ärenden. Man kan knappast fälla något annat omdöme om kurfurstens hållning under förhandlingarna i Berlin, än att han ärligt och opartiskt sökt jämka motsatserna mellan Danmark och hertigen för att få till stånd en god förlikning. Därigenom skulle nämligen brandenburgska politikens mål i holsteinska tvistefrågan, fredens bevarande i de nordiska orterna, blifvit vunnet. Att kurfursten på samma gång ensam ville vinna äran af konfliktens lösning och önskade ökadt inflytande i Gottorp för att minska Sveriges anseende därstädes, kan ej betviflas, men detta hindrar icke, att förlikningsförsöket var ärligt och opartiskt; tvärtom måste detta ha nödgat kurfursten att intaga en oväldig hållning.[2]

---

[1] Kurfursten Fredrik till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 22 jan. 1697. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[2] Liksom kurfursten efter den misslyckade underhandlingen rörande berlinska preliminärprojektet ett år förut låtit rekommendera du Cros till det bästa i Gottorp och Hannover, så gjorde han det äfven nu. I en skrifvelse till hertigen försäkrade han denne, att du Cros visat ett så uppriktigt intresse för hertigens sak, att kurfursten ej visste någon, af hvilken man i Gottorp kunde ha större gagn. Vid sitt kurfurstliga ord ville han försäkra, att du Cros ej haft det ringaste att göra med uppsättandet af det berlinska förlikningsprojektet, och kurfursten skulle ta mycket hårdt, om denne minister därför blefve förföljd eller finge lida oskyldigt. Kurfursten lät äfven göra ansökan hos kurfursten Ernst August i Han-

8. Det misslyckade försöket att få till stånd en förklaring öfver hertigens jus armorum.

Då underhandlingen i Berlin ej lyckades åvägabringa något slut på tvisten mellan Danmark och hertigen, kom den, just därigenom att den resultatlöst upphörde, att skada hertigens intressen och främja Danmarks planer. Till att börja med utöfvade den ett menligt inflytande på frågan om hertigens jus armorum. Hertigen hade i början af oktober anmodat svenska regeringen att utverka en förklaring däröfver hos garanterna. Karl XI hade i enlighet med hans begäran låtit hos kejsaren och sjömakterna anhålla, att dessa måtte uttala sin mening öfver denna punkt.[1] Särskildt var det af vikt, att sjömakterna, som genom sin flotta kunde utöfva stort tryck på Danmark, afgåfvo en dylik förklaring. Då Lillieroot hos rådspensionären i Haag gjorde förslag därom, utlät sig denne välvilligt öfver Karl XI:s begäran och lofvade att verka för den åstundade deklarationen. Vid en senare påminnelse af Lillieroot förnyade rådspensionären sina försäkringar. Emellertid var Lillieroot något skeptisk i afseende på rådspensionärens goda vilja i denna fråga. Han utlåter sig därom: »Men ehuruväl han tillstått sig vara öfvertald utaf de skäl, som jag därutinnan har andragit, så kan jag likväl märka, att man ej gärna vill gifva Danmark olust.»[2] Äfven den engelska regeringen gaf lofvande svar på Karl XI:s anhållan. I slutet af november skref Leyoncrona, att order afgått till Cresset[3] i Hamburg att i förening med de andra garanterna förklara, det jus armorum hörde hertigen till. Lüneburgs ombud jämte Vellingk voro också färdiga att afgifva sin förklaring öfver ifrågavarande

---

nover, att denne måtte rekommendera du Cros till det bästa i Gottorp. Kurfursten Fredrik III till hertigen af Gottorp 21 febr. och till kurf. Ernst August i Hannover 7 mars 1697. Dänemark. Streit mit Holstein-Gottorp. BSA.

[1] Att svenska regeringen var villig att bifalla en deklaration, som tillerkände hertigen oinskränkt jus armorum, framgår af dess hållning till hela konflikten. Det förslag till en dylik förklaring, som Vellingk låtit uppsätta och öfverlämna till sjömakternas sändebud, medföljer hans skrifvelse till K. M. 17 nov. 1696. SRA.

[2] Lillieroot till K. M. $^{7}/_{17}$ nov., $\frac{28 \text{ nov.}}{8 \text{ dec.}}$ 1696. SRA.

[3] Cresset försäkrade själf inför hertigens ministrar, att han bekommit dylik order. Mecklenburg och Rantzou till hertig Fredrik 29 jan. och 9 febr. 1697. Pinnebergische Tractaten mit Dænnemark. DRA.

punkt. Men ingen instruktion ankom till Hoppe ifrån Holland,[1] och garanternas uttalande öfver hertigens jus armorum, som för att ha någon betydelse måste afgifvas af dem alla gemensamt, uteblef.

Att ingen instruktion ankom till Hoppe, ansåg Vellingk ha förorsakats af det berlinska förlikningsprojektet. Rådspensionären hade verkligen beslutat att utfärda en förklaring öfver hertigens jus armorum, men brandenburgske ministern i Haag hade då tillkännagifvit, att kurfursten med konungens och hertigens godtfinnande hade uppsatt ett projekt till stridigheternas biläggande, hvari det omtvistade jus armorum vore hertigen utan någon begränsning medgifvet. Man hade därför i Holland ansett alldeles onödigt att afgifva den begärda förklaringen, alldenstund bägge parterna voro benägna att komma öfverens på annat sätt och den tvistiga punkten, jus armorum, var hertigen fullkomligt efterlåten.[2] Men Hoppe, som var ifrig för Gottorps intressen, anhöll emellertid hos rådspensionären, att garanterna måtte få afgifva den önskade deklarationen. Rådspensionären lät på denna anhållan svara, att detta för tillfället skulle vara skadligt, emedan de i Berlin förhandenvarande traktaterna därigenom skulle hindras.[3] På samma sätt utlät sig den engelske ministern Cresset i Hamburg. Han framhöll, att Vilhelm III troligen ej komme att afgifva någon förklaring öfver hertigens jus armorum, så länge underhandlingen i Berlin fortfore på grund af den consideration, som han hade för den mäktige kurfursten af Brandenburg.[4]

Hur förhöll det sig nu egentligen med Hollands förklaring öfver hertigens jus armorum? Hade kurfursten af Brandenburg verkligen låtit göra sitt meddelande i Haag i syfte att till Danmarks fromma förhindra den af hertigen önskade förklaringen, och hade rådspensionären just för denna underrättelse från Berlin hållit inne med sin deklaration? Vellingk ansåg, att kurfurstens meddelande ej haft något annat syfte än att befria Danmark från den hotande deklarationen.[5] Men Vellingk uttalar sig alltid med sådan förbittring om underhandlingen i Berlin, att han i sin ifver lätt kan ha låtit förleda sig till orättvisa omdömen öfver kurfurstens hållning. Emellertid

---

[1] Leyoncrona till K. M. 27 nov. och 15 dec. 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 11 dec. 1696. SRA.

[3] Lente till Kristian V 12 och 19 dec. 1696. DRA.

[4] Mecklenburg och Rantzou till hertig Fredrik af Holstein-Gottorp 29 jan. och 9 febr. 1697. Pinnebergische Tractaten mit Dænnemark. DRA.

[5] Vellingk till K. M. 2 febr. SRA.

bestyrka uttalanden af danska sändebudet Lente Vellingks åsikt. Då Lente vid ett tillfälle gaf en framställning af kurfurstens politik, yttrade han, att de brandenburgska statsmännen bland annat sträfvade efter att moderera garanternas allt för stora ifver vid biläggandet af holsteinska stridigheterna. Med hänsyn till garanternas ifriga uppträdande menade Lente, att kurfursten var synnerligen villig att främja Danmarks intressen.[1] Hade nu garanterna verkligen afgifvit sin förklaring öfver den viktiga punkten om hertigens jus armorum i den riktning, som hade Vellingk till förespråkare, så kan det ej bestridas, att detta varit det förnämsta prof, som de någonsin sedan tvistefrågans uppkomst gifvit på sin ifver att bilägga tvisten — speciellt till hertigens fromma. Mer än troligt, nästan säkert är det därför, att kurfursten just i fråga om förklaringen öfver hertigens jus armorum har modererat garanternas ifver och sålunda genom sitt meddelande haft till syfte att förhindra deklarationen — till Danmarks fromma. Med sin underhandling i Berlin i sikte hade för öfrigt kurfursten allt skäl att uppskjuta hvarje viktigare åtgörande uti holsteinska stridigheterna, som han själf ensam ville bilägga. Om kurfursten hoppades på ett lyckligt resultat af sin underhandling i Berlin, kunde han ju med godt samvete utan att skada huset Gottorp förhindra deklarationen, ty hertigen skulle utan densamma ernå en nöjaktig förlikning. Kurfurstens rol blef ju därigenom endast den opartiske medlarens, under det att garanterna enligt hans åsikt, som ej var så alldeles oriktig, representerade en till hertigens fördel ensidigt ytterlig riktning. Man kan ej komma till något annat resultat än det, att kurfursten i syfte att främja Danmarks intressen har förhindrat deklarationen af garanterna öfver hertigens jus armorum.

Den andra frågan var: har den underrättelse, som kurfursten lät göra i Haag, verkligen varit orsak till, att de holländska statsmännen höllo inne med sin förklaring öfver hertigens jus armorum? På denna fråga kan man tryggt svara nej. Berlinska förlikningsprojektet var ingalunda den verkliga orsaken till rådspensionärens handlingssätt, men det gaf honom en välkommen förevändning att ej biträda den önskade deklarationen. Man stod ju i Holland på vänskaplig fot med danska regeringen och ville ej, såsom Lillieroot utlåter sig, »gifva Danmark olust». Underrättelsen om det präktiga

[1] Lente till Kristian V 6 jan. 1697. DRA.

berlinska projektet, som var så ypperligt hopkommet, att man både i Haag och Berlin kunde hoppas på den allra lyckligaste förlikning mellan Danmark och hertigen, gaf rådspensionären en kärkommen anledning att bryta sina försäkringar till Lillieroot. Att afgifva någon deklaration öfver hertigens jus armorum var ju alldeles »onödigt», då de båda parterna voro benägna att komma öfverens på annat sätt, menade Heinsius.[1] Med godt samvete kunde följaktligen den store holländske statsmannen draga sig tillbaka i utmärkt skydd bakom sitt präktiga svepskäl, det berlinska förlikningsprojektet.

Då ingen deklaration af garanterna afhördes, lät Karl XI i medlet af januari ånyo genom sina sändebud hos kejsaren och sjömakterna göra påminnelse om, huru nödigt det var, att garanterna förklarade sig öfver hertigens jus armorum. De borde öfver denna punkt utlåta sig så tydligt och allvarsamt, att ingen »chiquane» i frågan vidare måtte tillåtas. En dylik förklaring var så mycket viktigare, som man kunde hoppas, att så snart den punkten blifvit klar, allt det öfriga skulle följa utan något besvär eller någon långsamhet.[2] Men lika litet resultat följde på denna uppmaning af Karl XI som på de föregående. Leyoncrona inberättade från England, hur han oupphörligt gjorde ansökningar rörande den önskade förklaringen. Man hade därvid alltid goda ord till hands och försäkrade, att order redan afgått till Cresset, och att man endast väntade, att äfven Holland skulle afgifva en dylik förklaring.[3] Men från Holland afhördes uti holsteinska frågan hvarken ett eller annat. Man visade nu i Haag en synnerlig likgiltighet för hertigens intressen. Detta, förklarade Vellingk, berodde därpå, att de holländska statsmännen för sin handels skull ej ville stöta sig med Danmark.[4] Kejsaren var också mer än vanligt tystlåten uti holsteinska tvistefrågan. Det var följderna af Sveriges och Danmarks politik från det gångna året, som nu visade sig. Svenska regeringen hade uppträdt likgiltigt gent mot de allierade. De allierade visade sig nu i sin tur likgiltiga för Sverige. Danmark hade under det gångna året ifrigt bemödat sig att komma i gunst hos de allierade. Till gengäld därför aktade sig nu dessa väl för att — utan tvingande nödvändighet — »gifva Danmark olust.»

---

[1] Vellingk till K. M. 11 dec. 1696. SRA.

[2] K. M. till G. Oxenstierna, Lillieroot och Leyoncrona 19 jan. 1697. Utr. Reg. SRA.

[3] Leyoncrona till K. M. 26 jan., 12 och 19 febr., 5 mars och 9 april 1697. SRA.

[4] Vellingk till K. M. 30 mars 1697. SRA.

De lüneburgska furstarnes hållning gent emot den åsyftade deklarationen förefaller något egendomlig. Mot slutet af oktober försäkrade Georg Vilhelm, att de lüneburgska furstarne voro villiga att bifalla hvarje förklaring, som sändebuden i Hamburg ville afgifva för att främja hertigens intresse, särskildt hvad frågan om genomtåget för hertigens trupper angick.[1] Några dagar senare lät emellertid kurfursten Ernst August för lüneburgske ministern Fabricius i Hamburg framhålla, huru han ville lämna åt ombuden vid kongressen att betänka, om någon deklaration öfver hertigens jus armorum borde afgifvas. Danska regeringen kunde häraf få anledning till undanflykter under den förevändningen, att frågan härom just befann sig »in lite». Åtminstone borde densamma ej sammanblandas med den om genomtåget. Sedan Vellingk därpå i Hamburg uttryckligen föreslagit, att en förklaring öfver hertigens jus armorum skulle afgifvas, lät kurfursten Ernst August i medlet af november ny skrifvelse afgå till Fabricius. Han framhöll häri, huru han i intet afseende skulle undandraga sig, hvad som kunde tjäna till att stadfästa de jura, hvilka hertigen erhållit i altonaiska recessen. Men som medlarne vid den åsyftade deklarationen ej torde kunna uteslutas, då de ju voro medgaranter, och man ännu ej var förvissad, om de alla hade samma uppsåt i denna sak, ansåg kurfursten en dylik förklaring betänklig. Om man nämligen på en eller annan ort tvekade att bifalla densamma eller därvid ville begränsa hertigens jura, skulle frågan om hans rättigheter bli mycket oklar. Det vore bäst, om man å huset Gottorps sida framhölle, att frågan om hertigens jus armorum vore fullkomligt klar och ej behöfde någon deklaration, ty under ordet suveränitet voro in genere alla jura inbegripna utan något undantag. Detta skulle Fabricius föreställa Vellingk och de holsteinska ministrarne. Slutligen bifogade kurfursten, att han, om man oaktadt dessa skäl å hertigens sida ej hyste någon betänklighet mot en dylik förklaring, för sin del ej skulle låta något felas i att på bästa sätt deltaga i densamma. Mot slutet af november framhöll åter Ernst August för Fabricius, att han visserligen fortfarande hölle fast vid sin förut uttalade mening, men dock ville bifalla den önskade deklarationen, om de öfriga voro därför.[2]

---

[1] Hertig Georg Vilhelm af Celle till Fabricius 25 okt. 1696. Celle be. des. 42. Holstein. HSA.

[2] Kurfursten Ernst August till Fabricius 4, 14 och 26 nov. 1696. Celle be. des. 42, Holstein. HSA.

Sådana voro de uttalanden, som den nye kurfursten af Hannover gjorde rörande den viktiga förklaringen öfver hertigens jus armorum. Af desamma framgår tydligt, att han var så långt ifrån att gynna en dylik deklaration, att han tvärtom ganska allvarligt afrådde därifrån. Han förebar härvid, att det kunde bli till skada för hertigens intresse, om man sökte utverka en dylik. Tämligen troligt är det emellertid, att detta endast var svepskäl. Hade hertigen verkligen riskerat någon fara, skulle väl de svenska statsmännen, som både vid det ena och det andra tillfället bättre bevakade hertigens rättigheter än de lüneburgska furstarne, varit lika känsliga därför som kurfursten Ernst August och lika ifrigt afrådt hertigen att utsätta sig för obehag, som huset Lüneburg gjorde det. Det egentliga skälet till kurfurstens reserverade hållning torde ha varit, att vänskapen mellan Lüneburg och Gottorp vid denna tid ej var så särdeles varm, och att oppositionen mot den nionde kurvärdigheten vid denna tiden upphörde. Svenske sekreteraren Utterklo skrifver från Gottorp 9 september till Karl XI, att huset Lüneburg numera visade sig helt likgiltigt mot hertigen och dess furstar utläto sig hvarken för det ena eller andra, så att man i Gottorp ej visste, hvad man skulle tro om dem. Till en början hade de gjort stora försäkringar, då underhandlingen om truppernas öfverlåtande åt de allierade pågick. Kurfursten af Hannover hade härvid tänkt att af hertigens krigsfolk draga en vinst om 30,000 kronor. Däraf blef emellertid ingenting, då hertigen slöt öfverenskommelse med England och Holland i stället för med huset Lüneburg. Sedan den tiden hade det blifvit sämre beställdt med vänskapen.[1] Ett annat bevis på, huru förhållandet mellan de lüneburgska furstarne och hertigen af Gottorp blifvit ganska kyligt, lämna uttalanden, som den lüneburgske ministern Bernstorff några månader senare gjorde inför danske ministern von Plessen. Bernstorff kritiserade skarpt hertigens hållning, talade om hans envishet och halsstarrighet samt om hans ministrars »bizarra conduite». Han framhöll, att hertigen ej brydde sig om de råd, som de lüneburgska furstarne gåfvo honom, och tillade, att förhållandet mellan Lüneburg och Gottorp på sista tiden ej varit synnerligen vänskapligt.[2] Dessa uttalanden låta förmoda, att det ej var någon djupare omsorg om hertigens väl, som förmådde kurfursten Ernst August att afråda från den påtänkta deklarationen öfver hans jus armorum. En viktigare

[1] Utterklo till K. M. 9 sept. 1696. SRA.
[2] Plessen till Kristian V 2 maj 1697. DRA.

orsak till kurfurstens reserverade hållning än det kyliga förhållandet mellan Lüneburg och Gottorp torde emellertid ha varit, att Danmark vid denna tid upphörde med sin opposition mot den nionde kurvärdigheten. Det var nämligen redan långt före alliansens afslutande bekant, att en dylik artikel skulle inryckas i densamma.[1] Tämligen naturligt var det därför, att de lüneburgska furstarne drogo sig för en deklaration öfver hertigens jus armorum, som på det högsta skulle ha uppretat danska regeringen. Vellingks uttalande om Fabricius: »för den 9de mössans skull haltar han ibland», är ett bevis på, att den svenske ministern ej kunde undgå att märka, huru huset Lüneburg för kursakens skull stundom hade undseende för Danmark.[2] Uttalanden af den brandenburgske ministerpresidenten Danckelmann gifva ytterligare stöd åt en dylik åsikt. Visserligen få de brandenburgska statsmännens utlåtanden om sina rivaler, de lüneburgska furstarne, ej anses ligga sanningen allt för nära, men då de bestyrkas af andra uppgifter, få de alltid ett visst värde. Danckelmann framhöll vid ett samtal med generalguvernören Nils Bielke i början af februari 1697 »i största förtroende», huru huset Lüneburg gifvit Danmark sådana försäkringar för att vinna det för sitt intresse i nionde kursaken, som ej skulle lända till stort gagn för huset Gottorp.[3] Det ena med det andra torde tämligen tydligt visa, huru huset Lüneburg i likhet med sjömakterna hädanefter ej i onödan ville »gifva Danmark olust». Men därför voro de lüneburgska furstarne ingalunda, när det gick så långt, att hertigens välfärd helt och hållet stod på spel, sinnade att öfvergifva huset Gottorps sak. Detta skulle framtiden utvisa.

9. Fruktlösa försök att få förhandlingarna vid pinnebergska kongressen återupptagna.

Hufvudhandlingen i Hamburg hade nu länge haft ett bedröfligt utseende. Först hade tvisten om genomtåget haft till följd, att ingenting på ett par månader kunde företagas. När slutligen denna fråga

---

[1] Så visste danska sändebudet Mencken redan 4 november att från Wolfenbüttel inberätta till Kristian V, huru furstarne därstädes fått underrättelse om, att i en sekret artikel i alliansen mellan England och Holland ett dylikt stadgande skulle ha influtit. Mencken till Kristian V 4 nov. 1696. DRA.

[2] Vellingk till Gabriel Oxenstierna 26 dec. 1696. Vellingska samlingen. SRA.

[3] Nils Bielke till K. M. 6 febr. 1697. SRA.

blifvit afgjord, förorsakade den i Berlin förda underhandlingen, att förhandlingarna i Hamburg nästan fullkomligt afstannade. Brandenburgs minister Danckelmann reste ifrån Hamburg, strax efter det tvistefrågan om genomtåget blifvit afgjord; och därigenom var mediationen splittrad. Han lofvade dock att återkomma om en 14 dagars tid. Danckelmanns bortresa finner sin förklaring däri, att hofvet i Berlin först önskade se, hvilken utgång kurfurstens särskilda underhandling skulle få, innan något vidare företoges i Hamburg. Den ifrige holsteinaren Vellingk däremot ansåg, att Danckelmanns bortresa hade sin grund särskildt däri, att man i Brandenburg ville gå Danmarks ärenden. Utom Danckelmann reste äfven Hoppe hem. Att han afreste, klandrade emellertid ej Vellingk, utan han tvärtom gladde sig däröfver, ty han hoppades, att Hoppe, som var en ifrig förespråkare för hertigens rätt och hade stort inflytande i Holland, skulle kunna uträtta något godt till holsteinska tvistefrågans lösning.[1] Danckelmann återkom »emot förmodan», som Vellingk uttrycker sig, rätt snart, men därför kunde ej underhandlingen fortsättas, ty grefve Eck hade kort före hans ankomst på kejsarens order rest till Güstrow, hvadan man inväntade honom. Under Danckelmanns frånvaro hade Vellingk uttalat den förmodan, att Sachsens sändebud skulle resa bort, då Brandenburgs komme åter. Hans förmodan slog in. Den 29 januari skref Vellingk till Karl XI, att nu hade ändtligen kursachsiske abgesandten baron Miltitz begifvit sig från Hamburg, på det att genom hans frånvaro vid grefve Ecks återkomst mediationsverket ändock måtte kunna uppehållas.[2]

Hertigen sände i början af januari såsom ombud till pinnebergska kongressen kammarråden Rantzou och Mecklenburg, emedan han för sitt kammarväsen måste återkalla Wedderkop, och emedan du Cros var i Berlin. Ombuden skulle göra nödigt afseende på underhandlingen i Berlin och, så vidt möjligt var, uppskjuta ärendenas behandling i Hamburg, tills de fingo se, om hertigens kontraprojekt blefve antaget vid kurfurstens hof. Som kommunionen var källan till alla vedervärdigheter och olyckor, som träffat huset Gottorp, skulle Mecklenburg och Rantzou arbeta på dess fullkomliga upphäfvande, emedan man annars ej kunde hoppas på någon säker och beständig

---

[1] Vellingk till K. M. 18 dec. 1696. SRA.

[2] Vellingk till K. M. 19, 26 och 29 jan. 1697. SRA.

fred. Äfven borde man med allvar tillse, att hertigen oförhindrad finge utöfva sitt jus armorum.[1]

Hertigen blef emellertid snart öfvertygad om, att underhandlingen i Berlin ej skulle leda till något resultat. Han gaf därför sina ministrar order att ej vidare reflektera därpå, utan i stället med all flit drifva på verket i Hamburg. Inför garanternas ministrar i Hamburg lät han framhålla, att negociationen i Berlin hade blifvit alldeles upphäfd; och han önskade ingenting högre, än att pinnebergska kongressen åter måtte reassumeras och den angelägnaste punkten de jure armorum genom en deklaration afgöras. Englands och Lüneburgs ministrar lofvade att låta sina principaler veta detta; men, tilllade Vellingk i sin skrifvelse, »därjämte finge bemälta geheimeråden[2] några sensibla reprocher, att man icke allenast garanterna hade negligerat och föraktat, utan ock bästa tiden och konjunkturen försåteligen hade förlorat.»[3] Det var skarpa ord till hertigen, och hvad talet om den förlorade tiden och konjunkturerna angick, var det sanna också. Snart följde nämligen händelser, som till fullo bevisade sanningen af garantministrarnes utlåtande.

En händelse från denna tid, som står i samband med truppernas genomtåg, kastar ett visst ljus öfver hertigens görande och låtande samt huset Lüneburgs förhållande till honom. Lüneburgske ministern i Stockholm infann sig 3 februari hos Bengt Oxenstierna och beklagade sig öfver, att hertigen syntes vara uti ett och annat illa rådd. Då han af Danmark hade nekats genomtåg, hade han inkvarterat alla sina trupper på Hamburgs och Lübecks områden och ej inlagt en enda man i sina egna amt, men detta oaktadt efteråt nekat att betala något för inkvarteringen. Summan, menade lüneburgska ombudet, var visserligen icke så stor, ty den belöpte sig ej till mer än 4,000 rdr, men den omständigheten, att hertigen nekade erlägga densamma, väckte dock missnöje mot honom uti de två städerna, som han nog vid ett annat tillfälle kunde behöfva att stå på god fot med. Hertigen af Celle anhöll fördenskull, att Karl XI ville låta varna hertigen, så att denne i förhållande till de två städerna måtte förändra sitt uppförande. Annars nödgades hertigen af Celle såsom kretsöfverste att taga i tu med denna fråga.[4]

[1] Instruktion för Mecklenburg och Rantzou 7 jan. 1697. Pinnebergische Tractaten mit Dænnemark 1697. DRA.

[2] Wedderkop och Pincier, som ännu ej lämnat Hamburg.

[3] Vellingk till K. M. 23 febr. 1697. SRA.

[4] Kanslikoll. prot. 4 febr. 1696. SRA.

Karl XI tillmötesgick Lüneburgs begäran. Skrifvelse afgick till Vellingk, hvari det hette, att K. M. af säker hand hade förnummit, att städerna Hamburg och Lübeck voro mycket missnöjda med inkvarteringen af hertigens trupper, utan att någon vedergällning därför gifvits. Missnöjet däröfver var större, än saken i sig själf eller ersättningen var värd, ja, så stort, att dessa städer ämnade komma in med klagomål till kretsstyrelsen, hvilka kunde få obehagliga följder. K. M. fann därför nödigt, att Vellingk på godt manér sökte bringa det därhän, det hertigen gjorde behörig anstalt till godtgörelse för inkvarteringen, så att nämnda städers vänskap måtte bibehållas till hertigens fördel och gagn.[1] Att hertigen rättade sig efter det gifna rådet förspörjes dock ej. I skrifvelser till sina ombud vid pinnebergska kongressen framhöll han, att betalning redan blifvit erlagd, och att han ej kunde inse, huru man nu kunde komma och besvära sig. Han hade mot sin vilja blifvit nödgad att förlägga sina trupper på Lübecks område, och stadens innevånare hade genom att neka honom genomtåg själfva ådragit sig inkvarteringen.[2] Af hertigens skrifvelser förefaller det, att någon ersättning lämnats för inkvarteringen, ehuru ej så hög, som man fordrade. Som hertigen tvärt emot de båda städernas vilja inkräktat deras område, torde anspråken på godtgörelse härför varit drygt nog tilltagna. Att de lüneburgska furstarne så villigt gingo de båda städernas[3] ärenden, kan bland annat förklaras däraf, att förhållandet mellan dem och hertigen vid denna tid ej var synnerligen godt. Vellingk försvarar hertigens handlingssätt mot Lübeck och Hamburg, emedan dessa båda städer vid tvisten om genomtåget gjort så godt som gemensam sak med Danmark.[4] Till försvar för deras handlingssätt hade Vellingk emellertid bort tillägga, att de med sina usla försvarsanstalter hade varit så godt som tvungna att foga sig efter Danmarks uppmaning om trupp-passagens förhindrande, ty annars hade de riskerat att själfva råka illa ut.

Ehuru hertigen af Holstein i Hamburg låtit förklara, huru han ingenting hellre önskade, än att man med allvar toge i tu med trak-

[1] K. M. till Vellingk 12 febr. 1697. SRA.

[2] Hertig Fredrik till Rantzou och Mecklenburg 18 mars och 1 april 1697. Pinnebergische tractaten mit Dænnemark. DRA.

[3] Det synes framför allt ha varit Lübeck, som haft anledning till klagomål. Åtminstone förefinnas ej såsom från magistraten i Lübeck några särskilda besvärsskrifter från Hamburg.

[4] Vellingk till K. M. 26 febr. 1697. SRA.

taterna, blef likväl ingenting af. Danckelmann ville, innan någonting företoges, invänta sachsiska sändebudets ankomst; och, tillade Vellingk, när Sachsens sändebud har kommit, torde han förmodligen först vilja invänta geheimerådet Eck. Hertigen af Holstein själf infann sig i Hamburg för att rekommendera verket inför makternas ombud, men Danckelmann fasthöll vid sitt förra påstående, att ingenting tills vidare kunde företagas. De danska ombuden i Hamburg lade äfven hinder i vägen för underhandlingens början. Till att börja med lade de hinder i vägen för Rantzous och Mecklenburgs legitimation i synnerhet därför, att hertigen låtit försegla deras fullmakter med det nya sigillet. För att traktaterna skulle komma i gång igen, gaf hertigen slutligen vika och beslöt, att det gamla sigillet skulle användas. Sedan hertigen gjort detta medgifvande, kommo de danska ombuden med nya svårigheter. Mot det aftal, som vid kongressens början blifvit gjordt, fordrade de, att man skulle förhandla skriftligen. Hertigens sändebud blefvo häröfver mycket bekymrade. Danckelmann, som ändtligen synes ha fått klart för sig, att ett och annat skulle kunna företagas, oaktadt Miltitz och Eck ännu ej infunnit sig, lofvade att verka för en muntlig konferens. De danska ombuden förklarade nu inom kort, huru de voro villiga att medgifva en dylik. Men samtidigt kommo de med en ny fordran, i det de tillkännagåfvo, att hertigen borde förklara sig för unionernas förnyande, innan något annat kunde företagas. De holsteinska sändebuden gjorde föreställningar däremot, emedan det för några månader sedan var aftaladt, att det skulle anstå med unionernas förnyande, till dess allt vore afgjordt. De danska ministrarne förnekade, att detta hade skett, men den engelske och den lüneburgske ministern voro däremot af de holsteinska ombudens mening och sade sig minnas, att ett dylikt aftal blifvit träffadt.[1] Danckelmann, som Vellingk ansåg luta åt de danska sändebudens åsikt, sökte förgäfves medla. Då man å hertigens sida förklarat, att unionernas förnyande ej kunde medgifvas, innan punkten om jus armorum och alla besvären blifvit afgjorda, vände sig den brandenburgske medlaren till de danska ombuden och sökte få dem att bifalla ärendenas behandling i den ordning, som hertigen fordrade. Dessa fasthöllo emellertid vid, att de ingen eftergift kunde göra.[2] Vellingk utlät sig med anledning af de danska ombudens hållning,

---

[1] Vellingk till K. M. 23 febr., 3, 16, 30 mars, 6 och 13 april 1697. SRA.

[2] De danska ombuden vid pinnebergska traktaten till Kristian V 13 april 1697. DRA.

att Kristian V fortfarande torde kvarstå vid denna mening för att draga ut på tiden, om ej alldeles afbryta underhandlingen.[1]

I detta läge befann sig den holsteinska tvistefrågan, då Sveriges och hertigens gent mot Danmark gemensamma intressen träffades af ett svårt slag. Efter en kort sjukdom afled 5 april huset Gottorps mångårige beskyddare Karl XI, lämnande åt sin unge efterträdare det farliga arfvet af den ännu olösta holsteinska konflikten. Att tvistefrågan vid Karl XI:s död ännu stod öppen hade sin grund dels i svenska regeringens fredspolitik i det stora världskriget, dels däri, att Sverige ej med tillräcklig energi uppträdde emot Danmark, medan konjunkturerna ännu voro gynnsamma för hertigen. Den fredliga hållning, som Karl XI mot slutet af sitt lif iakttog i den stora kampen mellan Frankrike och de allierade, beröfvade honom allt kraftigt bistånd af andra makter vid hans försök att lösa den holsteinska tvistefrågan. För Karl XI:s halfva vänskap hade de allierade till gengäld blott haft att lämna halfva väntjänster. Men holsteinska konflikten var af den karakter, att den aldrig kunde lösas genom halfva åtgöranden, hvarken genom vänliga officia eller allvarliga demonstrationer, utan endast genom ett energiskt och bestämdt uppträdande i handling. Den andra viktiga orsaken till, att tvistefrågan vid tronskiftet i Sverige 1697 ännu befanns olöst, var, att icke ens Karl XI själf, huru oupplösligt han än ansåg Sveriges och Gottorps intressen vara med hvarandra förenade, med fullt allvar uppträdt för dess lösning. Hade han nämligen fört en energisk och kraftig politik gent mot Danmark till fromma för huset Gottorp, skulle han för visso ha varit i stånd att framtvinga ett afgörande mellan konungen och hertigen äfven utan ett kraftigt uppträdande i det stora europeiska kriget. Genom att klokt begagna sig af de allierades fruktan för oro i de nordiska orterna, medan kriget med Frankrike ännu pågick, skulle Karl XI otvifvelaktigt ha blifvit i stånd att af garanterna utverka en förklaring till hertigens fördel af altonaiska recessens rätta innehåll. Men äfven denna utväg försummades. Man lät, utan att något allvarligt företogs till holsteinska stridigheternas biläggande, det stora kriget fortskrida allt närmare mot den efterlängtade allmänna freden, ehuru man fullkomligt väl insåg, att genom densamma hertigens ställning måste i hög grad försämras. Karl XI, som i rikets inre styrelse under sin regeringstid utvecklat ett sådant öfvermått af viljekraft, blef följaktligen, emedan han mot slutet af sitt lif i sin yttre politik

[1] Vellingk till K. M. 13 april 1697. SRA.

uppträdde med föga energi och allvar, härigenom orsak till, att Sverige senare indrogs i ett farligt krig för huset Gottorps skull. Emellertid bör ihågkommas, att han hade ganska viktiga skäl till sin under sista åren förda fredspolitik. Den ömtåliga reduktionsfrågan manade starkt till en fredlig hållning. Att Sverige erbjudit sin medling i det stora världskriget var äfven en viktig orsak för den svenske konungen att ej med vapen ingripa till någondera partens förmån. Flere på hvarandra följande missväxtår försvårade slutligen hvarje verksammare ingripande både på det ena och det andra området. Men att dessa skäl voro så betydande, att de gåfvo Karl XI en tillräcklig anledning att under synnerligen gynnsamma yttre konjunkturer försumma att råda bot på den för Sverige så viktiga holsteinska tvistefrågan, torde dock böra betviflas.

Om också Karl XI mot slutet af sitt lif ej förde en utrikespolitik tillräckligt kraftig och bestämd för att kunna lösa den holsteinska konflikten, var han dock för den unge hertig Fredrik det bästa stöd, som denne ägde. Det var Karl XI, som genom sin makt och sitt anseende höll Danmark tillbaka från alla mera positiva ingripanden mot hertigen. Medan Karl XI ännu lefde, hade hertigen intagit främmande trupper i furstendömena, värfvat krigsfolk och byggt skansar, utan att danska regeringen vågat skrida till några egentliga fientligheter, om den också beredt honom ett och annat obehag. Genom Karl XI:s kraftiga ingripande hade den pinnebergska kongressen kommit till stånd. Då Danmark hindrade genomtåget för hertigens trupper, lade sig Karl XI med ifver vinn om, att trupperna skulle få lof att passera. Vid alla de svårigheter, hvari den unge hertigen råkat, hade Karl XI genom goda officia, allvarliga föreställningar och t. o. m. genom krigiska rustningar villigt gifvit honom sin hjälp. Om hertigen också vid åtskilliga tillfällen kunde hafva önskat, att Karl XI mera aktivt uppträdt som målsman för hans sak, måste han dock erkänna, att han i den aflidne svenske konungen förlorat en mäktig och pålitlig beskyddare.

De allmänna europeiska förhållandena hade under sista tiden af Karl XI:s regering undergått icke obetydliga förändringar. Det stora europeiska kriget närmade sig sitt slut. De krigförandes fullkomliga utmattning nödvändiggjorde en blifvande fred. Emellertid fördröjdes fredskongressens öppnande af en mellan kejsaren och sjömakterna uppkommen oenighet. Man tvistade om grundvalen för den blifvande freden. Kejsaren höll på d'Avaux' i Stockholm gjorda

anbud och Karl XI:s förklaring såsom utgångspunkt för underhandlingen, men sjömakterna önskade att till grund få lägga resultatet af sin hemliga negociation med Frankrike. Slutligen lyckades man dock blifva så pass ense, att den länge efterlängtade fredskongressen kunde blifva en möjlighet. De kejserliga, engelska och holländska sändebuden tillkännagåfvo därpå 7 februari enhälligt för Karl XI, att de allierade antagit Sveriges medling. Frankrike hade redan ett år förut erkänt Sverige som medlare. Sedan de allierade nu gjort detsamma, togo inom kort de viktiga fredsförhandlingarna i Ryswick sin början.

Samtidigt med att fredsverket skred framåt och Karl XI därvid mot slutet af sin lefnad hann det länge eftersträfvade målet att erkännas såsom medlare, hotade den mecklenburgska arfstvisten att indraga Sverige i nya förvecklingar. Den manliga linjen i Mecklenburg-Güstrow utdog på hösten 1695. Hertigen af Schwerin, understödd af kejsaren, och hertigen af Strelitz, på grund af släktskapsförhållanden understödd af Karl XI, gjorde anspråk på arfvet. Då Karl XI gynnade hertigen af Strelitz, var det naturligt, att hertigen af Schwerin hade Danmarks sympatier.[1] Kejsaren lät sin legat i nedersachsiska kretsen och sitt ombud vid pinnebergska kongressen, grefve von Eck, taga hertigdömet i sekvestration och i kejsarens namn affordra regering och trupper trohetsed. Samtidigt anhöll kejsaren, att den truppstyrka om några hundra man, som Karl XI några år förut lämnat den aflidne hertigen, skulle aflägsnas. Änkehertiginnan, som var den svenska änkedrottningens syster, vände sig till Karl XI med bön om hjälp. Svenska regeringen befallde därför i april 1696, att därest grefve Eck med våld sökte aflägsna det hertigliga hofvet, de svenska trupperna i Güstrow skulle hindra detta. Genom kurfursten af Brandenburg, som i den nya tvistefrågan ställde sig på Karl XI:s sida, förebyggdes tills vidare de åtgärder, som kejsaren tänkt vidtaga mot änkehertiginnan. Mot slutet af 1696 föll emellertid domen i arfstvisten till förmån för hertigen af Schwerin. Karl XI befallde då sina trupper i Güstrow att hindra honom ifrån att taga hertigdömet i besittning. Befälet öfver den svenska truppstyrkan, som uppgick till 400 man, fördes af öfverstelöjtnant Klinkowström. Då hertigen af Schwerin i januari 1697 satte sig i besittning af det honom tilldömda hertigdömet, intog Klinkowström slottet i Güstrow och hindrade den schwerinske hertigen att bemäktiga sig detsamma. Sedan Klinckowström därpå erhållit en förstärkning om 300 man från den wismark-

[1] Leijonclo till K. M. 5 och 12 febr. 1696. SRA.

ska garnisonen trängde han hertigen af Schwerin fullständigt ur Güstrow. Denna utgång förtörnade på det högsta kejsaren. Hans förbittring ökades öfver Klinkowströms förfarande mot grefve Eck. Då denne vägrade att lämna Güstrow, lät den svenske befälhafvaren sätta honom på en stol, hvarpå soldaterna buro honom utur staden.[1] Kejsaren fordrade i upprättelse därför, att den schwerinske hertigen skulle åter insättas i besittning af Güstrow, de svenska trupperna föras därifrån och öfverstelöjtnant Klinkowström utlämnas för att undergå straff.[2]

Efter denna blick på de allmänna europeiska förhållandena och mecklenburgska tvistefrågan framstår det i klarare dager, hvarför kongressen i Pinneberg de första månaderna 1697 hade ett så liflöst utseende. En viktig orsak därtill är redan uppvisad, nämligen Danmarks goda förhållande till de allierade, som hade till följd, att dessa ej i onödan ville »gifva Danmark olust». Men äfven andra orsaker funnos. Dessa voro det ifriga arbetet på fredsverket och Mecklenburgska tvistefrågan. Nästan alla de europeiska makternas uppmärksamhet var med mer än vanligt intresse riktad på de viktiga förhandlingar, som mellan Frankrike och de allierade föregingo fredsverket i Ryswick. Så starkt togo dessa förhandlingar de europeiska statsmännens uppmärksamhet i anspråk, att dessa ej, därest icke särdeles talande skäl förefunnos, voro hågade att upptaga sin tid med andra ärenden. Ett yttrande, som Lillieroot i slutet af maj fäller om de engelska och holländska statsmännen, »de hafva nu fått fredssaken så i hufvudet på sig, att det är svårt att komma dem att tänka på något annat»,[3] finner nog sin tillämpning äfven på årets första månader och på andra statsmän än sjömakternas. De europeiska statsmännen hade följaktligen föga lust att därest ej nödvändigheten tvingade dem, ägna sin uppmärksamhet åt förhandlingarne vid pinnebergska kongressen. Och hvad särskildt de allierade angick, som af konjunkturerna kunde tvingas till större uppmärksamhet på holsteinska tvistefrågan, blef med de alltmer tilltagande fredsutsikterna möjligheten af ett sådant tvång för hvarje dag allt mindre. Om fredsverket i allmänhet fäste de europeiska makternas uppmärksamhet vid sig, kom därtill, att den mecklenburgska tvistefrågan speciellt intresserade

---

[1] Oscar Malmström: Niels Bielke såsom generalguvernör i Pommern 1687—1697. s. 153—161.

[2] Carlson VI: 24.

[3] Lillieroot till K. M. $\frac{25 \text{ maj}}{4 \text{ juni}}$ 1696. SRA.

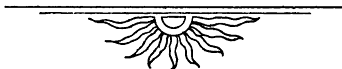
kejsaren, de nordtyska och skandinaviska staterna. Den kejserlige medlaren grefve Ecks uppträdande ger ett godt exempel på, huru denna fråga tog uppmärksamheten i anspråk. För honom var behandlingen af mecklenburgska affären en viktig hufvudsak, som på intet villkor fick försummas. Till förhandlingarna vid pinnebergska kongressen förhöll han sig däremot, som om dessa gällt den obetydligaste sak i verlden, och infann sig ej i Hamburg på flere månader. Orsaken härtill var emellertid ej blott den, att Eck var upptagen med den mecklenburgska affären, utan det egentliga skälet till hans bortovaro var, att kejsaren på grund af den häftiga tvisten med Sverige — och äfven med Brandenburg — blef likgiltig för huset Gottorps bästa. Huru menligt för Sveriges och hertigens intresse denna tvist ansågs vara, framgår af danska sändebudet Meuschens relationer från Dresden till Kristian V under förra hälften af året 1697. I januari skref Meuschen, att man vid sachsiska hofvet visade sig orolig öfver Ecks afresa från Hamburg och befarade, att pinnebergska traktaten därigenom skulle bli uppehållen. Några månader senare framhöll han, att man i Dresden väntade stora följder af mecklenburgska tvisten och trodde bland annat, att för dess skull Sveriges erbjudna fredsmedling i det stora kriget skulle lida en stark stöt, ja, att mediationsverket kanske därför skulle komma att uppdragas åt Kristian V. Vidare ansåg man, att pinnebergska traktaten i följd af denna tvistefråga skulle bli suspenderad, om ej helt och hållet afbruten, emedan den kejserlige ministern och den brandenburgske ej kunde samverka, alldenstund kurfursten i Berlin i mecklenburgska arfstvisten stod på Sveriges sida. Kejsarens hållning gent mot pinnebergska kongressen inverkade äfven på Sachsen, ty man ansåg i Dresden, att det var onödigt att sända någon sachsisk minister till Hamburg, innan den kejserlige begifvit sig dit.[1] Dessa uttalanden visa tydligt nog, huru menligt den mecklenburgska arfstvisten inverkade på förhandlingarna i Hamburg under de första månaderna af år 1697.

I fortsättningen på denna afhandling skall visas, huru Danmark i följd af de gynnsamma konjunkturerna vid Karl XI:s död öfverföll hertigen af Gottorp och kullkastade hans skansar; vidare huru detta öfvergrepp hade till följd, att förhandlingarna vid pinnebergska kongressen återupptogos; huru Sverige och Lüneburg, då kongressen i

---

[1] Meuschen från Sachsen till Kristian V 22 jan., 23 april och 28 maj 1697. DRA.

Pinneberg fortfarande visade sig ur stånd att lösa tvistefrågan och om en tid suspenderades, till hertigens beskydd ingingo en allians på våren 1698; huru Frankrike sökte närma de båda nordiska kronorna till hvarandra, och huru härvid en underhandling till tvistens lösning företogs i Stockholm, som också blef utan resultat; huru förnyade förhandlingar vid pinnebergska kongressen åter kommo till stånd och fruktlöst fortgingo, och slutligen huru den mångåriga konflikten ändtligen kom att lösas med svärdet.

FÖRKORTNINGAR.

SRA = Svenska riksarkivet.
DRA = Danska rigsarkivet.
BSA = Königl. Geheimes Staats-Archiv, Berlin.
DrSA = Sachsisches Haupt-Staatsarchiv, Dresden.
HSA = Königliches Staatsarchiv, Hannover.

Innehållsförteckning:

